

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Телавский Государственный Университет им. Якова Гогешашвили

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

DOI: https://search.crossref.org/search/works?q=10.52340%2Ftuw.2021.07.28&from_ui=yes

სამეცნიერო შრომების კრებული

სამეცნიერო შრომების კრებული

TRANSACTIONS

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ТРУДОВ

№ 1 (38)

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2025

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

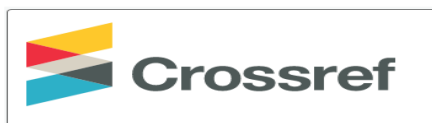

Iakob Gogebashvili
Telavi State University

Телавский Государственный
Университет им. Якова Гогებაшвили

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

DOI: https://search.crossref.org/search/works?q=10.52340%2Ftuw.2021.07.28&from_ui=yes

<https://journals.4science.ge/index.php/TUW>

The journal is indexed in: SJIFactor.com

<http://sjifactor.com/passport.php?id=20638>

2024: 6.053

2023: 6.096

2022: 6.302

2021: 6.454

2020: 6.611

სამეცნიერო შრომების კრებული

TRANSACTIONS

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ТРУДОВ

№ 1 (38)

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი, 2025

SCILIT INDEXING DATABASE

<https://erihplus.hkdir.no/journal?id=507828>

ინდექსირებულია **WORLDCATALOG**-ის ბაზაში

CROSSREF (DOI)

TOGETHER WE REACH THE GOAL

სარედაქციო კოლეგია და ექსპერტ-რეცენზენტთა საბჭო

შალვა ჭკადუა – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი, უნივერსიტეტის რექტორი (საქართველო)

ნუნუ გელდიაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი, რექტორის მოადგილე სამეცნიერო დარგში, **კოლეგიის თავმჯდომარე** (საქართველო)

ირმა შიოშვილი – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი, რექტორის მოადგილე სასწავლო დარგში (საქართველო)

მანანა ღარიბაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი, თავმჯდომარის მოადგილე (საქართველო)

თენგიზ სიმაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ლევან შავაძე - აგრარულ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ტექნოლოგიების დეპარტამენტი (საქართველო)

შორენა ლაზვიაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ქეთევან შაშვიაშვილი – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო მოდებაძე - განათლების მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ირა შილდელაშვილი - აგრარულ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ტექნოლოგიების დეპარტამენტი (საქართველო)

მზია დადოლიშვილი - აგრარულ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ტექნოლოგიების დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო გიორგაძე – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო კოჭლოშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ზაურ გუმაშვილი - ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ელენე ფილაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

შორენა წიგნაძე – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო ვეფხიშვილი - აგრარულ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ტექნოლოგიების დეპარტამენტი (საქართველო)

ნანა რინკიაშვილი - სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი (საქართველო)

მაია ბარამიძე - ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, (საქართველო)

ეკატერინე შაკიაშვილი - ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (საქართველო)

დავით ჭიოტაშვილი - ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (საქართველო)

ნინო ჩხარტიშვილი - ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (საქართველო)

მანანა ქაჯაია - ფილოლოგიის დოქტორი, ასოც. პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (საქართველო)

ნანა პარინოსი - ამერიკისმცოდნეობის დოქტორი, ასოც. დოქტორი, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი (საქართველო)

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Professor in Educational Sciences, Keene State College, new Hampshire (USA)

Lorenzo Venci – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable professor of University of Tuscia (Italy)

Ирена Кудлинска – Доктор Наук заведующая кафедрой английской филологии и прикладной лингвистики Университета Экономики в Быдгоще (Польша)

Светлана Бережная Викторовна – Профессор, декан исторического факультета Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Ерванд СЕРЕЖЕВИЧ СЕРОБЯН - Кандидат физико-математических наук, доцент, Ректор Ширакского государственного университета Гюмри (бывший Ленинакан) (Армения)

Harun Cimke – Doctor of Philology, Head of the Department of Georgian Philology, Recep Tayyip Erdogan State University, Rize (Turkey)

Юсиф Юсибов –Профессор, Ректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

Елена Дьякова Васильевна – Доктор педагогических наук, Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Артур Владимирович Атанесян – Доктор социальных наук, Факультет социологии Ереванского государственного университета (Армения)

Парвин Керимзаде – Профессор, Проректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Александр Мельничук Владимирович – Доктор педагогических наук; Проректор по научной работе и международным связям, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Армен Айрапет – Доктор исторических наук, Директор ширакского центра арменоведческих исследований НАН РА (Ереван, Армения)

Marine Levidze – Doctor of Philology, American University of Middle East (Kuwait)

Шохруд Файзиев Фарманович – Доктор юридических наук, Профессор (Узбекистан)

Катерина Юрьева – Доктор педагогических наук, Харьковского педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Алиева Тарана Ибрагим кызы - Доктор химических наук, Профессор кафедры «Экологическая химия Бакинский государственный университет Азербайджан (Азербайджан)

Лилит Асоян – Доктор исторических наук, Ассоциированный профессор в Ширакский государственный университет им Налбандяна, Gumri State Pedagogical Institute (Армения)

Юрий Никитин – Доктор исторических наук, Ректор Сумского областного института последипломного педагогического образования (Украина)

Josip Mesić – PhD, Assistant Professor at the Faculty of Tourism and Regional development. Josip Juraj Strossmayer University of Osijek (Croatia)

Daniel Falta - Ph.D, Associated Professor at the Faculty of AgriSciences, Vice-Dean for External Affairs and Internationalization. Mendel University in Brno (Czech Republic)

Izzet Akcha Ondokuz Mayıs - Doctor of University Agriculture Faculty Professor Protection departament Turkiye (Turkey)

Sevda Zahid Kizi Akhmedova - Doctor of Biological Sciences, Professor, Head of the Department of Ecology and Plant Protection Baku State University (Azerbaijan)

Daina Gudonienė – Vice Dean for Research, Kaunas University of Technology, Kaunas (Lithuania)

Jesús López-Peláez Casellas – University of Jaén, Jaen (Spain)

Sevcan Bayraktar Çepni - Trabzon University, Trabzon (Turkey)

საგამომცემლო საბჭო

1. **სოლომონ რამაზაშვილი** - უნივერსიტეტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი
2. **შორენა წიგნაძე** – ფილოლოგიის დოქტორი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტის ასისტენტ პროფესორი

❖ ტომის მთავარი რედაქტორი – **შალვა ჭკადუა**, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, ასოც. პროფესორი
rector@tesau.edu.ge

❖ რედაქტორი - **მანანა ღარიბაშვილი**, წარმომადგენლობითი საბჭოს სპიკერი პროფესორი

manana.gharibashvili@tesau.edu.ge

❖ სამუშაო ენები: ქართული, ინგლისური, რუსული

❖ კრებული რეგულირებადია

სტატიები ქვეყნდება პლაგიატზე შემოწმებისა და ორმხრივი ფარული რეცენზირების შედეგად.

❖ წინამდებარე შრომების კრებული შედგენილია **SCOPUS**-ის სამეცნიერო ჟურნალების კლასიფიკატორის მიხედვით

❖ ავტორის პოზიცია შეიძლება არ დაემთხვეს სარედაქციო კოლეგიის მეცნიერულ აზრს. ავტორი პასუხს აგებს ნაშრომის ხარისხსა და შინაარსზე.

UDC (უაკ) 378.4 (479.221.2)+001.891
ი-18 თ- 441

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

<https://journals.4science.ge/index.php/TUW>

ჟურნალის DOI: https://search.crossref.org/search/works?q=10.52340%2Ftuw.2021.07.28&from_ui=yes

© იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქ. თელავი, 2200 ქართული უნივერსიტეტის ქუჩა N1

სამეცნიერო შრომების კრებული იბეჭდება აკადემიური საბჭოს დადგენილების საფუძველზე

გამომცემლობა "მერიდიანი", 2025

თბილისი, ვახუშტი ბაგრატიონის ქ. 77

E-mail: meridiani777@gmail.com

EDITORIAL BOARD AND EXPERT REVIEW BOARD

Shalva Tchkadua – Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia), Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University (Georgia)

Nunu Geldiashvili – Department of Humanities, Vice Rector for the Scientific Field, Chairman of the Editorial Board (Georgia)

Irma Shioshvili – Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia)

Manana Garibashvili – Department of Humanities, Vice Chairman of the Editorial Board (Georgia)

Tengiz Simashvili – Department of Humanities (Georgia)

Levan Shavadze - Department of Agrarian, Natural Sciences and Technologies (Georgia)

Shorena Lazviashvili – Department of Humanities (Georgia)

Ketevan Shashviashvili - Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia)

Nino Modebadze – Department of Educational Sciences (Georgia)

Ira Shildelashvili - Department of Agrarian, Natural Sciences and Technologies (Georgia)

Mzia Ghagholishvili - Department of Agrarian, Natural Sciences and Technologies (Georgia)

Nino Kotchloshvili – Department of Humanities (Georgia)

Nino Giorgadze – Department of Humanities (Georgia)

Zaur Gumashvili - Department of Humanities (Georgia)

Elene Pilashvili – Department of Humanities (Georgia)

Shorena Tsignadze – Department of Humanities (Georgia)

Aleksandre Mosiashvili – Department of Humanities (Georgia)

Nino Vepkhishvili - Department of Agrarian, Natural Sciences and technologies (Georgia)

Nana Rinkiashvili - Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia)

Jumber Mailashvili - Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia)

Maia Baramidze – Doctor of Philology, Professor, Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)

Ekaterine Shakiashvili - Doctor of Philology, Professor, Georgian Technical University (Georgia)

Davit Tchiotashvili - Doctor of Economics, Professor, Gori State University (Georgia)

Nino Chkhartishvili - Doctor of Technical Sciences, Professor, Georgian Technical University (Georgia)

Manana Kajaia - Doctor of Philology, Assoc. Professor, Georgian Technical University (Georgia)

Nana Parinosi – Doctor of American Studies, Associate Professor, Caucasus International University (Georgia)

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Professor in Educational Sciences, Keene State College, new Hampshire (USA)

Lorenzo Venci – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable professor of University of Tuscia (Italy)

Irena Kudlinska – Doctor of Philology, Head of the Department of English Philology and Applied Linguistics, University of Economics in Bydgoszcz (Poland)

Svetlana Berezhnaya – Professor, Dean of the Faculty of History of the Kharkov National Pedagogical University named after G.S. Frying pans (Ukraine)

Yervand Serobyanyan - Candidate of Physical Sciences, Associate Professor, Rector of SUSh Gyumri (former Leninakan), (Armenia)

Harun Cimke – Doctor of Philology, Head of the Department of Georgian Philology, Recep Tayyip Erdogan State University, Rize (Turkey)

Yusif Yusibov – Professor, Rector of Ganja State University (Azerbaijan)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

Elena Dyakova – Doctor of Pedagogical Sciences, Kharkiv Pedagogical University named after Skovoroda (Ukraine)

Artur V. Atanesyan – Doctor of Sociology, Faculty of Sociology, Yerevan State University (Armenia)

Parvin Kerimzade – Professor, Vice-Rector of Ganja State University (Azerbaijan)

Alexander Melnichuk Vladimirovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Vice-Rector for Research and International Relations, Nizhyn State University named after Nikolai Gogol (Ukraine)

Armen Hayrapet – Doctor of Historical Sciences, Director of the Shirak Center for Armenian Studies of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia (Yerevan, Armenia)

Marine Levidze – Doctor of Philology, American University of Middle East (Kuwait)

Shokhrud Fayziev – Doctor of Law; Deputy Chief Editor of [Journal of law research](#) (Uzbekistan)

Katerina Yurieva – Doctor of Pedagogical Sciences, Kharkiv Pedagogical University named after Skovoroda (Ukraine)

Aliyeva Tarana Ibrahim Qizi - Doctor of Chemical Sciences, Professor, Department of Environmental Chemistry, Baku State University (Azerbaijan)

Lilit Asoyan – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor at Shirak State University named after Nalbandyan, Gumri State Pedagogical Institute (Armenia)

Yuri Nikitin – Doctor of Historical Sciences, Rector of the Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine)

Josip Mesić – PhD, Assistant Professor, Faculty of Tourism and Regional Development, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek (Croatia)

Daniel Falta - Ph.D, Associated Professor, Faculty of AgriSciences, Vice-Dean for External Affairs and Internationalization, Mendel University in Brno (Czech Republic)

Izzet Akcha Ondokuz Mayis - Doctor of University Agriculture Faculty Professor Protection departament Turkiye (Turkey)

Sevda Zahid Kizi Akhmedova - Doctor of Biological Sciences, Professor, Head of the Department of Ecology and Plant Protection Baku State University (Azerbaijan)

Daina Gudonienė – Vice Dean for Research, Kaunas University of Technology, Kaunas (Lithuania)

Jesús López-Peláez Casellas – University of Jaén, Jaén (Spain)

Sevcan Bayraktar Çepni - Trabzon University, Trabzon (Turkey)

Publishing Committee

1. **Solomon Ramazashvili** - Head of Administration of Telavi State University

2. **Shorena Tsignadze** – Department of Humanities, Doctor of Philology

❖ Volume Editor in chief – **Shalva Tchkadua**, Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University, Professor (Georgia)

rector@tesau.edu.ge

❖ Volume Editor – **Manana Garibashvili**, head of the Representative Board of Iakob Gogebashvili Telavi State University, Professor (Georgia)

manana.gharibashvili@tesau.edu.ge

Languages of the Journal: **Georgian, English, Russian**

PEER REVIEWED JOURNAL

All submitted manuscripts to the refereed journal undergo a plagiarism check and a double-blind peer review process before publication.

The present proceedings are compiled according to the **Scopus** classification system of scientific journals.

The views of the authors may not coincide with the positions of the Editorial Board. The authors are responsible for the quality and content of their articles.

UDC (უკ) 378.4 (479.221.2)+001.891
o -18 თ – 441

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

<https://journals.4science.ge/index.php/TUW>

Journal DOI:

https://search.crossref.org/search/works?q=10.52340%2Ftuw.2021.07.28&from_ui=yes

© Iakob Gogebashvili Telavi State University

Address: N1, Kartuli Universiteti Str., 2200 Telavi

Printed under the decision of the Academic Board

Publishing House “Meridiani”, 2025

Vakxushti Bagrationi st. 77, Tbilisi, Georgia

E-mail: meridiani777@gmail.com

1100 აგრარული და ბიოლოგიური მეცნიერებები (ყველა)

1106 სურსათმცოდნეობა

ბატიაშვილი შალვა ბუიშვილი გაგა კალანდია ალექო ახმეტური წითელი: ღვინის ფიზიკურ-ქიმიური და სენსორული პროფილის კვლევა	17
ელანიძე ლალი ხოსიტაშვილი თეა შილდელაშვილი ირა ღაღოლიშვილი მზია გუდაში და პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ცხვრის ყველის ქიმიური მახასიათებლები	23
ვეფხიშვილი ნინო მიქელაშვილი პატრისია ქართული ღვინის ინოვაციური ტექნოლოგია	31

1107 მეტყვეობა

სამადაშვილი მალხაზი ქართული მუხის (<i>Quercus. iberica</i> Stev.) ტყის ტიპები კახეთში ეკოტოპი - <i>Siccum</i> - მშრალი	37
---	----

1200 ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები (ყველა)

1202 ისტორია

ახალმოსულიშვილი თეიმურაზ საქართველოში ევაკუირებული ზოგიერთი საწარმოს სამხედრო პროდუქციის გამოშვებაზე გადაყვანის ისტორიის საკითხისათვის მეორე მსოფლიო ომის წლებში (1939-1945)	43
მოსიაშვილი ალექსანდრე „ერეკლე მეფე და ინგილო ქალი“-ს ერთ-ერთი პერსონაჟის სადაურობის გარკვევის მნიშვნელობისათვის	47
Simashvili Tengiz Tchkadua Shalva Shioshvili Irma Kakhashvili Nino Local Self-Government, Education, and Healthcare in the Telavi Mazra in 1918-1921.....	53

ბარამიძე მაია	
ფაღავა მამია	
ბასიანის ტოპონიმიისათვის	59
Bahodirova Gulrukh	
Terminological Processes in the Field of Crafts: Formation of Specialized Vocabulary.....	72
გელდიაშვილი ნუნუ	
ზოგი ლექსიკური ერთეულის შესახებ შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში	76
Nakhutsrishvili Ekaterine	
Dzamiashvili Elene	
Language Variations in the Digital Age: The Role of Social Media in Everyday Communication	82
ფილაშვილი ელენე	
შედარების გამოხატვითი სინტაქსური კონსტრუქციები გურამ დოჩანაშვილის „სამოსელი პირველის“ მიხედვით	90
Shashviashvili Ketevan	
Linguo-Stylistic Features of English Language Entrepreneurial Pitches	97
შელია მადონა	
მარცვალთა დაყოფა როგორც მეტყველებამცოდნეობის პრობლემა.....	105
წიგნაძე შორენა	
ლინგვოსტილისტური ასპექტები გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობაში „ბათარეკა ჭინჭარაული“	114
Khamrayeva Charos Norboyevna	
LEXICOGRAPHICAL APPROACH: DIFFERENCES IN RENDERING THE MEANINGS OF “SADOQAT” AND “LOYALTY” IN UZBEK AND ENGLISH DICTIONARIES	119

1208 ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

ბლუიშვილი გვანცა	
ქალის ხვედრი თუ ქალის ტვირთი მიხეილ ჯავახიშვილის მხატვრულ ნააზრევში	123
გიორგაძე ნინო	
სიკვდილის ფილოსოფიური განცდა გურამ რჩეულიშვილის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში	129

კოჭლოშვილი ნინო

რაფიელ ერისთავი – ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებითი მეგზური 134

ქაჯაია მანანა

უძლური ბოროტება („ივერია“, 1897, #161-162)..... 139

1211 ფილოსოფია

Akhatova Dildora Akhtamovna

THE DIALECTICAL RELATIONSHIP OF BODY AND SOUL IN THE PHILOSOPHICAL HERITAGE OF IBN SINA AND AL-FARABI 144

სიბაშვილი გიორგი

ქართული რენესანსის საკითხისათვის 148

1400 ბიზნესი, მენეჯმენტი და ბუღალტრული აღრიცხვა (ყველა)

1409 ტურიზმის, დასვენებისა და მასპინძლობის მენეჯმენტი

ცქიტიშვილი ნელი

მუზეუმების როლი რეგიონული ტურიზმის განვითარებაში:
თელავის ისტორიული მუზეუმი - ტრადიციასა და ინოვაციას შორის 154

1700 კომპიუტერული მეცნიერება (ყველა)

ზაქარიაშვილი მარიამ

სამეცნიერო კვლევითი აბსტრაქტიდან ვიზუალურ ნარატივამდე
თანამედროვე მიდგომები და ტექნოლოგიები..... 160

2200 ეკონომიკა, ეკონომეტრიკა და ფინანსები (ყველა)

2001 ეკონომიკა, ეკონომეტრიკა და ფინანსები (სხვადასხვა)

Peikrishvili Levan

The impact of job satisfaction and motivating factors on company loyalty and long-term motivation 170

ჭიოტაშვილი დავით

განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარების ეკონომიკური, ფინანსური და
საინვესტიციო პერსპექტივები საქართველოში..... 177

ჭიოტაშვილი დავით

დედოლარიზაციის სტრატეგია, როგორც საქართველოს საფინანსო სისტემის
მდგრადი განვითარების სტაბილურობის გარანტი - რისკები და გამოწვევები..... 187

3300 საზოგადოებრივი მეცნიერებები (ყველა)

3304 განათლება

Bayraktar Çepni, Sevcn

Building Prompt Literacy: Empowering EFL Teachers with A Model-Based Approach to Prompt Writing 194

ბალათრიშვილი ნათელა

მოდებაძე ნინო

გიგაური ანა

სიღამონიძე მაკა

STEM მიდგომის დანერგვა ფორმალურ განათლებაში და პროექტი STEM-UPD 204

გაგნიძე დარეჯან

სახვითი ხელოვნების სწავლების მეთოდები სკოლამდელ ასაკში..... 214

თათულიშვილი სალომე

აკადემიური პერსონალის უწყვეტი პროფესიული განვითარების როლი სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებაში თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგალითზე... 221

Rakhimova Nigora Shukhrat qizi

THE MAIN SOCIAL FACTORS INFLUENCING DEVIANT BEHAVIOR..... 229

Sokhibov Akram Rustamovich

THE ROLE OF NATIONAL EDUCATION IN UZBEK ETHNOPEDAGOGY..... 233

Tsuladze Ekaterine

Garibashvili Manana

The Role of Emotional Intelligence in Formation of Professional Competencies in Adults ... 239

3308 სამართალი

ფაჩოშვილი კობა

ერთსაფეხურიანი თვითმმართველობა საქართველოში პრობლემები და სამომავლო პერსპექტივები 248

3320 პოლიტიკური მეცნიერება და საერთაშორისო ურთიერთობები

Маммедова Севиндж

СПОРНАЯ ПОЗИЦИЯ ИРАНА ОТНОСИТЕЛЬНО УПОТРЕБЛЕНИЯ НАЗВАНИЯ «АЗЕРБАЙДЖАН» В ПЕРИОД АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ 258

C O N T E N T S

1100 Agricultural and Biological Sciences (all)

1106 Food Science

Batiashvili Shalva

Buishvili Gaga

Kalandia Aleko

Akhmeturi Tsiteli: A Study of the Physico-Chemical and Sensory Profile of the Wine 17

Elanidze Lali

Khositashvili Tea

Shildeshvili Ira

Ghagholishvili Mzia

Chemical Characteristics of Sheep Cheese Ripened in a Traditional Shepherd's Skin Bag and Polyethylene Bag 23

Vepkhishvili Nino

Mikelashvili Patrisia

Innovative Technology of Georgian Wine 31

1107 Forestry

Samadashvili Malkhazi

Georgian Oak (*Quercus iberica* Stev.) Forest Types in Kakheti Ecotope – Cikum..... 37

1200 ARTS AND HUMANITIES (ALL)

1202 HISTORY

Akhalmosulishvili Teimuraz

On the history of the conversion of some enterprises evacuated to Georgia to the production of military products during the Great Patriotic War (1939-1945) 43

Mosiashvili Aleksandre

On the Significance of Determining the Origin of One of the Characters in „King Erekle and the Ingilo Woman” 47

Simashvili Tengiz

Tchkadua Shalva

Shioshvili Irma

Kakhashvili Nino

Local Self-Government, Education, and Healthcare in the Telavi Mazra in 1918-1921..... 53

1203 LANGUAGE AND LINGUISTICS

Baramidze Maia Paghava Mamia On the Toponymy of Basiani	59
Bahodirova Gulrukh Terminological Processes in the Field of Crafts: Formation of Specialized Vocabulary.....	72
Geldiashvili Nunu On Some Lexical Units in the Creative Works of Shio Aragvispireli	76
Nakhutsrishvili Ekaterine Dzamiashvili Elene Language Variations in the Digital Age: The Role of Social Media in Everyday Communication	82
Pilashvili Elene Syntactic Constructions Expressing Comparison According to Guram Dochanashvili's "The First Garment"	90
Shashviashvili Ketevan Linguo-Stylistic Features of English Language Entrepreneurial Pitches	97
Shelia Madona Syllabification as a Challenge in Speech Studies.....	105
Tsignadze Shorena Linguostylistic Aspects of a Guram Rcheulishvili's story "Batareka Chincharauli"	114
Khamrayeva Charos Norboyevna LEXICOGRAPHICAL APPROACH: DIFFERENCES IN RENDERING THE MEANINGS OF "SADOQAT" AND "LOYALTY" IN UZBEK AND ENGLISH DICTIONARIES	119

1208 LITERATURE AND LITERARY THEORY

Bluishvili Gvantsa Woman's Fate or Woman's Burden in the Artistic Thought of Mikheil Javakhishvili	123
Giorgadze Nino The Philosophical Perception of Death in the Life and Work of Guram Rcheulishvili	129
Kotchloshvili Nino Rafiel Eristavi _ Vazha-Pshavela's creative guide	134
Kajaia Manana Powerless Evil (<i>Iveria</i> , 1897, Nos. 161–162).....	139

1211 Philosophy

Akhatova Dildora Akhtamovna

THE DIALECTICAL RELATIONSHIP OF BODY AND SOUL IN THE PHILOSOPHICAL HERITAGE OF IBN SINA AND AL-FARABI	144
---	-----

Sibashvili Giorgi

For the issue of the Georgian Renaissance	148
---	-----

1400 Business, Management and Accounting (all)

1409 Tourism, Leisure and Hospitality Management

Tskitishvili Nelly

The role of museums in the development of regional tourism: Telavi Historical Museum – between tradition and innovation	154
---	-----

1700 Computer Science (all)

Zakariashvili Mariam

From Scientific Research Abstract to Visual Narrative Contemporary Approaches and Technologies	160
--	-----

2200 Economics, Econometrics and Finance (all)

2001 Economics, Econometrics and Finance (miscellaneous)

Peikrishvili Levan

The impact of job satisfaction and motivating factors on company loyalty and long-term motivation	170
---	-----

Tchiotashvili David

Economic, Financial, and Investment Perspectives for Renewable Energy Business Development in Georgia	177
---	-----

Tchiotashvili David

De-dollarization Strategy as a Guarantee of Stability for Sustainable Development of Georgia's Financial System - Risks and Challenges	187
--	-----

3300 Social Sciences (all)

3304 Education

Bayraktar Çepni, Sevcin

Building Prompt Literacy: Empowering EFL Teachers with A Model-Based Approach to Prompt Writing	194
---	-----

Bagatrishvili Natela Modebadze Nino Gigauri Ana Sidamonidze Maka	Implementing the STEM Approach in Formal Education and the STEM-UPD Project	204
Gagnidze Darejan	Methods of teaching fine arts in preschool age	214
Tatulishvili Salome	The Role of Continuous Professional Development of Academic Staff in Improving Teaching Quality: The Case of Telavi State University	221
Rakhimova Nigora Shukhrat qizi	THE MAIN SOCIAL FACTORS INFLUENCING DEVIANT BEHAVIOR.....	229
Sokhibov Akram Rustamovich	THE ROLE OF NATIONAL EDUCATION IN UZBEK ETHNOPEDAGOGY.....	233
Tsuladze Ekaterine Garibashvili Manana	The Role of Emotional Intelligence in Formation of Professional Competencies in Adults	239

3308 Law

Pachoshvili Koba	Single-Level Local Self-Government in Georgia: Challenges and Future Perspectives	248
-------------------------	---	-----

3320 POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS

Маммедова Севиндж СПОРНАЯ ПОЗИЦИЯ ИРАНА ОТНОСИТЕЛЬНО УПОТРЕБЛЕНИЯ НАЗВАНИЯ «АЗЕРБАЙДЖАН» В ПЕРИОД АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	258
--	-----

ახმეტური წითელი: ღვინის ფიზიკურ-ქიმიური და სენსორული პროფილის კვლევა

ბატიაშვილი შალვა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ბუიშვილი გაგა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

კალანდია ალექო

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო

უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.01>

აბსტრაქტი. ქართული ვაზის ჯიშის, „ახმეტური წითელის“ ქიმიური და სენსორული პროფილის შესწავლის მიზნით, ჩატარდა კვლევა, რომელიც ფოკუსირებული იყო დუღილის პროცესის სპეციფიკასა და სხვადასხვა საფუარის შტამების გავლენაზე. ანალიზი განხორციელდა გაზური ქრომატოგრაფიის (GC) და სპექტროფოტომეტრიული მეთოდების გამოყენებით. შესწავლილი იქნა ღვინის ოთხი ნიმუში, რომლებიც დადულდა როგორც კომერციული, ისე ველური საფუარის შტამებით.

აქროლადი ნაერთების ქრომატოგრაფიულმა ანალიზმა გამოავლინა, რომ არომატული პროფილი ძირითადად განისაზღვრება უმაღლესი სპირტებით, განსაკუთრებით იზოამილის სპირტით (32.25%) და იზობუტანოლით (30.83%), რომლებიც ღვინოს ხილისა და ჰერბარულ ტონებს ანიჭებენ. ასევე, აღინიშნა ეთილაცეტატის და 1-პროპანოლის მაღალი შემცველობა, რაც ხაზს უსვამს ინტენსიური დუღილის გავლენას.

ფენოლური კომპონენტების ანალიზმა აჩვენა მნიშვნელოვანი განსხვავებები საფუარის შტამების მიხედვით. ნიმუში, რომელიც დადულდა ველური საფუარით, ხასიათდებოდა ფენოლური ნაერთების (კატეჩინები, ლეიკოანტოციანები, ფენოლკარბონმჟავები) მნიშვნელოვნად დაბალი კონცენტრაციით. ეს შეიძლება მიუთითებდეს ველური საფუარის მიერ ამ ნაერთების მეტაბოლიზაციაზე. საპირისპიროდ, კომერციული საფუარებით დადულდებულ ნიმუშებში ფენოლური კომპონენტების უფრო მაღალი დონე დაფიქსირდა, რაც ხელს უწყობს ღვინის სტრუქტურის, სიმწკლარტისა და ფერის სტაბილურობას.

დასკვნის სახით, კვლევამ დაადასტურა, რომ ღვინის წარმოებისას საფუარის შტამის შერჩევა გადამწყვეტ როლს ასრულებს „ახმეტური წითელის“ საბოლოო სენსორული და ქიმიური მახასიათებლების ჩამოყალიბებაში. კომერციული საფუარები უზრუნველყოფენ პროგნოზირებად და კონტროლირებად შედეგებს, ხოლო ველური საფუარი შეიძლება გამოყენებულ იქნას უნიკალური, მაგრამ ნაკლებად სტაბილური პროფილის მისაღებად. ეს დასკვნები მნიშვნელოვანია ღვინის ხარისხის კონტროლისა და ტექნოლოგიური პროცესების ოპტიმიზაციისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ახმეტური წითელი, ქართული ვაზის ჯიში, საფუარი, არომატები, ფენოლური კომპონენტები

ღვინის წარმოება უძველესი ტრადიციისა და თანამედროვე მეცნიერული მიღწევების სინთეზს წარმოადგენს. ქართული ვაზის უნიკალური ჯიშები, მათ შორის **ახმეტური წითელი**, თავისი განსაკუთრებული გენეტიკური მემკვიდრეობითა და ტერუარით გამოირჩევიან. ღვინის საბოლოო ხარისხი და დამახასიათებელი თვისებები დიდწილად მისი ქიმიური შემადგენლობით განისაზღვრება. წინამდებარე კვლევის მიზანია, ქრომატოგრაფიული და ფენოლური ანალიზის საფუძველზე, შესწავლილ იქნას ახმეტური წითელის ღვინის ძირითადი აქროლადი და არააქროლადი კომპონენტები, რათა დადგინდეს მათი გავლენა ღვინის არომატულ და სენსორულ პროფილზე. კვლევა ასევე ყურადღებას ამახვილებს ფერმენტაციის პროცესის სპეციფიკაზე, სხვადასხვა საფუარის შტამების ზეგავლენასა და ამ კომპონენტების როლზე ღვინის საბოლოო თვისებების ფორმირებაში. კვლევის ფარგლებში, ახმეტური წითელის ღვინის ოთხი ნიმუში გაანალიზდა. ღვინო დადულდა კლასიკური წითელი ღვინის ტექნოლოგიით. თითოეული ნიმუში სხვადასხვა საფუარის შტამით დადულდა: ორი კომერციული და ერთი ველური საფუარით. მეოთხე ნიმუშის დადუღება მოხდა ყურძნის მაგარი ნაწილების გარეშე.

- **აქროლადი ნაერთების ანალიზი:** ნაერთების იდენტიფიცირება და რაოდენობრივი განსაზღვრა **გაზური ქრომატოგრაფიის (GC)** მეთოდით ჩატარდა, რამაც ღვინის არომატული პროფილის შესწავლის საშუალება მოგვცა.
- **ფენოლური ნაერთების ანალიზი:** კატექინების, ლეიკოანტოციანების და ფენოლკარბონმჟავების შემცველობა სპექტროფოტომეტრიული მეთოდებით გაანალიზდა. ეს მეთოდი გამოყენებულ იქნა ღვინის ფერისა და სტრუქტურისთვის აუცილებელი კომპონენტების რაოდენობრივი შეფასებისთვის.

აქროლადი ნაერთების ანალიზი

ცხრილ №1-ში წარმოადგენილია ახმეტური წითელის ღვინის ნიმუშებში აღმოჩენილი აქროლადი კომპონენტების რაოდენობრივ მონაცემებს. ქრომატოგრამაზე აღმოჩენილი პიკების ანალიზმა აჩვენა, რომ ღვინის არომატული პროფილი ძირითადად **უმაღლესი სპირტებით და ეთილაცეტატით** განისაზღვრება.

- **იზოამილის სპირტი (Isoamyl alcohol) და იზობუტანოლი (Isobutanol):** ამ ორი კომპონენტის ჯამური წილი (დაახლოებით 63%) მიუთითებს მათ გადამწყვეტ როლზე ღვინის არომატულ პროფილში. იზოამილის სპირტი ბანანის, მსხლის და სხვა ხილის არომატებს იძლევა, ხოლო იზობუტანოლი - ოდნავ მცენარეულ და ჰერბარულ ტონებს (Lambrechts & Pretorius, 2000). მათი მაღალი შემცველობა (32.25% და 30.83%) შეიძლება იყოს ინტენსიური დუდილის, აზოტის წყაროების ნაკლებობის ან კონკრეტული საფუარის შტამის მეტაბოლური თავისებურების შედეგი.
- **პროპანოლი (1-Propanol) და ეთილაცეტატი (Ethyl Acetate):** ამ ნაერთების მნიშვნელოვანი წილი (11.51% და 10.80%) ღვინოს დამატებით სენსორულ მახასიათებლებს ანიჭებს. პროპანოლი თბილ და ოდნავ პიკანტურ ნოტებს იძლევა, ხოლო ეთილაცეტატი, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ეთერი, პასუხისმგებელია ხილის (ვაშლის, ანანასის) ტონებზე.
- **მეთანოლი (Methanol):** მისი შემცველობა (4.96%) მისაღებ ფარგლებშია. მეთანოლი პექტინის ჰიდროლიზის შედეგად წარმოიქმნება, ამიტომ მისი

კონცენტრაცია დამოკიდებულია ყურძნის ჯიშსა და წარმოების ტექნოლოგიაზე (Fornasier et al., 2017).

ცხრილი №1: აქროლადი ნაერთების ქრომატოგრაფიული ანალიზი

ნაერთი	რეტ. დრო (წთ)	ფართობი (counts)	პროცენტუალ (%)
Acetaldehyde	2.898	26.818	3.003
Methanol	3.299	44.288	4.959
Ethyl acetate	4.323	96.407	10.796
1-Propanol	4.385	102.809	11.512
2-Butanol	5.069	23741	2.658
Isobutanol	5.762	275.310	30.829
1-Butanol	6.293	33.741	3.779
Isoamyl alcohol	7.639	287.998	32.249
იდენტიფიცირებული არ არის	10.597	1.911	0.2139

ფენოლური ნაერთების ანალიზი

ცხრილი №2-ში შეჯამებულია ახმეტური წითელის ღვინის სხვადასხვა ნიმუშების ფენოლური შემადგენლობის ანალიზის შედეგები. ეს ნაერთები გადამწყვეტ როლს ასრულებენ ღვინის ფერში, გემოში, სიმწკლარტესა და ანტიოქსიდანტურ თვისებებში (Brouwer, van Rensburg & Pretorius, 2021). როგორც ცხრილი №2-დან ჩანს, მე-4 ნიმუში (დამზადებულია მხოლოდ წვენიდან ველური საფუარით) ფენოლური ნაერთების მნიშვნელოვნად დაბალი კონცენტრაციით გამოირჩევა. ეს შეიძლება აიხსნას იმით, რომ ველური საფუარის შტამები ხშირად უფრო აქტიურად მოიხმარენ ან ცვლიან ფენოლურ ნაერთებს დუღილის პროცესში, რაც მათ შემცირებას იწვევს (Jolly et al., 2014). ამის საპირისპიროდ, მე-3 ნიმუშ-ს (დადუღებული ჭაჭაზე ველური საფუარით) ფენოლური კომპონენტების უმაღლესი კონცენტრაცია აქვს, რაც მიუთითებს ამ საფუარის შტამის უნარზე, შეინარჩუნოს ან ნაკლებად მოახდინოს ზეგავლენა ამ ნაერთების შემცველობაზე. ეს გავლენას ახდენს ღვინის სტრუქტურაზე, სიმწკლარტესა და ფერზე, რაც მას დაძველების მიმართ უფრო მდგრადს ხდის.

ცხრილი №2: ფენოლური ნაერთების შემცველობა ნიმუშებში

ნიმუში	კატეჟინები (მგ/მლ)	ლეიკანტოცინები (მგ/მლ)	ფენოლკარბონმჟავები (მგ/მლ)
1	0.221	0.173	0.264
2	0.241	0.067	0.305
3	0.294	0.156	0.340
4	0.033	0.00038	0.088

დასკვნები

წინამდებარე კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ „ახმეტური წითელი“ ღვინის ქიმიური და სენსორული პროფილი დამოკიდებულია დუღილის პროცესის

სპეციფიკაზე, განსაკუთრებით კი გამოყენებულ საფუარის შტამზე.

- **აქროლადი კომპონენტები:** იზოამილის სპირტისა და იზობუტანოლის მაღალი კონცენტრაცია ინტენსიურ ფერმენტაციაზე მიუთითებს, რაც ღვინოს უფრო გამოხატულ ხილისა და ყვავილოვან არომატებს ანიჭებს. ეთილაცეტატის მაღალი დონე აძლიერებს ხილის ტონებს.
- **ფენოლური კომპონენტები:** ველური საფუარის გამოყენებამ შეიძლება მნიშვნელოვნად შეამციროს ღვინოში ფენოლური ნაერთების შემცველობა, რაც გავლენას ახდენს მის ფერსა და სიმწკლარტეზე. კომერციული საფუარები, როგორც წესი, უფრო მეტად ინარჩუნებენ ამ ნაერთებს, რაც ღვინოს უფრო სტრუქტურირებულსა და ხანგრძლივს ხდის.

ამ მონაცემების საფუძველზე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ „ახმეტური წითელი“ ღვინის წარმოებისას საფუარის სწორი შტამის შერჩევა გადამწყვეტია სასურველი არომატული და ფენოლური პროფილის მისაღწევად. ველური საფუარის გამოყენებამ შეიძლება შექმნას უნიკალური სენსორული მახასიათებლები, მაგრამ ქიმიური შემადგენლობის არასტაბილურობის რისკს შეიცავს, მაშინ როცა კომერციული საფუარები უფრო პროგნოზირებად და კონტროლირებად შედეგებს იძლევიან.

ლიტერატურა:

- Brouwer, R., van Rensburg, P., & Pretorius, I. (2021). The role of yeasts in wine flavour development. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 69(15), 4545–4558.
- Fornasier, M., Perini, M., D'Agostin, P., & Nardini, M. (2017). Volatile compounds and methanol in grape pomace distillates. *Food Chemistry*, 230, 24–31.
- Jolly, N. P., Varela, C., & Pretorius, I. S. (2014). Not your ordinary yeast: new wine yeast strains for the future. *Annual Review of Food Science and Technology*, 5, 237–264.
- Lambrechts, M. G., & Pretorius, I. S. (2000). Yeast and its importance to wine aroma. *South African Journal of Enology and Viticulture*, 21(1), 97–129.
- Pretorius, I. S. (2000). Tailoring wine yeast for the new millennium: novel approaches to the ancient art of winemaking. *Yeast*, 16(8), 675–720.

Akhmeturi Tsiteli: A Study of the Physico-Chemical and Sensory Profile of the Wine

Batiashvili Shalva

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Buishvili Gaga

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Kalandia Aleko

Batumi Shota Rustaveli State University

Abstract

A study was conducted to investigate the chemical and sensory profiles of the Georgian grape variety *Akhmeturi Tsiteli*, with a focus on the specifics of the fermentation process and the impact of different yeast strains. The analysis was carried out using gas chromatography (GC) and spectrophotometric methods. Four wine samples were examined, fermented with both commercial and wild yeast strains.

Gas chromatographic analysis of volatile compounds revealed that the aromatic profile is predominantly shaped by higher alcohols, particularly isoamyl alcohol (32.25%) and isobutanol (30.83%), which impart fruity and herbal notes to the wine. Elevated levels of ethyl acetate and 1-propanol were also detected, indicating the influence of intensive fermentation.

The analysis of phenolic components showed significant variations depending on the yeast strain. The sample fermented with wild yeast was characterized by markedly lower concentrations of phenolic compounds (catechins, leucoanthocyanins, phenolic acids), which may indicate increased metabolization of these compounds by the wild yeast. In contrast, samples fermented with commercial yeasts exhibited higher levels of phenolic components, contributing to improved structure, astringency, and color stability.

In conclusion, the study confirmed that the choice of yeast strain plays a crucial role in shaping the final sensory and chemical characteristics of *Akhmeturi Tsiteli* wine. Commercial yeasts provide predictable and controllable outcomes, while wild yeast can be used to achieve a unique but less stable profile. These findings are important for wine quality control and the optimization of technological processes.

Keywords: *Akhmeturi Tsiteli*, Georgian grape variety, yeast, aromas, phenolic compounds

გუდაში და პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ცხვრის ყველის ქიმიური მახასიათებლები

ლალი ელანიძე¹, თეა ხოსიტაშვილი¹,
ირა შილდელაშვილი¹, მზია ღაღოლიშვილი¹

¹იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.02>

აბსტრაქტი. შესწავლილი იყო სხვადასხვა მომწიფების ტექნოლოგიით დამზადებული ყველის ნიმუშების ქიმიური შემადგენლობა. თუშური გუდის ყველი, რომელიც აღმოსავლეთ საქართველოს ყველაზე ცნობილი ყველის სახეობაა, უხსოვარი დროიდან საქართველოს მთიანეთში - თუშეთში მზადდება. ყველის ნიმუშები აღებული იყო თუშეთის ორ თემში: 1) ივანაურთის თემი, სოფელი ვესტმო, გუდაში მომწიფებული ცხვრის ყველი და 2) სამციხის თემი, სოფელი ჩილო, პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ცხვრის ყველი. კვლევის შედეგებით გამოვლინდა რომ გუდაში მომწიფებული ყველის მშრალი ნივთიერების მასური წილი 72%-ია, ხოლო პოლიეთილენის პარკში მომწიფებულის 60%. ტიტრული მჟავიანობა, შესაბამისად, 210° T და 120° T, ცილა მშრალ მასაში - 44,26% და 29,95%, ხოლო, ცხიმი მშრალ მასაში, შესაბამისად - 45,8% და 44,0%, მარილის შემცველობა კი 8,9% და 13,5%-ია. ტენის შემცველობა გუდაში მომწიფებული ყველში 28%-ია, ხოლო პოლიეთილენი პარკში მომწიფებულში -40%. ეს განსხვავება გამოწვეულია მომწიფების ხანგრძლივობით და შენახვის პირობებით. თუშური გუდა, სადაც მიმდინარეობს ყველის მომწიფება და შემდგომში შენახვა, ხელს უწყობს სპეციფიკური მიკრობიოტას განვითარებას, რაც გამოიხატება სპეციფიკური არომატის გაძლიერებაში, უნიკალური გემოს და სტრუქტურის ჩამოყალიბებაში. პოლიეთილენის პარკების გამოყენება თუშური გუდის ყველის მოსამწიფებლად და შესანახად, სერიოზულ გავლენას ახდენს პროდუქტის ეკოლოგიურობაზე და უნიკალური მიკრობული ეკოსისტემის განვითარებაზე. პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ცხვრის ყველის არომატული პროფილი გაცილებით სუსტია, გუდაში მომწიფებულ ყველთან შედარებით, რამეთუ მომწიფების პროცესი მიმდინარეობს ჰერმეტიკულად დახურულ გარემოში, სადაც შესაძლებელია განვითარდეს ანაერობული მიკროფლორა. პოლიეთილენის პარკები, ეკოლოგიური თვალსაზრისით, მძიმე ზემოქმედებას ახდენს გარემოზე, რომელიც ბიოდეგრადირებადობის არქონის გამო ასწლეულების განმავლობაში რჩება გარემოში და უარყოფითად მოქმედებს ეკოსისტემაზე, რაც ხელს უწყობს ბიომრავალფეროვნების შემცირებას და გამოუსწორებელ ზიანს მიაყენებს თუშეთის გამორჩეულ და ეკოლოგიურად სუფთა გარემოს.

საკვანძო სიტყვები: ცხვრის ყველი, გუდა, პოლიეთილენის პარკი, მომწიფების ხანგრძლივობა.

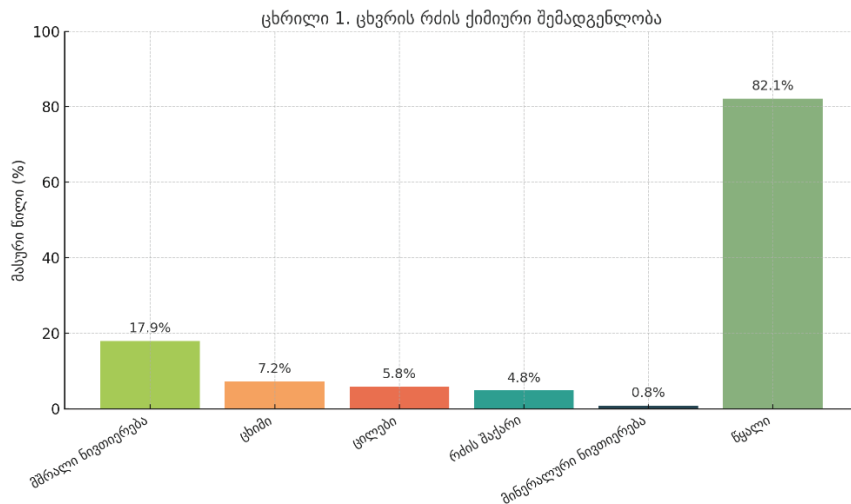
ცოტამ თუ იცის, რომ საქართველო არა მხოლოდ ღვინის, არამედ ყველის ქვეყანაცაა. ყველის წარმოების ისტორია მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში ოთხი ათას წელს ითვლის, ჩვენში კი 8 ათასი წლის წინანდელი ყველის შესანახი ჭურჭელი - ქვევრია შემონახული. საქართველოში ოფიციალურად ყველის 14 სახეობაა დარეგისტრირებული: დამბალხაჭო, ჩოგი, ტენილი ყველი, კალტი, კობი, აჭარული ჩეჩილი, მესხური ჩეჩილი, სულგუნი, მეგრული სულგუნი, სვანური სულგუნი, გუდის ყველი, თუშური გუდა, იმერული და ქართული (Elanidze, L., Khositashvili, T., Gogritchiani, E. 2025).

თანამედროვე ადამიანის ჯანმრთელობა, დიდწილად დამოკიდებულია დაბალანსებულ, სწორ კვებაზე. დაბალანსებული კვების აუცილებელი პროდუქტების ნუსხაში ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი რძის პროდუქტებს, კერძოდ კი ყველს უკავია. ყველი საკმაოდ ყუათიანი საკვები პროდუქტია, რომელიც მდიდარია რძის ცილით, ცხიმით, მინერალური ნივთიერებებით, შეუცვლელი ამინომჟავებით, ფოსფორის შემცველობით და სხვა ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებებით (ელანიძე, ლ. 2019; ლანიძე ლ., ხოსიტაშვილი თ. 2021). მეცნიერულად დადასტურებული ფაქტია რძის პროდუქტების სასარგებლო გავლენა კბილების და ძვლების სიჯანსაღეზე. რძის პროდუქტები ადამიანის ორგანიზმს ამარაგებენ ისეთი აუცილებელი და სასარგებლო მინერალებით, როგორიცაა კალციუმი, ფოსფორი და ასევე ვიტამინი A და B₂ (Jalilzadeh, A., Tuncur, Y., Hesari, J. 2015). ცნობილია, რომ კალციუმის მაღალი შემცველობა ყველში დადებით გავლენას ახდენს არტერიულ წნევაზე და ასევე, მაღალეფექტურია წონაში დასაკლები დაბალკალორიული დიეტების დროს. ყველის ჩართვა კვების რაციონში ამცირებს დიაბეტისა და გულის დაავადების განვითარების რისკს, ასევე შესაძლებელია შეამციროს ინსულტის რისკი. ყველის შემადგენლობაში შემავალი ლინოლის მჟავას და სფინგოლიპიდებს აქვს ანტიკანცეროგენული მოქმედება (Walther B., Guggisberg D., Schmidt R. S., Portmann R. 2020; Kalyankar, S.D., Bharti, p., M.R. Patil, Sarode, A.R. 2022; Walther, B., Schmid, A., Sieber, R., Wehrmuller, K. 2008). ყველი ვიტამინი K₂-ის წყაროა, რომელიც დადებით გავლენას ახდენს როგორც გულ-სისხლძარღვთა დაავადებებზე, ასევე სისხლის შედედების რეგულაციაზე (Walther B., Guggisberg D., Schmidt R. S., Portmann R. 2020; Dekker L. H., Vinke P. C... 2019).

თუშური გუდის ყველი, რომელიც აღმოსავლეთ საქართველოს ყველაზე ცნობილი ყველის სახეობაა, საქართველოს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების სიაშია შეტანილი. იგი თავისი უნიკალური გემოთი და დამზადების უძველესი ტექნოლოგიით ქართულ ყველეულში ერთ-ერთი გამორჩეულია. გუდის ყველი უხსოვარი დროიდან საქართველოს მთიანეთში - თუშეთში კეთდება. ნამდვილი გუდის ყველი მზადდება უმაღლესი ხარისხის ცხიმოვან ნედლი რძისგან. ყველის უნიკალურობას, პირველ რიგში, მაღალი ხარისხის რძე განაპირობებს, რომელსაც იძლევა თუშეთის ალპურ იალალებზე მოხალხე ქართული ჯიშის თუშური ცხვარი (ცხრილი 1), (დიაგრამა 1). ყველი მწიფდება ცხვრის, თხის ან ხბოს ტყავისაგან დამზადებულ გუდაში (გაკრეჭილი ბეწვით შიგნითა მხრიდან). გუდა, რომელშიც მიმდინარეობს ყველის მომწიფება და შემდგომში შენახვა, განაპირობებს გუდის ყველის სპეციფიკურ თავისებურებებს: სუნს, მომლამო პიკანტურ გემოსა და რამდენადმე მყიფე, მკვრივ კონსისტენციას (ხარაზიშვილი, ა., კვირიკაშვილი, დ. 2010; ედიბერიძე, ე., ნ. ლომსაძე, ნ. 2017).

ცხრილი 1. ცხვრის რძის ქიმიური შემადგენლობა

რძის სახეობა	მშრალი ნივთიერება, %	ცხიმი, %	ცილები, %	რძის შაქარი, %	მინერალური ნივთიერება, %	წყალი, %
ცხვრის	17,9	7,2	5,8	4,8	0,8	82,1

დიაგრამა 1. ცხვრის რძის ქიმიური შემადგენლობა

კარგი გუდის ყველის ხარისხი საძოვრებიდან და ცხვრის მოწველიდან იწყება. 1 კგ ყველის მისაღებად საშუალოდ 6 ლიტრი რძეა საჭირო. რძეს ფილტრავენ სპეციალურ საწურ ბადეზე, რომელშიც ჩაფენილია სხვადასხვა სამკურნალო ბალახი - ჭინჭარი, ვაციწვერა და ჭინჭრისდედა. ამის შემდეგ, შემადეებელ კვეთს უმატებენ და ნაბადს აფარებენ, რათა სითბო შეინარჩუნოს. 1 საათში ამოურევენ, შედეგებულ მასას დაშლიან და ისევ ნაბდით ფუთავენ. ნახევარი საათის შემდეგ ჭურჭლიდან შრატს გადაწურავენ, ჯერ კიდევ რბილ ყველს დაჭრიან და შრატის ბოლომდე მოსაცილებლად სპეციალური ტილოს ტომარაში გამოკრავენ. 2 საათის გასვლის შემდეგ, ყველი უკვე გუდაში გადააქვთ. გუდაში 4-5 თავ ყველს ჩადებენ, მათ შორის ფენებად ჩაყრიან მარილს, თავს მოუკრავენ, საყველე ოთახში გაიტანენ და 2 დღე ისევ ნაბადს დააფარებენ. მარილი რომ თანაბრად გაუჯდეს, რამდენიმე დღის განმავლობაში ყველს დღეში რამდენჯერმე აბრუნებენ და ფორმას უცვლიან. ყველი გუდაში 60 დღის განმავლობაში მწიფდება [4].

ამ უნიკალური პროდუქტის წარმოების დროს არსებობს ისეთი გამოწვევები, როგორიცაა პოლიეთილენის პარკების გამოყენება თუშური გუდის ყველის მოსამწიფებლად და შესანახად. აღნიშნულმა პრაქტიკის გამოყენებამ გარკვეული საფრთხე შეუქმნა თუშური ტრადიციების დაცვას და თუშეთში დამზადებული გუდის ყველის წარმოების მეთოდის შენარჩუნებას. ამასთან ერთად, პოლიეთილენის პარკი, რომელიც პრაქტიკული მოსაზრებითაა ჩანაცვლებული - გაცილებით იაფია, ნაკლებად შრომატევადია, გამოსაყენებლად და შესანახად კი მარტივი, სერიოზულ გავლენას ახდენს პროდუქტის ეკოლოგიურობაზე, უნიკალური მიკრობული ეკოსისტემის განვითარებაზე და საგემოვნო თვისებებზე, რომელიც ყველს უკარგავს განსაკუთრებულ პიკანტურობას, რასაც აძლევს სპეციალურად დამზადებული გუდა.

ასევე, აუცილებლად აღსანიშნავია პოლიეთილენის პარკები, როგორც ეკოლოგიური თვალსაზრისით მძიმე ზემოქმედების ფაქტორი, რომელიც ბიოდეგრადირებადობის არქონის გამო ასწლეულების განმავლობაში რჩება გარემოში და უარყოფითად მოქმედებს ეკოსისტემაზე, რაც ხელს უწყობს ბიომრავალფეროვნების შემცირებას და გამოუსწორებელ ზიანს მიაყენებს თუშეთის გამორჩეულ და ეკოლოგიურად სუფთა გარემოს.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, კვლევის მიზანს წარმოადგენდა შესწავლილიყო გუდაში და პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ცხვრის ყველის ქიმიური მახასიათებლები.

კვლევის ობიექტები და მეთოდები.

კვლევის ობიექტად გამოყენებული იყო:

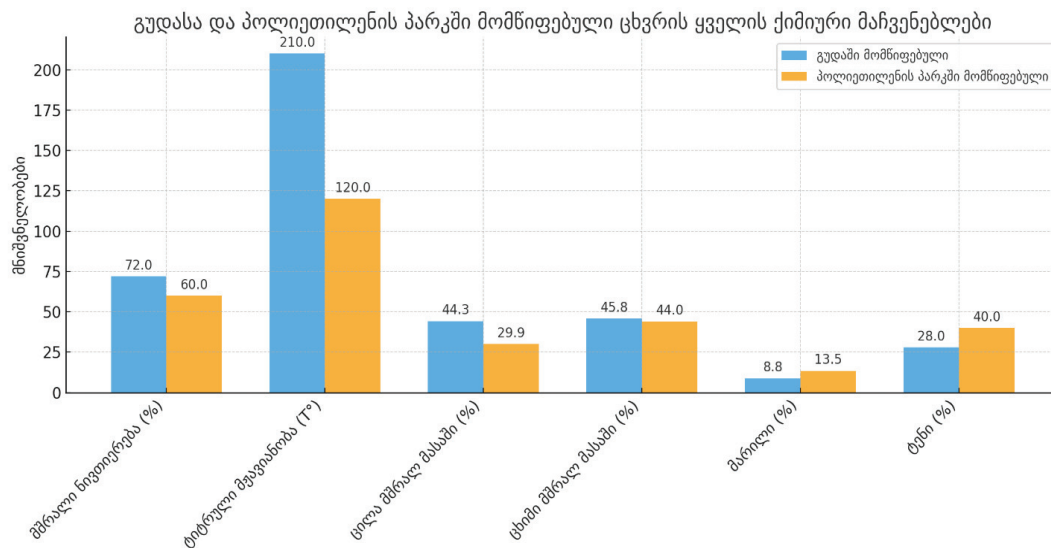
- 1) თუშური გუდის ცხვრის ყველი, მომწიფებული გუდაში;
- 2) თუშური ცხვრის ყველი მომწიფებული პოლიეთილენის პარკში.

თუშური გუდის ყველი მიეკუთვნება ქართული მარილწყლიანი ყველების ჯგუფს, რომელიც გამოირჩევა სპეციფიკური სუნით, დამახასიათებელი მსუბუქად ცხარე -მომჟაო, პიკანტური გემოთი და ზომიერი მარილიანობით. ყველის გემო, სტრუქტურა და არომატი ყალიბდება მომწიფების პროცესში, რომელიც კომპლექსური პროცესია და მოიცავს მიკრობიოლოგიურ და ბიოქიმიურ ცვლილებებს. საქპატენტის მონაცემებით, თუშური გუდა მზადდება ძროხისა და ცხვრის რძისაგან ან მათი ნარევისაგან. ყველი მწიფდება ცხვრის, თხის ან ხბოს ტყავისგან დამზადებულ გუდაში (გაკრეჭილი ბეწვით შიგნითა მხრიდან), (საქპატენტი. რეგისტრაციის N 14, რეგისტრაციის თარიღი: 24.01.2012). დღეისათვის, თუშურ ცხვრის ყველს, როგორც უკვე ავღნიშნეთ, ზოგ შემთხვევაში პოლიეთილენის პარკებშიც ამწიფებენ.

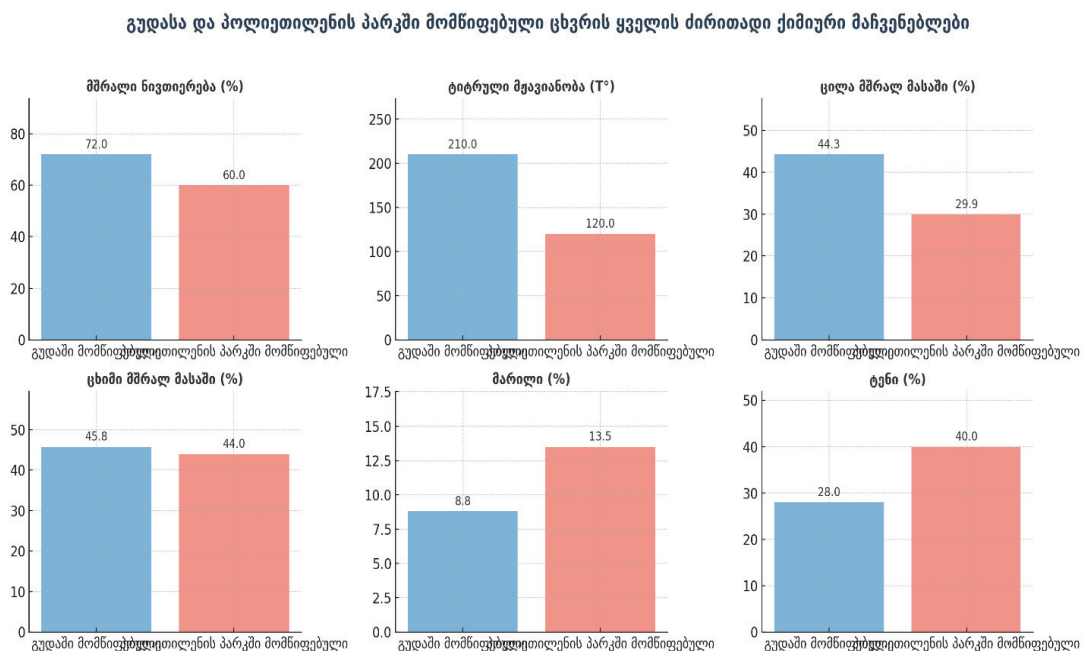
თუშური გუდის და პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ყველის ნიმუშებში განსაზღვრული იყო ტენიანობა გრავიმეტრიული მეთოდით (ГОСТ 3626-73) , ცხიმი გერბერის მეთოდით (Nielsen, S.S. 2009), ჯამური აზოტი და ცილა კელდალის მეთოდით (Nielsen, S.S. 2009), ტიტრული მჟავიანობა ტიტრაციის მეთოდით (ГОСТ 3624-92) და მარილიანობა ვერცხლის ნიტრატის გამოყენებით (ГОСТ 3627-81) შედეგები მოცემულია ცხრილში 2.

ცხრილი 2. თუშური გუდის ყველის ნიმუშების წარმოშობა, მომწიფება და ქიმიური მახასიათებლები

ნიმუში	მშრალი ნივთიერების მასური წილი, %	ტიტრული მჟავიანობა, T°	ცილა მშრალ მასაში, %	ცხიმი მშრალ მასაში, %	აზოტი, %	მარილი, %
1.გუდა (ვესტმო)	72	210	44.26	45.8	4.9	8.9
2.პოლიეთილენის პარკი (ჩილო)	60	120	29.95	44	2.9	13.5

დიაგრამა 2. თუშურ გუდასა და პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ცხვრის ყველის ნიმუშების ფიზიკურ-ქიმიური მაჩვენებლები.

დიაგრამა 3. თუშურ გუდასა და პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ცხვრის ყველის ნიმუშების ფიზიკურ-ქიმიური პარამეტრების შედარება

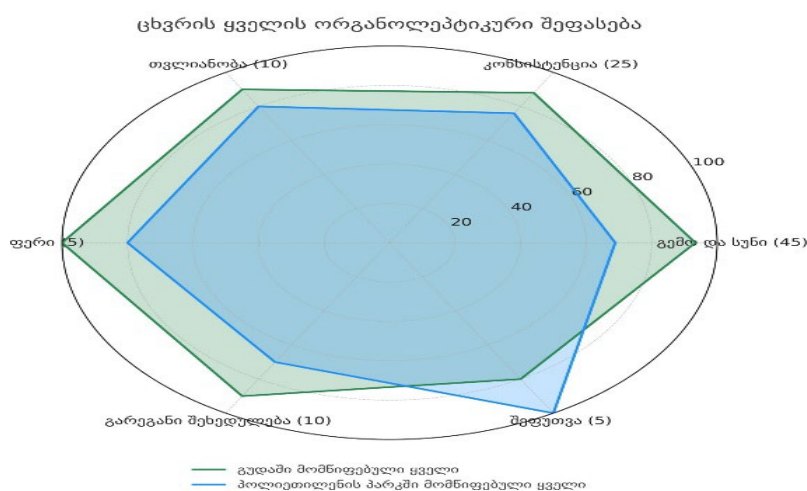
სხვადასხვა მომწიფების ტექნოლოგიით დამზადებული ყველის ნიმუშების ქიმიური შემადგენლობის შესასწავლად ყველის ორი ნიმუში აღებული იყო თუშეთის ორ თემში: 1) ივანაურთის თემი, სოფელი ვესტმო, გუდაში მომწიფებული ცხვრის ყველი და 2) სამციხის თემი, სოფელი ჩილო, პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ცხვრის ყველი.

ცხვრის ყველის ხარისხი და გემოვნური თვისებები განისაზღვრება გამოყენებული რძის შემადგენლობით, წარმოების პროცესის ადგილმდებარეობით და ყველის მომწიფების მეთოდით, რადგან ისინი პირდაპირ გავლენას ახდენენ ყველის მიკრობიოლოგიურ, ქიმიურ, ფერის, ტექსტურისა და სენსორულ მახასიათებლებზე.

კვლევის მონაცემებიდან ჩანს, რომ ყველის ნიმუშებში მშრალი ნივთიერების მასური წილი მერყეობს 60-72%, რაც სრულ შესაბამისობაშია საქპატენტით განსაზღვრულ მონაცემებთან (საქპატენტი. რეგისტრაციის N 14, რეგისტრაციის

თარიღი: 24.01.2012). ტიტრული მჟავიანობა და მარილის შემცველობა ნიმუშებში განსხვავებულია, რაც შესაძლებელია გამოწვეული იყოს მომწიფების ხანგრძლივობით და შენახვის პირობებით, შესაბამისად შეიცვალა ტენის შემცველობა (დიაგრამა 2, 3).

გუდის ყველის ფორმა ოდნავ დეფორმირებულია ვიზუალურად ყველის ზედაპირი არ არის გლუვი და ემჩნება გუდის კვალი. ყველის ფორმა დამოკიდებულია მომწიფების პროცესის დროს გუდაში ყველის მდებარეობაზე. გუდის ბოლო ნაწილში ყველს შეიძლება ნახევარსფეროს ფორმა ჰქონდეს, შუა ნაწილში კი – ცილინდრული. ყველის თითო თავი დაახლოებით 6-7 კილოგრამს იწონის. გუდის ცხვრის ყველი გარედან თეთრი – მორუხო/მომწვანოა, შუაგული კი ინტენსიურად ყვითელია, რადგან თუშური ჯიშის ცხვრის რძე გამოირჩევა ცხიმის მაღალი შემცველობით და აისახა კიდევ ყველის ცხიმოვანობაში. ყველის ნაჭერი თავისთავად იცრემლება, რაც ნიშნავს, რომ მაღალცხიმოვანია. ყველის კონსისტენცია ერთგვაროვანია, მკვრივი და მცირედ ელასტიკური. ყველი არ არის ფშვნიადი და რბილი. გაჭრილ ყველს შიგნიდან აქვს სხვადასხვა ფორმისა და ზომის ნასვრეტები, რომელთა დიამეტრი არ აღემატება 10 მილიმეტრს. ცხვრის გუდის ყველს აქვს ცხარე სპეციფიკური სურნელი, უცხო სუნის გარეშე; გემო – მარილიანი, პიკანტური, განსაკუთრებული სასიამოვნო არომატით. რაც შეეხება პოლიეთილენის პარკში მომწიფებულ ყველს, იგი ჰერმეტიკულად დახურულ, გარემოსგან იზოლირებულ პირობებში მწიფდება და შესაბამისად, არომატული პროფილი შესამჩნევად სუსტია და ხშირ შემთხვევაში ნაკლებად გამოხატული სპეციფიკური პიკანტური სურნელი აქვს, რომელიც დამახასიათებელია გუდაში მომწიფებული ცხვრის ყველისთვის. ასევე, ცოტა განსხვავებულია ქერქის ფერიც, ნაკლებად აქვს გამოხატული მონაცრისფრო შეფერილობა და ქერქის სისქეც 2 სანტიმეტრზე ნაკლებია. ყველის კონსისტენცია მკვრივია და მცირედ ელასტიკური, არა არის ფშვნიადი, გამოხატულია სხვადასხვა ზომის ნასვრეტები, გემო მარილიანი. ყველის ორგანოლეპტიკური შეფასება განხორციელდა 100 ბალიანი სისტემით- გემო და სუნი -45 ბალი, კონსისტენცია -25 ბალი, თვლიანობა (ნახატი) -10 ბალი, ფერი - 5 ბალი, გარეგანი სეხედულება - 10 ბალი, შეფუთვა - 5 ბალი. (სურ.1). ისიც აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ პოლიეთილენის პარკები გარემოს ყველაზე დიდი დამაბინძურებელია, რადგან მდგრადობას ინარჩუნებს განსაკუთრებით დიდი ხნის განმავლობაში.

სურ.1. თუშურ გუდასა და პოლიეთილენის პარკში მომწიფებული ცხვრის ყველის ორგანოლეპტიკური მაჩვენებლები.

დასკვნა

ჩატარებული კვლევების შედეგებზე დაყრდნობით და ლიტერატურული მიმოხილვის საფუძველზე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ გუდაში მომწიფებული ცხვრის ყველი გამოირჩევა ცხარე სპეციფიკური სურნელით, განსაკუთრებული სასიამოვნო არომატით და მკვეთრად გამოხატული მლაშე ტონებით. მაღალი მარილიანობა შესაძლოა პირდაპირ დაკავშირებული იყოს მომწიფების ხანგრძლივობასა და შენახვის პირობებთან. თუმური გუდა, სადაც ხდება ყველის მომწიფება, ტიპური მიკრობიოტა ყალიბდება ბუნებრივად, რაც გამოიხატება სპეციფიკური არომატის გაძლიერებაში, უნიკალური გემოს და სტრუქტურის ჩამოყალიბებაში. რაც შეეხება პოლიეთილენის პარკში მომწიფებულ ცხვრის ყველს, არომატული პროფილი გაცილებით სუსტია, გუდაში მომწიფებულ ყველთან შედარებით, რადგან მომწიფების პროცესი მიმდინარეობს ჰერმეტიკულად დახურულ გარემოში, სადაც შესაძლებელია განვითარდეს ანაერობული მიკროფლორა. პოლიეთილენის პარკები, ეკოლოგიური თვალსაზრისით, მძიმე ზემოქმედებას ახდენს გარემოზე, რომელიც ბიოდეგრადირებადობის არქონის გამო ასწლეულების განმავლობაში რჩება გარემოში და უარყოფითად მოქმედებს ეკოსისტემაზე, რაც ხელს უწყობს ბიომრავალფეროვნების შემცირებას და გამოუსწორებელ ზიანს მიაყენებს თუშეთის გამორჩეულ და ეკოლოგიურად სუფთა გარემოს.

ლიტერატურა:

1. ედიბერიძე, ე., ნ. ლომსაძე, ნ. (2017). რძისა და რძის პროდუქტების ტექნოლოგია. თბილისი.
2. ელანიძე, ლ. (2019). საფერავში დავარგებული ყველი- ბიოლოგიურად აქტიური საკვები ნივთიერებების მდიდარი წყარო. V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „კულტურათაშორისი დიალოგები“ შრომების კრებული, 5: 157-162.
3. ელანიძე ლ., ხოსიტაშვილი თ. (2021). ფუტკრის ცვილში შენახული სულგუნის ორგანოლექტიკური და ქიმიური მაჩვენებლების ანალიზი. „კულტურათაშორისი დიალოგები“ VI, შრომები, 6:42-47. <https://doi.org/10.52340/idw.2021.491>.
4. საქპატენტი. რეგისტრაციის N 14, რეგისტრაციის თარიღი: 24.01.2012, განაცხადის №1583/07, განაცხადის შეტანის თარიღი:06.09.2011. გეორგაფიული აღნიშვნა :“ თუშური გუდა“. https://www.sakpatenti.gov.ge/ka/state_registry/
5. ხარაზიშვილი, ა., კვირიკაშვილი, დ. (2010). რძისა და რძის პროდუქტების ტექნოლოგია. თბილისი.
6. Dekker L. H., Vinke P. C., Riphagen I. J., Minovic, I., Eggersdorfer M. L., van den Heuvel, E. G.H.M., Schurgers, L. J., Kema I. p., Bakker S. J.L., Navis G. (2019). Cheese and Healthy Diet: Associations with Incident Cardio-Metabolic Diseases and All-Cause Mortality in the General Population. Frontiers in Nutrition, 6:185. doi: [10.3389/fnut.2019.00185](https://doi.org/10.3389/fnut.2019.00185)
7. Elanidze, L., Khositashvili, T., Gogritchiani, E. (2025). The Effect of Beeswax Coating on the Organoleptic and Chemical Parameters of Tushetian Guda Cow Cheese. Journal of Food Technology & Nutrition Sciences, 7(1): 1-3. [doi.org/10.47363/JFTNS/2025\(7\)201](https://doi.org/10.47363/JFTNS/2025(7)201)
8. Jalilzadeh, A., Tuncurk, Y., Hesari, J. (2015). Extension Shelf Life of Cheese: A Review. International Journal of Dairy Science, 10: 44-60. DOI: [10.3923/ijds.2015.44.60](https://doi.org/10.3923/ijds.2015.44.60)
9. Kalyankar, S.D., Bharti, p., M.R. Patil, Sarode, A.R. (2022) Therapeutic Importance of Cheese: A Review. Biological Forum – An International Journal, 14(4a): 350-359.
10. Nielsen, S.S. (2009) Food Analysis. Purdue University, West Lafayette, IN, USA Springer. pp.136- 138. DOI 10.1007/978-1-4419-1478-1
11. Walther B., Guggisberg D., Schmidt R. S., Portmann R. (2020) Quantitative analysis of menaquinones (vitamin K2) in various types of cheese from Switzerland. International Dairy Journal, 112: 1-32. DOI:10.1016/j.idairyj.2020.104853
12. Walther, B., Schmid, A., Sieber, R., Wehrmuller, K. (2008). Cheese in nutrition and health. Dairy Science & Technology, 88: 389–405. DOI: 10.1051/dst:2008012
13. ГОСТ 3626-73. Молоко и молочные продукты. Методы определения влаги и сухого вещества.

14. ГОСТ 3624-92. Молоко и молочные продукты. Титриметрические методы определения кислотности
15. ГОСТ 3627-81. Молоко и молочные продукты. Методы определения хлористого натрия

Chemical Characteristics of Sheep Cheese Ripened in a Traditional Shepherd's Skin Bag and Polyethylene Bag

**Elanidze Lali¹, Khositashvili Tea¹,
Shildelashvili Ira¹, Ghagholishvili Mzia¹**
¹Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The chemical composition of cheese samples produced using different maturation technologies was investigated. Tushetian Guda cheese, one of the most renowned cheese varieties of Eastern Georgia, has been traditionally manufactured for centuries in the mountainous region of Tusheti. Samples were collected from two communities in Tusheti: (1) the Ivanaurta community, village Vestmo -sheep cheese matured in a traditional *guda* (sheepskin bag), and (2) the Samtsikhe community, village Chigho - sheep cheese matured in polyethylene bags. The results showed that the mass fraction of dry matter in the cheese matured in *guda* was 72%, whereas that of cheese matured in polyethylene bags was 60%. Titratable acidity reached 210°T and 120°T, respectively. Protein content in dry matter was 44.26% in the *guda*-matured cheese and 29.95% in the polyethylene-matured cheese. Fat content in dry matter was 45.8% and 44.0%, while salt content was 8.9% and 13.5%, respectively. Moisture content was 28% in the cheese matured in *guda* and 40% in cheese matured in polyethylene. These differences are attributed to the duration of maturation and storage conditions. The traditional *guda*, which serves both as the maturation and storage vessel, promotes the development of a specific microbiota, resulting in an intensified aromatic profile and the formation of a unique flavor and texture. The use of polyethylene bags for the maturation and storage of Tushetian Guda cheese significantly affects the product's ecological authenticity and the development of its characteristic microbial ecosystem. Cheese matured in polyethylene exhibits a considerably weaker aromatic profile compared to *guda*-matured cheese, as the process occurs in a hermetically sealed environment that may also support the growth of anaerobic microflora. From an ecological perspective, polyethylene bags exert a severe environmental impact due to their non-biodegradable nature, persisting in the environment for centuries. Their use negatively affects local ecosystems, contributes to biodiversity loss, and poses an irreversible threat to the distinctive and ecologically pristine environment of Tusheti.

Keywords: sheep cheese, *guda*, polyethylene bag, maturation duration.

ქართული ღვინის ინოვაციური ტექნოლოგია

მიქელაშვილი პატრისია

ვეფხიშვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.03>

აბსტრაქტი: ღვინო ქართველთა სავიზიტო ბარათია, ხოლო მსოფლიოს ცნობილი ენოლოგები საქართველოს მეღვინეობის აკვნად აღიარებენ. ვაზი, ღვინო და ქართულ ტერიტორიებზე მოსახლე ადამიანი 8000 წელზე მეტია ერთად თანაცხოვრობენ და ვითარდებიან. ამ ხნის მანძილზე ვაზის არაერთი ადგილობრივი კულტურული ჯიშის და ღვინის დამზადების არაერთი ტექნოლოგია ჩამოყალიბდა (ჭავჭავაძე ი., 2022). თუმცა, ადამიანების გონებრივი შესაძლებლობა მუდმივად ისწრაფვის, შექმნას ინოვაციები, რასაც ყველა დარგი განვითარების ახალ ეტაპზე გადაჰყავს, მათ შორის, მეღვინეობა

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია სადესერტო ღვინო „გვიანი მოსავლის“ დამზადების ტექნოლოგია, რომელიც ქართული მეღვინეობისათვის ინოვაციას წარმოადგენს; ნაჩვენებია სხვა ღვინოების წარმოებისაგან განსხვავებული ტექნოლოგიური პროცესები - ნედლეულის მიღებიდან ბოთლში ჩამოსხმამდე - რომლებიც საბოლოო პროდუქტს განსაკუთრებულს და მიმზიდველს ხდის მომხმარებლისათვის.

მთის ფერდობზე გვიან მოკრეფილი რქაწითელის ყურძნის ჯაგნებად აკინძვა და ვენტილაციის პირობებში შეჭვნობა, შემჭვნიარი ყურძნის ხელის წნეხში მსუბუქად გატარება, ტკბილის დუღილი მუხის კასრებში, მაქსიმუმ, 20 °C-ზე, ღვინის დავარგება წლების განმავლობაში, - ყველაფერი ეს ღვინოს განსაკუთრებულობას სძენს, რომელიც განსხვავებული ძირითადი ქიმიური მაჩვენებლების, ფენოლური ნაერთების მაღალი შემცველობის, ღვინის მაღალი ანტოქსიდანტური და განსხვავებული ორგანოლეპტიკური თვისებების ჩამოყალიბებაში მუდგუნდება, რქაწითელის კლასიკურ ღვინოსთან შედარებით. სადესერტო ღვინოს აქვს არა ცინცხალი გემო, არამედ უფრო დამჯდარი ტონები და ჩირების არომატი, მუქი ჩაისფერი.

საკვანძო სიტყვები: სადესერტო ღვინო, რქაწითელი, ჯაგანი, შეჭვნობა, ორგანოლეპტიკა

საქართველო მეღვინეობის აკვანია. აქ ვაზი და ღვინო 8000 წელზე მეტია ადამიანის ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იქცა (ტურაშვილი დ., 2020). თუმცა, ადამიანების გონებრივი შესაძლებლობა მუდმივად იძლევა იმის საშუალებას, რომ შექმნას ინოვაციები, რასაც ყველა დარგი, მათ შორის, მევენახეობა და მეღვინეობა, განვითარების ახალ ეტაპზე გადაჰყავს. მეღვინეობაში ინოვაციური მიდგომები, ერთი

მხრივ, ამარტივებს ტექნოლოგიებს, ხოლო, მეორე მხრივ, ღვინოს რეალიზაციის უდიდეს პოტენციალს და ცნობადობას ანიჭებს.

ასე იქმნება დარგის ისტორია.

დრო შეიცვალა. დღეს მეღვინეობა არა მხოლოდ ხელოვნებაა, არამედ მაღალი ტექნოლოგიების გამოყენების სფეროც, სადაც აღარ უკვირთ ხელოვნური ინტელექტის მქონე მანქანა-დანადგარებით ყურძნის გადამუშავება და ღვინის წარმოება. მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებთან ერთად, ქართული მეღვინეობაც აქტიურად ავითარებს ახალ მიდგომებს, აუმჯობესებს მოსავლის მიღების პროცესს, წარმოების სიზუსტეს და ღვინის საბოლოო ხარისხს.

მიუხედავად იმისა, რომ ღვინის დამზადების უნიკალური ტექნოლოგია, რომელიც წინამდებარე ნაშრომშია წარმოდგენილი, ევროპის ქვეყნებში ფართოდ გავრცელებულია, საქართველოში ჯერ კიდევ არ არის დანერგილი. ის გამოირჩევა განსაკუთრებული თავისებურებებითა და შედეგით; რადიკალურად განსხვავდება ცნობილი სტილის ღვინოებისგან როგორც გადამუშავების მეთოდით, ისე ორგანოლეპტიკით. ამ მეთოდით წარმოებული სადესერტო ღვინო - დაყენების ტექნოლოგიით, მოსავლის აღების დროითა და საბოლოო გემოვნური მახასიათებლებით - ცალსახად, სრულიად სხვა პროდუქტია, ვიდრე აქამდე ცნობილი ღვინოები.

სადესერტო ღვინის დამზადების ეს თანამედროვე ტექნოლოგია, რომელიც წარმატებითაა დანერგილი ღვინის კომპანიაში „ასკანელი ძმები“, გულისხმობს ყურძნის კრეფას მას შემდეგ, რაც ის სრულად მომწიფდება და შაქრის შემცველობა მაქსიმუმს მიაღწევს. ეს ნიშნავს, რომ ყურძენი ვაზზე უფრო დიდხანს რჩება (თუმცა, არა გადამწიფებამდე), ვიდრე სტანდარტული მოსავლის დროს (ამიტომაც პროდუქტს ჰქვია „გვიანი მოსავალი“), რის შედეგადაც ყურძენი იწყებს მსუბუქად შეჭკნობას, მასში მცირდება ტენიანობა და იზრდება შაქრის კონცენტრაცია. მაღალი შაქრის შემცველობა განაპირობებს მაღალ ალკოჰოლს ღვინოში; წარმოჩინდება განსხვავებული არომატები, კონცენტრირებული გემო და უნიკალური სტრუქტურა, რასაც თან ახლავს იდეალური ბალანსი მჟავიანობასა და სიტკბოს შორის.

ამ ტექნოლოგიით ღვინის დასამზადებლად საქართველოში გავრცელებული ვაზის ჯიშებიდან ყველა არ გამოდგება და არც ყველა მიკროზონის ყურძენი იქნება ამ ტექნოლოგიისათვის საუკეთესო ნედლეული. არამედ, განსაკუთრებული ინტერესია იმ ჯიშებზე, რომლებიც გამოკვეთილი არომატებით გამოირჩევა, და იმ მიკროზონებზე, სადაც კლიმატური პირობები ხელს უწყობს ყურძნის სტანდარტულზე უფრო მოგვიანებით მოკრეფას.

„ასკანელი ძმები“ ამგვარი ღვინის დასამზადებლად ნედლეულად იყენებს საქართველოში ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ ჯიშს, რქაწითელს. რქაწითელს იმის უნარი აქვს, რომ დიდი რაოდენობით შაქარი დააგროვოს და ღვინის სპირტი საკმაო რაოდენობით წარმოქმნას. ის ყველაზე კარგად კახეთში ეგუება იქ არსებულ მიკროკლიმატს. ამიტომაც კომპანია იყენებს გარეკახეთის, კერძოდ, საგარეჯოს მუნიციპალიტეტში, მხოლოდ მთის ფერდობზე მოყვანილ რქაწითელის ყურძენს, მისი განსაკუთრებული თვისებების გამო.

ღვინის ხარისხი ვენახიდან და რთვლიდან იწყება. ღვინისათვის „გვიანი მოსავალი“ ნედლეულმა ზემოთ ჩამოთვლილი მოთხოვნები რომ დააკმაყოფილოს, რთველი, დაახლოებით, ოქტომბრის ბოლოს-ნოემბერში უნდა ჩატარდეს, ანუ, ამ სადესერტო ტკბილი ღვინის დამზადების ტექნოლოგიისთვის მისაღები ტექნიკური სიმწიფე ფიზიოლოგიური სიმწიფის შემდეგ დგება.

საჭირო რაოდენობის ყურძენი იკრიფება პლასტმასის 10-15 კგ-იანი ტევადობის ყუთებში, მაგრამ მცირე რაოდენობით (დაახლოებით, 5-5 კგ), რათა არ ჩახურდეს, არ დაიჭყლიტოს ყურძენი და არ დასკდეს კანი. მოკრეფილი ყურძენი თავსდება წინასწარ გაგრილებულ სამაცივრე მანქანაში და ტრანსპორტირდება ქარხნისკენ, სადაც ხორციელდება შემდეგი ოპერაცია - ყურძნის აკინძვა ჯაგნებად და დაკიდება.

ქარხანაში მიტანისას ყურძენს უნდა დახვდეს სიმშრალე, გრილი გარემო, არ უნდა დაყოვნდეს დიდხანს და აუცილებელია, მალე განიავდეს. ასაკინძად გამოიყენება ე.წ. კაპრონის ძაფი/თოკი, რომელიც კარგად უძლებს სიმძიმეს. თავისთავად, 5-6 ტონის აკინძვა და დაკიდება ძალიან შრომატევადი საქმეა. ყურძნის სრულად აკინძვისთანავე ირთვება გამაგრილებელი მოწყობილობა (ვენტილაცია, რისთვისაც იყენებენ ძლიერ ვენტილატორებს), რომელიც მუდმივად ჩართულია მტევნების მაქსიმალურად გამომშრობამდე.

სურ. 1 ღვინო „გვიანი მოსავლისთვის“ გასაშრობად ჯაგნებად აკინძული რქაწითელი

აუცილებელია საწყისი ლაბორატორიული ანალიზების ჩატარებაც, რაც გულისხმობს ტიტრული მჟავიანობის, შაქრისა და pH-ის განსაზღვრას.

შრობის პროცესი, დაახლოებით, 1-1,5-2 თვე გრძელდება. ამ დროს მეღვინეებს დიდი როლი ეკისრებათ, რადგან ყოველდღიურად უნდა შეამოწმონ ვიზუალურად, თუ რა ეტაპზეა ნედლეული, სიდამპლე ხომ არ ეწყება და ა.შ. რადგან აღნიშნული გარემოება უამრავ საფრთხეს უქმნის მომავალ ღვინოს. ვიზუალური შეფასების გარდა, პერიოდულად აუცილებელია ლაბორატორიაში შაქრიანობისა და მჟავიანობის შემოწმებაც.

როდესაც ყურძნის ვიზუალური მხარე და ლაბორატორიული ანალიზები მისაღებ კონდიციაში ჩაჯდება, ანუ, მაქსიმალურად გამომშრალია მტევნები, იწყება გადამუშავების პროცესი. იქიდან გამომდინარე, რომ გამოსავლიანობა დიდი არ არის - დაახლოებით, 35-40% - არ არის პნევმატური წნეხის გამოყენების საჭიროება. ამისათვის მოსახერხებელია კალათიანი ხის, ხელის წნეხი, მსუბუქი

გამოწნებისათვის (პუტცი ჰ., 2020). გამოწნებისას აუცილებელია ტკბილის ფრაქციებად (თვითნადენი და ნაწნები) დაყოფა.

ფრაქციებად დაყოფის შემდეგ ტკბილი უნდა დაწდეს, რასაც, დაახლოებით, ერთი სრული დღე სჭირდება (ბაღათურია ნ., 2015). დასახმარებლად გამოიყენება დამწმენდი საშუალებები. დაწმენდის შემდეგ აუცილებელია ლექიდან მოხსნა და ტკბილის გადატანა შემკრებში, სადაც ემატება საფუარი, დარევის შემდეგ კი სითხე კასრებში გადანაწილდება. საბოლოო პროდუქტის ხარისხისთვის ერთერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ის, რომ დუღილი მიმდინარეობს კასრებსა და კოდებში. კასრებში სითხის გადატანისას იწყება დუღილი და მუდმივად კონტროლდება შაქრების დაშლის პროცესი. დუღილის ტემპერატურა არის 17-18, მაქსიმუმ, 20 °C.

დუღილის პროცესის სწორად წარმართვა, ასევე, ერთერთი საპასუხისმგებლოა, რადგან ამ დროს ღვინო ავლენს თავის პოტენციალს და გასაგები ხდება, დაახლოებით, რა შედეგის მომცემი იქნება. ამიტომ საფუარის შერჩევა უნდა ემსახურობდეს საბოლოო მიზანს: საფუარი აუცილებლად უნდა იყოს მდგრადი მაღალი ალკოჰოლისადმი და მაღალი შაქრიანობაც არ უნდა უქმნიდეს პრობლემას დუღილს. მეღვინემ აუცილებლად პერიოდულად უნდა შეამოწმოს გემოზეც, რადგან, შესაძლოა, შეჩერდეს დუღილის პროცესი და საჭირო გახდეს მიხმარება საფუარის საკვებით. თუ აუცილებელი გახდა, კასრებშივე ემატება საკვები.

დუღილის დასრულების შემდგომ, ღვინო იხსნება ლექიდან, ირეცხება კასრი და იმავე კასრში ბრუნდება შესანახად. აუცილებელია, კასრი სავსე იყოს ღვინით. ამის შემდგომ კი იწყება დამველების ხანგრძლივი პროცესი, რომელიც, შეიძლება, წლები გაგრძელდეს. დამველების პროცესში აუცილებელია ღვინის კონტროლი, მინიმუმ, თვეში ერთხელ მაინც, რათა შემოწმდეს, განვითარების რა ეტაპზეა ღვინო და სჭირდება თუ არა ადამიანის ჩარევა.

ჩამოსხმამდე ღვინო სტანდარტულად მუშავდება ჟელატინითა და ბენტონიტით.

2023 წლის სადესერტო ღვინო „გვიანი მოსავალი“ თავისი ძირითადი მახასიათებლებით შედარებულ იქნა იმავე მოსავლის რქაწითელისაგან ევროპული ტექნოლოგიით დამზადებულ ღვინოსთან. შედეგები მოტანილია დიაგრამების სახით.

დიაგრამა 1. ღვინო რქაწითელი „გვიანი მოსავალი“ ღვინო „რქაწითელი“ კლასიკური

როგორც დიაგრამებიდან ჩანს, ერთი და იმავე მოსავლისაგან სხვადასხვა ტექნოლოგიით დამზადებულ ღვინოებს სხვადასხვა ქიმიური მონაცემები აქვს, კერძოდ: „გვიანი მოსავლის“ ნედლეულში, შაქრისა და მჟავიანობის კონცენტრაციის

გამო, მაღალია ალკოჰოლიც (15,6 მოც.%) და ტიტრული მჟავიანობაც (7,4 გ/ლ), ვიდრე კლასიკურ ღვინოში (12,7 მოც.% და 5,2 გ/ლ). შესაბამისად, პირველ მათგანში დაბალია pH (3,3), ვიდრე კლასიკურ ღვინოში (3,52). „გვიანი მოსავლის“ საწყის ნედლეულში, მაღალი შაქრიანობის გამო, ბოლომდე არაა დაშლილი შაქრები და საბოლოო პროდუქტში 100 გ/ლ რაოდენობითაა დარჩენილი, განსხვავებით კლასიკური ღვინისგან, სადაც შაქრები, თითქმის, ბოლომდე დაიშალა და მხოლოდ 2 გ/ლ კონცენტრაციითაა დარჩა.

შესწავლილ იქნა დამზადებული ღვინოების ფენოლური ნაერთების შემცველობა (ნავარი კ. და სხვ, 2004) და ანტიოქსიდანტური მაჩვენებლები DPPH რადიკალით (Molyneux, P., 2004). ქვემოთ მოტანილია ეს მონაცემები რქაწითელისაგან დამზადებული „გვიან მოსავლისა“ და კლასიკური ღვინისათვის.

ცხრილი 1. „გვიან მოსავალსა“ და კლასიკურ ღვინოში ფენოლური ნაერთების შემცველობისა და ანტიოქსიდანტური აქტივობის შედარება

საკვლევი პარამეტრები	ღვინო „გვიანი მოსავალი“	რქაწითელის კლასიკური ღვინო
საერთო ფენოლები, გ/ლ	1,00	0,048
ფენოლკარბონმჟავები, გ/ლ	0,048	0,042
ფლავონოიდები, გ/ლ	0,459	0,344
კატექინები, გ/ლ	0,042	0,024
ლეიკოანტოციანები, გ/ლ	0,019	0,013
DPPH რადიკალის 50% ინჰიბირება მლ ნიმუშის მიერ, მლ	6,109	10,490
DPPH რადიკალის 50% ინჰიბირება - ფარდობითი აქტივობა, 1/მლ	0,164	0,095

როგორც ცხრილიდან ჩანს, შესწავლილი ყველა ფენოლური ნაერთის შემცველობა (საერთო ფენოლები, ფენოლკარბონმჟავები, ფლავონოიდები, კატექინები, ლეიკოანტოციანები) „გვიან მოსავალში“ ჭარბობს კლასიკური ღვინის მონაცემებს, რაც შეესაბამება რეალობას, რადგან, ყურძნის გვიან მოკრეფისა და გაჭკნობის გამო, ტკბილში ეს ნივთიერებები კონცენტრირებულია. ამავე მიზეზის გამო, „გვიანი მოსავლის“ ანტიოქსიდანტობის მაჩვენებელი - ფარდობითი აქტივობა - უფრო მაღალია, ვიდრე კლასიკურ ღვინოში (0,164 და 0,095)

რაც შეეხება ორგანოლეპტიკურ მაჩვენებლებს, შედარებულია გემოები, არომატები და ფერები. იქიდან გამომდინარე, რომ ღვინო სადესერტოა, მაღალი ალკოჰოლითა და შაქრიანობით, მისთვის არ არის დამახასიათებელი ცინცხალი გემო (განსხვავებით კლასიკური „რქაწითელისგან“). აქვს უფრო დამჯდარი ტონები და ჩირების არომატი. რაც შეეხება ფერს, „გვიანი მოსავალი“ ჩალისფერი, ანდა, ოდნავ მუქი ჩალისფერია, ამასთან, პირველი ფრაქცია, შედარებით, ღია ფერისაა, ვიდრე მეორე

ფრაქცია. ხოლო კლასიკური რქაწითელი - ღია ჩალისფერი.

ექსპერიმენტებით დადგინდა, რომ, შესაძლოა, სხვადასხვა ჯიშის ყურძნის კოფერმენტაციით დამზადდეს სხვადასხვა ორგანოლექტიკის მქონე „გვიანი მოსავალი“ და მიღებულ იქნას იდეალურად დაბალანსებული ღვინოები.

„გვიანი მოსავალი“ ისხმება 375 მლ ბოთლებში და მისი ფასი საქართველოში არის 126 ლარი.

ამრიგად, ინოვაციური ტექნოლოგიით დამზადებული ღვინო „გვიანი მოსავალი“ გამორჩეულია განსაკუთრებული თვისებებით, რის გამოც საინტერესო ახალი პროდუქტია ქართული ღვინის ინდუსტრიისათვის.

ლიტერატურა:

1. ბაღათურია ნ., (2015) *ენოლოგია*, გამომც: „ტექნიკური უნივერსიტეტი“
2. ნავარი, კ., ლანგლადი, ფ. (2004) *ენოლოგია*, თარგმანი სამანიშვილი, გ. გამომცემლობა: „LAVOISIER“
3. პუტცი ჰ., (2020) *მეღვინეობა სასწავლო სახელმძღვანელო*, თარგმანი გერმანულიდან, გამომცემლობა GIZ
4. ტურაშვილი დ., (2020) *ღვინის სამშობლო - საქართველო*, „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“
5. ჭავჭავაძე ი., (2022) *მევენახეობა-მეღვინეობა*, გამომცემლობა „მთაწმინდა“
6. Molyneux, P. (2004). *The use of the stable free radical diphenylpicrylhydrazyl (DPPH) for estimating antioxidant activity*. Songklanakarin J. sci. technol, 26 (2)
- 7.

Innovative Technology of Georgian Wine

Mikelashvili Patrisia

Vepkhishvili Nino

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Abstract

Wine is the business card of Georgia, and the world's renowned enologists recognize the country as the cradle of winemaking. Vine, wine, and the people living on Georgian territory have coexisted and evolved together for more than 8,000 years. Over this long history, numerous indigenous grape varieties and diverse winemaking technologies have been developed. However, human intellectual pursuit constantly strives for innovation, steering every field - including winemaking - to a new stage of development.

The present paper introduces the production technology of the dessert wine “Late Harvest,” which represents an innovation for Georgian winemaking. It outlines the technological processes distinct from those used in the production of other wine types - from raw material acquisition to bottling - which ultimately give the final product its unique character and consumer appeal.

Harvesting Rkatsiteli grapes late on the mountain slope, stringing them into clusters and allowing them to dehydrate under ventilated conditions, softly pressing the shriveled berries in a hand press, fermenting the must in oak barrels at a maximum of 20 °C, and aging the wine for years—these processes contribute to the wine's exceptional qualities. Compared to classic Rkatsiteli wine, the dessert wine displays different basic chemical parameters, a higher content of phenolic compounds, increased antioxidant activity, and distinctive organoleptic characteristics. It features not a fresh, crisp taste but more mellow tones, aromas reminiscent of dried fruit, and a deep tea-like color.

Keywords: *dessert wine, Rkatsiteli, bunch-stringing, dehydration, organoleptics*

ქართული მუხის (*Quercus. iberica* Stev.) ტყის ტიპები კახეთში ეკოტოპი - *Siccum* - მშრალი

სამადაშვილი მალხაზი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.04>

აბსტრაქტი. სატყეო ტიპოლოგიურმა მეცნიერებამ, როგორც ტყეთმცოდნეობის უმნიშვნელოვანესმა მიმართულებამ, განვითარების მაღალ დონეს კავკასიის ქვეყნებს შორის, განსაკუთრებით საქართველოში მიაღწია ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 30-იანი წლებიდან. კლასიკური გაგებით ტყის ტიპში იგულისხმება ტყით დაფარული ფართობები, ერთგვაროვანი სახეობრივი შემადგენლობით, სხვადასხვა სართულის მცენარეულობით და ფაუნით, ტყის ზრდის პირობების კომპლექსით (კლიმატური, ნიადაგური, ჰიდროლოგიური), მცენარეთა და გარემოს შორის ურთიერთობით და აქედან გამომდინარე, ერთნაირი ეკოლოგიური პირობებით, რომლებიც ერთგვაროვან სატყეო-სამეურნეო ღონისძიებებს მოითხოვენ. ტყის ტიპი უპირველესად ყოვლისა, ტყის ზრდის განმსაზღვრელი ეკოლოგიური პირობების ერთგვაროვნებას და არა ფლორისტულ შემადგენლობას გულისხმობს, განსხვავებით „მცენარეული ასოციაციისგან“

ტყის ტიპებიდან თექვსმეტი აღმოსავლეთ საქართველოს ტყის ეკოსისტემებშია წარმოდგენილი, ქართული მუხის ტყის ტიპების რამდენადმე სიჭარბე აიხსნება შედარებით მშრალი ჰავის, კარბონატული, თხელი, განუვითარებელი ნიადაგების მიმართ ჯერ კიდევ მაღალი გამძლეობითა და შეგუების საუკეთესო უნარით, რასაც *Q. iberica*-ს მაღალი ქსეროფილური ბუნება განაპირობებს.

აღმოსავლეთ საქართველოს ტყის ტიპებიდან ქართული მუხის გაბატონებითა და ტყის სხვა მერქნიან სახეობებთან შერევით კახეთის რეგიონში წარმოდგენილია ცხრა ტიპი, სადაც მუხა ძირითადად ქმნის მონოდომინანტურ, ზოგჯერ ბიდომინანტურ და ბოლოს პოლიდომინანტურ კორომებს - კავკასიურ რცხილასთან (*C. caucasica*), ჩვეულებრივ იფანთან (*F. excelsior*), კორპიან თელასთან (*U. Suberosa*), ბალაშჩარასთან (*C. avium*), მინდვრის ნეკერჩხალთან (*A. campestre*), ჩვეულებრივ თელასთან (*U. foliacea*), ქორაფთან (*A. laetum*), თამელთან (*S. torminalis*), კავკასიურ ცაცხვთან (*T. caucasica*) და სხვა მერქნიანებთან ერთად.

ადგილმდებარეობის პირობების გათვალისწინებით, ჩვენს მიერ შესწავლილი ტყის ტიპები წარმოდგენილია ოთხივე ეკოტოპში შემდეგი თანმიმდევრობით:

ეკოტოპი - *Siccum* - მშრალი:

მუხნარი ისლის საფარით - (*Quercetum carexosum*);

მუხნარი თივაქასრას საფარით - (*Quercetum poosum*);

მუხნარი ნაირბალახოვანი საფარით - (*Quercetum mixtoherbosum*);

მუხნარი ჯაგრცხილის ქვეტყით - (*Quercetum carpinulosum*).

ეკოტოპი - *Subsiccum* - ზომიერად მშრალი:

მუხნარი არჯაკელის საფარით - (*Quercetum lathyrosom*);

მუხნარი წივანას საფარით - (*Quercetum festucosum*);

ეკოტოპი - *Subhumidum* - ზომიერად გრილი:

მუხნარი მკვდარი საფარიტ - (*Quercetum nudum*)
 მუხნარი შინდის ქვეტყით - (*Quercetum cornosum*);
 ეკოტოპი - Humidum - გრილი;
 მუხნარი მაცვალის ქვეტყით - (*Quercetum rubosum*).

საკვანძო სიტყვები: ტყის ეკოტოპი, ტყის ტიპი, კორომი, ხის ვარჯი, ექსპოზიცია

განვიხილოთ ერთ-ერთი მათგანი

ეკოტოპი - Siccum - მშრალი

ტყის ტიპი-კახეთის მუხნარი თივაქასრას საფარიტ - *Quercetum poosum*.

კახეთის თივაქასრას საფარიტის მუხნარები შევისწავლეთ ყვარლის მუნიციპალიტეტის სოფლების - ახალსოფლის, თხილისწყაროს, თივის, სარუსოსა და ჩანტლისყურის მიმდებარედ - მდ. ალაზნის მარცხენა სანაპიროზე ე.წ. „გალმა მხარის“ მდინარე დურუჯის ხეობის მიდამოებში. სამხრეთი, სამხრეთ - აღმოსავლეთი და სამხრეთ-დასავლეთი ექსპოზიციის ძირითადად 8-10⁰ დაფერდებულ და ნაწილობრივ 20-25⁰ დახრილობის ფერდობებზე, ზღვის დონიდან 400-500 მეტრის სიმაღლეზე, ნეშომპალა- კარბონატულ ნიადაგებზე განვითარებულ მუხრანებში შემადგენლობით 6 მხ. 3 რცხ. 1თლ.საშუალო ხნოვანება- 190 წელი, საშუალო სიმაღლე -16,5 მ. სშუალო დიამეტრი -80 სმ, ბონიტეტი- V, კორომის საბურველის შეკრულობა ძირითადად დაბალი (0.3-0.4) ასევე საშუალო (0.5-0.6-0.7).

როგორც კორომის შემადგენლობიდან ირკვევა მერქნის საერთო მარაგში უპირატესად მუხაა (*Q. Iberika*) წარმოდგენილი, შემდეგ კავკასიური რცხილა (*C. caucasica*) და კორპიანი თელა (*U.suberosa*)

თივაქასრის მუხნარი ქვეტყის სახეობათა ნაირფეროვნებით არ გამოირჩევა. მათში ძირითადად წარმოდგენილია ჯაგრცხილა (*C. orientalis*), შინდი (*C. mas*), ასკილი (*R. Canina*) ზღმარტლი (*M. germanica*), კვრინჩხი (*P. Spinosa*) და ხეჭრელი (*F.alnus*)

ქვეტყის განაწილება სახეობების მიხედვით, კახეთის თივაქასრას საფარიტ მუხნარებში

№	სახეობების დასახელება	გავრცელების სიუხვე					
		კორომის საბურველის შეკრულობა					
		დაბალი (0.3-0.4)			საშუალო (0.5-0.6-0.7)		
		ხშირი	საშუალო სიხშირის	თხელი	ხშირი	საშუალო სიხშირის	თხელი
1	2	3	4	5	6	7	8
1	ჯაგრცხილა	+	-	-	+	-	-
2	შინდი	-	+	-	-	+	-
3	ასკილი	-	+	-	-	-	+
4	ზღმარტლი	-	-	+	-	-	+
5	კნაპი	-	+	-	-	+	-
6	კვრინჩხი	-	+	-	-	-	+
7	ტყის ცოცხი	-	-	+	-	-	+
8	ხეჭრელი	-	-	+	-	-	+

როგორც ცხრილიდან ირკვევა თივაქასრას საფარიტ მუხნარებში კორომის საბურველის დაბალი შეკრულობის პირობებში(0.3- 0.4), სახეობათა სახეობებთან შედარებით აშკარა უპირატესობა ენიჭება ჯაგრცხილას, საშუალო სიხშირით გვხვდება შინდი, ასკილი, კნაპი და კვრინჩხი, ხოლო ერთეული ეგზემპლარიის სახით- ზღმარტლი.

თივაქასრიან მუხნარ ტყის ტიპში ჯაგრცხილა ჭრაგავლილი და ამონაყრის სახით არის წარმოდგენილი, ამასთანავე ის საქონლის ინტენსიური პოვების ზეგავლენასაც განიცდის რის გამოც ხშირად 0,5 - დან 1,0 მ-დე სიმაღლის გაკორტნილ დაბუჩქულ ეგზემპლიარებად არის წარმოდგენილი, რომელთა დიამეტრი 2-4 სმ-ს არ აღემატება. უკეთეს შემთხვევაში მისი სიმაღლე საშუალოდ 4,0- 5,0 მ- დე ხოლო დიამეტრი 3,0- 4,0 სმ-დეა. რაც შეეხება ქვეტყის დანარჩენ სახეობებს მათგან შინდი 2,0-2,5 მ- დე სიმაღლითა და 1,0 -1,5 სმ-დე დიამეტრით ხასიათდება. ასკილი, რომელიც კორომის საბურველის როგორც დაბალი, ისე საშუალო შეკრულობის პირობებში ჯგუფურად არის სიმაღლეში 1, 5 მ-დე აღწევს დიამეტრში 1,0 სმ- დე. ზღმარტლი- სიმაღლეში 2,0 - 2,5 მ-დე, დიამეტრში 1,5 სმ-დე კნაპი სიმაღლეში 2, 5 -3,0 მ-დე დიამეტრში 1,0 -1.5 სმ დე.

კორომის საბურველის შეკრულობა გავლენას ახდენს ცოცხალი საფარის სიხშირეზეც, რაც ცალკეული სახეობების რაოდენობასა და გავრცელების ხარისხზეც აისახება. თივაქასრიან მუხნარებში ცოცხალი საფარის სახეობებიდან გამოკვეთილი პოზიცია უკავია თივაქასრას (*Poa nemoralis*), რაც ზოგადად ცოცხალი საფარის მნიშვნელოვან ინდიკატორად შეიძლება ჩაითვალოს. მასთან ერთად ცოცხალი საფარის სახეობებიდან წარმოდგენილია, ტყის ცერცველა (*Orob. hirsutus*), ისლი (*Carex buschiorum*), ტყიურა (*Laser Trilobum*), წითელი სამყურა (*Trifolium pratense*), ტყის ფარსმანტუკი (*Achillea biserrata*), არჯაკელი (*Laturus roseus*) და სხვა.

აღსანიშნავია რომ ჩვენს მიერ მოპოვებული საველე მასალის ანალიზის საფუძველზე თივაქასრიან მუხნარებში კორომის საბურველის დაბალი (0.3-0.4) შეკრულობის პირობებში ცოცხალი საფარის მიერ ნიადაგის დაფარულობის ხარისხი საშუალოდ 50- 70 %-ს შეადგენს, ხოლო საბურველის საშუალო შეკრულობის პირობებში (0.5-0.6-0.7) -30-40% -ს.

ქვემოთ მოგვყავს თივაქასრას საფარიანი მუხნარების კორომებში ბალახოვანი მცენარეების ცალკეული სახეობების გავრცელების სიუხვე ცოცხალი საფარის მთლიან შემადგენლობაში.

ცოცხალი საფარის გავრცელების სიუხვე თივაქასრის საფარიან მუხნარებში.

№	სახეობის დასახელება (ქართულად, ლათინურად)	გავრცელების სიუხვე					შენიშვნა
		Soc.	Cop.	Sp.	Sol.	Un.	
1	2	3	4	5	6	7	8
1	თივაქასრა (<i>Poa nemoralis</i>)	-	+	-	-	-	
2	ტყის ცერცველა (<i>Orob. hirsutus</i>)	-	-	-	+	-	
3	ისლი (<i>Carex buschiorum</i>)	-	-	-	+	-	
4	ტყიურა (<i>Laser trilobum</i>)	-	-	-	+	-	
5	მოპიტნაო (<i>Calamintha clinopodium</i>)	-	-	-	+	-	
6	სვინტრი (<i>Poligonatum glaberimum</i>)	-	-	-	+	-	

7	წითელი სამყურა (<i>Trifolium pretense</i>)	-	-	-	+	-	
8	ტყის ფარსმანდუკი (<i>Achillea biserrata</i>)	-	-	+	-	-	
9	არჯაკელი (<i>Lathyrus roseus</i>)	-	-	-	+	-	
10	კლდის დუმა (<i>Sedum caucasicum</i>)	-	-	-	+	-	

როგორც წარმოდგენილი ცხრილიდან ჩანს, ცოცხალი საფარის სახეობებიდან გაბატონებული მდგომარეობა უკავია თივაქასრას რომლის მონაწილეობაც ბალახოვან საფარში Cop - ით არის შეფასებული, Sp -ით ფასდება ტყის ფარსმანდუკის გავრცელება, ხოლო ტყის ცერცველა, ისლი, ტყიურა, წითელი სამყურა, არჯაკელი და სხვა - Sol – iT ანუ ცალკეული მათგანი რამდენიმე ეგზემპლარი სახით გვხვდება ცალ-ცალკე

თივაქასრას საფარიან მუხნარებში მკვდარი საფარი არ არის ფართოდ წარმოდგენილი და მისი სისქე 3.0-4.0 სმ - ს შეადგენს. კორომის საბურველის შეკრულობის დაბალი (0.3 -0.4) ხარისხის დროს იგი 13% ფარავს, ხოლო საბურველის შეკრულობის საშუალო (0.5-0.6 -0.7) ხარისხის დროს 18 -23 % -ს.

თივაქასრის საფარიანი მუხნარები, ისე როგორც ზოგადად მუხნარები დიდი მოთხოვნილებით არ ხასიათდებიან ნოყიერი ნიადაგების მიმართ და ზოგჯერ წარმოდგენილი არიან თხელ ნაკლებად განვითარებულ ნიადაგებზეც.

თივაქასრის მუხნარების ნიადაგების შესწავლის მიზნით მისი ჭრილი განვითავსეთ ყვარლის მუნიციპალიტეტის სოფ. ახალსოფლის მიდამოებში კერძოდ აგარაკ „ სიპიანის" ტერიტორიაზე, ზღვის დონიდან 500 მ- ის სიმაღლეზე , სამხრეთი ექსპოზიციის 20⁰ მდე დაქანების ფერდობზე, მუხნარ კორომში რომლის შემადგენლობაა - 6 მხ. 2 რცხ. 1კრპ. თლ.

ქვემოთ მოგვყავს ჭრილის დახასიათება ცალკეული ჰორიზონტების მიხედვით, კერძოდ:

A₀ შრე, 0-2სმ. - მკვდარი საფარის მშრალი, ფხვიერი ორგანული მასა შეიცავს მცენარეთა ტოტებს ფოთლებს, ძირკვის ნაშალსა და ნაყოფის ბუდეებს.

A შრე, 2-7სმ. - მუქი ყავისფერი, წვრილმარცვლოვანი სტრუქტურის მშრალი, ფხვიერი მსუბუქი თიხნარი, ფხვიერი შეიცავს ბალახისა და მერქნიანი სახეობების ფესვებსა და ნარჩენებს დიდი რაოდენობით. არ შიშინებს;

B შრე, 7-29სმ. - მურა - ყავისფერი შეფერილობის, საშუალო თიხნარი, მშრალი კაკლოვანი სტრუქტურის, მომკვრივო, შეიცავს დიდი რაოდენობით მერქნიანი სახეობების ნაშთებსა და ფესვებს. სუსტად შიშინებს;

C- შრე, 29-50 სმ. - ყავისფერი შეფერილობის, კარბონატული ჰორიზონტით, მსუბუქი მშრალი თიხნარი, მცენარეების ფესვებისა და ნაშთების გარეშე. არ შიშინებს;

როგორც ხედავთ კახეთის თივაქასრას საფარიანი მუხნარები ვითარდებიან ტყის ყავისფერ კარბონატულ ნიადაგებზე, რომლებიც მსუბუქი ან საშუალო თიხნარებია.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ თივაქასრის მუხნარებში მუხისა და სხვა მერქნიანი სახეობების ამონაყრითი ბუნებრივი განახლება თითქმის არ არსებობს მაღალი ინტენსივობის - დაურეგულირებელი ძოვებისა და მერქნის საშემედ

გამოყენების გამო. ასევე არადადამაკმაყოფილებელია ბუნებრივი თესლითი განახლებაც ზემოთ აღნიშნულ მიზეზთა გამო.

ლიტერატურა:

- გაგოშიძე, გ. (2009) კახეთის მდინარე ალაზნის მარცხენა სანაპიროს ფიზიკურ-გეოგრაფიული პირობები და ტყემცენარეულობა. თბილისი: საქართველოს სოფლის მეურნეობის აკადემიის მოამბე
- გიგაური, გ. (1999) საქართველოს ტყის ეკოსისტემების ბიომრავალფეროვნება. თბილისი: ეროვნული კონფერენციის მასალები.
- გაგოშიძე, გ. სამადაშვილი, მ. (2020) ეკოლოგიური ფაქტორების გავლენა ქართული მუხის გავრცელებაზე გარე კახეთსა და ქიზიყში. თბილისი: საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გარემოს დაცვა მდგრადი განვითარება“
- ლომჯანიძე, გ. (1995) აღმოსავლეთ საქართველოს ტყის ყავისფერი ნიადაგები (მუხის სარტყელი). თბილისი: საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის რომები (1989) ყვარლის სატყეო მეურნეობის ინვენტარიზაციის მასალები. თბილისი: საქართველოს სატყეო მეურნეობის სახელმწიფო დეპარტამენტის სააღრიცხვო მასალები

Georgian Oak (*Quercus iberica* Stev.) Forest Types in Kakheti Ecotope – Cikumi

Samadashvili Malkhazi

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

Forest typological science, as a key area of forestry, has reached a high level of development among the countries of the Caucasus, particularly in Georgia, since the 1930s. In the classical sense, a forest type refers to areas covered with forest that have a uniform species composition, vegetation, and fauna across different layers, as well as a consistent set of forest growth conditions (climatic, soil, hydrological). It also encompasses the interactions between plants and the environment, thereby maintaining uniform ecological conditions that require similar silvicultural measures. Unlike a “plant association,” a forest type primarily refers to the uniformity of ecological conditions determining forest growth rather than the floristic composition.

Sixteen forest types are represented in the forest ecosystems of Eastern Georgia. The relatively high abundance of Georgian oak forest types is explained by their strong resistance to a relatively dry climate, carbonate-rich, thin, and undeveloped soils, as well as their excellent adaptability, which is attributed to the highly xerophilous nature of *Q. iberica*.

Among the forest types of Eastern Georgia, nine are found in the Kakheti region, where Georgian oak dominates, often mixed with other woody species. Oak primarily forms monodominant, sometimes bidominant, and occasionally polydominant groves, growing alongside Caucasian hornbeam (*Carpinus caucasica*), common ash (*Fraxinus excelsior*), cork elm (*Ulmus suberosa*), field maple (*Acer avium* and *Acer campestre*), common elm (*Ulmus foliacea*), additional hornbeam species (*Acer laetum* and *Sorbus torminalis*), Caucasian linden (*Tilia caucasica*), and other woody species.

Considering the environmental conditions, the forest types studied by us are represented across all four ecotopes in the following order:

Ecotope – Siccum (Dry)

□ Oak forest with sedge cover (*Quercetum carexosum*)

□ Oak forest with sedge cover (*Quercetum poosum*)

- Oak forest with mixed herbaceous cover (*Quercetum mixtoherbosum*)
- Oak forest with hornbeam undergrowth (*Quercetum carpinulosum*)

Ecotope – Subsiccum (Moderately Dry)

- Oak forest with sedge cover (*Quercetum lathyrosum*)
- Oak forest with fescue cover (*Quercetum festucosum*)

Ecotope – Subhumidum (Moderately Cool)

- Oak forest with sparse undergrowth (*Quercetum nudum*)
- Oak forest with hornbeam undergrowth (*Quercetum cornosum*)

Ecotope – Humidum (Cool)

- Oak forest with blackberry undergrowth (*Quercetum rubosum*)

Forest Type – Kakheti Oak Forest with Bluegrass Cover

Keywords: Forest ecotope, forest type, grove (stand), tree crown, exposition

**საქართველოში ევაკუირებული ზოგიერთი საწარმოს სამხედრო
პროდუქციის გამოშვებაზე გადაყვანის ისტორიის საკითხისათვის მეორე
მსოფლიო ომის წლებში (1939-1945)**

ახალმოსულიშვილი თეიმურაზ

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.05>

აბსტრაქტი. მეორე მსოფლიო ომის უმკაცრეს პირობებში საქართველოში ევაკუირებული საწარმოების და მოსახლეობის სამხედრო პროდუქციის გამოშვებაზე გადაყვანის ღონისძიებანი ურთულეს ამოცანას წარმოადგენდა, როგორც პოლიტიკური ხელისუფლებისათვის, ასევე საბჭოთა ეკონომიკისათვის. მაგრამ საქართველომ ღირსეულად გაართვა თავი ამ ამოცანას და გადაიქცა სამხედრო პროდუქციის წარმოების მძლავრ არსენალად.

წინამდებარე კვლევაში საქართველოს წვლილს საბჭოთა შეიარაღებული ძალების საბრძოლო პროდუქციით მომარაგებისა და ფაშისტური გერმანიის დამარცხების საქმეში, განვიხილავთ საქართველოში ევაკუირებული ზოგიერთი საწარმოს სამხედრო პროდუქციის გამოშვებაზე გადაყვანის მაგალითზე. გერმანია - საბჭოთა კავშირის ომის დაწყების პირველივე დღეებიდან სახალხო მეურნეობის საომარ ყაიდაზე გარდაქმნა დაექვემდებარა ქვეყნის უმთავრეს ინტერესებს - მტერზე გამარჯვებას. თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის უმთავრესი ამოცანა გახდა ოკუპირებული ტერიტორიებიდან საწარმოო ძალების გრანდიოზული ევაკუაცია. ევაკუირებული სამრეწველო საწარმოებისათვის საჭირო იყო ზურგის ისეთი რაიონების შერჩევა, სადაც არსებობდა შესაბამისი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა და ნედლეული. სწორედ ასეთ რეგიონად გადაიქცა ომის წლებში საქართველო.

სახალხო მეურნეობის (ევაკუირებულ საწარმოებთან ერთად) საომარ ყაიდაზე გარდაქმნა ითვალისწინებდა მრეწველობის იმ დარგების უპირატეს განვითარებას, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ ფრონტის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას შეიარაღებით, საბრძოლო მასალითა და ყველა სხვა საჭირო პროდუქციით. საქართველომ მის წინაშე მთავრობის მიერ დასახულ დავალებებს ღირსეულად გაართვა თავი.

საკვანძო სიტყვები: სამხედრო, ევაკუირებული, ნაღმტყორცნები, ავტომატები, ვაგონები.

საქართველომ, როგორც საბჭოთა კავშირის ერთ-ერთმა მოკავშირე რესპუბლიკამ, მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში ფაშისტურ გერმანიაზე საბჭოთა სახელმწიფოს გამარჯვების საქმეში. ფაშიზმის განადგურებამ დიდი ზეგავლენა მოახდინა ევროპისა და აზიის მთელი რიგი ქვეყნების ბედზე. ამიტომ დიდია ინტერესი მეორე მსოფლიო ომის ისტორიისადმი. ქართული ისტორიული მეცნიერების ძირითადი ამოცანაა ამ ომში ქართველი ხალხის

მონაწილეობის ყოველმხრივი მეცნიერული შესწავლა, გაშუქება და გაანალიზება ქართველი ხალხის საბრძოლო და შრომითი გმირობისა. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება წინამდებარე სამეცნიერო გამოკვლევა. ომის დაწყებამ ქვეყანას უმთავრეს ამოცანად დაუსახა სახალხო მეურნეობის საომარ ყაიდაზე გარდაქმნა. ამ პროცესის წარმატებულად თავის გართმევას ართულებდა ფრონტისპირა ოლქებიდან საწარმოო ძალების გრანდიოზული ევაკუაციის დაწყება, რომელსაც საფუძველი ჩაეყარა 1941 წლის 24 და 27 ივნისს მიღებული მთავრობის დადგენილებით და თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის ამავე წლის 4 ივლისის დირექტივით (კუპატაძე ე., 1978:16).

მტრის მიერ ოკუპირებული ოლქების მომიჯნავე ტერიტორიებიდან ევაკუირებული სამრეწველო საწარმოებისათვის საჭირო იყო ზერგის ისეთი რაიონების შერჩევა, სადაც არსებობდა სათანადო მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა და ნედლეული. სწორედ ასეთ რეგიონად შეირჩა საქართველო. საქართველოში ევაკუირებული გემთმშენებელი, საარტილერიო და საავიაციო ქარხნების გარდა, მიიღეს და განათავსეს რამდენიმე ორთქმავალ-ვაგონშემკეთებელი და ვაგონშემკეთებელი ქარხანა. ამათგან აღსანიშნავია: სტრის (გარე კარპატები), პოპელნიანსკის, ნოვოროსიისკისა (რუსეთი) ორთქმავალ-ვაგონშემკეთებელი ქარხნები... ყველა ეს ქარხნები მიიღო ი. სტალინის სახელობის თბილისის ორთქმავალ-ვაგონშემკეთებელმა ქარხანამ (კუპატაძე ე., 1978:48).

აღნიშნული ევაკუირებული საწარმოების აღდგენა და მათი სამხედრო ყაიდაზე გამართვა ერთდროულად მიმდინარეობდა. ზემდგომი ორგანოების დადგენილების შესაბამისად, ყველა ევაკუირებული საწარმოო თითოეულ საამქროს მიეცა სამხედრო პროდუქციის გამოშვების კონკრეტული გეგმა.

ახლა განვიხილოთ, კონკრეტულად, თუ რა სახის სამხედრო პროდუქციას უშვებდნენ ი. სტალინის სახელობის თბილისის ორთქმავალ-ვაგონშემკეთებელი ქარხნის ბაზაზე გამართული ევაკუირებული საწარმოები.

ტიხორეცკიდან ევაკუირებული ქარხნის კოლექტივის ერთი ჯგუფი (60 კაცი, მათგან 45 ხარატი) მუშაობდა რეაქტიული ნაღმმტყორცნების („კატიუმას“) მთავარი დეტალის დამზადებაზე (ოქროსცვარიძე შ., 1976:60). ტიხორეცკელებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღეს აგრეთვე შპაგინის კონსტრუქციის პისტოლეტ-ავტომატისა და 122 მმ ყალიბის საარტილერიო ყუმბარების დამზადებაში. ტიხორეცკელებმა კოლექტივმა თვენახევარში შეძლო საარტილერიო საამქროს ამუშავება და 122 მმ ყალიბის საარტილერიო ყუმბარების სერიული წარმოების დაწყება. ტიხორეცკელები 122 მმ ყალიბის ყუმბარებს მხოლოდ განსაზღვრული დროის განმავლობაში უშვებდნენ. ფრონტზე მდგომარეობის გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით, ომის დამთავრებამდე ბევრად ადრე, ამ პროდუქციის წარმოება თბილისში შეწყდა (ოქროსცვარიძე შ., 1976:74).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ორჯონიკიძის ვაგონშემკეთებელი ქარხანა, რომელიც თბილისში იქნა ევაკუირებული, შედგებოდა ორჯონიკიძის, სტრისა და პოპელნიანსკის მონათესავე საწარმოებისაგან. თბილისში ევაკუირების შემდეგ ორჯონიკიძის ვაგონშემკეთებელმა ქარხანამ დაიწყო 82 მმ ყალიბის ნაღმების წარმოების ორგანიზაცია. თბილისის ქარხნის ხელმძღვანელობამ დიდი დახმარება გაუწია ორჯონიკიძის ქარხანას ამ დავალების წარმატებით შესრულებაში, სახელდობრ, გამოუყო მას შენობა საარტილერიო საამქროს მოსაწყობად; დააკომპლექტა საამქრო კვალიფიციური კადრებით, დაეხმარა ჩარხებისა და სამსხმელო საამქროს რეკონსტრუქციაში, სამსხმელო საამქროში სამუშაოდ გადაიყვანეს როსტოვიდან ევაკუირებული მაღალკვალიფიციური სპეციალისტები.

აღნიშნულ ღონისძიებათა შედეგად, სულ რაღაც 2 თვის შემდეგ ქარხანამ დაიწყო 82 მმ ყალიბის ნაღმების სერიული წარმოება (ოქროსცვარიძე შ., 1976:54).

ტიხორეცკიდან და ორჯონიკიძიდან ევაკუირებულ საწარმოთა მსგავსად სპეცდავალებათა შესრულებაში აქტიურად იყვნენ ჩაბმული ნოვოროსიისკისა და როსტოვის ორთქმავალ-ვაგონშემკეთებელი ქარხნები. მათ დიდი წვლილი შეიტანეს შპაგინისა და სუდაევის კონსტრუქციის ავტომატისა, აგრეთვე 82 მმ და 120 მმ ყალიბის ნაღმების ათვისებისა და სერიულ წარმოებაში (კუპატაძე ე., 1978:54).

1942 წლის ივლისში ევაკუირებული იყო სსრ კავშირის გზათა მიმოსვლის სახალხო კომისარიატის სისტემის საწარმოები: როსტოვის ელექტროტექნიკური ქარხანა და ტიხორეცკის მანქანათმშენებელი ქარხანა „კრასნი მოლოტი“, რომელიც აღდგენილ იქნა თბილისის ელექტროტექნიკური ქარხნის ბაზაზე.

1942 წლის სექტემბერში პირველი პროდუქცია გამოუშვა ტიხორეცკიდან ევაკუირებულმა ქარხანამ „კრასნი მოლოტმა“ (რომელიც თბილისის ელექტროდეპოს ბაზაზე იქნა მოწყობილი). 1942 წლის სექტემბერ ოქტომბერში ქარხანამ დაამზადა 36,7 ათასი ცალი 50 მმ ნაღმის კორპუსი და 36,8 ათასი ცალი სხვადასხვა დეტალი. სპეცდაკვეთებით გათვალისწინებული გეგმა ქარხანამ 120% -ით შეასრულა. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ქარხნის პროდუქციის ფაქტიური ღირებულება 2,6-ჯერ აღემატებოდა გეგმიურს (საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ.17).

საკავშირო მთავრობის მითითებით, 1943 წლის იანვრიდან, თბილისში ევაკუირებული ტიხორეცკის მანქანათმშენებელი ქარხანა მთლიანად გადაიყვანეს 50 მმ ნაღმების წარმოებაზე. ამიტომ იგი წარმოადგენდა მთავარ ქარხანას ჩვენს რესპუბლიკაში ამ პროფილის საწარმოებს შორის. სპეცდავალებათა შესასრულებლად საჭირო მასალებითა და მოწყობილობებით ქარხანას ამარაგებდა თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტი ამიერკავკასიის ფრონტის ფონდებიდან.

სსრ კავშირის გზათა სახალხო კომისარიატის სისტემის აღნიშნული საწარმოები, რომლებიც ნოვოროსიისკიდან, როსტოვიდან, ტიხორეცკიდან და ორჯონიკიძიდან (სტრის და პოპელნიანსკის ქარხნებთან ერთად) იქნენ ევაკუირებულნი თბილისში, უშვებდნენ ათობით ქვემეხებს, ნაღმტყორცნებსა და ავტომატებს, ტყვიამფრქვევებს და მათთვის საჭირო ჭურვებს, ნაღმებსა და ვაზნებს, რითაც გარკვეული წვლილი შეჰქონდათ მეორე მსოფლიო ომში წითელი არმიის იარაღითა და საჭურველით მომარაგებაში. ამასთან ერთად უნდა აღვნიშნოთ ამ საწარმოთა დიდი მუშაობა პირვანდელი პროფილით - ისინი არემონტებდნენ დაზიანებულ ვაგონებს, ორთქმავლებსა და ელმავლებს. ამას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან ძირითადად რკინიგზის ტრანსპორტის საშუალებით ხდებოდა ჯარების გადაჯგუფება, ფრონტის მომარაგება იარაღით, საჭურველითა და სურსათ-სანოვაგით (კუპატაძე ე., 1978:55).

თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის 1942 წლის 22 აგვისტოს განკარგულებით საქართველოში ორჯონიკიძიდან ევაკუირებული იყო მინის ტარის ქარხანა, რომელიც ქუთაისის მინის ტარის ქარხნის ბაზაზე იქნა აღდგენილი და მწყობრში ჩადგა მხოლოდ 1944 წლის მაისში (საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ.141) ქარხანა დიდი რაოდენობით უშვებდა აალებად სითხიან ბოთლებს (მოლოტოვის კოქტეილი), რომლებიც წარმატებით გამოიყენებოდა მტრის ტანკებისა და ჯავშანტექნიკის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

მაშასადამე, როგორც განხილული მაალები ცხადყოფენ მეორე მსოფლიო ომის წლებში საქართველო მნიშვნელოვანი რაოდენობით ამზადებდა ქვემეხებს, ავტომატებს, ტყვიამფრქვევებს, ჭურვებს, ნაღმებს, ვაზნებს ასაფეთქებელ

ნივთიერებებსა და სხვა. ამასთანავე, მიმდინარეობდა დაზიანებული ვაგონებისა და ორთქმავლების აღდგენა და მწყობრში გაშვება.

ყველაფერი ეს საქართველოში ევაკუირებული და სათანადო ბაზაზე აღდგენილ საწარმოებში ხდებოდა. ეს კი უფლებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ სამხედრო მრეწველობა საქართველოში ძირითადად ევაკუირებული საწარმოების ბაზაზე შეიქმნა. მეორე მსოფლიო ომის უმძიმეს პირობებში ამ უდიდეს ისტორიულ გამოცდილებას განსაკუთრებული პოლიტიკური და ეკონომიკური დატვირთვა გააჩნია. როდესაც ქვეყანა ისწრაფვის ევროკავშირსა და ნატოში გაწევრიანებისაკენ აუცილებელ პირობად მოჩანს თავდაცვითი და სამხედრო მრეწველობის გაძლიერება აგრესიულ სახელმწიფოთა თავდასხმის შემთხვევაში მათ მოსაგერიებლად.

დამოწმებულ წყაროები და ლიტერატურა:

1. კუპატაძე ე., ევაკუირებული სამრეწველო საწარმოების, დაწესებულებებისა და მოსახლეობის მიღება და განლაგება საქართველოში დიდი სამამულო ომის პერიოდში, თბ., 1978, გვ.16.
2. ოქროსცვარიძე შ., თბილისის ორთქმავალ-ვაგონშემკეთებელი ქარხანა დიდი სამამულო ომის წლებში, თბ., 1976, გვ.60.
3. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ.17, აღწ. 3, საქ.456, ფურც.3, 230.
4. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ.141, აღწ.1, საქ. 12843, ფურც. 78-79.

On the History of the Conversion of Some Enterprises Evacuated to Georgia to the Production of Military Products During the Great Patriotic War (1939-1945)

Akhalmosulishvili Teimuraz

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

Under the harsh conditions of World War II, the task of converting evacuated enterprises and population to Georgia to military production was a complex undertaking for both the political leadership and the Soviet economy. However, Georgia coped with this task and became a powerful military production arsenal.

This study considers contribution of Georgia to supplying the Soviet Armed Forces with military equipment and the defeat of Nazi Germany, using the example of the converting of some enterprises evacuated to Georgia to military production. From the first days of the war between Germany and the Soviet Union, the transition of the national economy into a wartime system was subordinated to the country's primary interests—victory over the enemy. The primary objective of the State Defense Committee was the massive evacuation of industrial enterprises from the occupied territories. For evacuated industrial enterprises, it was necessary to select areas in the rear where the appropriate material-technical resources and raw materials were available. Georgia turned into such a region during the war.

The transition of the national economy (along with evacuated enterprises) to a wartime footing primarily covered the development of those industries that would meet the front's needs for weapons, ammunition, and all other necessary goods. Georgia coped with the tasks set by the government in a worthy manner.

Key words: military, evacuees, mortars, machine guns, wagons.

„ერეკლე მეფე და ინგილო ქალის“ ერთ-ერთი პერსონაჟის
სადაურობის გარკვევის მნიშვნელობისათვის

მოსიაშვილი ალექსანდრე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.06>

აბსტრაქტი. ქართულ-აზერბაიჯანულ ურთიერთობებში პერიოდულად იჩენს ხოლმე თავს ზოგიერთი გაუგებრობა, რაც ორ მეზობელ სახელმწიფოს შორის წესით არ უნდა იყოს რომელიმესთვის სასურველი და მისაღები. 1989 წელს ქვემო ქართლის რეგიონში სრულიად ხელოვნურად კონფლიქტის გაღვივების მცდელობა ვფიქრობ, არ უნდა იქნას მივიწყებული. რადგან სწორედ აქ გამოჩნდა ყველაზე კარგად, რომ ქართულ და აზერბაიჯანულ მოსახლეობას ერთმანეთში არაფერი აქვს გასაყოფი. რომ გარედან იყო თავსმოხვეული ტრაგიკული მოვლენები და უცხო ძალების ინტერესებს ემსახურებოდა მხოლოდ. მას შემდეგ ათეულობით წელი გავიდა. მაგრამ სამწუხაროდ, არის გარკვეული ნეგატიური საკითხები, რომელიც თავს იჩენს ხოლმე პერიოდულად და ყოველთვის სათანადო ყურადღების მიქცვას საჭიროებს, რათა კვლავ არ მოხდეს გარე ძალების ინტერესებთან თანხვედრაში გადაზრდა. ჩვენი მიზანია, სათანადო ბიბლიოგრაფიის გაცნობის შემდეგ, არსებულ წყაროთმცოდნეობით თუ ისტორიოგრაფიულ მასალებზე დაკვირვებით და გარკვეული მსჯელობისა და ანალიზის საფუძველზე დავადგინოთ მოცემული საკითხის სისწორე, რათა არ მოხდეს ისტორიის დამახინჯება და მხავრულად გაფორმებულმა ნაწარმოებებმა ხელი არ შეუწყოს მცდარი ნარატივების გავრცელებას ფართო საზოგადოებაში.

საკვანძო სიტყვები: იაკობ გოგებაშვილი, ინგილო, საინგილო, ერეკლე II, აზერბაიჯანი.

მონოგრაფიის - „ინგილოდ წოდებულ ქართველთა ტრაგედია“, ავტორები წერენ: „ამიტომ დღეს გასაკვირი არ უნდა იყოს ის, რომ დედას მოწყვეტილი ჰერეთის ბარის ქართველი (ვიდრე ინგილო დაერქმეოდა)¹ დედას არ მოწყვეტილ დაღისტანელებთან საუკუნოვანი (1616-1717 წწ.) ომის შემდეგ, დამარცხდა, გატყდა და გამაჰმადიანების გზას დაადგა, ხოლო XX საუკუნეშიც, ისევ დედას მოწყვეტისა და უპატრონობის გამო, ინგილოდ წოდებული ქართველების ნაწილის ენობრივად გაათათრებაც მოხდა.“ **ზურჯავეი, ისაევი, ალიბეგოვი, 2013.** – იქვე მოცემულ სეკოლიოში კი განმარტავენ შემდეგს: „ბაქოელ ისტორიკოსთა მტკიცებით, ტერმინი „აზერბაიჯანი“ და „აზერბაიჯანელი“ ისევე ძველთაძველია, როგორც ტერმინი „ინგილო“, ოღონდ ეს ინგილოები, მათი მტკიცებით, ქართული წარმოშობის არ არიან, ესენი უბრალოდ, ისტორიულად, ინგილოები არიან, რომელიდაც ძველ თურქულ, სპარსულ თუ მონღოლური გელის ტომიდან, ბოლო „ადმოჩენებით“ კი ალბანური ტომი, რომელთაც ქართველ მეფეებმა XII-XIII საუკუნეებში ქართული ენა შეასწავლეს; არის სხვა მრავალი სიცილის მომგვრელი მტკიცებებიც. მათ აქეთ-იქეთ მიხედ-მოხედვის გარეშე, ძალიან უყვართ თავიანთი „ისტორიის“ დაძველება.

მაგრამ ტერმინ „აზერბაიჯანელებზე“ რა მოგახსენოთ, ინგილოებზე კი ვიტყვით იმას, რომ იგი შეიქმნა XIX საუკუნის 20-40 წლებში. ეს ტერმინი ახლად მორჯულებულს, ახლად გამუსლიმებულსა და ახლად გაქრისტიანებულს კი არ ნიშნავს, არამედ ტერმინი „ინგილო“ ნიშნავს ახალ ან ახლად მოსულს (იენი გელენს). ცნობილია, რომ XIX საუკუნის დასაწყისში შამქორ კახახის თათართა დისტანციებიდან ჭარ-ბელეჩნის ლეკური თემების საჯამათოების და ელისოს სულთნის ინიციატივით, საინგილოში, თავისუფალ მიწებზე, ყმობის პირობით, გადმოსახლეს თათარ-მულალები; ამავე პერიოდში, პარალელურად მიმდინარეობდა საინგილოს მსხვილ ქართულ დასახლებებიდან (ალიაბადიდან, მოსულიდან, ვერხვიანიდან, ზეგამ-თასმალოდან და კახიდან) გამოსული ოჯახების მიერ ახალი სოფლების დაარსება, როგორცაა მაგალითად სოსიკანთ კარი, ალიბეგლო, ყოროლანი, ლალალო, მარსანი, ახალი შოთავარი და სხვა. ამრიგად, „იენი გელენი“, „იენგილო“, „იენგილავი“ და ბოლოს „ინგილო“ ტერმინი რუსეთის კოლონიურ ხელისუფლებამ მხოლოდ აქაურ ქართველებზე გაავრცელა, რადგან გადმოსახლებულ მულალოთა დიდი ნაწილი რუსებმა აიძულეს და უკან დააბრუნეს, საიდანაც იყვნენ წამოსულები, გადმოსახლებულები...“ **ზურჯავეი, ისაევი, ალიბეგოვი, 2013**. მოცემული განმარტებიდან ყურადღება მივაქციოთ ერთ პატარა წინადადებას: „... ტერმინ „აზერბაიჯანელებზე“ რა მოგახსენოთ, ინგილოებზე კი ვიტყვით იმას, რომ იგი შეიქმნა XIX საუკუნის 20-40 წლებში.“ – ფართე საზოგადოებისთვის, როგორც ცნობილია გამომცემლობა „განათლება“-მ 1986 წელს გამოსცა იაკობ გოგებაშვილის „საგანძური“ (მეორე გამოცემა). წიგნი მიძღვნილია იაკობ გოგებაშვილის დაბადების 150 წლისთავისადმი და მასში საბუნებისმეტყველო, გეოგრაფიულ და ეთნოგრაფიულთან ერთად შესულია ისტორიული შინაარსის საბავშვო თხზულებანიც. ისტორიული ჟანრის თხზულებათა შორის ყურადღებას იქცევს ერთ-ერთი სათაური – „ერეკლე მეფე და ინგილო ქალი“. ყურადღებას იქცევს იმდენად, რამდენადაც ერეკლე მეფე, ანუ ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე მეორე (თხზულება ვისზედაც არის მიძღვნილი), როგორც ცნობილია გარდაიცვალა 1798 წელს. შესაბამისად, ჩვენ როცა ვკითხულობთ ზემოთ მოტანილ ფრაზას: „... ტერმინ „აზერბაიჯანელებზე“ რა მოგახსენოთ, ინგილოებზე კი ვიტყვით იმას, რომ იგი შეიქმნა XIX საუკუნის 20-40 წლებში.“ – თავისთავად გვიჩნდება კითხვა, საიდან გაჩნდნენ იმ დროს ინგილოები?! იაკობ გოგებაშვილის მიერ შემოთავაზებულ ტექსტს, როდესაც თვალს მივადევნებთ – რამდენიმე ადგილზე გვხვდება ტერმინები „ინგილო“ და „საინგილო“. ერთი რამ აქვე შეიძლება ითქვას, რომ ნაწარმოების ავტორი არც ისტორიკოსია, არც მეცნიერი და არც მკვლევარი. ის როდესაც მხატვრულად აღწერს – სრული უფლება აქვს წეროს ისე, როგორც მას მიაჩნია სწორად, რადგანაც წერს მხატვრულ ნაწარმოებს და არა სამეცნიერო ნაშრომს... მაგრამ აქ ჩვენ თუ ჩავუთვლით მას ავტორისეულ მხატვრულ ვერსიაში, მაშინ რა ვუყოთ სქოლიოში დაფიქსირებულ განმარტებას?! ე. ი. ტექსტში ვკითხულობთ: „... უცებ მეფეს თავზე ვიღაცამ გადმოაყარა ზემოდან მთელი ბლუჯა ქლიავი. გოცებულმა მეფემ თავისი ბედაური შეაყენა. გაჩერდა ჯარიცა. მიიხედ-მოიხედეს და იქვე ვენახის ღობესთან დაინახეს ვეებერთელა ქლიავის ხეზე თორმეტიოდე წლის ინგილო გოგონა, რომელსაც ქლიავი ესროლა მეფისთვის².“ **გოგებაშვილი, 1982**. იმავე გვერდზე სქოლიოში კი წერია: „² ეს ამბავი ქლიავის სროლისა ჩვენი მოგონილი არ არის, ხალხის თქმულებას შეადგენს (ავტ. შენიშვნა).“ **გოგებაშვილი, 1982**. ამდენად, ავტორი როგორც ვხედავთ შეძლებისდაგვარად თვითონვე გვეხმარება საკითხის დაზუსტებაში. ცდილობს მეტი დამაჯერებლობა შემატოს მოცემულ ეპიზოდს. ის გადმოცემულ ამბავს „ხალხის თქმულებას“ უწოდებს. აქედან, ჩვენ შეგვიძლია გარკვეული ვარაუდის გამოთქმა, კერძოდ: თქმულება იაკობ გოგებაშვილის დაბადებამდე გაცილებით ადრე უნდა იყოს შექმნილი. ამ ვერსიის გამოთქმის საფუძველს იძლევა ავტორის მიერ ზემოთ წარმოდგენილ სქოლიოში გაკეთებული განმარტება; მისსავე ეპოქაში, რომ ყოფილიყო თქმულება შექმნილი ი. გოგებაშვილს ალბათ არ გაუჭირდებოდა მისი შემქმნელის ვინაობის დადგენა (თვითონ იაკობ გოგებაშვილი, როგორც ცნობილია, 1840 წელს იყო დაბადებული). ზუსტად როდის უნდა მომხდარიყო ეს ამბავი, ან საერთოდ თუ მოხდა და გამოგონილი არ არის?! შევეცადოთ მის გარკვევას. ამის პასუხად პირველ რიგში ტექსტი მოვიშველიოთ: „ერეკლე მეფეს ომი ჰქონდა ჭარის ლეკებთან და ძლიერ დაამარცხა. გამარჯვების შემდეგ თავისი ჯარით უკან გამობრუნდა მეფე, ორმოცდაათი წლის ვაჟკაცი,

მშვენიერს ბედაურზე იჯდა და წინ მოუძლოდა ჯარსა...“**გოგებაშვილი, 1982.** ამ მოცემულობით 1770 წელი უნდა ვივარაუდოთ, რადგან ერეკლე მეორე დაბადებული იყო 1720 წელს და ორმოცდაათი წლის ასაკში თუ იქნებოდა 1720 დაემატება 50 და 1770 წელს მივიღებთ. ერთი დასკვნა აქ შეიძლება გაკეთდეს, რომ ეს სწორედ ის პერიოდია, როდესაც ერეკლე მეორეს უწევდა გახშირებული ლეკთა თარეშის აღკვეთა და არ არის გამორიცხული ეს ამბავი მართლაც შეიცავდეს რეალურად მომხდარ ინციდენტს და უკავშირდებოდეს იმჟამად მომხდარი რომელიმე დასრულებული ბრძოლის ისტორიის ფრაგმენტს.

დავუბრუნდეთ ზემოხსენებულ ფრაზას: „... ტერმინ „აზერბაიჯანელებზე“ რა მოგახსენოთ, ინგილოებზე კი ვიტყვით იმას, რომ იგი შეიქმნა XIX საუკუნის 20-40 წლებში.“ – თუ ჩავთვლით, რომ ნამდვილად ამ პერიოდს უკავშირდება „ინგილო“-ს დამკვიდრება, თავისთავად ჩნდება კითხვა: რა ინტერესი ამოძრავებდა ი. გოგებაშვილს როდესაც ამავე ტერმინებს იყენებდა თავის თხზულებებში? ამ საკითხზე ქვემოთ კიდევ გვექნება საუბარი.

ახლა იმავე გამოცემაში დაბეჭდილ კიდევ ერთ ისტორიულ ამბავს მივაქციოთ ყურადღება. თხზულება მცირე მოცულობისაა და მისი სათაურია „გლეხი ბოსტაშვილი“. პირველივე აბზაცში იკითხება შემდეგი: „მეფე ერეკლეს დიდხანს ჰქონდა ომი სპარსელებსა და ოსმალებთან. ამით ისარგებლეს ჭარელმა ლეკებმა, რომელნიც საინგილოს ახლოს ცხოვრობდნენ და, რბევა დაუწყეს ინგილოებს. ბედად, ერეკლემ მალე ბრწყინვალედ გაიმარჯვა სპარსელებზედაც და ოსმალებზედაც და მაშინ მოიწადინა ჭარელების ჭკუაზე მოყვანა და ალაგმვა. შეკრიბა ჯარი, მიაღმა ჭარსა და იწყო ბრძოლა...“**გოგებაშვილი, 1982.** ავტორი თხზულებაში წარმოდგენილ ბრძოლის ეპიზოდს „ხალხის თქმულებას“ არ უწოდებს, მაგრამ სავარაუდოა, რომ მასში გადმოცემული ამბავი რეალურად მოხდა. ამის დასამტკიცებლად საკმარისი იქნებოდა აქ წარმოგვედგინა სიღნაღის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში დაცული სიგელი, რომელიც ადასტურებს ტექსტის ბოლო აბზაცში გადმოცემული ფაქტის უტყუარობას: „ამ გლეხის ჩამომავალნი არიან ახლანდელი აზნაური ბოსტაშვილები, რომელთაც მადლიერმა ერეკლემ აზნაურობა უბოძა.“**გოგებაშვილი, 1982.** თუმცა, აქაც სხვა რამ არის ჩვენთვის საინტერესო და საგულისხმო, კერძოდ: „... ამით ისარგებლეს ჭარელმა ლეკებმა, რომელნიც საინგილოს ახლოს ცხოვრობდნენ და, რბევა დაუწყეს ინგილოებს...“ – როგორც ვხედავთ, აქაც ი. გოგებაშვილი ახსენებს ტერმინ „ინგილო“-ებს. აქაც ეჭვგარეშეა, რომ ტექსტში ნახსენები მეფე ერეკლე ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე მეორეა. საინტერესოა, თვითონ ავტორმა მოიფიქრა და ჩაამატა – „ინგილოებს“, თუ გადმოცემა ან რომელიმე საისტორიო წყარო იხსენიებს მათ საქართველოს ისტორიის ხსენებულ ეპიზოდში (ანუ ერეკლე მეორის მეფობის ხანაში)?! ჩვენ შეგვეძლო გაგვეკეთებინა შემდეგი სახის დასკვნა: სავარაუდოდ, ჯერ კიდევ ერეკლე მეორის ეპოქაში ისტორიული ჰერეთის ტერიტორიაზე ლეკთა გამუდმებულმა შემოსევებმა და თარეშმა, რაც ხშირად ადამიანების გატაცებით მთავრდებოდა ხოლმე, ნელ-ნელა წარმოშვა იძულებით გამუსლიმებული ე. წ. ინგილოები. ლეკები კი არ ცხრებოდნენ, ისინი ოსმალეთის გაქეზებით, თუ მათთან ალიანსით მოქმედებდნენ ქართული სამეფო-სამთავროების ინტერესების საზიანოდ და ასე ნელ-ნელა, თანდათანობით მრავლდებოდა ინგილო ქართველთა რიცხვი, რამაც მისცა საფუძველი ტერმინ „საინგილო“-ს წარმოშობა-დამკვიდრებას... მაგრამ, საკითხით დაინტერესებამ და შესაბამისი მასალების მოძიებამ ცხადყო შემდეგი კერძოდ, ნიკო ბერძენიშვილის რედაქტორობით 1941 წელს თამარ ლომოურს გამოცემული აქვს მონოგრაფია სახელწოდებით:

„დავით ბატონიშვილი

ახალი ისტორია

ბაგრატ ბატონიშვილი

ახალი მოთხრობა“ – მის ფურცლებზე (აქ იგულისხმება „ახალი ისტორიის“ ნაწილი – ა. მ.) იკითხება შემდეგი: „ხოლო წელსა 1749 ქ“კს: ულზ: | შეერთდენ მეფენი აჯი– ჩალაბისა, შაქის ხანის თანა, სადაცა შემოიკრიბეს მხედრობანი და წარვიდნენ ჭარსა ზედა, და რაოდენ ევედრენ ჭარელნი მონებასა, არა უსმინა მეფეთა?.. და მივიდნენ რა ჭარსა ზედან, (ამავე დროს სქოლიოში იკითხება შემდეგი: „1. ამ სიტყვის წინ წაშლილია „ხალათი“, 2. ტექსტში სწერია „მეფემან“, შემდეგ „მან“ წაუშლიათ და ზემოდან ტექსტისავე ხელით დაუწერიათ „თა““ – ა. მ.)

მაშინ აჯი-ჩალაბიცა შეერთდა ჭარელთა და განტეხა აღთქმა თვისი. იძლივნენ მუნ ფრიად მეფენი, გარნა მეფენი განერნენ მშვიდობით. ხოლო ალაზნასა შინა, ვინაითგან გაუგჳირდა მეფესა ერეკლეს გამოსვლა, რომელ ქვევითნი იგი ქართველთანი 1, რომელიცა მოაქვნდა წყალსა, ეხვეოდნენ. ცხენთა განრინებისათვის, მაშინ თავადმან ბებურიშვილმან პაპამ მოს-წყვიტნა კაცნი იგი და განიყვანა მეფე მშვიდობით. ხოლო ვინაითგან ნაპირი მდინარისა | ალაზნისა არს ფლატიანი?, ამად პაპამან მუნ ვერღარა აღიყვანა ცხენი მეფისა და ვირე მოატარებდა შორს, ვირე ქვევითსა მყოფსა მეფესა შემთხვივა ბოსტაშვილი მაჩხაანელი და მიართვა ცხენი, და ესრეთ განერა მეფე. **„ზატონიშვილი, 1941.** ანუ აქაც, როგორც ვხედავთ, ნამდვილად ისტორიული ფაქტია ნახსენები. თუმცა, „საინგილო“ ნახსენები არ არის.

ცნობილი ქართველი ისტორიკოსი ლოვარდ ტუხაშვილი წერს: „იაკობ გოგებაშვილმა სახელმძღვანელოში შეიტანა მოთხრობა „ერეკლე II და ინგილო ქალი“. აქ აღწერილი შემთხვევა ქიზიყში, სოფელ ვაქირში მოხდა. დიდმა პედაგოგმა ქიზიყელი ქალი ინგილოთი შეცვალა. რატომ? საინგილო საქართველოს ღვიძლი შვილია, ქართველს ბავშვობიდანვე უნდა ჩაენერგოს მისი სიყვარული. ინგილო ქალის პატრიოტიზმი, სიყვარული ქართული ქუდისადმი (ალბათ გახსოვთ, მოთხრობაში ინგილო ქალმა ერეკლე II-ს ქლიავი გადააყარა ირანული ქუდის ტარების გამო), აღძრავს მეტად სასიამოვნო ასოციაციას, თვითონ ინგილოებს გვაყვარებს“. <https://www.georoyal.ge/?MTID=5&TID=44&id=2963>

მეორე მოთხრობასთან დაკავშირებით ლ. ტუხაშვილი ადასტურებს მომხდარ ფაქტს და მას ათარიღებს 1751 წლის 11 თებერვლით (აქ თარიღს უკვე დიდი მნიშვნელობა აღარ ენიჭება – მთავარი მომხდარის ნამდვილობის დადასტურებაა.). ჩვენ, რომ აღარ გავაგრძელოთ ძიება ორივე მოთხრობაში ასახული ფაქტების და მოვლენების ნამდვილობის დადგენასთან დაკავშირებით, შეგვიძლია ერთგვარი დასკვნის სახით ვთქვათ შემდეგი – ორივე ამბავი, როგორც ჩანს ისტორიულ სინამდვილეს წარმოადგენს. აი, რაც შეეხება მის მხატვრულობას კი, როგორც აღინიშნა იაკობ გოგებაშვილთან აქ ჩვენ სადავო არაფერი გვაქვს.

დავუბრუნდეთ ზემოხსენებულ ფრაზებს: „ბაქოელ ისტორიკოსთა მტკიცებით, ტერმინი „აზერბაიჯანი“ და „აზერბაიჯანელი“ ისევე ძველთაძველია, როგორც ტერმინი „ინგილო“, ოღონდ ეს ინგილოები, მათი მტკიცებით, ქართული წარმოშობის არ არიან, ესენი უბრალოდ, ისტორიულად, ინგილოები არიან, რომელიდაც ძველ თურქულ, სპარსულ თუ მონღოლური გელის ტომიდან, ბოლო „აღმოჩენებით“ კი ალბანური ტომი, რომელთაც ქართველ მეფეებმა XII-XIII საუკუნეებში ქართული ენა შეასწავლესო;“ იქნებ „ბაქოელი ისტორიკოსები“ ჭეშმარიტებას ღადაღებენ?! მაგრამ, რა მტკიცებულებებით? მოკლედ, როგორც ცნობილია, ამიერ თუ იმიერკავკასია გამორჩეულია სხვადასხვა ეთნოსთა სიმრავლითა და მრავალფეროვნებით. მათი უმრავლესობის ისტორიული ფესვები ამ გამორჩეული რეგიონის წარსულში უნდა ვეძებოთ. ხოლო, რაც შეეხება ეთნონიმ „აზერბაიჯანელი“-ს დამკვიდრებას, ისინი (აზერბაიჯანელები, როგორც ეთნოსი) ხსენებულ რეგიონში მაინცდამაინც ხანდაზმულად ვერ გამოიყურებიან.

როგორც ცნობილია, XIX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის იმპერიამ დაიპყრო ამჟამინდელი აზერბაიჯანის ტერიტორია და დაიმორჩილა აქ ჩასახლებული თურქულენოვანი მოსახლეობისგან შემდგარი სახანოები. არსებობდა ირანის აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე რამდენიმე სახანო (მაგ. თავრიზის, არდებილის და სხვა.) და ყაზახის, შამშადილის, ელისუს სასულთნოები. **მოსიაშვილი, 2020.** მათ შორის, ეს უკანასკნელი აღმოსავლეთ კახეთის ტერიტორიაზე დაღესტნელთა მიგრაციის შედეგად ჩამოყალიბდა. იგივეს თქმა შეიძლება ელისუს სასულთნოს ჩრდილო-დასავლეთით მდებარე ჭარ-ბელაქანის მოსახლეობაზეც. დღევანდელი აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე არსებული ფეოდალური ერთეულები რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში რუსეთ-ირანის 1828 წლის თურქმენჩაის საზავო მოლაპარაკების შემდეგ შევიდნენ. იმ პერიოდში თანამედროვე აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე აზერბაიჯანელი თათრების (როგორც მათ იმჟამად უწოდებდნენ) რაოდენობა დაახლოებით 600 ათას კაცს შეადგენდა. ეთნონიმ აზერბაიჯანელს საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე საერთოდ არ უარსებია. აქ მცხოვრებ თურქულენოვან ტომებს არც საერთო ეთნიკური თვითშეგნება გააჩნდა და არც სახელმწიფო შეუქმნიათ როდისმე. XIX საუკუნის ლიტერატურაში აზერბაიჯანელები

„თათრებად“ იხსენიებოდნენ. როგორც ცნობილი მეცნიერი ვალერიან გაბაშვილი აღნიშნავდა: „ქართველისათვის ყველა მაჰმადიანი „თათარი“ იყო“. ასევე, ცნობილმა ქართველმა მეცნიერმა პავლე ინგოროვამ საისტორიო საზოგადოების სხდომაზე 1917 წელს წაკითხულ მოხსენებაში, პოლიტიკურ ლიტერატურაში პირველად ახსენა „ადერბეჯანი“ და სწორედ მან დაარქვა ამ გარკვეულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ხალხს „აზერბაიჯანელები“. მან ფაქტობრივად აღადგინა ამ ტერიტორიული არეალის ოდინდელი ისტორიული სახელწოდება „ადარბადაგანი“. მოგვიანებით ეს ტერმინი მთელ მსოფლიოში გავრცელდა. **სონდულაშვილი, 2018.**

ამდენად, როდესაც „ბაქოელი ისტორიკოსები“ თავიანთ მეცნიერულ დასკვნებს აქვეყნებენ, აჯობებს წერის დაწყებამდე არც თუ ისე შორეულ წარსულს გადაავლონ თვალი. კარგად გაიხსენონ თავიანთი წინაპრების დღევანდელი აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე ჩამოსახლების პერიოდი და თავისებურებები. ინგილოებს და საინგილოს კი ნამდვილად არაფერი აქვს გამოსარკვევი თავის ჭეშმარიტ ქართულ ფესვებთან დაკავშირებით. აქვე დავძინოთ ერთიც, რომ საქართველო და ქართველები არ ვცდილობთ ვინმეს – რომელიმე სახელმწიფოს თუ ეთნოსის კუთვნილების მითვისებას. ვცდილობთ შევინარჩუნოთ სტაბილურობა და ვაწარმოოთ კეთილმეზობლური ურთიერთობები ჩვენ რეგიონში, მათ შორის აზერბაიჯანის რესპუბლიკასთანაც. თანამედროვე ეპოქის აზერბაიჯანელ ისტორიკოსთა ზემოთ წარმოდგენილი „საბუთები“ კი ნამდვილად არ მიგვაჩნია გამართლებულად. მით უმეტეს, რომ მრავალი ეთნიკურად აზერბაიჯანელი (საქართველოს მოქალაქე) მშვიდობიანად ცხოვრობს საქართველოს სხვადასხვა ქალაქსა თუ რეგიონში და მსგავსი საკითხებით, თუნდაც მომავალში, ურთიერთობის დამაბვის გამოწვევა სავარაუდოდ არც მათთვის იქნება მისაღები.

აქვე დავუბრუნდეთ იაკობ გოგებაშვილის მიერ ნახსენებ „ინგილო“-ებს. როგორც ლ. ტუხაშვილი გვთავაზობს თავის მოსაზრებას, იმასთან დაკავშირებით, რომ ი. გოგებაშვილმა ქიზიყელი თავის სურვილისამებრ ჩაანაცვლა ინგილოთი და აქვე დავამატოთ მეორე მოთხრობის ეპიზოდიც, სადაც ასევეა საინგილოა ნახსენები – ვფიქრობ, შესაძლებელია რომ მართლაც, ჭეშმარიტი მამულიშვილის და საზოგადო მოღვაწის მიერ ინგილოების და საინგილოს შეყვარებას ისახავდეს მიზნად ყმაწვილთათვის. ისევე, როგორც აკაკი წერეთელმა ნაწარმოებში (ასევე, ისტორიული მოთხრობა) „ბაში-აჩუკ“-ში თავის სურვილისამებრ, კახეთის აჯანყებაში ჩართო იმერელი „ბაში-აჩუკი“ და ამით ქართველთა ერთიანობის მნიშვნელობას გაუსვა ხაზი.

ერთი სიტყვით, მწერლებს და პოეტებს არავინ უკრძალავს თუნდაც ისტორიული ფაქტების მხატვრულად ასახვას თავიანთ შემოქმედებაში. ჩვენი მიზანი კი არის ის, რომ ყველაფერს თავისი სახელი დავარქვათ და საჭირო განმარტებებით არ მივცეთ საშუალება ზოგიერთ უცხოელ მკვლევარს ისტორიის დამახინჯების.

ლიტერატურა:

1. ბატონიშვილი, დ. (1941). ახალი ისტორია. თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა;
2. ბურჯაყი, თ. ისაყი, ს. ალიბეგოვი, ბ. (2013). ინგილოდ წოდებულ ქართველთა ტრაგედია. თბილისი;
3. გოგებაშვილი, ი. (1982). საგანძური. თბილისი: „განათლება“;
4. მოსიაშვილი, ა. (2020). ქართულ-აზერბაიჯანული ურთიერთობების ასპექტები თანამედროვე ეპოქაში. თბილისი: „წიგნი+ერი“;
5. სონდულაშვილი, ა. (2018). საბჭოური პოლიტიკა და საქართველოს ეროვნული უმცირესობა. თბილისი: „უნივერსალი“;
6. <https://www.georoyal.ge/?MTID=5&TID=44&id=2963>

**On the Significance of Determining the Origin of One of the Characters in
„King Erekle and the Ingilo Woman”**

Mosiashvili Aleksandre

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The authors of the monograph „*The Tragedy of the Georgians Known as Ingilos*” write: “According to Baku-based historians, the terms ‘Azerbaijan’ and ‘Azerbaijani’ are just as ancient as the term ‘Ingilo’; however, these Ingilos, they claim, are not of Georgian origin. Rather, historically, they are simply Ingilos—members of some ancient Turkic, Persian, or Mongolian nomadic tribe, and according to the latest ‘discoveries,’ even an Albanian tribe to whom Georgian kings allegedly taught the Georgian language in the 12th–13th centuries. There are many other claims of a similarly laughable nature. Without much consideration, they are particularly fond of antiquating their own ‘history.’”

As for the term ‘Azerbaijanis,’ we shall not elaborate here, but regarding the Ingilos, it must be stated that this term emerged in the 1820s–1840s of the 19th century. It does not denote newly subdued, newly Islamized, or newly Christianized people; rather, the term ‘Ingilo’ means ‘new’ or ‘newly arrived’ (*yeni gelen*). In the historical short stories of Iakob Gogebashvili, we encounter the terms ‘Ingilo’ and ‘Saingilo,’ which the author associates with the period of King Erekle II of Kartli-Kakheti. For the reader to properly understand the essence of the matter, certain clarifications are necessary. Specifically, the author of the literary work is neither a historian nor a scholar nor a researcher. When he offers a literary depiction, he has every right to write as he sees fit, since he is producing a work of fiction rather than a scholarly study. The well-known historian Lovard Tukhashvili provides a fully acceptable explanation of this issue: “Iakob Gogebashvili included the story ‘Erekle II and the Ingilo Woman’ in a textbook. The event described there took place in Kiziki, in the village of Vakiri. The great educator replaced a Kiziki woman with an Ingilo woman. Why? Saingilo is an integral child of Georgia, and love for it must be instilled in a Georgian from childhood. The patriotism of the Ingilo woman, her love for the Georgian hat (as you may recall, in the story the Ingilo woman throws plums at Erekle II for wearing an Iranian hat), evokes very pleasant associations and makes us love the Ingilos themselves.”

In short, writers and poets are not prohibited from artistically portraying even historical facts in their works. Our goal, however, is to call things by their proper names and, through necessary explanations, prevent certain foreign researchers from distorting history.

Keywords: *Iakob Gogebashvili, Ingilo, Saingilo, Erekle II, Azerbaijan.*

Local Self-Government, Education, and Healthcare in the Telavi Mazra in 1918-1921

Simashvili Tengiz

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3446-2831>

Tchkadua Shalva

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0343-6763>

Shioshvili Irma

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

Kakhashvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.07>

Abstract: *The article examines the villages of the Telavi district during the period of the Democratic Republic of Georgia (1918-1921). Particular attention is given to the analysis of administrative, social, educational, healthcare, agrarian, and infrastructural processes carried out by local self-governments. Based on archival documents and other primary sources, the study analyzes the formation of small territorial units, the administrative apparatus of the district and local authorities, and its reorganization processes. The research demonstrates that the main goal of the district authorities' activity was to ensure the maximum involvement of the population in the work of local self-governance.*

The article pays special attention to the education system. The analysis of archival documents shows that in the villages of the Telavi district, in order to improve the quality of education, additional teachers were assigned to schools, new schools were opened, and the educational network was gradually expanded.

Attention is also given to changes in the healthcare sector: a medical-sanitary network was established, rural hospitals were created, the inpatient and outpatient services were implemented, and the poor people were provided with medicines through pharmacies.

The study also reflects agrarian reforms in the Telavi district villages: an agronomic department was established to oversee harvests, redistribute land, and promote the development of agriculture. District authorities also supervised the planning and organization of rural settlements.

During the same period, the local police were reorganized under the supervision of the territorial units. This reorganization reduced serious crimes in the villages and ensured the maintenance of public order.

The findings confirm that the measures implemented in the villages during the period of the Democratic Republic of Georgia contributed to strengthening local self-government, promoting active participation of the population in governance, advancing socio-economic processes, adapting education and healthcare to the needs of the population, supporting agrarian activities, and reinforcing law and order.

Key words: *Telavi Mazra, Democratic Republic of Georgia (1918-1921), Local Self-government, Administrative Reforms, Education and Healthcare*

The brief existence of the Democratic Republic of Georgia (1918-1921) left a significant mark on the country's state, administrative, and social development. The analysis of these years is particularly interesting from a regional perspective, as it clearly shows the new government's attempt to establish an effective system of local self-government based on democratic principles and to address socio-economic challenges.

In this context, our research focused on the Telavi Mazra. During the period of the Democratic Republic of Georgia, the establishment of local communal self-governing units, so-called "Eroba" aimed to ensure broad participation of the population in governance and to address local needs on site. This article represents a reworked and article-adapted version of the corresponding chapter from a collectively published study by the authors. Parts of this study are based on the authors' previous collective research, which has been reworked, expanded, and analytically reinterpreted for an international academic audience (Simashvili et al., 2025).

During the Democratic Republic of Georgia (1918-1921), numerous changes were implemented in the Telavi Mazra. First and foremost, these concerned the administrative structure of the Mazra. Mazra-level Eroba were created, along with smaller communal Eroba, i.e., the lowest-level units of self-government.

In the Telavi Mazra, a total of 13 small Eroba units called Eroba (communities) - were formed (Sakartvelos Respublika, 1919). Elections for community Eroba in the Telavi Mazra took place in 1919. According to archival materials, the centers of the village self-governing unit - Eroba in the Telavi Mazra in 1919 were: Dzveli Gavazi, Akhali Gavazi, Kvareli, Shilda, Eniseli, Pshaveli, Ruispiri, Zemo Khodasheni, Kurdgelauri, Tsinandali, Akura, Vachnadziani, and Uriatubani. The Akhali Gavazi community Eroba included the villages of Chikaani and Kuchatani; the Eroba of Pshaveli included Artana, Nafareuli, Saniore, Laliskuri, Lechuri, Argokhi, Babaneuri, Maghraani, and Lapankuri; the Eniseli Eroba included Gremi, Sabue, Almati, Aghdgoma, Nakalakevi, Shakriani, and so on (CACG, 1921, 331:2).

Archival materials from 1918-1921 clearly reflect the socio-political processes that were taking place in village-level units during this period and highlight the priorities of their activities. The main focus of the Eroba administrations was the improvement of the social and material conditions of the population. At the same time, particular attention was given to organizing village infrastructure, including road rehabilitation, construction of water supply systems, and the development of education.

The content of documents preserved in the Telavi Mazra Eroba archives, dated 1919, confirms that the community Eroba of the villages actively cooperated with the Mazra-level Eroba and gradually improved local infrastructure. From the time of their establishment, one of the main tasks of the village-level *Eroba* administrations was the repair of roads and the provision of drinking water, which had been largely neglected under the previous authorities.

Archival materials emphasize that as a result of the work carried out by the community Eroba, the condition of roads improved significantly in almost all villages of the Mazra. With the support of the Mazra-level Eroba, several communities also began to renovate water supply systems and lay new pipelines. Although Kakheti, including the Telavi Mazra, is naturally rich in water sources, many villages had previously experienced water shortages, and the active efforts of the village-level units produced significant results. Very soon, the majority of villages managed to resolve water supply problems (CACG, 1921, 331:2).

One of the significant reforms implemented in the Telavi Mazra was the reorganization of the administrative apparatus. After the formation of the village-level Eroba, important institutional changes affected the local law enforcement bodies responsible for maintaining order.

According to archival documents, from the summer of 1919, the Telavi Mazra Eroba administration divided the Mazra's administration into two main parts. The first part, under the leadership of the head of the local militia, was responsible for criminal cases and combating robbery. This structure included 25 militiamen as a central reserve, while at the Mazra level, four district militia units operated, each consisting of ten militiamen. The militiamen were stationed in the following villages of the Telavi Mazra: Ikalto, Napareuli, Kvareli, and Tsinandali (CACG, 1921, 331:23,24).

After the establishment of the village-level Eroba, the part of the militia stationed in the villages came under the authority of the local community Eroba, which played a significant role in improving the criminogenic situation in rural areas. Archival materials emphasize that as a result, the rate of serious crimes decreased in the Mazra, which had been common during the period when the militia was directly controlled by the central Mazra authorities (CACG, 1921, 331:2).

One document discussing this matter notes that *"this change clearly demonstrated to the population the difference between the old administrative system and the new principles of governance established under the Democratic Republic"* (CACG, 1921, 331:7).

Archival documents also provide specific data on the personnel serving at militia posts in the village-level Eroba. In 1919, the following militiamen were stationed at the militia post in the village of Tsinandali: Giorgi Bakuradze, Ioseb Grdzlishvili, Zakro Datunashvili, Aleksandre Kiknadze, Platon Kopaliani, Ilia Lapauri, Aleksandre Merkviladze, Ioseb Okhanashvili, and Saba Chumburidze (CACG, 1921, 331:23,24).

At the Nafareuli post served: Gigo Chikvaidze, Davit Saghinashvili, Giorgi Vakelashvili, Philippe Kurdgelaidze, Sandro Sesiashvili, and Gigo Kolelishvili. In the Ikalto community Eroba local militia, the post head was Markoz Dzagoshvili, and ordinary militiamen were: Naskida Aivazashvili, Dimitri Bagauri, Ekvtime Bagauri, Zakro Berdzenishvili, Firuz Kokabadze, Nikoloz Naneishvili, Zakro Suluashvili, and Ivane Khugashvili (CACG, 1921, 331:23).

Regarding the Ruispiri community, according to 1920 data, the militiamen were Levan Khanjaliashvili, Ivane Berdzenishvili, and Oruj Mamed-Oghli, among others (CACG, 1921, 205:17).

The Telavi Mazra also had a commissariat, which included district commissioners: in Tsinandali, the commissioner was Kalatozishvili; in Ikalto, Abashidze; in Kvareli, Chkheidze; and in Nafareuli, Natroshvili (CACG, 1921, 331:25).

An important area of activity for the Telavi Mazra Eroba was the protection of public health. According to archival materials, a medical-sanitary network was established in the Mazra in 1919-1920, within which five sub-district medical posts operated in the villages. Three of these posts were equipped with hospitals with beds, while at two posts, due to the lack of appropriate buildings, stationary services could not be provided temporarily. In addition, two mobile medical posts were operational. The Mazra-level Eroba planned to open pharmacies in the villages where poor residents could receive medications free of charge. The central medicine depot supplied the community medical institutions with the necessary drugs and equipment, and medical assistance was primarily provided free of charge, including home visits (CACG, 1921, 331:3).

Archival materials under the title *"Medical-Sanitary Organization in the Mazra"* also state that the Mazra was divided into six medical districts: Ikalto medical district - 2,543 households and 13,210 people; Pshaveli - 2,219 households and 11,096 people; Vachnadziani - 4,166 households and 20,854 people; Eniseli - 1,891 households and 9,452 people; Kvareli - 858 households and 4,289 people; Dzveli Gavazi - 1,500 households and 7,486 people (CACG, 1921, 331:3,4).

According to another document, there were six district hospitals and three mobile medical posts in the Telavi Mazra. For example, a hospital was located in the center of the Ikalto community, in the village of Ikalto, where doctors and midwives (including elderly women) worked (CACG, 1921, 205:21). Hospitals also operated in other villages: Kvareli, Eniseli, Dzveli Gavazi, Vachnadziani, and Zemo Khodasheni. In these locations, midwives (elderly women) served alongside doctors (CACG, 1921, 331:23).

Archival documents show that village-level units also provided significant support to local schools (CACG, 1921, 331:2).

In 1919, 32 schools were functioning in the Telavi Mazra, including: "9 former parish schools, 2 former princely schools, 1 Satskhenisi school of the Ministry, 1 newly opened school in the village of Khorkheli, 1 literacy society school in Shilda, and 18 former Ministry of Education schools" (CACG, 1921, 331:24).

According to materials from 1920 concerning public schools in the Telavi Mazra, under the

title *"Information on Primary Schools in the Telavi Mazra, 1919/1920"*, teachers in the primary schools located in the centers of the Mazra's communities included: In the village of Vachnadziani: Tamar Maqashvili, Ekaterine Rostomashvili, and Sopio Khandamashvili; In the village of Shashiasheni: Mariam Dighmelishvili, Nino Tumanishvili; In the village of Tsinandali: Sopio Chiaureli, Salome Chakhashvili, Elene Kiknavelidze-Savaneli, Elene Gochelashvili-Savaneli; In the village of Ikalto: Sopio Makashvili, Ivliane Museridze; In the village of Vardisubani: Marta Bakradze, Elene Mtvarelashvili, and others. It is noteworthy that in 1920, 78 teachers were working in schools across the villages of the Telavi Mazra, the vast majority of whom 56 were women (CACG, 1921, 208:6).

A letter sent on January 12, 1920, from the Telavi Mazra Eroba to the Minister of Education of the Democratic Republic of Georgia shows that the number of schools had increased over the past year (CACG, 1921, 208:2).

For the 1920-1921 school year, the Telavi Mazra again planned to open new primary schools and increase the number of teachers in existing schools: six new schools were to be opened, and an additional 71 teachers were to be appointed to existing schools. According to a plan developed by the Telavi Mazra Eroba, the opening of three higher primary schools in the Mazra was also envisaged (CACG, 1921, 208:2).

To address agricultural issues, in January 1919, an Agronomic Department was established in the Telavi Mazra, consisting of an agronomist, a viticulturist, and specialists in winemaking and horticulture: Agronomist G. Sakvarelidze; instructors G. Mtvarelashvili, K. Cholokashvili, N. Shakarashvili, and others (CACG, 1921, 331:17). The Agronomic Department divided the Telavi Mazra into districts and assisted the population during the harvest with appropriate tools and equipment (CACG, 1921, 331:24). In addition, land distribution among the population began, along with the clearing of parts of forest and shrubland to increase the area of arable land, as well as the implementation of other similar measures (CACG, 1921, 330:3).

According to a report by Konstantine Sekhniashvili, a member of the Telavi Mazra Eroba administration, the Mazra administration had a Land Department, which carried out agrarian reform and established agrarian commissions. These commissions were created in the centers of the village-level Eroba. The commission of the Ikalto district prepared a settlement plan for the inhabitants of the village of Atskuri; the Kurdgelauri commission began the distribution of lands, and so on (CACG, 1921, 331:35).

A clearer picture of the activities of the Agrarian Commission of the Telavi Mazra Eroba administration is provided by the example of the village of Tsinandali in the Telavi Mazra. As the sources indicate, Giorgi Abkhazava, an instructor of the Tsinandali electoral commission, was tasked with organizing a meeting at which the members of the land-distribution agrarian commission were to be elected (CACG, 1921, 330:2). On May 25, 1919, a village assembly was held in Tsinandali under the leadership of N. Ramishvili, head of the Land Department of the Telavi Mazra Eroba administration, during which the members of the local agrarian commission were publicly elected (CACG, 1921, 330:3). These individuals were entrusted with the distribution of land in the village and the implementation of the agrarian reform.

Information about the composition of the Tsinandali Agrarian Commission is provided by a document recording the decision of the village assembly, which states: *"On May 4, 1919, a public meeting was convened in Tsinandali, at which the precinct agrarian commission was unanimously elected. Its members were Sandro Lazariashvili, Levan Datukishvili, Saba Megutnishvili, Zakro Shermazanashvili, Levan Chotalishvili, and Datia Elizbarashvili"* (CACG, 1921, 330:4).

A village assembly was also held in Lower Khodasheni on May 4, 1919. According to the document: *"a public meeting was convened in the village of Lower Khodasheni, at which an agrarian commission was elected, consisting of Sandro Kukunashvili and Iago Modebadze"* (CACG, 1921, 330:5).

During the same period, a joint assembly of the inhabitants of the villages of Kondoli and Toghiani was convened, at which a local agrarian commission was elected and tasked with the

distribution of land (CACG, 1921, 330:6) Similar assemblies were held in other villages of the Telavi Mazra, including Akura, Kisiskhevi, and others. Notably, the minutes of the village assemblies were accompanied by the signatures of those in attendance, with the number of signatures ranging from 100 to 200 individuals (CACG, 1921, 330:23-34). The archival documentation clearly demonstrates that the process of land distribution in the Telavi Mazra was conducted in a largely democratic manner.

Thus, the analysis of archival materials indicates that during the period of the Democratic Republic of Georgia, local self-government institutions such as **community Eroba** were established and functioned effectively in the Telavi Mazra. The rural population was directly involved in the discussion and resolution of administrative, social, and infrastructure-related issues. At the same time, the development of education and healthcare, the adaptation of agricultural activities to the needs of the population, and the maintenance of public order were being addressed. The analysis of the archival materials examined here confirms that the state policies of the Democratic Republic of Georgia were implemented effectively at the village level in the Telavi Mazra.

References:

1. Simashvili, T., Chkadua, S., Shioshvili, I., Kakhashvili, N., & Mtskheradze, G. (2025). *Villages of Telavi Municipality: Vardisubani, Ruispiri, Ikalto (History and modernity)*. Tbilisi. Meridian.
2. Sakartvelos Respublika. (1919, June 25). No. 181.
3. Central Archive of Contemporary History of Georgia (CACG). (1921). Fond 1921, File 205
4. Central Archive of Contemporary History of Georgia (CACG). (1921). Fond 1921, File 208
5. Central Archive of Contemporary History of Georgia (CACG). (1921). Fond 1921, File 330
6. Central Archive of Contemporary History of Georgia (CACG). (1921). Fond 1921, File 331

ადგილობრივი თვითმმართველობა, განათლება და ჯანდაცვა თელავის მაზრაში 1918-1921 წლებში

სიმაშვილი თენგიზ

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3446-2831>

ჭკადუა შალვა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0343-6763>

შიოშვილი ირმა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი
კახაშვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

აბსტრაქტი

სტატიაში გაანალიზებულია თელავის მაზრის სოფლები საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში (1918-1921). განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია სათემო თვითმმართველობის მიერ გატარებულ ადმინისტრაციული, სოციალური, განათლების, ჯანდაცვის, აგრარული და ინფრასტრუქტურული პროცესების ანალიზზე. საარქივო დოკუმენტების საფუძველზე, მიმოხილულია სათემო თვითმმართველობის წვრილი საეროებო ერთეულების ფორმირების და სამაზრო და სასოფლო ერობების ადმინისტრაციული აპარატის რეორგანიზაციის პროცესი. კვლევა აჩვენებს, რომ სამაზრო ერობის საქმიანობის მიზანი იყო, უზრუნველყო მოსახლეობის მაქსიმალური ჩართულობა

ადგილობრივი თვითმმართველობის საქმიანობაში.

სტატიაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა განათლების სისტემას. საარქივო მასალების ანალიზით დგინდება, რომ თელავის მაზრის სოფლებში განათლების ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით იხსნებოდა ახალი სკოლები, სკოლებს ემატებოდა მასწავლებლები, მასწავლებელთა უმრავლესობას კი წარმოადგენდნენ ქალი მასწავლებლები.

ყურადღება ასევე გამახვილებულია მაზრაში ჯანდაცვის სფეროში განხორციელებულ ცვლილებებზე, საექიმო-სანიტარული ქსელის ჩამოყალიბებაზე, სოფლად საავადმყოფოების დაარსებაზე, სტაციონარული და საფერძლო მომსახურების შექმნაზე, ღარიბი მოსახლეობისათვის უფასო მედიკამენტების მიწოდებაზე ავთიაქების მეშვეობით.

კვლევაში ასახულია თელავის მაზრის სოფლებში მიმდინარე აგრარული რეფორმა - თელავის მაზრაში იქმნება აგრონომიული განყოფილება, რომელიც უზრუნველყოფდა მოსავლის აღებას, მიწების გადანაწილებასა და სოფლის მეურნეობის განვითარებას.

ამავე პერიოდში განხორციელდა მაზრის მილიციის რეორგანიზაცია. მილიციონერების გარკვეული ნაწილი სოფლად საეროხო თემების დაქვემდებარებაში გადავიდა, რის შედეგად სოფლად მძიმე დანაშაულების რაოდენობა შემცირდა.

ამრიგად, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში სოფლად განხორციელებული ღონისძიებები ხელს უწყობდა ადგილობრივი თვითმმართველობის გაძლიერებას, სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების განვითარებას, განათლებისა და ჯანდაცვის სისტემების მოსახლეობის საჭიროებებზე მორგებას, აგრარული საქმიანობის გაუმჯობესებას და მართლწესრიგის განმტკიცებას.

საკვანძო სიტყვები: თელავის მაზრა, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918–1921), ადგილობრივი თვითმმართველობა, ადმინისტრაციული რეფორმები, განათლება და ჯანდაცვა

ბასიანის ტოპონიმისათვის¹

ბარამიძე მაია

<https://orcid.org/0000-0001-8266-086X>

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ფალავა მამია

<https://orcid.org/0009-0004-0884-1493>

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.08>

აბსტრაქტი. ბასიანი (ფასიანი) ისტორიული საქართველოს მხარეა მტკვრისა და ჭოროხის სათავეებში გაშენებული. ძველი საქართველოს ისტორიის მკვლევრები (პ. ინგოროყვა, ს. ჯანაშია) ბასიანს სპერის ნაწილად მიიჩნევდნენ. ჩვენც, ვსწავლობთ რა სპერის ქვეყანას, ბასიანსაც ჩვენი კვლევის ობიექტად მოვიაზრებთ. სპერის მთელ ქვეყანაში ქართული ენა დაივიწყეს, შესაბამისად, დაშორდნენ სპერელები ქართულ ფესვებს. ხუთ საუკუნეზე მეტი (1514 წლიდან) გავიდა, რაც სპერი ოსმალეთის იმპერიის ნაწილად იქცა, მოსახლეობამ რჯული შეიცვალა, უარი თქვა ქართულ ყოფაზე... მიუხედავად ყველაფრისა, ქართული კვალი ჯერაც ეტყობა სპერის მიწას, – მატერიალური კულტურის ძეგლები, ეთნოლოგიური ყოფა, სპერის თურქული ფოლკლორი, სპერის ტოპონიმია მოგვითხრობს სპერის წარსულზე, ძველი სპერის მოსახლეობის ეთნიკურ შედგენილობაზე, სამეურნეო ყოფაზე... სპერის ერთიანი სურათის შესაქმნელად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ძველი ტოპონიმია, „მიწის ენა“, უტყუარი მოწმე აქ მიმდინარე პროცესებისა. აღსანიშნავია ისიც, რომ სპერი წარსულში კულტურათა დიალოგის ასპარეზი იყო: აქ თავს იყრიდნენ ქართველები (სპერელები და ფასიანები), ბერძნები, სომხები, მოგვიანებით მათ შეუერთდნენ ოსმალები (თურქები). ზოგიერთი მათგანი სპერს სამისოდ ჩემულობს. სწორედ ტოპონიმია უნდა გასცეს პასუხი კითხვას, ვინ იყო სპერის აბორიგენი მოსახლეობა...

სტატიაში ვსაუბრობთ ბასიანის ტოპონიმის საკითხებზე. საანალიზო მასალის ნაწილი ჩვენ შევკრიბეთ საველე ექსპედიციების დროს, კვლევაში გამოვიყენეთ გამოქვეყნებული ტოპონიმიკური მასალაც². მკითხველს ვთავაზობთ გეოგრაფიულ სახელთა სტრუქტურულ და სემანტიკურ ანალიზს, წამოვაჩენთ ტოპონიმის ენობრივ კუთვნილებას.

საკვანძო სიტყვები: ფასიანები, ტოპონიმი, სპერი, სუფიქსი, დიალექტი.

¹ ნაშრომი შესრულებულია საგრანტო პროექტის - „სპერი, - ისტორიულ-ფილოლოგიური გამოკვლევა“ (FR-23-6916) (დამფინანსებელი შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი) ფარგლებში.

² იხ. „ბასიანი, კულტურის ძეგლების კატალოგი“ (ბასიანი, 2024:188-194). კატალოგი მოამზადეს „საქართველოს კულტურისა და ტურისტული რესურსების კვლევის ცენტრის“ თანამშრომლებმა: თ. ხუციშვილმა (ხელმძღვანელი), ნ. არონიშიძემ, დ. გაჩეჩილაძემ, ბ. გოზალიშვილმა, ა. იმედაშვილმა, შ. კოდუაშვილმა, დ. მაისურაძემ, ლ. წიქარიშვილმა, დავუთ ჰაქან ბერქმა (მოფინაძე). ავტორები გვთავაზობენ ამა თუ იმ ძეგლის განთავსების ადგილის როგორც ძველ, ისე თანამედროვე (1959 წლის რეფორმის შემდგომდროინდელ) სახელს. ყურადღების მიღმა არ ტოვებენ არც ძველი სახელის ვარიანტებს, რაც კვლევისათვის მნიშვნელოვანია.

ნაკვლევეში წარმოვადგენთ თითოეული გეოგრაფიული სახელის სტრუქტურულ-სემანტიკურ ანალიზს, ვეცდებით აღვადგინოთ ტოპონიმის ამოსავალი ფორმა და განვსაზღვროთ მისი ენობრივი კუთვნილება. ბარემ აღვნიშნავთ, რომ ზოგიერთი სახელი იმდენად დაშორდა თავდაპირველ ფორმას, რომ ჭირს, ზოგჯერ შეუძლებელიცაა, მისი აღდგენა, ვცდილობთ კი. ვითვალისწინებთ იმასაც, რომ ტოპონიმის ფორმაცვალება ხშირად ადამიანის ჩარევით ხდება, „ზეწოლით“, სხვად ქცევის მიზნით. უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ ზოგჯერ ინფორმატორი სწორად ვერ გამოთქვამს უკვე მისთვის უცხო სახელს და ისიც, რომ მას ჩაგონებული აქვს, რომ აქ წინათ ერმენები ცხოვრობდნენ, რომ მათი წასვლის შემდეგ მოვიდნენ მათი წინაპრები, ამიტომაც აქ რაც ძველია, ერმენების დანატოვარია... გეოგრაფიულ სახელთა სწორი ანალიზი უნდა დაგვეხმაროს ამ მითის უარყოფაში. გვჯერა, რომ ტოპონიმი ინახავს უტყუარ იმფორმაციას აქ მცხოვრები ხალხის შესახებ.

ქვემოთ ვცდით, ტოპონიმთა ძველი ფენის სტრუქტურულ-სემანტიკურ ანალიზს.

აზაბი, ახლა აზაპი.

სულხან-საბას ლექსიკონში შეტანილია **აზავი** და განმარტებულია - მხედველი (ორბელიანი, 1949).

აზაბი ფონეტიკურად სახეცვლილი **აზავი** უნდა იყოს (ბ:ვ მონაცვლეობა დაშვებულია სამხრულ კილოებში: დავიწყება:დაბიწყება, სოველი:სოხელი, ვარცხნა:ბარცხნა... ფალავა, 2003:196 და შემდეგ).

აზაბი<აზავი ადგილია, საიდანაც ხედავენ, სივრცეს უყურებენ. შდრ.: კლარჯეთში ტოპონიმია **ჭოროხმხედნელი** (ფალავა, ცინცამე, ბარამიძე, 2023:541), ესაა ადგილი, რომელიც ჭოროხს უყურებს. იგივე მნიშვნელობისაა **აზაბი<აზავი**.

აკსიკომსი, ახლა დემირდოვენი.

აკსიკომსი<აქსიკომსი<აქსიკომისი.

აქსიკომისი დაიყოფა: **აქსიკომ-ის’ი**.

აქსიკომ’ სახელური ფუძის მნიშვნელობა უცნობია, თუმცა ტოპონიმი **აქსიკომის’ი** ქართული წარმოებისაა. და კიდევ: **აქსიკომ’**ში შესაძლებლად მიგვაჩნია **-ომ** სუფიქსის გამოყოფა, რომელიც არცთუ მრავლად, მაგრამ აწარმოებს ქართულ გეოგრაფიულ სახელებს (ფალავა, 2009:3-10; ტაო, 2020: 824).

აკსიკომსი<აქსიკომსი<აქსიკომისი ქართული წარმოების ტოპონიმია.

ალვარი, ახლა ალვარი.

ალვარი დაიყოფა: **ალვ[ა] - არ’ი**.

ალვარი -არ სუფიქსით ნაწარმოები სახელია. „-არ სუფიქსი გეოგრაფიულ სახელთაგან აწარმოებდა წარმომავლობის სახელს“ (შანიძე, 1981:33 და შემდეგ. Шанидзе, 1981:24-31). - **არ** (//-**ალ**) -**ელ’**ის ბადალია (ჯორბენაძე, კობაიძე, ბერიძე, 1988:42). ჩანს, **-არ** სუფიქსიანი წარმომავლობის სახელები ქართველური ლექსიკის ძველი ფენაა (ფალავა, ცინცამე, ბარამიძე, 2024:205).

ალვარი ტოპონიმად ქცეული წარმომავლობის სახელია (ივარაუდება გეოგრაფიული პუნქტი **ალვა**).

ალვა’დან მოსულის მეტსახელია **ალვარი**, რომლის სამკვიდროსაც **ალვარი** უწოდეს.

თუ ჩვენი დაკვირვება სწორია, ტოპონიმი **ალვარი** ქართველური სახელია.

ანდაკა, ახლა იარბოლაზი (სჯობს დარბოლაზი).

ანდაკა ძველი სახელიო, ასე ჩააწერინა ინფორმატორმა ჩამწერს, მასთან ერთად ისმის **ანტაკი** და **ენდეკი**.

დასახელებული ფორმები (**ანდაკა, ანტაკი, ენდეკი**) საშუალებას გვაძლევს შემდეგი ვარაუდის: **ენდეკი<ჰენდეკი** (ხმოვნის წინ ჰ’ დაკარგულა)<**ხენდეკი; ანტაკი<ანდაკი** (ტ:დ მონაცვლეობა დაშვებულია)<ჰანდაკი<**ხანდაკი**. **ხენდეკი** და **ხანდაკი** ფონეტიკური

ვარიანტები. **ხენდეკი** ძველი ქართული **ხანდაკის** შესატყვისი ჩანს (ცინცაძე, ფაღავა, 1998:180).

ილ. აბულაძე განმარტავს: **ჰანდაკი** - ხრამი, თხრილი (აბულაძე, 1973).

ხანდაკი ლექსიკონში შეუტანია სულხან-საბას და განუმარტავს: „სხვათა ენაა, ქართულად თხრილი ქვიან“ (ორბელიანი, 1949).

ნ. ჩუბინაშვილისათვის **ხანდაკი** თხრილია, სიმაგრისათვის მოვლემული (ჩუბინაშვილი, 1961).

ხანდაკი (/ხენდეკი) გვხვდება აჭარულში. შ. ნიჭარაძის განმარტებით, **ხანდაკი** სპარსულია, ნიშნავს თხრილს, ორმოს (ნიჭარაძე, 1971).

ხენდეკი განსხვავებული მნიშვნელობით იხმარება ქვემოაჭარულში, ნიშნავს: ციცაბო, დაღმართი: „მაგ **ხენდეკში** რაის ყანა'და იქნას?“ (ორთაბათუმი).

ხენდეკი გვხვდება აჭარულ მუჭაჯირთა შთამომავლების მეტყველებაშიც (ფუტყარაძე, 1993:671).

ზემო ხანდაკი სოფელია ქართლში (ქ. დ. I, 1961:9).

მოყვანილი მასალიდან ჩანს, რომ **ხანდაკი** (>ხენდეკი) იცის ძველმა და საშუალმა ქართულმა, იცის ზოგიერთმა ქართულმა დიალექტმაც.

ანდაკა (<*ხანდაკა), **ანტაკი** (<ხანდაკი), **ენდეკი** (<ხენდეკი) ფონეტიკურად სახეცვლილი **ხანდაკი/ხენდეკია**.

აღვნიშნავთ, რომ handak, hendek გვხვდება თურქულშიც (იხ. ლექსიკონი, 2001), თუმცა ქართულში იგი არაა თურქულის გზით შემოსული. **ხანდაკი** უფრო ადრე ჩნდება ქართულში, ვიდრე ქართული და თურქული ენები შეხვდებოდნენ ერთმანეთს.

ანდაკა ქართული გეოგრაფიული სახელია.

არტიფი, ახლა **ოთლუქქაფი** (სჯობს: ოთლუქ კაფი).

გეოგრაფიული პუნქტის ძველი სახელია **არტიფი**, რომელთან ერთად ისმის **ხერტევი**, **ხერტივი**.

ვფიქრობთ, ადგილის ძველი სახელია **ხერტევი>ხერტივი** (ე - ეე - ი დისიმილაციით).

ხერტევი სეგმენტირდება: **ხერტ-ევ'**ი.

ტოპონიმი -**ევ** სუფიქსით არის ნაწარმოები. ვფიქრობთ, -**ევ** სუფიქსიანი ტოპონიმის პოვნის სპერში მნიშვნელოვანი ფაქტია, რამდენადაც იზრდება „-ევ კილოს“ გავრცელების არეალი.

-**ევ** სუფიქსზე და მის გავრცელებაზე ჭოროხის ხეობაში საუბარს არ გავაგრძელებთ. დაინტერესებულ მკითხველს შეუძლია იხილოს ა. შანიძის (შანიძე, 1981:438-445), მ. ფაღავას (ფაღავა, 2017: 211-216) და სხვათა ნაკვლევები (ფაღავა, ცინცაძე, ბარამიძე, 2022:234-235; 2023:180-184; 2024:189).

აღვნიშნავთ, რომ -**ევ**<*-**ებ'**ისაგან.

საინტერესოა **ხერტ'** სახელური ფუძის მნიშვნელობა.

ხერტი იქნებ დაუკავშირდეს მეგრულ **ხერა'**ს, ნიშნავს ხეობა, ღრმული, ხრამი, ღრუ რამ (ქობალია, 2010) და ლაზურ **ხარგი/ხერგი** - არხი (თანდილაძე, 2013).

შევნიშნავთ, რომ ქართულში გვხვდება სახელი **ხერგი** (ზმნა - ხერგავს), მნიშვნელობით: ნიაღვრის ჩამონატანი ქვა, ღორღი, ხის ტოტები, ფესვები და მისთ. (ფუტყარაძე, 1993:672. შდრ.: სულხან-საბა: ხერგი - ძელნი მდინარეთ მონატანი. ორბელიანი, 1949).

ხერტ' ფუძეს ვხედავთ მცენარის სახელშიც, - **ხერტალა** (ხერტ-ალ-ა), იგივეა, რაც ცხენისკუდა (მაყაშვილი, 1991).

ხერტევი ქართული გეოგრაფიული სახელია.

ახა, ახლა **კავუმტურანი**.

ახა<***ახო**(?) დისიმილაციით: ა - ა>ა - ო.

სულხან-საბა ლექსიკონში შეუტანია **ახა**: ცუდი ჯმა რამეა Z, რაიმეა ცუდი ABCab

(ორბელიანი, II, 2024). ვფიქრობთ, ნაკლებადაა სარწმუნო „ცუდი ჯმა“ იყოს ადგილის სახელდების ნიშანი. ჩვენ უფრო იქეთ ვიხრებით, რომ ახა<*ახო'საგან. ახო კიდევ განმარტებულია: „საყანური გაკაფული“ (ორბელიანი, II, 2024).

ახა' იქნება თუ ახო', ერთი რამ ნათელია, ტოპონიმი ქართულია.

ბადიჯუინი, ახლა **ესენდერე**.

ბადიჯუინის ვარიანტებია: **ბადიჯვანი**, **ბადიჟვანი**, **ბადიჩილვანი**.

აქ აშკარაა წარმოთქმის თუ ჩაწერის პრობლემა, იქნებ, ორივე ერთად.

ამოსავალ ფორმასთან უფრო ახლოს უნდა იყოს **ბადიჯვანი**, **ბადიჟვანი**, **ბადიჩილვანი**. დასახელებულ ფორმებში გამოიყოფა -**ვან** (<***-ოვან**) სუფიქსი, რომელიც გვხვდება ქართულ ტოპონიმებში და გამოხატავს კრებითობას, ზოგჯერ -**იან** სუფიქსის ბადალია (ვაშლოვანი, შდრ.: ვაშლიანი). დიალექტებში გვხვდება -**ოვან** სუფიქსის ფონეტიკური ვარიანტები: -**ვან** (ბალახვანი), -**ონ** (**დიდრონი**, შდრ.: აჭარული **დიდვანი**), -**ოან** (ბალახოანი) (იხ. ჯორბენაძე, კობაიძე, ბერიძე, 1988:348-349).

ჩანს, სპერულ კილოში -**ოვან**, -**ვან** ფონეტიკური სახესხვაობით იხმარებოდა (შდრ.: კლარჯული -**ოვან**. ფაღვა, ცინცაძე, ბარამიძე, 2023:175; ტაოური -**ოვან**//**-ევან**. ფაღვა, ცინცაძე, ბარამიძე, 2024:207-208; შავშური -**ევან**//**-ოვან**. ფაღვა, ცინცაძე, ბარამიძე, 2022:237-238).

რაც შეეხება ფორმას **ბადიჯუინი**, ცუდად გამოთქმული **ბადიჯვანი** (<***ბადიჯოვანი**) უნდა იყოს.

საძიებელია **ბადიჯ**//**ბადიჟ**//**ბადიჩ**[ილ] ფუძის მნიშვნელობა.

დაბოლოს, აღვნიშნავთ, რომ **ბადიჯ**//**ბადიჟ** ფორმებში გვაქვს ჯ:ჟ თანხმოვანთმონაცვლეობა, რაც საყურადღებო ფაქტია სპერული დიალექტის ფონეტიკური სტრუქტურის გასააზრებლად.

ბადიჯუინი თავისი ვარიანტებით: **ბადიჯვანი**, **ბადიჟვანი**, **ბადიჩილვანი** ქართული სახელი ჩანს.

ბედრევანქი, ახლა **მურუქათლი**.

სახელდება **ბედრევანქ**'ის სხვა ვარიანტებიც: **ბედრევანსი**, **ბედრევანცი**.

ბედრევანქი<***ბედრევანი**'საგან.

ბედრევანსი<***ბედრევან**[ი]ს'ისაგან.

ბედრევანი დაიყოფა: **ბედრ-ევან**'ი.

ბედრევანქ'ი, **ბედრევანს**'ი, **ბედრევანც**'ი **ბედრევან**'ის გასომხურების ცდაა, გარკვეულად წარმატებულიც.

საძიებელია **ბედრ** ფუძის მნიშვნელობა.

ბედრევანი ქართული გეოგრაფიული სახელია, წარმოებით მაინც.

ვანასორი, ახლა **ჰორასანის რაიონი**.

ვანასორი დაიყოფა: **ვან-ა-სორ**'ი.

სორ//**ძორ** ხევის აღმნიშვნელი ფუძეა სომხურში.

ვანასორი იგივეა, რაც ქართული **ვანისხევი**.

სულხან-საბას განმარტებით, **ვანი**, **ვანა** სადგომია (ორბელიანი, 1949).

ძველ ქართულში **ვან**'ს რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს: „საყოფელი“, „სახლი“, სადგომი, მონასტერი, საცხოვრებელი (აბულაძე, 2014).

ვანისხევი ქართული ტოპონიმია, ნამდლადევად **ვანასორად** ქცეული.

ზარსი (<***ზარისი**) სეგმენტირდება: **ზარ**-[ი]ს'ი. -ის სუფიქსით ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელია. საინტერესოა **ზარ** ფუძის მნიშვნელობა.

ზარი, „რვალის დიდი სარეკელი“; „ზარი - საზარელისგან, შიში“ ZA (ორბელიანი, II, 2024).

ძველ ქართულში **ზარი** რამდენიმე მნიშვნელობით იხმარება: ა. შიში; ბ. მწყობრი, გუნდი, ხალხი (აბულაძე, 2014).

მთიულურში დადასტურებულია **ზარა**, მნიშვნელობით: „ქვის პატარა ნიშანი, რომელსაც კოჭობანას თამაშის დროს უსვამენ“ (კაიშაური, 1967).

დასახელებულ მნიშვნელობებს არ გვგონია კავშირი ჰქონდეს ხსენებული ტოპონიმის ფუძესთან.

კოლხურში იხმარება **ზარი** მნიშვნელობებით: გლოვის ზარი, თავზარი, ელდა, უსიტყვო დატირება, გოდება... (ქობალია, 2010; შდრ.: თანდილავა, 2013).

ზარისი გლოვის ადგილი, საგოდებელი უნდა იყოს.

ზარისი ქართველური ტოპონიმია.

ზემო კალბულასი, ახლა **მაილა დადი**.

კალბულასის ვარიანტია **გალბულა**სი.

გალბულა კალბულას ფონეტიკური ვარიანტია (კ:გ ხშულთა მონაცვლეობა დაშვებულია სამხრულ მეტყველებაში).

კალბულასი//**გალბულა**სი დაიყოფა: **კალბულა**-[ი]ს'ი//**გალბულა**-[ი]ს'ი. -ის სუფიქსით ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელია.

საძიებელია **კალბულა**ს//**გალბულა**ს სახელური ფუძის მნიშვნელობა.

კალბულას//**გალბულა**ს სახელი ან მეტსახელი უნდა იყოს კაცისა.

ილდელი, ახლა **ილდელი**.

ილდელი სეგმენტირდება: **ილდ-ელ**’ი.

ილდი გეოგრაფიული პუნქტი უნდა იყოს. **ილდელი** წარმომავლობის სახელია, რომელიც ტოპონიმად ქცეულა. **ილდელის** სამკვიდროსთვისაც **ილდელი** უწოდებიათ.

იღირბიღირი, ახლა **იღირბიღირი**.

იღირბიღირის ფონეტიკური ვარიანტია **ეხირბეხირი** (<*იხირბიხირი<იღირბიღირი. ღ:ხ მონაცვლეობითა და ი - ი>ე - ი’ს რეგრესული დისიმილაციით).

იღირბიღირი ფუძის გაორკეცებით მიღებული გეოგრაფიული სახელია.

იღირბიღირი ქართული წარმოების სახელი გვგონია. შდრ.: **ერიხლიმერიხლი**, **აკაკიმაკაკი**...

იშკი, ახლა **აღკაშარი**.

იშკის ერთად იხმარება **იშხუ**.

იშკი იგივე ფუძეა, რაც **ოშკი**.

საყურადღებოდ გვეჩვენება **იშხუ**, რომელიც სეგმენტირდება **იშ-ხუ**. **იშხუ** ძველი წარმოების გეოგრაფიული სახელი ჩანს -**ხუ** სუფიქსით ნაწარმოები.

იშხუ ქართული გეოგრაფიული სახელია.

კარაველეთი, ახლა **კარაველეთი**.

კარაველეთის ფონეტიკური ვარიანტია **კარაველეთი**. ამოსავალი ფორმა ჩანს პირველი.

კარაველეთი სეგმენტირდება: **კარავე-ელ-ეთ**’ი.

-**ეთ** ცნობილი სუფიქსია ქართულ გეოგრაფიულ სახელებში. -ეთ სუფიქსიანი წარმოება ფართოდაა გავრცელებული ჭოროხის ხეობის ტოპონიმიაში.

საძიებელია **კარაველ**’ ფუძის მნიშვნელობა.

ძველ ქართულში იხმარება **კარავი**, ნიშნავს - ტალავერი (აბულაძე, 1973).

კარაველ’ი წარმომავლობის სახელია. ჩანს, კარავი ადგილის სახელიცაა.

კარაველი მეტსახელია კაცისა (შდრ.: იშხნელი, მთაწმინდელი...).

აღვნიშნავთ, რომ ქართულ ანთროპონიმიაში გვხვდება -**ელ** სუფიქსიანი წარმომავლობის სახელები საკუთარ სახელად: **კარახელი**, **კანთელი**, **კარბელა**... (დლონტი, 1986).

კარაველიც მათ რიგში ჩადგება.

კარაველეთი კარაველის კუთვნილია.

კარაველეთი ქართული ტოპონიმია.

ფორიქი < ***ფორიკი** 'საგან.

ფორიკი დაიყოფა: **ფორ-იკ** 'ი.

ფორი - მეედანი, განმარტავს სულხან-საბა (ორბელიანი, 1949).

ფორიკი მცირე მოედანი უნდა იყოს.

ფორიკი ქართული ტოპონიმია.

კარაკოჩი, ახლა **ქოფრუქოის** (სჯობს ქოფრუქოდ) რაიონი.

კარაკოჩი მეზრაცაა ქოფრუქოდს რაიონში.

კარაკოჩ 'ი კომპოზიტია: **კარა-კოჩი**.

კარა (თ. Kara - შავი) და **კოჩი** (შდრ.: კოლხური კოჩი - კაცი, ვერძი. იხ. თანდილავა, 2013; ქობალია, 2010).

კომპოზიტის მეორე ნაწილი კოლხურია.

ტოპონიმი ქართულ-თურქული ფუძეებითაა შედგენილი.

გეოგრაფიული სახელი ქართულია.

კერინკარი, ახლა **კაიაზაში** (სჯობს ყადაზაში).

კერინკარი (იქნებ, ქერიმკარი) კომპოზიტია: **კერინ-კარი**.

ტოპონიმის მეორე ნაწილია კარი.

პირველი ფუძე ანთროპონიმია: **კერინ** 'ი, დასაშვებია - ქერიმ 'ი.

კერინკარი//**ქერიმკარი** სეგმენტირდება: **კერი-ნ-კარ** 'ი//**ქერი-მ-კარ** 'ი (შდრ.: **კერინების**//**ქერიმების** კარი).

ჩანს, **კარ** ' ფუძიანი ტოპონიმები ბასიანშიც (სპერშიც) გვხვდებოდა.

კერინკარი//**ქერიმკარი** აგებულებით ქართული ტოპონიმია.

კიზილვირანი, ახლა **კიზილიორენი**.

კიზილვირანი სეგმენტირდება: **კიზილვირა-ნ** 'ი.

კიზილვირა ' მეტსახელი უნდა იყოს.

კიზილვირანი **კიზილვირას** სახლეული//ჩამომავლობა. იმავე სახელით აღნიშნება მათი კუთვნილი სოფელში.

კიზილვირანი წარმოებით ქართული გეოგრაფიული სახელია.

კინდიგოთი, ახლა ქოფრუქოდს რაიონი.

კინდიგოთი ძველი სახელიაო, ამბობენ ინფორმატორები და მოიყვანენ ვარიანტებსაც:

კინდაგუთი, **ინდილუთი**.

კინდიგოთი, **კინდაგუთი**, **ინდილუთი** ფონეტიკურ ვარიანტებად უნდა ჩაითვალოს; და, რაც მთავარია, -**ოთ**, -**უთ** სუფიქსებით ნაწარმოები ტოპონიმებია.

-**ოთ**, -**უთ** გეოგრაფიული სახელის ფუძის საწარმოებლად, შედარებით ნაკლებად, მაგრამ გვხვდება ქართულში.

კინდიგოთი, **კინდაგუთი**, **ინდილუთ** 'ის ამოსავალი ფორმა უნდა იყოს **კინდაგუთი**, რომლისგანაც პროგრესული ასიმილაციით (ი-ა>ი-ი) მიღებულია **კინდიგოთი**, ამ უკანასკნელისაგან ანლაუტში კ'ს დაკარგვითა და გ:ღ მონაცვლეობით **ინდიგუთი**. დაშვებულია -**ოთ**:-**უთ** სუფიქსების მონაცვლეობაც.

კინდაგ//**კინდიგ**//**ინდილ** ფუძის მნიშვნელობა საძიებელია. ახლა მნიშვნელოვანია, რომ ტოპონიმი წარმოებით ქართულია.

მენდევანი, ახლა **ბუღდაილი**.

მენდევანი სეგმენტირდება: **მენდ-ევან** 'ი.

-**ევან** ფონეტიკური ვარიანტებით ცნობილი სუფიქსია ქართულში. საძიებელია **მენდ** ' ფუძის მნიშვნელობა.

მენდ 'ი დასტურდება მეგრულში, **იმედის** მნიშვნელობით (ქობალია, 2010), ხოლო

ლაზურში - მენდა' ნიშნავს შორს (თანდილავა, 2013).

მენდევენი კოლხური გეოგრაფიული სახელია.

ონკომი, ახლა უღუმუ.

ონკომი „ძველი“ სახელია, მასთან ერთად ისმის **ოგომი**.

ონკომი სეგმენტირდება: **ონკ-ომ**'ი.

ოგომი დაიყოფა: **ოგ-ომ**'ი.

ორივე ტოპონიმში -**ომ** სუფიქსი გამოიყო.

შევნიშნავთ, რომ მ. ფაღავა ერთ შრომაში საუბრობს -უმ//ომ სუფიქსით ნაწარმოები ტოპონიმების (ბათომ'ი//ბათუმ'ი, თორთომ'ი//თორთუმ'ი, ღორჯომ'ი//ღორჯუმ'ი...) შესახებ და აღვნიშნავს, რომ -უმ//ომ-ის ერთ-ერთი ფუნქციაა მცენარის სახელწოდებიდან ადგილის სახელის წარმოება (ფაღავა, 2009:3-9).

საინტერესოა **ონკ/ოგ** ფუძის მნიშვნელობა. დასტურდება მცენარე **ოგნარი**, იგივეა, რაც ტაბლაყურა, ჭანჭყატა (მაყაშვილი, 1991).

ოგნარ'ში -ნარ სუფიქსია, **ოგ**' - ფუძე.

-ნარ, რ' ნარევ ფუძეებთან -ნალ, „დაერთვის არსებითი სახელის ფუძეს (უპირატესად-მცენარეთა სახელის ფუძეს) და გამოხატავს კრებითობას, ერთობლიობას...“ (ჯორბენაძე, კობაიძე, ბერიძე, 1988:318).

ოგომი და **ოგნარ** საერთო მნიშვნელობის ფუძეებია.

ოგომი (ოგნარიც) ადგილია, სადაც ტაბლაყურა თუ ჭანჭყატა ხარობს.

ონკომ'ში ნ' გავითარებული უნდა იყოს, ამოსავალია **ოკომი**.

ოგომი>**ონკომი** გ:კ მონაცვლეობითა და ნ'ს განვითარებით.

ოგომი//**ონკომი** ქართული გეოგრაფიული სახელია.

ორდუზუ, ახლა ჩიჩეკლი.

ორდუზუ'სთან ერთად იხმარება **ორტუზ**'იც.

ორდუზუ და **ორტუზი** ფონეტიკური ვარიანტებია.

ორტუზი იქნებ ფონეტიკურად სახეცვლილი (მცდარად გამოთქმული ან ჩაწერილი) **ორტოზია**.

ირტოზი მთის სახელწოდებაა ქართლში, დავით გურამიშვილთან გვხვდება: „ჩვენ თურმე გვწახეს, მოგვმართეს ლეკთა **ირტოზის** გორითა“ (გურამიშვილი, 1998:71).

ამოსავალი ჩანს **ორტოზი**, რომლისგანაც დისიმილაციით მიღებულია **ორტუზი** (ო-ო-ო-უ), ამ უკანასკნელისაგან - **ორდუზი** (ტ:დ მონაცვლეობით).

ორტოზი (<**ირტოზი** რეგრესული ასიმილაციით), **ორტუზი**, **ორდუზი** ქართული გეოგრაფიული სახელია.

პერტაკი, ახლა საკსი.

პერტაკთან ერთად ისმის **პერტეკი**.

პერტაკი და **პერტეკი** ფონეტიკური ვარიანტებია.

პერტეკი<**პერტაკი**'საგან რეგრესული ასიმილაციით.

პერტაკი დაიყოფა: **პერტ-აკ**'ი.

-აკ კნინობითობის სუფიქსია ქართულში, თავს იჩენს ტოპონიმებშიც.

სულხან-საბას ლექსიკონში შეაქვს **პეტაკი** და განმარტავს: „თევზის ბადეა ერთი“ (ორბელიანი, 1949). დასაშვებია **პეტაკი**'საგან **პერტაკ**'ის მიღება რ'ს გავითარებით.

შესაძლებელია სხვა ვარაუდიც: იქნებ, ძველი ქართულის **პეტრა**' გვეკონდეს **პერტა**'ს მაგიერ (წარმოთქმის ან ჩაწერის პრობლემა). **პეტრა** კლდეს ნიშნავს (აბულაძე, 1973).

პეტრაკი პატარა კლდე იქნება.

ბარემ აღვნიშნავთ, რომ **პეტრა** იცის ლაზურმაც: 1. კლდოვანი, ციცაბო ადგილი. 2. ჯოჯოხეთი (თანდილავა, 2013).

ტრ>რტ' იცის მეგრულმა: პერტობა - პეტრე-პავლობა (ქობალია, 2010), ქართულმაც: რვა>ვრა.

პერტაგი, პერტაკი ქართული/ქართველური ტოპონიმია.

პირალი, ახლა **პირალი**.

პირალ' დაიშლება: **პირ-ალ'**.

-არ//-ალ ცნობილი სუფიქსია ქართულში, აწარმოებს წარმომავლობის სახელებს.

ძველ ქართულში **პირი**, გარდა ცნობილი მნიშვნელობისა, აღნიშნავს: თავი, წინა ნაპირი (აბულაძე, 1973).

პირალი წარმომავლობის სახელია ტოპონიმად ქცეული.

პირალი ქართული გეოგრაფიული სახელია.

სათავუთი, ახლა **ბაჰჩე**.

სათავუთი სეგმენტირდება: **სათა[ვ]-უთ'ი**. **ვ'** სახელის ფუძეში, ინტერვოკალურ პოზიციაში, განვითარებული ჩანს.

გეოგრაფიული სახელი -**უთ** სუფიქსითაა ნაწარმოები.

ტოპონიმი ქართული წარმოებისაა, შესაბამისად - ქართული.

უტუ, ახლა **ბუიუქტუი** (სჯობს **ბუჟუქტუი**).

უტუს გვერდით ისმის **ტუ'ც**.

ლაზურში **ტუ'** ცურს ნიშნავს (თანდილავა, 2013), მეგრულში - ძროხის **ცურს** (ქობალია, 2010).

ტუ, **ტუა** ქართულ დიალექტებშიც (იმერული, ლეჩხუმური, გურული) ცურის მნიშვნელობით იხმარება (დლონტი, 1986; ალავეძე, 1938; ქ.დ. I, 1960: 672; შარაშიძე, 1938).

მეგრულმა იცის **უტუ'ც** ბევრის მნიშვნელობით (ქობალია, 2010).

უტუ იქნება თუ **ტუ** ორივე შემთხვევაში ტოპონიმი ქართველურია.

ფისიანლი კომუ, ახლა **იაფუზლუ** (სჯობს **დავუზლუ**).

ფისიანლი ფასიანლი'ს ფონეტიკური ვარიანტია ა-ი>ი-ი რეგრესული ასიმილაციით მიღებული.

ფასიანლი იგივე ქართული ფასიანებია.

ფასიანები **ზასიანის** ავტოქტონური მოსახლეობა იყო.

ფასიანი სეგმენტირდება: **ფას-იან'** (შდრ.: **ზას-იან'**).

ტოპონიმი -**იან** სუფიქსითაა ნაწარმოები. გეოგრაფიული სახელების ანალოგიური მოდელი ფართოდაა გავრცელებული სპერის მეზობელ ტაოშიც.

ფასიანლი ქართული გეოგრაფიული სახელია.

ფორიგი, ახლა ჰორასანის რაიონი.

ფორიგი<***ფორიკი**'საგან?

ფორიკი დაიყოფა: **ფორ-იკ'**.

-**იკ'** ცნობილი სუფიქსია ქართულში, კნინობით-ალერსობითი სახელების მაწარმოებელი (ჯორბენაძე, კობაიძე, ბერიძე, 1988: 230).

ფორი ქართულია, „მეედანს“ ნიშნავს (ორბელიანი, 1949).

ფორიკი მცირე მოედანია.

ფორიკი ქართული სახელია.

ქეთვან', ახლა **იასტიკთეფე** (სჯობს **დასტიკთეფე**).

ქეთვან' თან ერთად ისმის **ქეთივან**.

ქეთვან<***ქეთივან**<**ქეთევან**<***ქეთოვან** სახელი დაიყოფება **ქეთ-ვან**//**-ივან**//**-ევან**//**-ოვან**.

-**ვან**//**-ივან**//**-ევან**//**-ოვან** ცნობილი სუფიქსია ქართულში.

ლაზურში დასტურდება **ქეთენი** (არაბული keten - ნიშნავს: სელი, ტილო, ქათანი. იხ. თანდილავა, 2013).

ქეთენი დაიყოფა: **ქეთ-ენ'**.

ლაზური ქეთ' ფუძე უნდა იყოს საანალიზო ტოპონიმში - ქეთვან//ქეთივან.

ქეთვან//ქეთივან სელიან ადგილს უნდა ნიშნავდეს.

ქეთვან//ქეთივან ქართული/ქართველური გეოგრაფიული სახელია.

ქირთაბოზი, ახლა კიზილკონაკი.

ქირთაბოზ'თან ერთად ძველ სახელად ქართაბაზ'ს ასახელებენ.

ქირთაბოზი და ქართაბაზი ფონეტიკური ვარიანტები ჩანს, თუმცა განსხვავებული მნიშვნელობებიც შეიძლება მოეძებნოს..

ამოსავალ ფორმად ქართაბაზი უნდა მივიჩნიოთ.

ქართაბაზი კომპოზიტია: ქართა+ბაზი.

ქართა სეგმენტირდება: ქარ-თა.

ქეგლ'ის მიხედვით „ბაზი - სიმწიფეში შესული“: სიმინდი, ლობიო (ქეგლ). ქვემო აჭარაში იტყვიან სიმინდი (ლობიო) შებაზეხულაო (ორთაბათუმი. შდრ.: ნიჟარაძე, 1971; მარი, 2010).

ქართაბაზი ქარების ბაზი(?) უნდა იყოს.

კიდევ ერთი დაშვება შეიძლება, თუმცა ნაკლებადამჯერებელი: ქართა (შდრ.: ქალტა) ეზოსთან შემოღობილი ადგილია, ღამით საქონლის დასამწყდევად (ღლონტი, 1986).

ბაზი აჭარულში შხამიანი დიდი მწერია, ბზიკს ჩამოჰგავს (ნიჟარაძე, 1971).

ქართაბაზი - ქართასბაზი (?)

რაც შეეხება ქირთაბოზ'ს, სეგმენტირდება: ქირ-თა-ბოზ'ი.

ბოზი (თ. Boz რუხი, ლეგა, ნისლა. თანდილავა, 2013).

ქირი - ქორია მეგრულში.

ქირთა ბოზი - ნისლა ქორები (?)

ჩვენი ცდებიდან ერთი დასკვნა შეიძლება: ქირთაბოზი თუ ქართაბაზი ქართული/ქართველური გეოგრაფიული სახელია.

ლოჯი[რ] კომუ, ახლა გეიკლი.

ლოჯი ეზოს ნიშნავს ლაზურში (თანდილავა, 2013).

კომუ იგივეა, რაც ხალხი.

ლოჯირ კომუ ეზოს ხალხს, „განაყოფს“, მეზობელს უნდა ნიშნავდეს.

ლოჯირ კომუ სინტაგმა ტოპონიმია.

ლოჯირ კომუ ლაზურ-თურქული ფუძეებით შექმნილი გეოგრაფიული სახელია.

ჩამურლი, ახლა ჩამურლუ.

ჩამურლი (თ. Çamurli ტალახიანი, ლაფიანი, მოსვრილი, ტლაპო. ლექსიკონი, 2001), თურქულია, ახალი.

შევნიშნავთ: ტაოში გვხვდება ტოპონიმი სატალახე (ადგილია წითლეკვარს ზემოთ). ხომ არაა ბასიანის ჩამურლი ქართული სატალახეს თარგმანი? იქნებ!

ძანძალი, ახლა აქჩატაში.

ძანძალი, ისმის ზანზაკიც (ძ:ზ მონაცვლეობა დაშვებულია, სამხრულ კილოებში, თურქულშიც).

ძანძალი თუ ზანზაკი ხმაბაძვითი სიტყვა ჩანს, ვფიქრობთ, ქართული.

ძანძალი//ძანძახი იხმარება ქართლურსა და მესხურში მნიშვნელობით: წვიმა, დიდი ტალახი, ჭყაპი (მაისურაძე, 1954; ჭყონია, 1910).

ძანძალი ტალახიანი ადგილი უნდა იყოს.

ხასინკარი, ახლა სიუკსუ (სჯოზს სოუქსუ).

ხესინკართან ერთად ისმის ჰარსენკარი'ც.

ხესინკარი'ცა და ჰარსენკარი'ც კარ' ფუძიანი ტოპონიმია, ფართოდ გავრცელებული ჭოროხის ხეობაში (იხ. ფაღავა, ცინცაძე, ბარამიძე, 2024:218-220; ფაღავა, 2014).

ხესინკარი და ჰარსენკარი წარმოებით ქართული გეოგრაფიული სახელებია.

ხორომი ულია, ახლა ხორასანის რაიონი.

ხორომი დაიყოფა: **ხორ-ომ**’ი.

ხორ’ შედის მცენარეთა სახელებში: ხორავა (იგივეა, რაც ხვართქლა <*ხორთქლა), ხოროსანი, ხორომანი (ასისტავა), ხორშუბლა (ხბორშუბლა)... (მაყაშვილი, 1991).

ხორომი ადგილია, სადაც **ხორ**’ ფუძიანი მცენარე/მცენარეები ხარობს.

ხორომი ქართული გეოგრაფიული სახელია

ხოტიკი, ახლა **იუქარტაში** (სჯობს იუქარტაში).

ხოტიკი იქნებ დაიყოს: **ხოტ-იკ**’ი.

ხოტ<***ხორტ**’ისაგან რ’ს დაკარგვით.

ხორტი იცის ქართულმა კილოებმა (მთიულური, მოხეური), ნიშნავს „მთის ნაოჭებში ჩარჩენილი თოვლი“ (ქეგლ).

ხოტიკი (<*ხორტიკი) მცირე თოვლს, თოვლის ნარჩენებს უნდა ნიშნავდეს.

ხოტიკი (<*ხორტიკი) ადგილია, სადაც თოვლი რჩება.

ხოტიკი (<*ხორტიკი) ქართული ტოპონიმია.

ჰერანი, ახლა **ქირქდიქმე**.

ჰერანი დაიყოფა: ჰერა-ნ’ი.

ჰერანი ჰერას ჩამომავლების სახელია, სახლის სახელი.

ჰერანი ტოპონიმადქცეული სახლის სახელია, აღნიშნავს ჰერას (იქნებ ჰერას, ხარას) სახლეულის კუთვნილს.

ბარემ ვიტყვით, პატრიარქალური სახლის განაყარები სოფელში ერთად ცხოვრობდნენ და ქმნიდნენ სოფლის უბანს (ზოგჯერ სოფელსაც), რომელიც მათი სახლის სახელს ატარებდა. მაგალითისათვის, სპერის მეზობელ ტაოში გვერდით მცხოვრებზე გეტყვიან, ჩემი **განაყარიაო** და არა მეზობელი (იხ. ფაღვა, ცინცაძე, ბარამიძე, 2024:428).

განვიხილოთ გეოგრაფიულ სახელთა ძველი ფენა ბასიანიდან, 35 ტოპონიმი გამოვყავით და ვცადეთ მათი სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი. ჩვენი უმთავრესი მიზანი იყო გვეჩვენებინა, რომ ბასიანის ძველი ტოპონიმები სტრუქტურულად იმეორებს გეოგრაფიულ სახელთა საერთოქართულ მოდელს, რომელიც დასტურდება სპერის მეზობელ ტაოში, კლარჯეთში, შავშეთში, აჭარაში, დასტურდება ლაზეთში... რაც მნიშვნელოვანია ჩვენი კვლევისათვის. მკითხველისათვის მოულოდნელი არ იქნება, უმეტესი სახელური ფუძის ანალიზის შემდეგ ჩვენი დასკვნა, რომ „გეოგრაფიული სახელი ქართულია“, ან „გეოგრაფიული სახელი ქართული //ქართველური მოდელით არის ნაწარმოები“. და ეს ხდება იმ ფონზე, როდესაც მავანი ცდილობს ბასიანისა და ზოგადად სპერის მიწა მისი წინაპრების უძველეს საცხოვრისად გამოაცხადოს, საამისოდ ყველა ხერხს მიმართავენ, ფორმას უცვლიან ტოპონიმს, **ხევს მორად**’ აქცევენ, -ის სუფიქსს -ს’დ... და თავისებურ „ეტიმოლოგიებსაც“ თხზავენ, ისე რომ არც კი ახსენებენ, რომ აქ ძველად ქართველები სახლობდნენ. მათი ეს მცდელობა ხშირად მიზანს აღწევს. დღეს სპერის სოფლებში გეტყვიან, აქ უწინ ერმენები ცხოვრობდნენ, ჩვენ (გულისხმობენ ადგილობრივ თურქებს) გვიან მოვედითო. თუ ჩაეკითხები თქვენ ვინ ხართ, ან საიდან მოხვედითო, უმეტეს შემთხვევაში პასუხი არ აქვთ. ქართველებს თუ უცხოვრიათ აქ? - ვეკითხებით რესპონდენტებს. პასუხი უმეტესად უარყოფითია, არა, ქართველები იუსუფელში (მცირე ქალაქია ტაოში) ცხოვრობენო. ძალიან იშვიათად შეგვხვდებოდა მთხრობელი, რომელსაც უთქვამს, აქ ქართველებსაც უცხოვრიათო. შესაბამისად, როდესაც ვეკითხებით ძველი გეოგრაფიული სახელების შესახებ, პასუხობენ, ერმენულიაო... ასეთ ფონზე ჩვენი და მსგავსი კვლევები აუცილებელია, რომ აღდგეს ისტორიული სურათი, რომ სპერი ქართული მიწაა, რომ ძველი სპერელები (სასპერები) ქართული ტომი იყო. ჩვენ არ უარყოფთ, რომ ამ მიწაზე სპერელებთან ერთად სხვებიც (სომხები, ბერძნები, მოგვიანებით - თურქები) ცხოვრობდნენ (და ცხოვრობენ ახლაც), მაგრამ ავტოქტონურ

მოსახლეობას ქართველები წარმოადგენდნენ. ამ ინფორმაციას ინახავს სპერის მიწა და კარგა ხანია ელოდება მომკითხველს... ბარემ აღვნიშნავთ, რომ სპერში ქართველებთან ერთად ცხოვრობდნენ ლაზებიც და მოულოდნელი არაა, რომ ზოგიერთი გეოგრაფიული სახელის ფუძე ლაზურით აიხსნება. მეტიც შეიძლება ითქვას, მთელი ჭოროხის ხეობა ლაზების საცხოვრისიკაა.

ჩვენთვის მნიშვნელოვანია, რომ ბასიანის ტოპონიმიში გამოვლინდა **-ომ, -არ, -აკ, -ევ, -ვან (<-ოვან//ევან), -ის, -ელ, -ხუ, -ნ, -ოთ, -უთ** სუფიქსებით ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელები. აღვნიშნავთ, რომ სპერის ტოპონიმიში უმთავრესია სუფიქსური წარმოება. ჯერ-ჯერობით სულ ერთი გეოგრაფიული სახელი (ხესინკარი) დავადასტურეთ კომპოზიციის გზით მიღებული; საერთოდ არ ჩანს ოდენპრეფიქსური ან პრეფიქს-სუფიქსით ნაწარმოები ტოპონიმები. ვიტყვით, რომ **-კარ** ფუძიანი გეოგრაფიული სახელები გვხვდება ტაოში, ჭოროხის სხვა ქვეყნებში, დასტურდება საქართველოს სხვა კუთხეებშიც. შეიძლება ითქვას, გავრცელებული მოდელია ქართულ ტოპონიმიში. სპერში მისი პოვნისკენ კიდევ ერთი დასტურია, რომ სპერის ტოპონიმი იყენებს სიტყვაწარმოების საერთოქართულ ინვენტარს.

ჩვენეული დასკვნა ერთია: სპერი (ბასიანითა და ბაიბურთით) ისტორიული ქართული ქვეყანაა.

ლიტერატურა:

აბულაძე, ი. (1973). ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, მასალები, თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.

აბულაძე, ი. (2014). ძველქართულ ძველსომხური ლექსიკონი, თბილისი.

ალავიძე, მ. (1938). ლექსუმური ლექსიკონი. ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, ვუკოლ ბერიძის რედაქციით, თბილისი.

ბასიანი. (2024). ბასიანი, კულტურის ძეგლების კატალოგი, მოამზადეს „საქართველოს კულტურისა და ტურისტული რესურსების კვლევის ცენტრის“ თანამშრომლებმა: თ. ხუციშვილმა (ხელმძღვანელი), ნ. არონიშვილმა, დ. გაჩეჩილაძემ, ბ. გოზალიშვილმა, ა. იმედაშვილმა, შ. კოლუაშვილმა, დ. მაისურაძემ, ლ. წიქარიშვილმა, დავით ჰაქან ბერქმა (მოფინაძე). თბილისი.

გურამიშვილი, დ. (1998). ქართული პოეზიის თანავარსკვლავედი, დავით გურამიშვილი, დავითიანი, თბილისი.

თანდილავა, ა. (2013). ლაზური ლექსიკონი, თბილისი.

კაიშაური, ლ. (1967). მთიულურის დარგობრივი ლექსიკა, თბილისი.

ლექსიკონი. (2001). თურქულ-ქართული ლექსიკონი ლია ჩლაიძის რედაქციით, სტამბული.

მაისურაძე, ი. (1954). მასალები მესხური ლექსიკიდან. ბპი შრომები. IV. ბათუმი.

მარი, ნ. (2010). Грамматика Чанского (Лазского) Языка с Хрестоматией и Словарем. СПб.

მაყაშვილი, ა. (1991). ბოტანიკური ლექსიკონი, თბილისი.

ნიჟარაძე, შ. (1971). ქართული ენის აჭარული დიალექტი, ლექსიკა. ბათუმი: გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარა“.

ორბელიანი, ს.ს. (1949). სიტყვის კონა ქართული, რომელ არს ლექსიკონი, ს. იორდანიშვილის რედაქციითა და წინასიტყვაობით. თბილისი.

ორბელიანი, ს.ს. II. (2024). სიტყვის კონა, ლექსიკონი ქართული. სამტომეული. ტ. II-III. თბილისი.

ტაო. (2020). მამია ფაღავა, მერი ცინცაძე, მაია ბარამიძე, მალხაზ ჩოხარაძე, თინა შიოშვილი, რამაზ ხალვაში, ნუგზარ მგელაძე, ზაზა შაშიკაძე, მერაბ ხალვაში, ჯიმშერ ჩხვიმიანი, ჯემალ კარალიძე. ტაო. თბილისი.

ფაღავა, მ. (2003). სამხრული კილოების ფონემატური სტრუქტურა. დისერტაცია ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. ხელნაწერი. ბათუმი.

ფაღავა, მ. (2009). -უმ/-ომ სუფიქსი ქართულ ტოპონიმებში და ზოგიერთი გეოგრაფიული სახელის ეტიმოლოგიის ცდა. ბსუ შრომები. XIII. ბათუმი.

ფაღავა, მ. (2014). კარ' ფუძიანი ტოპონიმები კლარჯეთში. XXXIV რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები. თბილისი.

- ფაღავა, მ. (2017). „ევ კილოს“ კვალი სამხრეთ საქართველოში. კლარჯული ჩანაწერები. თბილისი.
- ფაღავა, მ., მგელაძე, ნ. (2012). ქორი (სახლი, ოხორი) მნიშვნელობისათვის ჭოროხის ხეობის ქართულ მოსახლეობაში. II საერთაშორისო კონფერენცია ტაო-კლარჯეთი. მოხსენებათა თეზისები. თბილისი-ბათუმი.
- ფაღავა, მ., ცინცაძე, მ., ბარამიძე, მ. (2022). ქართული ენის შავშური დიალექტი (გამოკვლევა, მასალები, ლექსიკონი). თბილისი.
- ფაღავა, მ., ცინცაძე, მ., ბარამიძე, მ. (2023). ქართული ენის კარჯული დიალექტი (გამოკვლევა, მასალები, ლექსიკონი). თბილისი.
- ფაღავა, მ., ცინცაძე, მ., ბარამიძე, მ. (2024). ქართული ენის ტაოური დიალექტი (გამოკვლევა, მასალები, ლექსიკონი). თბილისი.
- ფუტყარაძე, შ. (1993). ჩვენებურების ქართული. წიგნი პირველი. ბათუმი: აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა.
- ქ.დ. I.(1960). ქართული დიალექტოლოგია. I. თბილისი.
- ქეგელ - ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. ტ. I-VIII. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით. თბილისი. 1950-1964.
- ქობალაია, ა. (2010). მეგრული ლექსიკონი. თბილისი.
- ღლონტი, ა. (1986). ქართველური საკუთარი სახელები. თბილისი.
- შანიძე, ა. (1981). -ევ კილოს კვალი საქართველოს გეოგრაფიულ სახელებში. თხზ. 12 ტომად. ტ. II. თბილისი.
- ჩანტლაძე, ი., ნაკანი, ნ. (2014). სვანეთის ფლორა. I. თბილისი.
- ჩუბინაშვილი, ნ. (1961). ქართული ლექსიკონი. თბილისი.
- ცინცაძე, მ., ფაღავა, მ. (1998). სამხრული დიალექტები და ქართული სამწერლობო ენა (V-XVIII სს). ბათუმი.
- ჯორბენაძე, ბ., კობაიძე, მ., ბერიძე, მ. (1988). ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი. თბილისი.
- Шанидзе, А. (1981). Два Чано-мингрельских суффикса в грузинском языке. თხზ. 12 ტომად. ტ. II. თბილისი.

On the Toponymy of Basiani

Baramidze Maia

Batumi Shota Rustaveli State University

Paghava Mamia

Batumi Shota Rustaveli State University

Abstract

Basiani (also Fasiani) is a historical region of Georgia located at the sources of the Mtkvari and Chorokhi rivers. Scholars of early Georgian history (P. Ingorokva, S. Janashia) regarded Basiani as part of Speri. In studying the land of Speri, we likewise consider Basiani a subject of our research. Across the entire territory of Speri, the Georgian language has been forgotten, leading the people of Speri to drift away from their Georgian origins. More than five centuries have passed since Speri became part of the Ottoman Empire in 1514; the population converted to a different faith and abandoned its Georgian way of life.

Despite this, traces of Georgian heritage are still evident on the soil of Speri – monuments of material culture, elements of ethnographic tradition, Speri's Turkish folklore, and Speri's toponymy all bear witness to the region's past, the ethnic composition of its earlier population, and its traditional economic practices.

To reconstruct a coherent picture of Speri, ancient toponymy – „the language of the land,” an unfailing witness of past processes – is of particular importance. It should also be noted that in the

past, Speri served as a space of cultural dialogue: Georgians (the people of Speri and Basiani), Greeks, Armenians, and later Ottomans (Turks) all converged here. Some of these groups consider Speri their ancestral homeland. It is precisely toponymy that must answer the question of who the indigenous inhabitants of Speri were.

This paper discusses issues related to the toponymy of Basiani. Part of the analyzed material was collected during field expeditions, while we also relied on published toponymic sources. We offer a structural and semantic analysis of geographical names and identify their linguistic affiliation.

Keywords: *Fasians, toponym, Speri, suffix, dialect.*

Terminological Processes in the Field of Crafts: Formation of Specialized Vocabulary

Bahodirova Gulrukh

Shakhrisabz State Pedagogical Institute, Uzbekistan

<https://orcid.org/0009-0004-4898-3859>

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.09>

Abstract: *The article analyzes lexical units of embroidery (kashtado‘zlik), doppi-making (do‘ppido‘zlik), and gold embroidery (zardo‘zlik) through terminological derivation processes. An extensive historical-etymological study shows that they exhibit morphological structures, derivational affixes, semantic changes, and dialectal variations in Uzbek linguistic systems. By focusing on how professional lexicon in applied arts is shaped by affixation, compounding, and semantic extension, the study confirms the stability of derivational models in national-cultural settings. It chronicles the historical context of these terms, from early craft practices of ancient times to a contemporary context, and emphasizes their importance in maintaining cultural identity under conditions of social globalization. A comparative understanding of other Turkic languages to find evidence for such mechanisms in craft terminology development illustrates an understanding that is applicable in almost every language when dealing with craft terms. The study also aids in examining terminology used in traditional Uzbek handicrafts from the perspective of terminogenesis, with theoretical implications for lexicography and cultural linguistics.*

Keywords: *terminological derivation, embroidery, tubeteika making, gold embroidery, craft vocabulary, word formation, dialectal variants, professional terminology*

Introduction: Special treatment of the structural, semantic, and etymological form of terminological units developed in the areas of kashtado‘zlik (embroidery), do‘ppido‘zlik (skullcap making), and zardo‘zlik (gold embroidery) is addressed. These artforms that have provided a link between the centuries-old traditions of cultural memory and a unique layer of the national terminology, representing material and spiritual beliefs of members of the cultural milieu of the Uzbek. The field-specific terminology is distinguished by its derivation structure and it is characterized by a number of derivational mechanisms such as affixation, compounding, semantic extension, and borrowing. The way in which these crafts describe word patterns is also illustrative about how linguistic mechanisms adapt to technological, social, and cultural changes over time.

Such as semantic contraction or expansion of many traditional terms and the replacement or addition of non-describing terms with neologisms as a result of modernization. A closer examination of these developments provides insight into the linguistic evolution of craft-centric vocabulary as well as insights into larger trends in Uzbek lexical development. The research also highlights the relationship between language motivation and cultural symbols as many words find the roots in metaphorical or metonymic conceptions arising from the craftsman’s worldview. These terminological

units often serve as cultural signposts, including knowledge about materials, technique, tools, pattern, and ornamentation principles. The analysis offered in this work demonstrates that an essential knowledge regarding the lexicon of traditional craftsmanship is not static, however, it is a living system in constant mutation and evolution. It provides knowledge about historical stages of language development, the nation's cultural patrimony, and processes of lexical creativity sustaining and surviving specialized terminologies.

Methodology: The preparation of the article employed a descriptive approach for data systematization, a historical-comparative method for identifying evolutionary connections, etymological analysis of root bases, and derivational analysis of affixed constructions. The primary sources included ancient written monuments, thematic dictionaries of folk crafts, records of dialectal speech, and field interviews with practicing artisans, which allowed for the reconstruction of authentic linguistic practices.

Structural-semantic analysis was also conducted in order to search for the internal organization of craft-related lexemes as well as the classification of these lexemes based on their morphological patterns. Special attention was paid to identifying productive and non-productive derivational models and explaining changes in semantics from sociocultural shifts. The investigation also took into account corpus linguistics, for example using online text databases to study the usage, distribution and context-bound use of terminologies in various periods in human history.

This allowed the identification of both fixed lexical items and those gradually developing to obsolescence or functional transformation. In order to ascertain the reliability and validity of the findings, triangulation was used by comparing the data of textual sources, oral testimonies and lexicographic data. Field interviews with master artisans, who specialize in embroidery, skullcap making, and gold embroidery, provided invaluable insights into the practical uses of these terms, differences in regional usage, synonymic layers and professional jargon.

Analysis and Results: The embroidery lexicon features terms such as “kashta,” “ko’rkam,” “leaf pattern,” “satin thread,” and numerous analogues. The majority of this vocabulary is rooted in local dialects with a Turkic substrate, confirmed by etymology. For example, “kashta” originates from the Proto-Turkic root *kaš- (meaning “to cut,” “to carve,” “to outline”), reflecting the basic technique of relief stitching, and has evolved through affixation into its modern forms [8].

Vocabulary of making skullcaps: In the process of making skullcaps, terms such as “removal of the skullcaps base,” (“do’ppi po’stini olish”), “strong stitch,” (“bishiqlik”), “spread-out pattern,” (“yoyma naqsh”), “arch,” (“dugma”), “inner layer,” (“ichliqlik”), “upper part,” (“yoqari”) and others are used. These terms are the result of affixed word formation and are formed using suffixes such as -liqlik, -i, -chi, and others [2].

Terms of Gold Embroidery: In gold embroidery, lexical units such as “gold thread,” (“zar ip”), “zarband,” “pepper pattern,” (“qalampir naqsh”), “golden stitch,” (“tilla tikuv”), “turned pattern” (“qayirma naqsh”) are encountered. The word “zarduz” is derived from the Persian components zar (gold) and doz (embroiderer, one who sews) [7].

The conducted research yielded the following key findings: Models of terminological derivation were identified. For example, the term “zardo’z” is a compound word formed from the components zar (gold) + do’z (seamster, master), belonging to the class of compound words [4].

The activity of affixed word formation models was demonstrated. Kashta + do’z + lik → kashtado’zlik (embroiderer + nominalizing suffix denoting a state or profession) Do’ppi + do’z + lik → do’ppido’zlik (skullcap + master + nominalizing suffix)

The affiliation of lexical units to ancient linguistic strata was established. The words “kashta,” “zar,” and “do’z” were formed under Turkish and Persian linguistic influences, which is confirmed by comparative-historical analysis. Semantic expansions in the modern context were recorded.

For example, the term “zardo’z” currently denotes not only a craftsman but also an artist

specializing in luxurious decorative design.

Dialectal variations were identified. In the dialects of Kamashi, Shakhrisabz, and Bukhara, embroidery terms exhibit phonetic and morphological differences, such as kashdachi, zarchi, do'ppixon, and others.

The study demonstrates that the vocabulary of these craft domains serves not only as a marker of professional activity but also as a reflection of historical and cultural heritage in the linguistic dimension. The process of terminological derivation in these fields is systemic and operates based on well-defined models. The particularly active role of the affixes do'z, -chi, and -lik indicates morphological dynamics in word formation.

Dialectal variants confirm the preservation of regional linguistic features. Analysis shows that the overwhelming majority of terms in these domains are derivatives. Terminological derivation is predominantly carried out through affixed word formation. Many terms have permeated through folk oral creativity and, over time, have been integrated into the stable stock of the general language lexicon.

Through dialectal variants, instances of semantic expansion or narrowing of terms are observed. For example, in the Tashkent dialect, the term "bishiq" functions in other regions as "inner seam."

Conclusion: The terminology of embroidery, skullcaps making, and gold embroidery art has developed owing to the rich derivational resources of the Uzbek language, reflecting the underlying mechanisms of word formation in professional vocabulary. This lexical stratum represents a unique linguistic embodiment of traditional folk crafts and national culture, preserving historical memory within morphological and semantic structures. The lexical units created through terminological derivation continue to function actively in the modern linguistic system, demonstrating both stability and adaptability to new contexts.

Their etymology, formation models, and trajectories of semantic development require further in-depth linguistic analysis for a comprehensive reconstruction of linguistic processes in applied arts. Prospects for future research include the development of electronic thematic dictionaries and domain-specific corpora based on collected data, as well as the integration of this terminology into linguodidactics for teaching Uzbek as a foreign language and for the preservation of cultural heritage.

References:

1. Bobozhonova M. Vocabulary of Embroidery and National Traditions. Tashkent: TDPU, 2018.
2. Explanatory Dictionary of the Uzbek Language (5 volumes). Tashkent: UzME, 2006.
3. Qilichev B. Lexico-Semantic Features of Craft Terminology. Samarkand, 2015.
4. Rajabov A. Problems of Term Formation in the Uzbek Language. Tashkent: O'qituvchi, 1990.
5. Solikhov A. The Word-Formation System of the Uzbek Language. Tashkent: Fan, 1982.
6. Serebrennikov B.A. The Role of Language in Understanding the World. Moscow: Nauka, 1988.
7. Urazov R.K. Terminological Derivation in Turkic Languages. Almaty: Gylym, 2002.
8. National Encyclopedia of Uzbekistan. Tashkent: 2000–2005.

ტერმინოლოგიური პროცესები რეწვის სფეროში, სპეციალური ლექსიკის ფორმირება

ბაჰოდროვა გულრუხ

შაჰრისაბზის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი, უზბეკეთი
<https://orcid.org/0009-0004-4898-3859>

აბსტრაქტი

სტატიაში ტერმინოლოგიური დერივაციის პროცესების საფუძველზე ქარგვის (*kashrado'zlik*), დოპის დამზადების (*do'ppido'zlik*) და ოქროს ქარგვის (*zardo'zlik*) სფეროებში გამოყენებული ლექსიკური ერთეულები განიხილება. ფართო ისტორიულ-ეტიმოლოგიური

კვლევა აჩვენებს, რომ ამ ერთეულებს ახასიათებთ მორფოლოგიური სტრუქტურები, დერივაციული აფიქსები, სემანტიკური ცვლილებები და დიალექტური ვარიანტები უზბეკურ ენობრივ სისტემებში. გამოყენებითი ხელოვნების პროფესიული ლექსიკის ფორმირებაზე აფიქსაციის, კომპონირების და სემანტიკური გაფართოების გავლენის ანალიზი ადასტურებს დერივაციული მოდელების სტაბილურობას ეროვნული-კულტურული კონტექსტისთვის. კვლევა აღწერს ტერმინების ისტორიულ განვითარებას — უძველესი ხალათებისა და ხელოსნური პრაქტიკებიდან დღევანდელ რეალიზებამდე — და ხაზს უსვამს მათ მნიშვნელობას კულტურული იდენტობის შენარჩუნებაში გლობალიზაციის პირობებში. სხვა თურქულ ენებთან შედარებითი ანალიზი, რომელიც მსგავს მექანიზმებს ავლენს ხელოსნური ტერმინოლოგიის ფორმირებაში, აჩვენებს, რომ ასეთი პროცესი თითქმის ყველა ენაშია დამახასიათებელი. კვლევა ასევე ხელს უწყობს ტრადიციული უზბეკური ხელსაქმის ტერმინოლოგიის ტერმინოგენეზის თვალსაზრისით შესწავლას, რაც მნიშვნელოვან თეორიულ საფუძველს ქმნის ლექსიკოგრაფიისა და კულტურული ლინგვისტიკისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ტერმინოლოგიური დერივაცია, ქარგვა, ტუბეტეიკის დამზადება, ოქროქარგვა, რეწვის ლექსიკა, სიტყვაწარმოება, დიალექტური ვარიანტები, პროფესიული ტერმინოლოგია.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ОБЛАСТИ РЕМЕСЕЛ, ФОРМИРОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ

Баходирова Гулрух Баходировна
Шахрисабзского государственного
педагогического института, Uzbekistan
<https://orcid.org/0009-0004-4898-3859>

Аннотация: В статье анализируются лексические единицы, относящиеся к вышиванию (каштадузлик), изготовлению тюбетейки (дуппидузлик) и золотой вышивке (зардузлик), с точки зрения процессов терминологической деривации. Обширное историко-этимологическое исследование показывает, что они демонстрируют морфологические структуры, деривационные аффиксы, семантические изменения и диалектные вариации в узбекских лингвистических системах. Сосредоточив внимание на том, как профессиональный лексикон в прикладном искусстве формируется посредством аффиксации, словосложения и семантического расширения, исследование подтверждает стабильность деривационных моделей в национально-культурных условиях. Оно описывает исторический контекст этих терминов, от ранних ремесленных практик древних времен до современного контекста, и подчеркивает их важность в поддержании культурной идентичности в условиях социальной глобализации. Сравнительное изучение других тюркских языков с целью поиска доказательств существования таких механизмов в развитии ремесленной терминологии иллюстрирует понимание, применимое практически ко всем языкам при работе с ремесленными терминами. Исследование также помогает изучить терминологию, используемую в традиционных узбекских ремеслах, с точки зрения терминогенеза, с теоретическими последствиями для лексикографии и культурной лингвистики.

Ключевые слова: терминологическое образование, вышивка, изготовление тюбетеек, золотное шитьё, словарь ремёсел, словообразование, диалектные варианты, профессиональная терминология

ზოგი ლექსიკური ერთეულის შესახებ შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში

გელდიაშვილი ნუნუ

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://orcid.org/0000-0001-6846-7924>

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.10>

კვლევა განხორციელდა სსიპ შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით (პროექტი: „შიო არაგვისპირელის თხზულებათა სრული კრებულის აკადემიური გამოცემა“; გრანტის ნომერი FR-24-22723)

აბსტრაქტი: ზოგადად, მწერლის ხიბლი იმაშია, რომ არ ცდილობდეს ხელოვნური ფრაზების შექმნას, იყოს უშუალო, გულწრფელი და მოგვაქციოს საოცარი ემოციური აღქმის სფეროში. ამ მხრივ, თვალის ერთი გადავლებითაც კი, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შიო არაგვისპირელი ზედმიწევნით კარგად ართმევს თავს პასუხისმგებლობას ენისა თუ მკითხველისადმი და ეფექტურად აღწევს დასახულ მიზანს, რაშიც ლექსიკა-ფრაზეოლოგიას გამორჩეული ადგილი უკავია და რაც მისი შემოქმედებითი ფანტაზიის მაჩვენებელია, მწერლის ლექსიკონისათვის კი უხვ საილუსტრაციო მასალას იძლევა.

ნაშრომში წარმოვადგენთ მხოლოდ ზოგიერთ ისეთ ლექსიკურ ერთეულს, რომლებსაც, ვფიქრობთ, სხვადასხვა ნიშნით ექნება ღირებულება და მიიპყრობს მკითხველის ყურადღებას: 1. სიტყვის მნიშვნელობა კონტექსტით შეიძლება ნათელი იყოს, მაგრამ მწერლის ლექსიკური თავისებურებების შესასწავლად აუცილებელი; 2. ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც შესაძლებელია ფართო მკითხველისათვის (დღევანდელი გადასახედიდან) გაუგებარი აღმოჩნდეს; მათ უმეტესად გააჩნიათ გააჩნიათ ფიგურალურობა, საოცარი ექსპრესია, დინამიზმი, თავისებური მხატვრული გამომსახველობა და მომდინარეობენ ცოცხალი, სასაუბრო, ზოგჯერ არქაული მეტყველებიდან (**ცრემლვა/ტირილი; ჭუჭყვა/ამოკეცვა; დაბუხვა/გაყინვა; მათრათი/პირის დასაბანი თიხის თასი; ხამუშ-ხამუშ/დროდადრო; მარქაფა/სათადარიგო; კრენხვა/თვალის ჩაკვრა; ლავლაღი/საცოდავად, ტანჯვით ღეჭვა; ქაფიანი/არაყი; მსჯელობის მაფი/მსჯელობის, აზროვნების უნარი; კრიჭის შებერტყვა/სახის გასუფთავება, პირის მოწმენდა; გულის მოლაფნა /გულის მოღობა...**

აღწერითი, ლექსიკოგრაფიული, ანალიზისა და სინთეზის მეთოდებზე დამყარებული კვლევის კომპლექსურობა შემდგომში საშუალებას მოგვცემს, კიდევ ერთხელ გამოიკვეთოს ის არსებითი ხასიათის კანონზომიერებები თუ ტენდენციები, რომლებიც მოქმედებდა და მოქმედებს ჩვენს ენაში.

შესწავლილი საკითხი, ჩვენი აზრით, იქნება თეორიული და პრაქტიკული ღირებულების მქონე, რადგან მასში თავმოყრილი მრავალფეროვანი ლექსიკური ერთეულები საუკეთესო მასალაა სხვადასხვა სალექციო-სასწავლო კურსისათვის (ლექსიკოლოგია-ლექსიკოგრაფია, დიალექტოლოგია, მწერლის ენა და სტილი...).

კვლევის შედეგად საბოლოოდ ცხადი ხდება, რომ შიო არაგვისპირელის ტექსტის იდეურ-მხატვრული მარკერი, სწორედაც, ნაირგვარი ლექსიკური ერთეულებია, რომელთა მიზნობრივი, ეფექტური მოხმარებით მწერალი ქმნის განუმეორებელ ინდივიდუალურ მხატვრულ ენობრივ სამყაროს და ადასტურებს, რომ იგი ბევრ სიახლეს სძენს და ამდირებს ენას, ხოლო ეს ენა, მართლაც, ქმნის საფუძველს მისთვის ღირსეული ადგილის მისაჩენად სალიტერატურო ენის განვითარებაში.

საკვანძო სიტყვები: შიო არაგვისპირელი; სალექსკონო ლექსიკური ერთეულები; იდეურ-მხატვრული მარკერი.

შესავალი.

ჩვენ თუ დავუკვირდებით მხატვრული ლიტერატურის, მხატვრული აზროვნებისა და ენის ურთიერთმიმართების საკითხებს, ნებისმიერი მწერლის შემოქმედების შესწავლისას, საბოლოო დასკვნების გამოსატანად, ცალსახად აუცილებელი გახდება ისეთ უმნიშვნელოვანეს კითხვებზე პასუხის გაცემა, როგორიცაა:

1. რას აძლევს მწერალი ენას, ანუ, როგორ და რით ამდირებს იგი ენას;
2. რას აძლევს ენა მწერალს, რაც ქმნის საფუძველს მწერლის ინდივიდუალობის გამოსაკვეთად და მისთვის ადგილის მისაჩენად სალიტერატურო ენის განვითარებაში. ამ მხრივ ძალზე საინტერესოდ, შეიძლება ითქვას გადამწყვეტადაც კი, გამოიყურება შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში ლექსიკა-ფრაზეოლოგია, რომელიც, უდავოდ, განსაზღვრავს მწერლის ინდივიდუალურ სტილს, მისი შემოქმედებითი ფანტაზიის მაჩვენებელია და შემოქმედის ლექსიკონისათვის უხვ საილუსტრაციო მასალას იძლევა.

ნაშრომში წარმოვადგენთ მხოლოდ ზოგიერთ ისეთ ლექსიკურ ერთეულს, რომლებსაც, ვფიქრობთ, სხვადასხვა ნიშნით ექნება ღირებულება და მიიპყრობენ მკითხველის ყურადღებას: 1. სიტყვის მნიშვნელობა კონტექსტით შეიძლება ნათელი იყოს, მაგრამ მწერლის ლექსიკური თავისებურებების შესასწავლად აუცილებელი; 2. ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც შესაძლებელია, ფართო მკითხველისათვის (დღევანდელი გადასახედიდან) გაუგებარი აღმოჩნდეს.

საკითხის შესასწავლად დავეყრდენით კვლევის ისეთი მეთოდებს, როგორიცაა: აღწერითი, ლექსიკოგრაფიული, ანალიზისა და სინთეზის მეთოდები. აღნიშნულ მეთოდებზე დამყარებული კვლევის კომპლექსურობა შემდგომში საშუალებას მოგვცემს, კიდევ ერთხელ დადგინდეს ის არსებითი ხასიათის კანონზომიერებები თუ ტენდენციები, რომლებიც მოქმედებდა და მოქმედებს ჩვენს ენაში.

კვლევა, ჩვენი აზრით, იქნება თეორიული და პრაქტიკული ღირებულების მქონე, რადგან მასში თავმოყრილი მრავალფეროვანი ლექსიკური ერთეულები საუკეთესო მასალაა სხვადასხვა სალექციო-სასწავლო კურსისათვის (ლექსიკოლოგია-ლექსიკოგრაფია, დიალექტოლოგია, მწერლის ენა და სტილი...).

მსჯელობა:

ზოგადად, მწერლის ხიბლი იმაშია, რომ იგი არ ცდილობდეს ხელოვნური ფრაზების შექმნას, იყოს უშუალო, გულწრფელი, მოგვაქციოს საოცარი ემოციური აღქმის სფეროში. ასეთი მიზნის მიღწევა ადვილი არაა: „გულით აღქმულის, ცნობიერებაში გარდატეხილისა და გონებით გააზრებულის მკითხველამდე მიტანას შესაფერისი ენობრივი საშუალებები, სტილი სჭირდება“ (ზვიადაძე, 2023; გვ.264).

თვალის ერთი გადავლებითაც კი შეგვიძლია თავისუფლად ვთქვათ, რომ შიო არაგვისპირელი ზედმიწევნით კარგად ართმევს თავს პასუხისმგებლობას ენისა თუ მკითხველისადმი და ეფექტურად აღწევს დასახულ მიზანს, რაშიც ლექსიკა-ფრაზეოლოგიას გამორჩეული ადგილი უკავია. გამომდინარე აქედან, არაგვისპირელის ნაწერებიდან დავიმოწმებთ ამ მხრივ გამორჩეულ ზოგიერთ ნიმუშს, რომელთაც, უდავოდ, გააჩნიათ საოცარი ექსპრესია, დინამიზმი, თავისებური მხატვრული გამომსახველობა და ძირითადად ცოცხალი, სასაუბრო, ზოგჯერ არქაული მეტყველებიდან მომდინარეობენ:

ცრემლვა 368, 34 ტირილი:

„...რომ პირველ მზის სხივზე ცრემლვა დაიწყეს“.

ჭუჭკვა 368, 22 კეცვა/ამოკეცვა:

„-ეკითხება ჭრელი პეპელა და გადაფარებულ ფრთას უფრო უჭუჭკავს“.

დაბუხვა 368, 4 გაყინვა:

„...სიცივისაგან მთლად დავიბუხე“.

დახროვება 66, 8 არეულად დაყრილი:

„...ტაბლა, რომელზედაც დახროვებული იყო წიგნები და სხვადასხვა საგნები“.

შეყენება 369, 11 შეჩერება:

„ასე ვნავარდობდი, ვიდრემდის ბინდმა არ შემაყენა“.

აჯეჯვა 71, 21 ზემოთ აწევა (პალტოს საყელო):

„თედომ აიჯეჯა პალტოს საყელო ყურებ ზევით“.

ვუყელეთ 70, 33 გავუძეხით (წინ გაძლოლა):

„აქ კაი ამბავი უნდა იყოსო და წინ ვუყელეთ“.

ვერანა 66, 25 წყეული:

„-ფუ, შე ვერანო!...-წამოიძახა თედომ და ხველა აუვარდა“.

დარაკრაკებული, 130, 32 გაკრიალებული:

„ყველა საფეკილე ავეჯეულობა დაწმენდილი და დარაკრაკებული ხვდება“.

დამსხივნული 69, 15 (რგოლი) პატარა/მცირე:

„...რომელიც ჯერ დამსხივნულ რგოლად სჩანდა“.

მწერლისეული ხელწერისა და საოცარი ხიბლის მქონენი არიან გაცოცხლებული დიალექტური სიტყვები და ფორმები:

ხამუმ-ხამუმ 67, 8 დროდადრო:

„...და ხამუმ-ხამუმ ყრუთ ახველებდა“.

ხვიმირი 130, 10 მარცლეულის ჩასაყრელი ჯამი:

„გოგია მიხვდა, ხვიმირში არა ყრია-რაო“.

მათრათი 69, 4 პირის დასაბანი თასი თიხის:

„და ამისთვის მათრათი ლამპრის ახლო მიიტანა“.

მარქაფა 131, 12 სათადარიგო:

„გარედან-კი მარქაფაზე გადამჩქეფი წყლის შუილი შემოისმოდა და გოგიას ათასგვარ ფიქრს უბადავდა თავში“.

კრენხვა 2, 33 (თვალის) ჩაკვრა, მინიშნება თავის მოსაწონებლად:

„-შენი თვალის კრენხვას ისე ყურს არ უგდებენ, როგორც ბეხრეკი ძაღლის ღრინვასა“

ლავლავი 1, 20 ლექვა (საცოდავად, ტანჯვით):

„თითო ლუკმა გამხმარი პური, მედუქნისაგან გადმოღებული, პირში ჩაიდეს და საცოდავად ალავლავებდნენ“.

ქაფიანი 70, 16 არაყი:

„-ემანდე, ქაფიანის დანახვაზე როგორ მომხიარულდი“.

ალა 130, 4 (*ალას მიეყრდნო*) კასრი ხის (ან ლითონის) დიდი ჭურჭელი, ცილინდრული ფორმისა, აქვს ბრტყელი ძირი და ცოტათი გამოზნექილი მუცელი, ფქვილის ჩასაყრელი:

„...მერე ალაში ჩაიხედა, რომელიც სახრილესავით სუფთად იყო მოგვილი...“

საროდიოდ-ლა 70, 23 როდისთვის(ღა):

„ამოალაგე, საროდიოდ-ლა ინახავ“

შიო არაგვისპირელის ტექსტებში სიტყვათა ფიგურალური მნიშვნელობით გამოყენების სიუხვე მანიშნებელია მწერლის იმ ინდივიდუალიზმისა და მკაფიო ზღვარდაუდებელი ოსტატობისა, რომლითაც მდიდრდება ენა და რომლითაც საკუთარ სიტყვას ამბობს შემოქმედი:

შუბლის მოწურვა 353, 4 შუბლის მოწმენდა:

„ორივე ხელით შუბლი მოიწურა“.

მუცლის კაკანი 133, 12 ძახილი (შიმშილით გამოწვეული):

„ფქვილის დანახვაზე მუცელმა სულ კაკანი დაუწყო“.

მორღვეულის თვალებით 66,17 უმიზნოდ გამომეტყველი:

„თედო თავის დიდრონისა და მორღვეულის თვალებით დიდხანს დასცქეროდა ყელ-მოღერებულს ლამპარს და რასღაც ფიქრობდა“.

მსჯელობის ძაფი 73,26 მსჯელობის/აზროვნების უნარი:

„მომავალზე ხომ სულ ვეღარა სთქვებს-რა და მსჯელობის ძაფი გაუწყდათ“.

კრიჭის შებერტყვა 135,11 სახის გასუფთავება/პირის მოწმენდა:

„...კრიჭა შებერტყა, რომ უკანასკნელი მარცვლებიც ჩამოეყარა იქიდან“.

თავგახელება 64, 32 ხელიდან გასხლტომა (გაქცევა/გათავისუფლება):

„...ქალებს თუთიყუშების თავგახელება არ ესიამოვნათ და სახე შეიჭმუხნეს უსიამოვნების ნიშნად“.

კასსაში მიბარება 71,17 დაგირავება:

„ჩემი კასსაში მივაბარე, რომ არ გამიფუჭდეს...“

გულის მოლაფნა 358,2 გულის მოღობა:

„ამის მნახველს გული მოელაფნა და მწარე ღიმილით წამოიძახა...“

გადაშლა 69,7 გადატყდომა:

„მათრათი ხელიდან გაჰვარდა, რომელიც მაშინვე იატაკზე ზედ შუაზე გადიშალა“.

გამოდარება 73,14 (სახის) გაბრწყინება, განათება:

„...იმათი სახე ხან იღრუბლებოდა და ხან იდარებდა“.

გატვრინება 63,22 დაფიქრება:

„ამას შემდეგ სოლომონი ისევ გატვრინდა და გონების თვალთ ისევ იმ სადამოს დაუბრუნდა“.

ბოთლის შესვენება 73, 10 სმის შეწყვეტა:

„...მაშინ შეასვენეს ბოთლი და ბაასს მოჰყვნენ“.

ბერზვარად დაყენება 25, 24 კრუხად დასმა ქათმის სხვისთვის ბედნიერების მოსატანად:

„ერთ ქოჩორა ვარიას ბერზვარად დაგიყენებ!“.

მაგოგად გახდომა 73,37 კერპად ქცევა:

„...ვერ გამოერკვიათ,ღირსი იყო ეს საგანი იმისი, რომ იდეალად დაესახათ, მაგოგად გაეხადათ, რომელსაც უნდა ემსახურნენ და სიცოცხლე შესწირონ...“

მოჭედვა (ულვაშის) 69,31 მოჩუქურთმება/მორთვა:

„...და ულვაში წვრილის ლოლუებით მოჭედოდა“.

ტანის მოშლა 369,34 დაუძლურება, ძალის გამოცლა:

„ტანი მომეშალა და, დარეტიანებულმა, მსწრაფლ ძირს ფორთხიალი დავიწყე“
მიკნავებული ხმა 77,1 დასუსტებული/მისუსტებული:
„მიკნავებულის ხმით იკითხა მან“.

დასკვნა:

ამდენად, ცხადი ხდება, რომ შიო არაგვისპირელის ტექსტის იდეურ-მხატვრული მარკერი, სწორედ, ნაირგვარი ლექსიკური ერთეულებია, რომელთა მიზნობრივი, ეფექტური მოხმარებით მწერალი ქმნის განუმეორებელ ინდივიდუალურ მხატვრულ ენობრივ სამყაროს და ადასტურებს, რომ იგი ბევრ სიახლეს სძენს და ამდირებს ენას, ხოლო ეს ენა, მართლაც, ქმნის საფუძველს მისთვის ღირსეული ადგილის მისაჩენად სალიტერატურო ენის განვითარებაში. გარდა ამისა, ცხადყოფს იმ უდავო ჭეშმარიტებასაც, რომ „სწორედ ენაშია დაუნჯებული ყველა ის შესაძლებლობა, რომლებსაც ჭეშმარიტი შემოქმედი აამოძრავებს, სულს შთაბერავს და ხატოვანი აზროვნების გამომხატველად აქცევს. არსად არა აქვს ისეთი ფართო ასპარეზი სიტყვათშემოქმედებას, როგორც მხატვრულ ლიტერატურაში. ენის განედლება, მისი შინაგანი პოტენციის მაქსიმალური გამოვლენა და გამოყენება სწორედ აქ ხდება. გრამატიკული წესები და ლექსიკონი აფიქსების გროვად გადაიქცეოდა, შემოქმედებითად გამომყენებელი რომ არ ჰყავდეს ენას“ (ჯორბენაძე, 1987; გვ. 5).

ლიტერატურა:

- არაგვისპირელი, შ. თხზულებათა სრული კრებული, ტ.I, თბ., 1947.
- ზვიადაძე, თ. მწერლის ენობრივ-შემოქმედებითი სამყარო, თბ., 2023.
- კოშორიძე, ე. მწერლის ენისა და სტილის საკითხები, თბ., 2005.
- ჯორბენაძე, ბ. - ჯორბენაძე, ბალავარი მწერლობისა, თბ., 1987.

On Some Lexical Units in the Creative Works of Shio Aragvispireli

Geldiashvili Nunu

Iakob Gogebashvili Telavi State University

<https://orcid.org/0000-0001-6846-7924>

Science Foundation of Georgia (SRNSFG) [Project Title „Academic Edition of the Complete Collection of Shio Aragvispireli’s Novellas”; grant number: FR-24-22723]

Abstract

In general, the charm of a writer lies in the ability to avoid artificial phrasing, to remain direct and sincere, and to draw the reader into a realm of profound emotional perception. From this perspective, even a cursory reading allows us to assert that Shio Aragvispireli fulfills with remarkable precision his responsibility toward both language and reader and effectively achieves his intended artistic goals. In this process, lexis and phraseology occupy a distinctive place, serving as a clear manifestation of the writer’s creative imagination and providing rich illustrative material for the study of his lexical repertoire.

In this paper, we present only a selection of lexical units which, in our view, are of particular value according to various criteria and are likely to attract the reader’s attention: 1.

lexical items whose meanings may be clear from the context yet are essential for the study of the author's lexical idiosyncrasies; 2. lexical units that may be incomprehensible to a broad readership from a contemporary perspective. Most of these items are characterized by figurativeness, remarkable expressiveness and dynamism, a distinctive artistic mode of representation, and originate from living, colloquial speech.

(**ცრემლვა** [tsremlva] (tearing up/crying); **ჭუჭკვა** [tchutchkva] (crumpling/folding up); **დაბუხვა** [dabukhva] (becoming numb or stiff/freezing); **მათრათი** [matrati] (a clay bowl used for washing the face); **ხამუშ-ხამუშ** [khamush-khamush] (intermittently/from time to time); **მარჯაფა** [marqapa] (reserve/spare); **კრენხვა** [krenkhva] (squinting/winking); **ლავლავი** [lavlavi] (pitiful, labored chewing); **ქაფიანი** [qapiani] (foamy); **მსჯელობის ძაფი** [msjelobis dzapi] (the thread of reasoning / the ability to reason or think logically); **კრიჭის შებერტყვა** [kritchis shebertkva] (wiping the mouth or face clean); **გულის მოლაფნა** [gulis molapna] (softening of the heart; emotional yielding)...

The complexity of the research, based on descriptive and lexicographic methods as well as analysis and synthesis, will subsequently enable us to once again identify and elucidate the fundamental regularities and tendencies of an essential nature that have operated and continue to operate in our language.

In our view, the issue under study is of both theoretical and practical significance, as the diverse lexical units assembled therein constitute excellent material for various lecture-based and instructional courses (lexicology and lexicography, dialectology, the language and style of the writer, etc.).

As a result of the research, it becomes evident that the ideological and artistic marker of Shio Aragvispireli's text lies precisely in its diverse lexical units. Through their purposeful and effective use, the writer creates a unique and individual artistic linguistic world and demonstrates that he introduces and enriches the language with numerous innovations. This language, indeed, provides a solid foundation for assigning him a *достой* place in the development of the literary language.

Key words: *Shio Aragvispireli; non-standard lexical units; ideological and artistic marker.*

Language Variations in the Digital Age: The Role of Social Media in Everyday Communication

Nakhutsrishvili Ekaterine

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Dzamiashvili Elene

Iakob Gogebashvili Telavi State University

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.11>

Abstract: *This paper examines language variation and change in social media communication, focusing on how digital platforms influence contemporary language use. Language constantly evolves in response to social and technological developments, and social media has become one of the most important spaces where these changes occur rapidly. Platforms such as Facebook, Instagram, Twitter, and TikTok create a unique communicative environment that combines features of spoken and written language and encourages informal, creative, and emotionally expressive interaction.*

The study adopts a qualitative discourse-analytical approach and analyses publicly available posts and comments from major social media platforms. The analysis concentrates on four key aspects of social media language: neologisms, abbreviations and emojis, hashtags, and wordplay. These features are examined in terms of their communicative functions and their role in meaning-making within digital discourse.

The findings show that neologisms are a central feature of social media language. Many new words emerge from platform-specific practices and online behaviours, such as DM, vlog, doomscrolling, and ghosting. Particular attention is given to Georgian social media discourse, where English digital terms are actively borrowed and adapted to Georgian morphological patterns, demonstrating linguistic creativity and structural flexibility.

Abbreviations, acronyms, and emojis support fast communication and compensate for the absence of non-verbal cues. Emojis function as important tools for expressing emotion and identity, and their use varies across cultural contexts. In Georgian social media, emojis often reflect local cultural values and social identity. Hashtags are analysed as linguistic and ideological tools that organise discourse, express stance, and connect individual messages to wider social, cultural, and political movements, often through hybrid and multilingual forms.

The paper concludes that social media has a dual effect on language. While it promotes innovation, creativity, and lexical expansion, it may also challenge grammatical accuracy and appropriate register use. Overall, social media plays a crucial role in shaping contemporary language and requires balanced and ongoing linguistic analysis.

Keywords: *social media discourse; language variation; neologisms; emojis and abbreviations; hashtags; digital communication; Georgian language*

Introduction

Language is a dynamic system that constantly changes in response to social, cultural, and technological developments. Language variation is a natural phenomenon connected to social groups, communicative situations, and the purposes of language use. In recent years, these variations have become especially visible in digital environments, where rapid communication and new technologies influence how people interact.

Among digital spaces, social media has become one of the most influential platforms for linguistic change and experimentation. Social media is not merely a technical tool for communication; it represents a distinct discursive environment with its own linguistic norms and conventions. As David Crystal notes, digital communication encourages new forms of language use that blur the traditional boundaries between speech and writing, leading to the emergence of hybrid modes of expression (Crystal, 2006, pp. 24-27). These forms are typically informal, concise, creative, and emotionally expressive, reflecting the conversational nature of online interaction.

Furthermore, social media plays a significant role in globalization by facilitating communication at both local and global levels. Platforms such as Facebook, Instagram, TikTok, and Twitter enable interaction among speakers from diverse linguistic and cultural backgrounds. This increased contact between languages results in borrowing, code-switching, and lexical innovation. From a sociolinguistic perspective, such variation is closely related to social identity, group affiliation, and communicative intentions, as emphasized by William Labov (Labov, 1972, pp. 3-7).

The study of language use on social media is therefore central to both sociolinguistics and discourse analysis. Research on computer-mediated communication shows that online language use follows structured and meaningful patterns rather than being random. Susan Herring argues that digital discourse should be analysed within its technological and interactional context, taking into account the specific affordances and communicative goals of online platforms (Herring, 2004, pp. 338–340). Consequently, social media discourse provides a valuable space for examining contemporary language variation and the ongoing evolution of everyday communication in the digital age.

Analytical Framework

This study adopts a qualitative discourse-analytical approach to examine how conversational language is used on social media. The data consist of selected examples of publicly available posts and comments from platforms such as Facebook, Instagram, Twitter, and TikTok. The analysis focuses on identifying recurring linguistic patterns and examining their communicative functions within specific interactional contexts.

Analysis of Linguistic Variations in Social Media Discourse

1) Neologisms

One of the most visible signs of linguistic innovation on social media is the use of new words and expressions. These emerge as technology develops, platform features change, and new forms of social interaction appear. In digital communication, neologisms not only expand vocabulary but also reflect changes in users' communication habits, identity formation, and psychological engagement with the online environment.

Platform-Related Neologisms

A large subset of neologisms directly arise from the affordances of social media platforms. Such terms refer to new kinds of participation, content creation, and engagement:

Vlog – a video blog in which the content is audiovisual based combined with a personal narration.

DM (Direct Message) – a private message exchanged between users on a social media platform.

Subtweet – when an individual criticises or refers to someone on Twitter without explicitly naming them.

Insta-worthy – describes content, particularly photographs, that people consider suitable or aesthetically appealing enough for posting on Instagram.

TikToker – refers to an active user or content creator on the TikTok platform.

Reel – is a short-form video feature of Instagram meant to promote quick and interesting content consumption.

These neologisms show how platform-specific functions produce new lexical items that rapidly become embedded in everyday conversational terminology.

Neologisms describing emotional states, habitual behavioural patterns, and social attitudes of users in online worlds are another important category:

JOMO (Joy of Missing Out) – the feeling of satisfaction or relief from not joining a certain social event or the latest trends online.

Doomscrolling – the compulsive consumption of negative news or content by constantly scrolling through social media feeds.

Stan – an extremely devoted or obsessive public figure or cultural product fanatic.

Ghosting – the sudden and unexplained breaking of communication with someone.

Thirst trap – an image or a post that has been made purposely to attract attention or admiration, often of a sexualized nature.

Numerous online games and digital subculture also play animating roles in making recent neologisms and these have expanded beyond their own social space into internet speech space:

Pog (from Play of the Game) – an expression of excitement or approval, commonly used in gaming forums and internet memes.

Noob – a new or inexperienced player in online games.

AFK (Away From Keyboard) – indicating temporary absence or unavailability.

Lag – a delay or slowdown due to technical or network issues in online interaction.

Social Media-Induced Neologisms in the Georgian Language

The influence of social media on the Georgian language is clearly reflected in the emergence of neologisms that originate from English digital terminology and are subsequently adapted to Georgian morphological and syntactic patterns. These neologisms mostly arise from platform-specific actions and technological practices, and they demonstrate the capacity of Georgian to integrate foreign lexical material while preserving its structural integrity.

Common examples include:

- **დალაიქება (dalaikeba)** – the act of liking a post or comment on a social media platform.
- **დაფოლოვება (dafoloveba)** – subscribing to or following a user or page on a social network.
- **დაშეარება (dasheareba)** – sharing a post or digital content.
- **დასკროლვა (daskrolva)** – scrolling through online feeds or pages.
- **დაანფრენდა (daanfrenda)** – removing someone from a friend list or terminating a digital connection.

From a linguistic perspective, these forms exemplify lexical borrowing combined with morphological adaptation. English verbal bases (*like, follow, share, scroll, unfriend*) are incorporated into Georgian through the use of native verbal morphology, most notably the preverbal prefix **და-** and the verbal noun suffix **-ება**, which allows the borrowed elements to function as fully integrated Georgian verbs and deverbal nouns.

A particularly illustrative example is the verb „დაიფრენდე“ (**daifrende**), which emerged in response to Facebook’s “friend” function. The English noun *friend* is transformed into a Georgian verb through the addition of the verbal prefix **დაი-**, resulting in a form that conforms to Georgian verb formation rules and is widely used in informal speech, especially among younger speakers.

Example: „რა მაგარი ტიპია, დაიფრენდე?“ (*He’s such a cool person - why don’t you add him as a friend?*)

Another well-established neologism is „დაგუგლე“ (**dagugle**), derived from the proper

noun *Google*. In this case, the brand name undergoes functional shift and becomes a verb denoting the act of searching for information online. This process reflects the semantic generalization of a commercial name into a common verb, a phenomenon increasingly observed in digital communication.

Example: „ამ თემაზე მეტი ინფორმაცია დაგჭირდება? დაგუგლე!“ (*Do you need more information on this topic? Google it!*)

Similarly, the term „ჩათაობა“ (*chataoba*) represents a hybrid formation combining the English root *chat* with a Georgian derivational suffix, used to denote prolonged or continuous online conversation.

Example: „მთელი საღამო ჩათაობდა და არ მპასუხობდა.“ (*He was chatting all evening and didn't reply to me.*)

Overall, these neologisms show how global digital practices interact with the Georgian language, creating new forms that are easy to use and grammatically acceptable. Their frequent use in both online and offline communication suggests that these expressions are becoming normal parts of everyday language. This highlights the role of social media as an important driver of modern lexical change in the Georgian language.

2) Abbreviations, Acronyms, and Emoji Language in Social Media Communication

Abbreviations and **acronyms** are an important feature of social media communication, reflecting the speed and immediacy of the digital environment. As instant communication has become common, users often shorten words and phrases to communicate more quickly and maintain the flow of conversation. These abbreviated forms can also signal digital competence and group belonging, especially among active social media users. In addition, emotion-based language, such as emojis and symbols, has become a central part of online communication, functioning as a semiotic system that complements or sometimes replaces spoken language.

Examples of Abbreviation:

- **"გგ"** - ბოლოს მოგწერ
- **"კდმ,"** - კარგი, დავამატებ მოგვიანებით
- **IDK** – I Don't Know
- **SMH** – Shaking My Head
- **ICYMI** – In Case You Missed It
- **TTYL** – Talk To You Later
- **BRB** – Be Right Back

Examples of Acronyms:

- **LOL (Laugh Out Loud)** - one of the most common expressions used to signal laughter, amusement, or light-heartedness in digital interaction, e.g.: *“That joke was hilarious, LOL!”*
- **YOLO (You Only Live Once)** – a phrase popular among younger users, typically used to justify bold, spontaneous, or unconventional actions. Linguistically, *YOLO* functions as a motivational discourse marker that frames risk-taking behaviour as socially acceptable or even desirable within peer groups, e.g.: *“Let's go bungee jumping, YOLO!”*

Emojis are widely used in digital communication to support meaning, strengthen communicative intent, or replace prosodic and non-verbal cues that are normally present in face-to-face interaction. They function as important tools for emotional expression, allowing users to convey feelings such as happiness, irony, frustration, or affection quickly and effectively. By accompanying or replacing words, emojis help users express emotions in real time in online environments that often lack tone of voice and facial expressions. As a visual mode of communication, emojis make emotional expression more direct, less ambiguous, and more accessible in digital discourse.

At the same time, emojis are highly context-dependent and often polysemous. A single emoji may carry different meanings depending on the communicative context, the participants involved, platform conventions, and cultural norms. Emojis can be used humorously, ironically,

or emphatically, and their interpretation relies on shared contextual knowledge. This highlights the interpretative nature of emoji use in digital discourse. Cross-cultural analysis also shows that emoji usage varies significantly across linguistic and cultural communities.

In English-language social media, emojis are often used for aesthetic appeal, humour, and conformity with popular digital trends. In contrast, Georgian social media discourse demonstrates a stronger emotional and identity-oriented use of emojis. Georgian users frequently employ emojis related to national food, traditional lifestyles, leisure activities, and culturally significant symbols, using them to express social identity and reinforce cultural belonging.

Examples:

- „გავუფრთხილდეთ ბუნებას! 🌍🌱“
- 🍕❤️ – „მიყვარს პიცა.“
- 🔥🔥🔥 – „ეს საოცარია!“
- „თურმე ღუ უნდა ვიყო და ყველაფერს ვეთანხმებოდე?“
- 🤪 = "That's so funny, I'm dead!"
- "Besties for life 🧑🏻❤️🧑🏻"
- "Equality for all 🗳️🌈"

3) Hashtags as linguistic and ideological instruments

Hashtags (#) are distinctive linguistic tools in social media communication. They function as lexical items, discourse markers, and metacommunicative devices. Although they were originally created as a technical tool for organizing content, hashtags have developed into complex semiotic resources that shape meaning, structure discourse, and signal ideological positions. Linguistically, hashtags condense meaning into compact forms, allowing users to highlight key topics and connect individual messages to broader social or thematic discussions.

As Zappavigna notes, hashtags create “searchable talk,” enabling users to link their posts to shared topics and online communities (Zappavigna, 2015, pp. 274-276). In this way, hashtags are not simply indexing tools but active meaning-making elements that influence how messages are interpreted within wider discourses. From a discourse-analytic perspective, hashtags can also express evaluation, stance, irony, emotion, or ideological alignment without relying on full propositional statements.

For example: **#ThrowbackThursday** – a nostalgia-signaling reminder and reflecting the post.

#StayHome – communicates a public health message and connects the user to the group’s collective responsibility.

#Blessed – works evaluatively, expressing gratitude or a positive self-presentation.

The power of hashtags has also extended to political, cultural and marketing discourses. Hashtags, as Scott (2015) has argued, “are very effective tools in digital branding and persuasion as they “translate slogans into linguistic tokens (interactive) inviting participants to participate and replicate” (pp. 36–38). Campaign-based hashtags such as **#MeToo**, **#BlackLivesMatter**, or **#SaveThePlanet** demonstrate how linguistic minimalism can embody the ideologies within social constructions, thus inspiring solidarity and collective action. In multilingual non-English-using domains as in Georgian social media discourse, hashtags are often hybrid in nature and involve not only the use of English lexical material but also local linguistic and cultural references. For instance: **#GeorgianFood**, **#TbilisiLife** – weave local identity into global digital conversation. **#სახლში_დარჩი** (“stay at home”) - shows how global hashtags are localized in Georgian language.

In addition to using hashtags in a single language, social media discourse often reflects examples of linguistic mixing, including the mixing of languages (i.e., hybrid hashtags) which combine elements of multiple languages into one unit. This point is evident in the case of Georgian social media discourse. For instance:

“Nature, culture, and adventure! **#თუშეთიAdventures**”

“Experience the true taste of Georgia! #ქართულიWine”.

“დღეს ხაჭაპურს ვამზადებთ! #Foodie #GeorgianCuisine”

4) Wordplay (Puns)

Wordplay (especially puns) is a characteristic stylistic and pragmatic aspect of social media discourse. Puns are also used in digital communication to express and respond to social, cultural and economic issues in an enjoyable and humorous manner. By taking advantage of lexical ambiguity, polysemy and metaphorical meanings, wordplay offers a way for users to present common life situations from a creative and often critical standpoint. Semantic ambiguity, a typical device used in social media puns, is when a single lexical item carries multiple meanings: For example:

"I used to be a baker, but I couldn't make enough dough." In this sentence, the word dough simultaneously refers to bread dough and money. This dual meaning enables a humorous yet socially resonant commentary on financial success and business sustainability. Such puns are frequently used in social media contexts related to entrepreneurship or economic challenges.

Similarly, metaphorical reinterpretation plays a crucial role in digital wordplay: **"A boiled egg in the morning is hard to beat."** Here, hard to beat operates both literally (an egg that is hard-boiled) and metaphorically ("very good" or "excellent"), creating a playful and memorable message suitable for informal online communication.

A bakery's Instagram post: **"Life is what you bake it."** This pun creatively takes up the idiomatic phrase "Life is what you make it," substituting make with bake to ground the message in the bakery's professional realm.

Facebook Post from a Fish Market: **"It's so fishy here, you'd think we were hooked!"** The words "fishy" (which is both "related to fish" and "suspicious") and "hooked" (which means "caught" and "captivated") all have a multi-semantic function: at the same time, they're promoting products while entertaining listeners.

Instagram post by a florist: **"Stop flor-ishing and bloom where you're planted!"** That example mixes flor- (flowers), and helps keep it consistent with the thematic message of flower growing and success.

Twitter post from a coffee shop: **"Espresso yourself before you regret it!"** The pun combines express yourself with espresso and makes a clever call to action that is funny all while being about the brand.

Facebook post from a construction company: **"We nail every project!"** The verb nail serves physical (for nails) and metaphoric (to do something or to achieve something) purposes that convey business skills in lexical obscurity.

Such examples serve, from a linguistic point of view, many functions, in social media discourse: it provides memorability, emotional resonance and subtly, and not so clearly, in social and often commercial terms. Puns offer an effective way for users and brands to easily convey complex messages, while keeping a relaxed and playful tone.

Social Media and Language: Positive and Negative Effects

Social media has become a powerful force shaping modern language. On the one hand, it encourages linguistic creativity and innovation. On the other hand, it challenges established language norms and traditional rules.

Positive Effects

Lexical enrichment is often seen as one of the positive effects of social media on language. The fast creation and spread of new words and expressions in digital communication expand a language vocabulary and reflect ongoing social and technological change. According to Crystal (2006, pp. 17-19), the Internet provides a rich space for lexical creativity, where new forms and meanings can be tested and may eventually become part of the language system. Social media supports linguistic creativity through the use of emojis, symbols, abbreviations, and playful language. These semiotic resources often replace paralinguistic cues such as intonation and facial expression, helping to increase emotional expression in written text.

Rather than indicating language decline, Herring argues that such practices represent adaptive strategies suited to computer-mediated communication (Herring, 2004, pp. 343-345). In

addition, social media creates new communicative contexts and genres with their own conventions. Digital advertising, celebrity communication, memes, and influencer content favour brevity, immediacy, and audience interaction. As Tagliamonte notes, these environments give rise to new discourse forms that combine features of spoken and written language in socially meaningful ways (Tagliamonte, 2016, pp. 5-7).

Negative Effects

Although social media offers many linguistic benefits, some researchers also point to its negative effects on language use. One common concern is the increase in grammatical and spelling inaccuracies. The speed and brevity required in online communication often encourage users to simplify sentence structures and ignore traditional grammatical rules. Crystal notes that while these deviations are often context-dependent, their frequent use may weaken users' awareness of standard language norms, particularly among younger speakers (Crystal, 2006, pp. 151–153).

In addition, the dominance of informal digital discourse can lead to register confusion, where language features typical of social media appear in formal or academic contexts. Overall, social media can be seen as a double-edged phenomenon in linguistic development. While it promotes creativity, innovation, and contextual diversity, it may also challenge grammatical accuracy and appropriate register use. A balanced linguistic assessment must therefore consider both the productive and potentially destabilizing effects of social media on contemporary language use.

Conclusion

Social media is one major space of communication in which natural language shift and innovation is developed and occurs very rapidly. New words, slang expressions, emojis, abbreviations, and hybrid forms also crop up incessantly on digital platforms. All of these features enable communication, bringing people from different languages and cultures into direct contact with each other. As a result, social media has become an essential environment for linguistic creativity and linguistic development in the digital age. Platforms like Facebook, Instagram, TikTok, and Twitter are making communication faster, more varied and more global. They are not only used to convey personal opinions and daily messages, but also to fashion and disseminate linguistic trends fast. Thus, social media can strongly impact modern spoken behavior and language usage in different cultures. On the one hand the influence of social media on language is dual. It encourages creativity and speedy language developments, but can also reduce traditional language practices and risk linguistic identity, particularly in smaller or less dominant languages. And for this reason we must evaluate digital communication in a balanced way. In closing, digital technologies have not only changed the way we communicate. They also define the future shape of language. Further systematic and interdisciplinary research is therefore required both to figure out the linguistic aspects of social media effects as well as help maintain linguistic diversity in the face of rapidly changing global communication and digital communication environments.

References:

1. Crystal, D. (2006). *Language and the Internet* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press;
2. Herring, S. C. (2004). Computer-mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior. In S. A. Barab, R. Kling, & J. H. Gray (Eds.), *Designing for virtual communities in the service of learning*. Cambridge: Cambridge University Press;
3. Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press;
4. Scott, D. M. (2015). *The new rules of marketing and PR* (5th ed.). Hoboken, NJ: Wiley;
5. Tagliamonte, S. (2016). *So sick or so cool? The language of youth on the Internet*. *Language in Society*, 45(1), 1-32;
6. Zappavigna, M. (2015). The linguistic functions of hashtags. *Social Semiotics*, 25(3), 274-291.

ენობრივი ვარიაციები ციფრულ ეპოქაში: სოციალური მედიის როლი ყოველდღიურ სასაუბრო კომუნიკაციაში

ნახუცრიშვილი ეკატერინე

მამიაშვილი ელენე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ნაშრომი იკვლევს თანამედროვე ენობრივი ვარიაციების გამოყენების საკითხს სოციალურ მედიაკომუნიკაციაში, ყურადღებას ამახვილებს ციფრულ პლატფორმებსა და მათ გავლენაზე. ენა წარმოადგენს დინამიკურ სისტემას, რომელიც მუდმივად ვითარდება სოციალური და ტექნოლოგიური ცვლილებების ფონზე, ხოლო სოციალური მედია ჩამოყალიბდა ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკომუნიკაციო სივრცედ, სადაც აღნიშნული პროცესები განსაკუთრებით ინტენსიურად და დაჩქარებული ტემპით მიმდინარეობს. ისეთი პლატფორმები, როგორიცაა Facebook, Instagram, Twitter და TikTok, ქმნიან სპეციფიკურ დისკურსულ გარემოს, რომელიც აერთიანებს ზეპირი და წერილობითი ენის მახასიათებლებს და ხელს უწყობს არაოფიციალურ, კრეატიულ და ემოციურად ექსპრესიულ კომუნიკაციას.

კვლევა ეფუძნება თვისებრივ დისკურსულ-ანალიტიკურ მიდგომას და აანალიზებს ძირითადი სოციალური მედია პლატფორმებიდან შერჩეულ საჯაროდ ხელმისაწვდომ პოსტებსა და კომენტარებს. ანალიზი კონცენტრირებულია სოციალური მედიის ენის ოთხ ძირითად ასპექტზე: ნეოლოგიზმებზე, შემოკლებებსა და ემოჯებზე, ჰეშთეგებსა და სიტყვათა თამაშზე.

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ ნეოლოგიზმები სოციალური მედიის ენის ერთ-ერთ ცენტრალურ მახასიათებელს წარმოადგენს. მრავალი ახალი ლექსიკური ერთეული წარმოიშობა პლატფორმების სპეციფიკური გამოყენებისა და ონლაინ ქცევების შედეგად. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ქართულ სოციალურ მედია დისკურსს, სადაც ინგლისური ციფრული ტერმინები აქტიურად არის ნასესხები და ადაპტირებული ქართული ენის მორფოლოგიურ მოდელებთან, რაც ენობრივი კრეატიულობისა და სტრუქტურული მოქნილობის ნათელ გამოვლინებას წარმოადგენს.

შემოკლებები, აკრონიმები და ემოჯები უზრუნველყოფს სწრაფ და ეფექტურ კომუნიკაციას და აბალანსებს არავერბალური კომუნიკაციის ელემენტების არარსებობას ციფრულ გარემოში. ემოჯები მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს ემოციისა და სოციალური იდენტობის გამოხატვაში, ხოლო მათი გამოყენება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული კულტურულ კონტექსტზე. ქართულ სოციალურ მედიაში ემოჯები

ხშირად ასახავს ადგილობრივ კულტურულ ღირებულებებსა და კოლექტიურ იდენტობას. ჰეშთეგები განიხილება როგორც ენობრივი და იდეოლოგიური ინსტრუმენტები, რომლებიც გამოხატავს გარკვეულ პოზიციას და აკავშირებს ინდივიდუალურ შეტყობინებებს უფრო ფართო სოციალურ, კულტურულ და პოლიტიკურ საკითხებთან, ხშირად ჰიბრიდული და მრავალენოვანი ფორმების გამოყენებით.

ნაშრომი ასევე მიმოიხილავს სოციალური მედიის გავლენას ენის განვითარებაზე. ერთი მხრივ, იგი ხელს უწყობს ინოვაციას, კრეატიულობასა და ლექსიკური მარაგის გამდიდრებას, ხოლო მეორე მხრივ, შესაძლოა გარკვეულ გამოწვევად იქცეს გრამატიკული სიზუსტისა და სტილისტური ნორმების დაცვის თვალსაზრისით. საერთო ჯამში, სოციალური მედია მნიშვნელოვან როლს ასრულებს თანამედროვე ენის ფორმირებაში და საჭიროებს დაბალანსებულ, სისტემურ და უწყვეტ ლინგვისტურ კვლევას.

საკვანძო სიტყვები: სოციალური მედიის დისკურსი; ენობრივი ვარიაცია; ნეოლოგიზმები; ემოჯები და შემოკლებები; ჰეშთეგები; ციფრული კომუნიკაცია; ქართული ენა.

შედარების გამომხატველი სინტაქსური კონსტრუქციები გურამ დოჩანაშვილის „სამოსელი პირველის“ მიხედვით

ფილაშვილი ელენე

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.12>

აბსტრაქტი: სტატიაში განხილულია შედარების გამომხატველი სინტაქსური კონსტრუქციები გურამ დოჩანაშვილის „სამოსელი პირველის“ მიხედვით, ამჯერად შევჩერდით მხოლოდ კავშირებით გადმოცემულ შედარებაზე, რომელიც რთულ სინტაქსურ კონსტრუქციებში ვლინდება. შედარების გამომხატველი სინტაქსური კონსტრუქციებით მწერალს მიუღია შემდეგი შედარებები:

მსგავსებითი შედარება. იგი მწერალთან მიღებულია ვითარება და როგორც კავშირებით. შედარების გამომხატველი დამოკიდებული წინადადება მწერალთან ხშირად უსრულია, გამოტოვებულია ზმნა-შემასმენელი, კავშირი „როგორც“ ყოველთვის დამოკიდებულ წინადადებაშია, ვითარების ზმნიზედა „ისე“ კი - მთავარში: „ისე იყვნენ ერთმანეთთან, როგორც ცუდი ძაღლი და ცუდი კატა“. ზოგჯერ მისათითებელი ზმნიზედა „ისე“ ელიფსურად არის წარმოდგენილი: „მწვადი ცვრიანი უნდა იყოს, კარგი, გემრიელი, როგორც კარგი ქალი“. მწერალთან მსგავსებითი შედარება ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული ჰიპოტაქსური კონსტრუქციით გადმოიცემა.

სხვაობითი შედარება. საკავშირებელ საშუალებად მწერალთან გვევლინება კავშირი ვიდრე: „საკვირველი იყო, ყურებს რაღაცნაირად მეტი სიმკვირცხლე ეტყობოდა, ვიდრე მის შავად ამღვრეულ თვალებს“ - აქ შედარება გულისხმობს ორი მოვლენის ერთმანეთთან დაპირისპირებას. „იმ მოგუდული დაკვრის გაგონება უფრო მტკივნეული იყო ლეოპოლდისთვის, ვიდრე აივნიდან გადმოფენილი შავი ფარდის დანახვა“ - აქ სხვაობა ხარისხშია, მთავარ წინადადებაში „უფრო“ - ზმნიზედა დართული შემასმენელი შეესაბამება.

იგივეობითი შედარება. იგი ჩვეულებრივ დანართის სახითაა მოცემული. „ისევე როგორც ყველა ნამდვილ ქალს, კარგად ახსოვდა რა კაბა ეცვა“.

შეფარდებითი შედარება. მწერალი იყენებს კავშირებს: **რამდენადაც, რამდენიც და რაც:** „ისიც იცოდა, დომენიკო, რომ მით უფრო თავზეხელაღებულია ქვედა კამორელი, რამდენადაც უფრო ზრდილობიანად გებაასება“; „ქვეყნად სწორედ იმდენი დაღმართია, რამდენიც აღმართი“. კავშირი **რაც** გვხვდება შეფარდებითი შედარების ფუნქციით, იგი გვევლინება ხარისხში შეფარდების გამომხატველი საკავშირებელი ერთეულის როლში: „დედამიწაზე არ არსებობს იმაზე მეტი სიკეთე, რაც თვალია“.

ირეალური შედარება. იგი მწერალთან გამოიცემა „**ვითომც**“ და „**თითქოს**“ კავშირებით, რომელიც სიახლოვეს, ვარაუდს გამოხატავს ირეალურად. დამოკიდებული წინადადება ხშირ შემთხვევაში მოსდევს მთავარს, იშვიათად კი უსწრებს მას, მთავარ წინადადებაში ზოგჯერ მოგვეპოვება მისათითებელი ზმნიზედა „**ისე**“, ან გამოტოვებულია და აღდგენას ექვემდებარება: „ისე ჩამოხნელდა ზეს ქოხში, **ვითომც** დაღამდა“; **თითქოს** კავშირის საშუალებით აზრი მტკიცების ფორმით ვლინდება, ერთი ობიექტი მეორეს ჰგავს: „სახე ისე დაეძაბა, **თითქოს** რაღაც შორეულს ყურს უგდებდა“.

ვფიქრობ, რომ გურამ დოჩანაშვილის თხზულებათა ენაში სინტაქსური კონსტრუქციებით გადმოცემული შედარება განსაზღვრავს მწერლის ენის თავისებურებებს,

რაც მის ინდივიდუალობას, ორიგინალობასა და გამორჩეულობას უსვამს ხაზს.

საკვანძო სიტყვები: გურამ დოჩანაშვილი, მსგავსებითი შედარება, სხვაობითი შედარება, იგივეობითი შედარება, შედარებითი შედარება, ირეალური შედარება, სინტაქსური კონსტრუქციები.

გურამ დოჩანაშვილის შემოქმედება მრავალფეროვანია, უხვი მხატვრული ხერხებითა და სინტაქსური კონსტრუქციებით დატვირთული, რომელიც ბუნებრივია, განაპირობებს ტექსტის ესთეტიკურ-ემოციურ ფუნქციას. ამასთანავე განსაზღვრავს მის ადგილსა და ემოციურ დატვირთვას ქართულ მწერლობაში. ძალზედ ორიგინალურია გურამ დოჩანაშვილის პროზის სტილი, სადაც მჟღავნდება შემოქმედის მხატვრული თავისებურებები, სამყაროს აღქმა, მისი მსოფლხედვა და სხვა.

„შედარება უნივერსალური მოვლენაა, გნოსეოლოგიური თვალსაზრისით იგი საფუძველთა საფუძველია ყოველგვარი შემეცნებისა: ნებისმიერი ცნება თავისთავად წარმოადგენს რაღაც შედარების შედეგს“ (კვაჭანტირაძე, 1978, 6). „შედარება-შეპირისპირების შედეგია ობიექტთა ნიშნებს შორის ეკვივალენტის, მსგავსების, განსხვავების, იგივეობის კონსტატაცია, რაც საბოლოო ჯამში ცნებად გამოიკვეთება ხოლმე“ (კვაჭანტირაძე, 1978, 6).

მწერლის ენაში მხატვრულ შედარებას, როგორც მსგავსების ნიშანს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია, შედარების საშუალებით გარესამყაროს უკეთ შევიცნობთ. კიდევ უფრო თვალსაჩინო და საინტერესოა შედარების გამოხატვა რთულ სინტაქსურ კონსტრუქციებში, რომელიც კავშირის საშუალებით მიიღწევა.

გურამ დოჩანაშვილის თხზულებათა ენაში შედარება შექმნილია როგორც გრამატიკული კავშირებით, ისე თანდებულებითა და ცალკეული სიტყვებით. ამჯერად შევჩერდებით მხოლოდ კავშირებით გადმოცემულ შედარებაზე, რომელიც რთულ სინტაქსურ კონსტრუქციებში ვლინდება.

„ისეთი წინადადება, რომელსაც შედარება უდევს საფუძვლად, და ამავე დროს, ვითარების გარემოებასაც გამოხატავს, ვითარებით-შედეგობითი წინადადების კონსტრუქციას ქმნის“ (მიდიგური, 1973;146).

„შედარება შეიძლება მოხდეს სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით - მსგავსების, სხვაობის, იგივეობისა და შეფარდების საფუძველზე. ამის მიხედვით გვექნება მსგავსებითი შედარების, სხვაობითი შედარების, იგივეობითი შედარებისა და შეფარდებითი შედარების კავშირები“ (მიდიგური, 1973;146).

ცალკე გამოიყოფა არარეალური და ირეალური ტიპის შეფარდება, როდესაც შედარების კატეგორია მოჩვენებითია“ (მიდიგური, 1973;146).

გვხვდება თავისებური კონსტრუქციების, კერძოდ, ვითარებით-შედარებითი კავშირის შემცველი წინადადებაც, რომელიც გარკვეულ შემთხვევაში უშემასმენლოა და წინანადების ეკვივალენტია, ანდა შესადარებელ ოდენობად დანართი წარმოადგენს.

გურამ დოჩანაშვილის სამოსელი პირველის ენაში ყურადღებას იქცევს შედარების გამომხატველის სინტაქსური კონსტრუქციები, რომლის მეშვეობითაც მწერალს მიუღია შემდეგი შედარებები: 1. მსგავსებითი შედარება; 2. სხვაობითი შედარება; 3. იგივეობითი შედარება; 4. შედარებითი შედარება და 5 ირეალური შედარება. აღნიშნული შედარებების გადმოსაცემად მთელი ხვედრითი წილი კავშირს ენიჭება.

1. მსგავსებითი შედარება

ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების ერთ-ერთი

ნიშანდობლიობაა მსგავსებითი შედარების გამოხატვა.

მსგავსებითი შედარება დაფუძნებულია „შესადარებელ ერთეულთა მსგავსებაზე, რაიმე ნიშნით დამგვანებაზე“ (მიმიგური, 1973;147). საკავშირებელ საშუალებად მწერალთან გამოიყენება კავშირები **ვითარცა** და **როგორც**.

აღსანიშნავია, რომ მწერალთან **„როგორც“** ზმნიზედის მნიშვნელობისაა **„ვითარცა“**.

კავშირი **ვითარცა** დამახასიათებელია ძველი ქართულისათვის. გურამ დოჩანაშვილი მას იყენებს ძველი ქართული ნორმების მიხედვით, მწერალთან აღნიშნული კავშირი დასტურდება მხოლოდ ხუთ შემთხვევაში:

„დავაშავე შენს წინაშე და წინაშე კიდე მრავალთა სხვათა და არღარა ვარ ღირსი შენი შვილი რომ მერქვას, არამედ მიმიღე მე **ვითარცა** ერთი მუშაკთაგანი“ (დოჩანაშვილი; 2011: 396);

„სულს ძლივს ითქვამდა, და, თავდახრილმა დააყოლა, - არამედ მყავ მე **ვითარცა** ერთი მუშაკთაგანი“ (დოჩანაშვილი; 2011: 400);

„მამაო, ვცოდე ცად მიმართ და წინაშე შენდა, და არღარა ვარ მე წოდებულ ძედ შენდა, არამედ მყავ მე **ვითარცა** ერთი მუშაკთაგანი, **ვითარცა** ერთი მუშაკთაგანი“ (დოჩანაშვილი; 2011: 396).

ჩანს, მწერალი იყენებს ბიბლიიდან ამონარიდს ვითარცა კავშირით მსგავსებითი შედარების გადმოსაცემად. დამოკიდებული წინადადება ყველა განხილულ შემთხვევაში იკავებს წინადადების ბოლო პოზიციას.

მსგავსებით შედარების გადმოსაცემად მწერალთან დიდი სიხშირით გვხვდება კავშირი **როგორც**. იგი დამახასიათებელია საშუალო და ახალი ქართულისთვის „როგორ ფუძის საკავშირებელი ერთეული შედარების ფუნქციით, რომელსაც ჩვეულებრივ ერთვის -ცა ნაწილაკი“ (მიმიგური. 1973: 156). გურამ დოჩანაშვილი აქტიურად იყენებს აღნიშნულ კავშირს -ც ნაწილაკიან ფორმას:

„ძალიან უყვარდა კოხტა, პატარა მიმინო, **როგორც არწივი**, ისე მიმინო, მსწრაფლ იჭერდა მისთვის მწყერებს“ (დოჩანაშვილი; 2011: 190);

„ისე კი არ ყვითლდებოდა **როგორც** სხვაგან - ბაცი, ძალიან ბაცი ყვითელი დაჰკრავდა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 12).

შედარების გამომხატველი დამოკიდებული წინადადება გურამ დოჩანაშვილის თხზულებათა ენაში ხშირად უსრულია, გამოტოვებულია ზმნა-შემასმენელი, ასეთი რამ მაშინ ხდება, როცა მთავარსა და დამოკიდებულს საერთო სიტყვა მოეპოვება, რომელიც დასახელებულია მთავარში და დამოკიდებულში ადვილად იგულისხმება. ასეთი უსრული დამოკიდებული წინადადება მოსდევს მთავარს. აღნიშნული სახის კონსტრუქციაში ნიშანდობლივია მსგავსების ფუნქციის მატარებელი მაქვემდებარებელი კავშირი **როგორც** და **ვითარების ზმნიზედა ისე**, რომელთა შერწყმა გვაძლევს წყვილს **ისე-როგორც**, კავშირი „**როგორც**“ ყოველთვის დამოკიდებულ წინადადებაშია, ვითარების ზმნიზედა „ისე“ კი - მთავარში:

„ისე იყვნენ ერთმანეთთან, **როგორც ცუდი ძალი და ცუდი კატა**“ (დოჩანაშვილი; 2011: 104);

„სამი კაცი ერთმანეთს რომ დაადგეს, მაინც ვერც ერთი ჭანგი იმას ისე კოხტად ვერ ჩამოიღებს, **როგორც კატა**“ (დოჩანაშვილი; 2011: 198);

მწერალთან მსგავსებითი შედარების გამომხატველ კონსტრუქციაში მისათითებელი ზმნიზედა **„ისე“** ზოგჯერ გამოტოვებულია, იგი ელიფსურად არის წარმოდგენილი:

„მწვადი ცვრიანი უნდა იყოს, კარგი, გემრიელი, **როგორც კარგი ქალი**“ (დოჩანაშვილი; 2011: 72);

„იმ უპატრონოს ნაღდად დასწვავენ, როგორც დამნაშავეს და მეორეს კი მუხის კუბოთი მიაბარებენ მიწას“ (დოჩანაშვილი; 2011: 294);

„მისი სიტყვა უბრალო და ცხადი უნდა იყოს, როგორც ნაკადულის ფსკერზე დაგდებული კენჭი“ (დოჩანაშვილი; 2011: 112).

ნათელია, რომ მწერალთან მსგავსებითი შედარება ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული ჰიპოტაქსური კონსტრუქციით გადმოიცემა.

2. სხვაობითი შედარება

რაც შეეხება სხვაობით შედარებას - „ორ შესადაფრებელ ერთეულთა შორის შესაძლოა მოხდეს შედარება არა მხოლოდ მსგავსების მიხედვით, არამედ რომელიმე განმასხვავებელი ნიშნის საფუძველზეც. ამ კატეგორიის შედარებას **„სხვაობით შედარებას“** უწოდებენ (მიძიგური; 1973: 158). სხვაობითი შედარება ორ ქვეჯგუფს გვაძლევს: ერთი მხრივ გამოიყოფა ისეთი სხვაობითი შედარება, რომელიც დაფუძნებულია დიამეტრიულად საპირისპირო ნიშანზე, ხოლო მეორე მხრივ, ვლერულობით ისეთ შედარებას, რომელიც ემყარება ხარისხში განსხვავებას“ (მიძიგური; 1973:158). საკავშირებელ საშუალებად რთულ სინტაქსურ კონსტრუქციებში გამოყენებულია **ვიდრე, ვინმე, ვინემ** - კავშირები. გურამ დოჩანაშვილი სხვაობითი შედარების გადმოსაცემად სინტაქსურ კონსტრუქციებში იყენებს **ვიდრე** კავშირს:

„და **ვიდრე** ის სამი კამორელი ნახირს შორის მიმოდოდა, შენმა მამალმა იყივლა, ტუგო“ (დოჩანაშვილი; 2011: 284);

„საკვირველი იყო, ყურებს რაღაცნაირად მეტი სიმკვირცხლე ეტყობოდა, **ვიდრე** მის შავად ამღვრულ თვალებს“ (დოჩანაშვილი; 2011: 80). - აქ შედარება გულისხმობს ორი მოვლენის ერთმანეთთან დაპირისპირებას.

„იმ მოგუდული დაკვრის გაგონება **უფრო** მტკივნეული იყო ლეოპოლდისთვის, **ვიდრე** აივნიდან გადმოფენილი შავი ფარდის დანახვა“ (დოჩანაშვილი; 2011:101). - აქ სხვაობა ხარისხშია, მთავარ წინადადებაში **„უფრო“** -ზმნიზედა დართული შემასმენელი შეესაბამება.

„ეს ბევრად **უფრო** ძნელი რამ გახლდათ, **ვიდრე** მასაის შუბით ლომის მოკლვლა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 246);

„ჭეშმარიტად გულადი კაცი რომ გახდე, რაღაც **უფრო** ღირსეულისათვის უნდა იბრძოლო, **ვიდრე** ეს გაავეებული ხარი თუ გაცოფებული კამეჩია“ (დოჩ. 2011: 271);

„შენი თოთო ტვინი გაცილებით უფრო ძნელი დასამუშავებელია, **ვიდრე** კალაბრიის მიწა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 170).

3. იგივეობითი შედარება

ახალ ქართულში **როგორც** კავშირმა სპეციალური მნიშვნელობა შეიძინა; „იგი ფუნქციის აღმნიშვნელია და იმდენად შედარებას არ გამოხატავს, რამდენადაც იგივეობაზე მიუთითებს“ (მიძიგური, 1973: 160). ასეთ შედარებას **„იგივეობით შედარებას“** უწოდებენ, ხოლო სათანადო კავშირს **„იგივეობითი შედარების კავშირად** მოიხსენიებენ“ (მიძიგური, 1973:160).

იგივეობითი შედარება ჩვეულებრივ დანართის სახითაა მოცემული, შესადარებელი ერთეულის გამომხატველი სიტყვები ერთმანეთს ეთანხმებიან ბრუნვასა და რიცხვში:

„ისევე **როგორც** ყველა ნამდვილ ქალს, კარგად ახსოვდა რა კაბა ეცვა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 145);

„მე კი - იგი მიყვარს, ისევე **როგორც** ყველა თქვენგანი“ (დოჩანაშვილი; 2011: 105);

„შენ ისეთივე კარგი ხარ, **როგორც** ყველა, მაგრამ ისევე დაბინდული გაქვს გონება, როგორც ყველას“ (დოჩანაშვილი; 2011: 111).

4. შეფარდებითი შედარება

საენათმეცნიერო ლიტერატურაში მითითებულია, რომ „ისეთ კონსტრუქციას, როდესაც შესადარებელ ერთეულებს შორის არის შეფარდებითი მიმართება, პროპორციული დამოკიდებულება, - ამგვარი შედარება გამოხატავს ან ხარისხში შეფარდებას, ან რაოდენობრივ შეფარდებას“ (მიძიგური;161). **შეფარდებითი შედარების** გამოხატველ კავშირს უწოდებენ „**შეფარდებითი შედარების კავშირს**“ (მიძიგური,1973: 161), სათანადო ნიშნები ჩამოყალიბდა ძველ ქართულში, გავრცელდა საშუალო და ახალ ქართულშიც. ახალ ქართულში გამოყენებულია: **რამდენადაც, რამდენიც და რაც**:

„**რამდენიც** გინდა, იმდენი ვილაპარაკოთ“ (დოჩანაშვილი; 2011: 35);

„**რამდენიც** არ უნდა ვეჩიჩინო, ის მაინც ისეთი იქნება, როგორიც არის - ქალაქის მოთამაშე“ (დოჩანაშვილი; 2011: 150);

„ისიც იცოდე, დომენიკო,რომ მით უფრო თავზეხელაღებულია ქვედა კამორელი, **რამდენადაც** უფრო ზრდილობიანად გებასება“ (დოჩანაშვილი; 2011: 289);

„ქვეყნად სწორედ იმდენი დაღმართია, **რამდენიც** აღმართი“ (დოჩანაშვილი; 2011: 266);

„ზოგს კი გრძელი ჭოკი მოემარჯვებინა და **რამდენადაც** შეეძლო, სილაში ღრმად ასობდა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 138);

„ხარჯთაღრიცხვაში ფულს, **რამდენსაც** მოითხოვ, იმდენს მიიღებ“ (დოჩანაშვილი; 2011: 309).

კავშირი „რაც“ გამოყენებულია შეფარდებითი შედარების ფუნქციით, იგი გვევლინება ხარისხში შეფარდების გამოხატველი საკავშირებელი ერთეულის როლში.

„დედამიწაზე არ არსებობს იმაზე მეტი სიკეთე, **რაც** თვალია“ (დოჩანაშვილი; 2011: 361);

„**რაც** ვარ, ეს ვარ“ (დოჩანაშვილი; 2011: 331);

„მაინც დაგბრიდავთ, **რაც** არ უნდა გიყად მოგაჩვენოთ თავი“ (დოჩანაშვილი; 2011: 382);

„და მაგ სამოსელს, **რაც** უფრო მეტ ხალხს გადააწვდენ და გადააფარებ, უფრო მდიდარი შეიქმნები“ (დოჩანაშვილი; 2011: 410).

5. ირეალური შედარება

ირეალური შედარების გადმოსაცემად ახალ ქართულში გვხვდება „**ვითომ/ც**“ და „**თითქოს**“ კავშირები. ორივე კავშირს აქტიურად იყენებს მწერალი. აღნიშნული კავშირები სიახლოვეს, ვარაუდს გამოხატავს ირეალურად. დამოკიდებული წინადადება ხშირ შემთხვევაში მოსდევს მთავარს, იშვიათად კი უსწრებს მას, მწერალთან მთავარ წინადადებაში ზოგჯერ მოგვეპოვება მისათითებელი ზმნიზება „**ისე**“, ან აღდგენას ექვემდებარება:

„ზოგი ოხერი ხანდახან განგებ იგინება - **ვითომ** ინტელიგენტია“ (დოჩანაშვილი; 2011:290);

„ისე ჩამოხელდა ზეს ქოხში, **ვითომც** დაღამდა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 360);

„მათრახს ღონივრად მოიქნევდა და **ვითომ** მტკიცნულად გადაუშხივლებდა ცხენებს“ (დოჩანაშვილი; 2011: 224);

„თიხის გუნდას გულისპირში ჩაიდებდა, **ვითომც** არხეინად ჯიბეში ხელჩაწყობილი დაბალი ღიღინით შედიოდა ჭიშკარში“ (დოჩანაშვილი; 2011: 363).

„**ვითომ** შორიდან ღიღინ-ღიღინით მოემართებოდა და სულაც ვერ ამჩნევდა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 311).

ახალ სალიტერატურო ქართულში ირეალური შედარების კავშირად დამკვიდრებულია **თითქოს**. ირეალური შედარების კონსტრუქციაში აზრი მტკიცების ფორმით ვლინდება, ერთი ობიექტი მეორეს ჰგავს. აღნიშნული კავშირი ირეალური შედარების გადმოსაცემად დიდი სიხშირით დასტურდება გურამ დოჩანაშვილის თხზულებათა ენაში.

„მართლა ისეთია, **თითქოს** გველი შევარდაო ბუჩქებში“ (დოჩანაშვილი; 2011: 36);

„სახე ისე დაეძაბა, **თითქოს** რაღაც შორეულს ყურს უგდებდა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 61);

„დაბნეული ცილიო კი შებრუნდა და ახალმოსულს ისე მიაჩერდა, **თითქოს** პირველად ხედავდა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 82);

„ცოდვამორეულს, გამოუცნობი შიში კაწრავდა, მიწაზე უსვამდა სამართებელს, **თითქოს** აჟრილებდა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 379);

„დინჯად, მძიმედ გადიოდა შავად დაგუდული ღამე, **თითქოს** ყოველივეს ეძინა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 348);

„და **თითქოს** ლტოლვილის ნათქვამი გულს ჩაეჭიდა, ისე იკითხა“ (დოჩანაშვილი; 2011: 20).

ვფიქრობ, რომ გურამ დოჩანაშვილის თხზულებათა ენაში სინტაქსური კონსტრუქციებით გადმოცემული შედარება განსაზღვრავს მწერლის ენის თავისებურებებს, რაც მის ინდივიდუალურობას, ორიგინალურობასა და გამორჩეულობას უსვამს ხაზს.

ლიტერატურა:

1. კვაჭანტირაძე, თ. (1978). მსგავსებითი შედარება ქართულში. თბილისი: თესაუს გამომცემლობა.
2. მარინა კუხალაშვილი, თამარ ლომთაძე, მანანა მიქაძე, იზოლდა რუსაძე, მარინა ქაცარავა, ნინო ფხაკაძე, (2007). პრაქტიკული სტიკისტიკა. გამომცემლობა „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.
3. ერთელიშვილი, ფ. (1962). რთული წინადადების ისტორიისათვის ქართულში. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
4. კვაჭაძე, ლ. (1996). თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი. თბილისი: გამომცემლობა „რუბიკონი“.
5. ფეიქრიშვილი, ჟ. (1996). ქართული ენის სინტაქსი. ქუთაისი: სააქციო საზოგადოება „სტამბის“, საგამომცემლო ცენტრი.
6. ძიძიგური, შ. (1973). კავშირები ქართულ ენაში. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

საანალიზო წყარო:

1. გურამ დოჩანაშვილი 2011-გურამ დოჩანაშვილი, „სამოსელი პირველი“. გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი. 2011.

Syntactic Constructions Expressing Comparison in Guram Dochanashvili's 'Samoseli Pirveli' [The First Garment]

Pilashvili Elene

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

Abstract

The article discusses syntactic constructions expressing comparison according to Guram Dochanashvili's "**Samoseli Pirveli**" [*The First Garment*]. The writer created comparison by grammatical conjunctions, by prepositions and separate words. This time we will focus only on the comparison expressed by conjunctions, which appears in complex syntactic constructions. Using syntactic comparison constructions, the author obtained the following comparisons:

Similative comparison. Here the writer uses conjunctions „**ვითარცა**“ [vitartsa] (*as, like*) and

"როგორც" [rogorts] (*as, like*). In Guram Dochanashvili's writing, a subordinate clause expressing comparison is often incomplete; the verb-predicate is omitted, the conjunction "როგორც" [rogorts] is always in the subordinate clause, and the adverb "ისე" [ise] (*so/such/in that way/like that*.) is in the principal clause: „ისე იყვნენ ერთმანეთთან, როგორც ცუდი ძაღლი და ცუდი კატა“ (They were to each other, like a bad dog and a bad cat.) Sometimes the adverb "ისე" [ise] (*so/such/in that way/like that*.) is omitted, which is presented elliptically: „მწვადი ცვრიანი უნდა იყოს, კარგი, გემრიელი, როგორც კარგი ქალი“ (The mtsvadi (barbecue) must be succulent, fine, and flavorful—just like a fine woman). The writer expresses the similitive comparison by an adjunctive subordinate hypotactic construction.

Contrastive comparison. The writer uses the conjunction "ვიდრე" [vidre] (*than*) as a connecting means in complex syntactic constructions: „საკვირველი იყო, ყურებს რაღაცნაირად მეტი სიმკვირცხლე ეტყობოდა, ვიდრე მის შავად ამღვრეულ თვალებს“ (It was strange, his ears were somehow more lively, **than** his dark dull eyes) - Here comparison implies a contrast between two events. „იმ მოგუდული დაკვრის გაგონება უფრო მტკივნეული იყო ლეოპოლდისთვის, ვიდრე აივნებიდან გადმოფენილი შავი ფარდის დანახვა“ (Hearing that muffled playing was **more** painful for Leopold **than** seeing the black curtain hanging from the balcony) - here the difference is in degree, in the principal clause "უფრო"[upro] (*more*) - adverb corresponds to the predicate it belongs to.

Equal comparison. It is usually given as an adjunct. „ისევე როგორც ყველა ნამდვილ ქალს, კარგად ახსოვდა რა კაბა ეცვა“ (**Like** all real women, she remembered very well what dress she was wearing).

Relative comparison. To express the given comparison, the writer uses conjunctions: "რამდენადაც" [ramdenadats] (*the more ... the more, as far as*), "რამდენიც" [ramdenits] (*as many/much as*) and "რაც" [rats] (*that*). „ისიც იცოდე, დომენიკო, რომ მით უფრო თავზეხელაღებულია ქვედა კამორელი, რამდენადაც უფრო ზრდილობიანად გეპაასება“ (So know, Domenico, that **the more** politely a resident of Lower Camora converses with you, **the more** desperate he is); „ქვეყნად სწორედ იმდენი დაღმართია, რამდენიც აღმართი“ (There are exactly **as many** descents in the world **as** there are ascents). The conjunction "რაც" [rats] (*that*) is used for relative comparison; it acts as a connecting unit expressing a relationship to a degree: „დედამიწაზე არ არსებობს იმაზე მეტი სიკეთე, რაც თვალია“ (There is no greater good on earth, **that** is an eye).

Irreal comparison. The writer expresses irreal comparison with the conjunctions „ვითომც“ [vitom/ts] (*as if*) and „თითქოს“ [titkos] (*as though /as it were*) which express proximity, assumption in an irreal way. The subordinate clause often follows the principal clause, but rarely precedes it. In the principal clause the adverb „ისე“ [ise] (*so*) is sometimes found, or it is omitted and is a subject to restoration: „ისე ჩამოხნელდა ზეს ქოხში, ვითომც დაღამდა“ (It got **so** dark in Ze's cabin, **as if** it were night); „ზოგი ოხერი ხანდახან განგებ იგინება - ვითომ ინტელიგენტია“ (Some scoundrels sometimes swear deliberately - **as if** they were intelligent). By means of the uconjunction "თითქოს" [titkos] (*as if/as through*), in the construction of an irreal comparison, the thought is conveyed affirmatively: one object resembles another: „სახე ისე დაეძაბა, თითქოს რაღაც შორეულს ყურს უგდებდა“ (His face became tense, **as if** he were listening to something distant).

I believe that the comparisons expressed through syntactic constructions in the language of Guram Dochanashvili's writing define the features of the writer's language, emphasizing his individuality, uniqueness, and distinctiveness.

Keywords: Guram Dochanashvili, similitive comparison, contrastive comparison, equal comparison, relative comparison, irreal comparison, syntactic constructions.

Linguo-Styletic Features of English Language Entrepreneurial Pitches

Shashviashvili Ketevan

Iakob Gogebashvili Telavi State University

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.13>

Abstract: *Entrepreneurial or business pitches are a uniquely compressed and persuasive genre of entrepreneurial communication, requiring speakers to articulate a compelling value proposition within strict time limits while simultaneously cultivating investor trust and interest. Their success depends not only on the substantive merits of the business idea but also on the linguistic and stylistic strategies deployed to frame that idea persuasively. This study explores the linguo-stylistic characteristics of English language business pitch discourse, drawing on a dataset of 37 successful presentations delivered during Season 15 of the American investment television program Shark Tank. The analysis examines a range of lexical, grammatical, and stylistic features, including metaphor, simile, wordplay, colloquial and informal expressions, parallelism, repetition, neologisms, and euphemistic strategies, highlighting how these devices function within the pitch genre.*

Findings demonstrate that entrepreneurs intentionally and systematically employ expressive linguistic mechanisms to achieve multiple communicative goals: establishing personal and professional credibility, enhancing the clarity and distinctiveness of product descriptions, fostering emotional resonance, and increasing message memorability in a competitive, high-stakes environment. Metaphors and wordplay, in particular, serve as powerful cognitive and branding tools, while colloquialism and humor help reduce social distance between pitcher and investor. By identifying these recurring patterns, the study contributes to the growing body of research on entrepreneurial discourse and underscores the role of linguistic creativity as a form of strategic communication. The insights gained offer practical implications for entrepreneurs, educators, and communication professionals seeking to optimize pitch effectiveness through targeted linguistic choices. The study contributes to research on entrepreneurial discourse by demonstrating how linguistic creativity functions as a persuasive tool in high-stakes pitch environments.

Key words: *entrepreneurial / business pitch, linguo-stylistic features, metaphor, wordplay, entrepreneurial discourse, Shark Tank*

Introduction

With the rapid expansion of the global startup ecosystem, persuasive communication has become a crucial entrepreneurial competency. An **Entrepreneurial pitch** - a concise presentation of a commercial idea to potential investors serves not only to inform but also to persuade, engage, and build trust. As pitching gains prominence in contemporary business culture, especially through popular formats such as *Shark Tank*, it becomes increasingly important to examine how linguistic choices shape the effectiveness of such communication.

This research article investigates the linguo-stylistic features of English language business pitch texts. Based on 37 successful pitches delivered on *Shark Tank*, Season 15, the study identifies the lexical, grammatical, and stylistic devices commonly used by entrepreneurs to communicate innovation, market potential, and brand identity in highly compressed time constraints. The analysis demonstrates that pitch discourse is both professional and creatively expressive, positioning itself between business communication and performative speech.

Business pitching has been increasingly examined as a specialized form of entrepreneurial discourse characterized by time constraints, audience orientation, and high persuasive pressure. Linguistic studies of startup and entrepreneurial pitches demonstrate that successful pitching relies on spoken-grammar features, lexical clarity, and discourse structuring devices that facilitate real-time comprehension and engagement. Gambhir's (2023) analysis of English startup pitches identifies frequent use of discourse markers, personal pronouns, repetition, rhetorical questions, and syntactic reduction as core features enhancing interactivity and communicative efficiency in pitch delivery.

Research focusing on persuasion in entrepreneurial contexts highlights the strategic balance between rational and emotional appeals. In their study, Fernández-Vázquez and Álvarez-Delgado (2019) show that SME pitches predominantly rely on rational argumentation such as market logic, feasibility, and financial justification while emotional elements function as secondary strategies that reinforce credibility and rapport rather than replacing logical reasoning. These findings underline the importance of structured argumentation and investor-oriented framing in effective pitch communication.

Complementing linguistic and persuasive perspectives, studies on stylistic creativity emphasize the role of expressive and playful language in pitch effectiveness. The study by Purnomo et al. (2024) demonstrates that humor, wordplay, metaphor, and other ludic linguistic strategies enhance audience attention, brand memorability, and engagement without undermining professional credibility. Such stylistic devices function as strategic resources that differentiate pitches in competitive investment environments.

While existing studies provide valuable insights into pitch structure, persuasion, performance, and playful language use, detailed linguistic and stylistic analysis of creative lexical means such as neologisms, blends, and figurative naming remains limited in contemporary English-language pitch research. The present study addresses this gap by examining stylistic devices in 37 successful *Shark Tank* pitches, focusing on how linguistic creativity enhances clarity, emotional resonance, and memorability in high-stakes entrepreneurial communication.

Methodology

The research material consists of 37 successful business/entrepreneurial pitch presentation texts from *Shark Tank* Season 15, selected from a total of 22 episodes aired in 2023. Each pitch typically lasts 2-10 minutes and follows a recognizable structural pattern: introduction, investment request, problem statement, proposed solution, market overview, business model description, product potential, financials, and a concluding rhetorical question.

The recorded pitches were transcribed and analyzed qualitatively with respect to:

1. **Lexical features** (adjectives, numerals, compound words, jargon, colloquialism)
2. **Word-formation processes** (blends, neologisms, nonce words)
3. **Stylistic devices** (metaphor, simile, personification, idioms, wordplay, humor, etc.)

The analysis was aimed at identifying recurring strategies and assessing their communicative function.

Findings and Analysis

1. Lexical Features

Lexical choices constitute a central component of entrepreneurial pitch discourse, as speakers must convey complex business concepts rapidly, clearly, and persuasively. The analyzed data reveals several prominent lexical tendencies that contribute to clarity, audience engagement, brand positioning, and credibility. The following subsections expand on the core lexical

categories identified in the original analysis.

1.1 Abundance of descriptive adjectives and numerals

Business pitch discourse displays a notable density of descriptive adjectives, which serve to highlight a product's distinctive qualities, communicate the speaker's enthusiasm, and create sensory or emotional appeal. Adjectives such as *mind-blowing*, *innovative*, *zero-compromise*, *allergen-friendly*, *no-squirm*, and *baby tug-proof* are employed to portray products as superior, user-friendly, or transformative. These descriptors elevate the perceived value of the offering and help establish a vivid mental image for the listener.

Numerals also appear frequently and fulfill several communicative functions: grounding claims in quantifiable evidence, enhancing credibility, and positioning the product within a real market context. Examples from the dataset include references to *50,000-square-foot* entertainment centers, *five clean-label* ingredients, and precise investment requests such as *\$75,000 for 10% equity*. These numerical details minimize ambiguity and reinforce the impression of meticulous business planning.

The interplay of adjectives and numbers helps transform brief descriptions into compelling, high-impact portrayals that support both emotional persuasion and rational evaluation.

1.2 Compound words

Compound words, especially hyphenated and noun-noun constructions, are a dominant feature of pitch discourse. Their prevalence reflects the genre's requirement for maximum informational density within minimal time. Compounds allow speakers to condense long descriptions into compact, memorable lexical units.

Common examples include:

- **Innovative-status compounds:** *first-to-market*, *patent-pending*, *better-for-you*
- **Functional descriptors:** *restraint-free*, *sugar-free*, *carb-free*, *no-squirm*
- **Product identity compounds:** *base-layer bodysuit*, *indoor entertainment center*, *clean-label ingredients*

Such compounds efficiently convey complex attributes. For example, functionality, health benefits, or innovation without requiring lengthy explanatory segments. They also signal familiarity with business, marketing, and product development terminology, enhancing the pitch's professional tone.

In addition, compound formations often contribute to branding and product memorability. Items like *Dingle Dangle*, *Bunny Eyez*, and *Meat the Mushroom* depend heavily on compound structuring or playful near-compound structures that reinforce identity and aid recall.

1.3 Business jargon

Business jargon is widely used by the presenters to demonstrate financial literacy and present themselves as competent, knowledgeable entrepreneurs. Terms such as *equity stake*, *valuation*, *burn rate*, *negative margin*, *free cash flow*, *customer acquisition cost*, and *gross revenue* frequently appear in the analyzed pitches.

These lexical items serve several functions:

- **Establishing credibility:** Mastery of financial terminology signals that the entrepreneur understands key business metrics.
- **Aligning with investor expectations:** The *Sharks* expect concise, data-driven explanations; the use of jargon aligns the speaker with investor discourse norms.
- **Condensing complex concepts:** Jargon words encapsulate multi-step financial processes or strategic insights into single terms.
- **Framing the startup as investment-ready:** Phrases like *scalable model*, *margin expansion*, and *market penetration* communicate strategic thinking and growth potential.

Interestingly, business jargon is often juxtaposed with humor or storytelling to maintain accessibility. For example, a pitcher may transition from technical language when describing financial projections to colloquial expressions when re-engaging with audience emotion.

1.4 Colloquial and informal vocabulary

Despite being delivered in a professional context, *Shark Tank* pitches frequently incorporate colloquial vocabulary, informal expressions, and conversational tone. Words such as *gonna*,

kiddo, sib, yeah, ain't one, and *you guys* help humanize the speaker and create a sense of immediacy and friendliness.

This linguistic choice serves multiple strategic purposes:

- **Reducing social distance:** Investors are framed not as intimidating gatekeepers but as approachable conversation partners.
- **Building authenticity:** Informal expressions suggest spontaneity, enthusiasm, and sincerity - qualities that resonate positively with audiences.
- **Balancing jargon:** After using dense, technical terminology, speakers often shift to colloquial language to keep the pitch lively and relatable.
- **Enhancing storytelling:** Everyday language makes narratives more vivid and emotionally resonant, especially when describing personal struggles, product origin stories, or humorous anecdotes.

For example, lines such as *“I’m guessin’ some of you might be serial killers too”*, or *“Alright, kiddo, I’m getting ready to swim with the Sharks”* showcase how informal vocabulary blends humor and relatability with the entrepreneurial message.

Colloquial language thus plays a crucial role in shaping tone, audience engagement, and the perceived personality of the speaker which are key variables in high-pressure persuasive contexts.

2 Word-Formation, Neologisms and Nonce Words

Branding encourages creative coinages: *Paws-itivity, Shroom-aking, Shroomacon, Dingle Dangle*. These neologisms are memorable and reinforce brand identity. Nonce words appear context-bound and are crafted for individual pitches to add humor and novelty.

Word-formation processes play a critical role in shaping the linguistic landscape of business pitch discourse. Because pitches aim to introduce new products, services, or concepts to investors, entrepreneurs frequently rely on innovative lexical creation to differentiate their offerings and establish a memorable brand identity. The analyzed materials reveals a rich variety of neologisms, blends, nonce words and other morphologically creative forms. These processes contribute not only to product distinctiveness but also to audience engagement, humor, and thematic coherence.

2.1 Neologisms and Invented Brand Names

Neologisms are newly coined lexical items that arise to label novel concepts or innovations. In business pitches, neologisms are essential for branding because they encapsulate product identity, values or functionality in a single memorable term. Many *Shark Tank* products rely on distinctive names designed to be unique, catchy, and marketable.

Examples from the corpus include:

- **Shroomacon** - a play on *bacon*, created to label a plant-based mushroom bacon substitute.
- **Paws-itivity** - a blend of *paws* (pets) and *positivity*, used for a pet-related product emphasizing emotional well-being.
- **Dingle Dangle** - an invented name for a baby-changing helper tool, drawing on playful sound symbolism.

These coinages perform several communicative functions:

1. **Brand identity construction** - A unique name differentiates a product in a competitive market.
2. **Memorability** - Rhythmic, playful, or unusual forms remain in the listener’s memory.
3. **Emotional appeal** - Neologisms often carry humorous or positive associations.
4. **Market positioning** - They signal innovation, creativity, or a consumer-friendly ethos.

Importantly, such neologisms must be phonologically simple and easy to pronounce, ensuring they can be used comfortably in conversation and marketing.

2.2 Blends and Portmanteau Forms

Blending is a highly productive word-formation process in pitch discourse because it allows entrepreneurs to combine semantic elements succinctly. Blends typically combine parts of two words to create a new, hybrid meaning, often resulting in humorous or clever associations.

Examples include:

- **Shroom-aking** – blending *shroom* (mushroom) and *making*, designed to evoke both culinary creativity and emotional uplift.
- **Thrill-inducing** – combining *thrill* with the productive *-inducing* suffix to emphasize experiential excitement.
- **Snack sibs** – blending *snack* with *siblings*, highlighting brand identity and personal relationship.

Blends serve to create catchy and playful terminology, build thematic coherence, reinforce brand storytelling, and enhance pitch memorability through unexpected word combinations.

In high-stakes pitch settings, such linguistic creativity helps entrepreneurs distinguish their ventures from competitors.

2.3 Nonce Words

Nonce Words - unique, context-specific creations intended for a single communicative event appear frequently in our research materials. Unlike neologisms, which may enter broader usage, nonce words are crafted *solely* for the pitch narrative. They add novelty, humor, or vividness to the description and often rely on exaggeration or thematic creativity.

Examples include:

- Describing a restless baby as a “**baby gator**”, extending the reptilian metaphor of the product description.
- Referring to the transformed baby as “**a croc that snaps turned into a babe that naps.**”
- Naming a hypothetical combination of Pickleball and Spikeball as their “child,” **PaddleSmash**, within a playful personification narrative.

Because these coinages are tailored to very specific moments, they contribute to the spontaneity and creativity of the pitch performance.

2.4 Sound Symbolism and Phonological Play

Many word-formations in *Shark Tank* pitches employ sound symbolism or rhythmic patterns to enhance their persuasive impact. Names like **Dingle Dangle** or **Jingle Jangle** use alliteration, rhyme, and reduplication to evoke a sense of fun and consumer friendliness.

These strategies work because rhyme and reduplication increase memorability, playful sounds evoke positive emotions, and phonological repetition enhances brand recognition.

Sound symbolism thus should be considered an integral part of word-formation strategy within pitch discourse.

2.5 Marketing-Driven Derivational Strategies

Speakers also use derivational affixes strategically to signal positive attributes or align products with popular trends. For example:

The suffix **-free** (*sugar-free, carb-free, calorie-free*) signals health-conscious branding.

The suffix **-friendly** (*allergen-friendly, paleo-friendly*) highlights inclusivity and consumer safety.

These derivational patterns reflect broader marketing and consumer trends, integrating morphologically encoded values into the pitch discourse.

Overall, word-formation in business pitches is not merely a linguistic phenomenon but a strategic tool for shaping brand identity, attracting investor attention, and creating distinctive verbal impressions. Through neologisms, blends, nonce words and playful phonological constructions, entrepreneurs use linguistic innovation to make their products stand out and to communicate originality which is a key expectation in entrepreneurial culture.

3. Stylistic Devices

Stylistic devices play a fundamental role in shaping the tone, persuasiveness, and emotional resonance of business pitch discourse. Because pitches must capture investor attention quickly and communicate complex ideas with impact, speakers rely on expressive rhetorical strategies that enhance clarity, memorability, and engagement. The analysis reveals a rich array of stylistic tools from metaphor and personification to humor and parallelism each serving strategic communicative purposes. The following subsections provide an expanded overview of these devices, supported by examples from the dataset.

3.1 Metaphor

Metaphor is one of the most dominant stylistic devices in entrepreneurial pitches. Speakers employ conceptual, sensory, and action-based metaphors to simplify complex information, intensify emotional appeal, and craft vivid narratives.

In our study, we identified the following types of metaphors:

a. Action metaphors

These convey challenge, transformation, or risk:

- *“I’m getting ready to swim with the Sharks.”*
- *“Grab your skis and join us on the mountain.”*

Such metaphors frame the entrepreneurial journey as an adventurous or risky endeavor, aligning the speaker with qualities of bravery and resilience.

b. Sensory metaphors

Used to enhance product appeal:

- *“It’s a fiesta in your mouth.”*
- *“Back-breaking labor”* (to highlight effort intensity)

These metaphors stimulate sensory imagination, creating a memorable association with the product.

c. Emotional metaphors

Reveal personal motivations or brand identity:

- *“This product is a love letter to my community.”*
- *“My daughter brought sunshine into our lives.”*

These deepen emotional engagement and humanize the speaker.

d. Industry metaphors

Reframing the product’s market impact:

- *“We’re flipping the entire seafood industry on its tail.”*

This metaphor cleverly modifies a familiar idiom (*on its head*) using thematic vocabulary (seafood), enhancing brand coherence and demonstrating linguistic creativity.

Metaphors, across categories, amplify expressiveness and help investors visualize product value rapidly.

3.2 Simile

Similes are frequently used to create vivid analogies that make abstract concepts concrete and relatable. Examples include:

- *“My students started devouring books like hungry sharks.”*
- *“Changing my baby’s diaper felt like wrestling an alligator.”*

Similes often introduce humor through exaggerated comparisons, while simultaneously clarifying user experience or product benefits. They simplify the understanding and enabling quick comprehension for the listener.

3.3 Personification

Personification attributes human qualities to non-human entities - products, industries, or abstract ideas to intensify narrative appeal.

For example:

- *“That was the moment the idea for Bunny Eyez was born.”*
- *“We bring your child’s masterpiece to life.”*
- *“Pickleball and Spikeball went out for a romantic evening and made a baby - PaddleSmash.”*

These examples animate the narrative, making innovations feel dynamic, organic, and relatable. Personification also supports storytelling which is one of the key components of persuasive pitch discourse.

3.4 Idioms and Figurative Expressions

Idioms enrich the linguistic texture of pitches by adding familiarity and emphasis. They can also be creatively adapted to fit the thematic domain. Common idioms observed in the materials include: *“The last straw for me...”*, *“Cherry on top.”*, *“Light-bulb moment.”*

Creative reinterpretations include: *“Flip the industry on its tail”* (a thematic twist on *its*

head), *“Fill our cookie jar”* (invest in the company).

Idioms lighten the tone, convey culturally shared meanings, and sometimes serve as memorable branding tools.

3.5 Wordplay (Puns, Rhyme, Sound Repetition)

Wordplay is exceptionally prevalent in pitches because it enhances brand recall and entertains investors. It appears in several forms:

a. Puns

- *“Are you kitten me?”* (cat-themed pun)
- *“Meat the Mushroom”* (pun on *meet*)

b. Rhyme, Alliteration, Reduplication

- *“Jingle jangle with the Dingle Dangle”*
- *“Snack sibs”* (alliteration)

3.6 Humor

Humor is an essential stylistic device that reduces tension, enhances likability, and engages investors emotionally. Entrepreneurs use humor to portray relatable struggles, exaggerate scenarios, or play with audience expectations. Examples include:

- *“My wife elected me as the chief diaper-changing officer”* - a playful corporate metaphor.
- *“These clowns in the tub...”* - transforming children into comedic characters.

Humor humanizes the speaker and fosters positive rapport, increasing the persuasiveness of the pitch.

3.7 Rhetorical Questions

Rhetorical questions are frequently used to capture attention, guide investor thinking, and introduce new sections of the pitch. The following examples were observed:

- *“Who’s ready to join us...?”*
- *“Sounds like science fiction?”*
- *“Why can’t it be every day?”*

These devices encourage audience involvement and function as transitional tools that punctuate the pitch.

3.8 Parallelism and Repetition

Parallel structures create rhythm, highlight key concepts, and reinforce memorable patterns. For example:

- *“I’m Ryan, but he calls me Rodge. I’m Doug, but he calls me Dodge.”*
- *“Our smoked salmon over rice, our trout in pasta, our anchovies on bread...”*
- *“You deserve better. You deserve variety. You deserve... Yum Crumbs!”*

Repetition heightens emphasis and creates cohesion, a crucial component in short, high-impact messages.

3.9 Ellipsis and Conversational Structures

Ellipsis - omitting expected words creates a conversational, spontaneous tone:

- *“Sitting on the couch, you want to...?”*
- *“Lying in bed reading a book? Not a problem.”*

These features mimic natural speech, making the pitch feel authentic and dynamic, rather than rehearsed or overly formal. Conversational structures also enable pacing and create moments of suspense or emphasis.

Stylistic devices in entrepreneurial or business pitch discourse are not merely ornamental; they function as strategic tools that enhance clarity, emotional resonance, and persuasive impact. Through metaphor, humor, wordplay, repetition, and conversational structures, entrepreneurs transform brief presentations into memorable, engaging, and cognitively compelling narratives.

Conclusion

The linguo-stylistic analysis of 37 successful *Shark Tank* pitches demonstrates that English-language entrepreneurial discourse is characterized by a rich interplay of lexical, syntactic, and stylistic features. Entrepreneurs strategically employ metaphor, wordplay, colloquialism, parallelism, and figurative language to articulate their ideas compellingly within a constrained

timeframe. These linguistic choices enhance clarity, emotional appeal, and investor engagement, ultimately contributing to the communicative effectiveness of the pitch. The study highlights the importance of stylistic expressiveness in business communication and offers a linguistically grounded perspective for understanding how entrepreneurs shape persuasive narratives.

References:

1. Burnett, M. (Executive producer). (2023–2024). *Shark Tank* (Season 15) [TV series]. ABC. <https://abc.com/shows/shark-tank>
2. Fernández-Vázquez, J.-S., & Álvarez-Delgado, R.-C. (2019). Persuasive strategies in the SME entrepreneurial pitch: Functional and discursive considerations. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. Informa UK Limited, trading as Taylor & Francis Group. VOL. 33, NO. 1, 2342–2359. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2019.1683462>
3. Gambhir, R., & Tangkiengsirisin, S. (2023). Analysis of Linguistic Features in Startup Pitches. *rEFLECTIONS*, Vol 30, No 1, pg. 59-83. <https://doi.org/10.61508/refl.v30i1.264523>
4. Purnomo, S. F. L. A., Untari, L., Pujiyanti, U., Adzhani, S. A., Adila, W., Umam, R. K., Purnama, S. F. L. S., Sartika, Y., & Fathan, F. (2024). Ludic pitch: What can we learn from the pitchers of Shark Tank in wordplaying on brands and product lexicons to generate laughter from the sharks? *The European Journal of Humour Research*, 12(4), 269–289. <https://doi.org/10.7592/EJHR2024.12.4.790>

ბიზნეს იდეების ინგლისურენოვანი საპრეზენტაციო ტექსტების (Entrepreneurial Pitch) ლინგვო-სტილისტური ანალიზი

შაშვიაშვილი ქეთევან

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

მეწარმეების მიერ მათი ბიზნეს იდეის შესახებ მოკლე პრეზენტაციით წარდგომა ინვესტორების წინაშე, ანუ ე.წ. „პიჩინგი“ წარმოადგენს ბიზნეს კომუნიკაციის ჟანრს, რომელიც მომხსენებლისგან მოითხოვს დროის შეზღუდულ მონაკვეთში მიმზიდველი და ღირებული ბიზნეს წინადადების ჩამოყალიბებას, და ამავდროულად, ინვესტორების ინტერესისა და ნდობის მოპოვებას. მათი წარმატება დამოკიდებულია არა მხოლოდ ბიზნეს იდეის შინაარსობრივ მხარეზე, არამედ იმ ლინგვისტურ და სტილისტურ საშუალებებზე, რომელთა მეშვეობითაც მეწარმე მისი იდეის ფორმულირებას ახდენს. წინამდებარე ნაშრომი იკვლევს ბიზნეს იდეების ინგლისურენოვანი საპრეზენტაციო ტექსტების ლინგვო-სტილისტურ თავისებურებებს. საკვლევ მასალად აღებულია ცნობილი ამერიკული სატელევიზიო პროექტის - „Shark Tank“-ის 15 სეზონის 37 წარმატებული გამოსვლის ტექსტი. ანალიზი მოიცავს ისეთ ლინგვო-სტილისტურ მახასიათებლებს როგორცაა მეტაფორა, შედარება, სიტყვათა თამაში, კოლოკალიზმები, ლექსიკური თუ გრამატიკული პარალელიზმის ფორმები, ნეოლოგიზმები და სხვა. კვლევის შედეგებმა ცხადყო, რომ მეწარმეები ბიზნეს იდეების წარდგენისას საკმაოდ ეფექტურად იყენებენ მთელ რიგ ენობრივ-გამომსახველობით საშუალებებს, რაც მათ მეტყველებას მსმენელისათვის უფრო გასაგებს და ამავე დროს, უფრო ემფატიკურსა და ექსპრესიულს ხდის. ვფიქრობთ, აღნიშნული კვლევა საინტერესოა როგორც ენის სპეციალისტებისა და დარგობრივი ენის პედაგოგებისათვის, ისე მეწარმეებისათვის, ვინც დაინტერესებულნი არიან მათი ბიზნეს იდეები უფრო შთამბეჭდავად და ეფექტურად ჩამოაყალიბონ და წარადგინონ პოტენციური ინვესტორების წინაშე.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნეს-პიჩი, ლინგვო-სტილისტური მახასიათებლები, მეტაფორა, სიტყვით თამაში, ბიზნეს დისკურსი, Shark Tank

მარცვალთა დაყოფა როგორც მეტყველებამცოდნეობის პრობლემა

შელია მადონა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.14>

აბსტრაქტი. სიტყვიერი მახვილის შესწავლა გვიჩვენებს, რომ მარცვლები მიუხედავად იმისა, თავდაპირველად ძლიერები არიან თუ სუსტები, ატარებენ თუ არა მთავარ სიტყვიერ მახვილს, შეიძლება ფუნქციონირებდნენ კონტრასტულად და გადმოსცემდნენ ისეთ შინაარსს, რომლის გადმოცემა სხვა საშუალებებით შეუძლებელია. ამგვარად, თითოეულ მოსაუბრეს, თუკი მას საკმაოდ ნათელი წარმოდგენა აქვს მარცვლის ბუნების შესახებ, შეუძლია გამოყოფს ნებისმიერი მარცვალის სიტყვის ან სიტყვათა შეთანხმების შემადგენლობაში, ძირითადი მარცვლისეული პარამეტრების თავისუფლად ვარიაციის გზით. ამგვარი კონტრასტები წარმოადგენენ პიროვნებათაშორის ურთიერთობის უმნიშვნელოვანეს ელემენტებს.

არა მარტო მხატვრულ ლიტერატურაში, არამედ ასევე ინტელექტური ურთიერთობის სხვადასხვა სახეობებში ფონესტემური და მორფოლოგიური გამეორებები სიტყვის შემადგენლობაში ნათლად აღიქმება პირველ რიგში შესაბამისი მარცვლების გამოყოფის გზით. ეს მარცვლები წარმოადგენენ სიტყვიერი ურთიერთობის ისეთ აბსოლუტურ რეალობას, რომ შესაძლებელი ხდება თავი ავარიდოთ ფონესტემათა ენობრივ მნიშვნელობას და მორფოლოგიური დაყოფის რაიმე წესებს და „ვითამაშოთ“ სემანტიკურად შეუთავსებელი და დაუშლელი ერთნაირი ჟღერადობის მქონე სიტყვებით. ენაში ამ წესების არსი დაიყვანება ერთ ყველაზე არსებით მომენტამდე, კერძოდ კი თანხმოვნების წინა ხმოვანთან მიერთების ძლიერ ტიპამდე, ანუ მარცვალთა დახურულობამდე.

ცხადია, რომ ამგვარი ახსნის საფუძველს წარმოადგენს ჩვენი სწრაფვა მარცვალთა დაყოფის ინგლისური ენის სისტემის უფრო წარმატებულ და პროდუქტიულ სწავლებისაკენ. ჩვენთვის მნიშვნელოვანია უპირატესი ტენდენციის გამოვლენა, ყურადღების კონცენტრირება ინგლისური წარმოთქმის ყველაზე არსებით მომენტებზე. ამიტომ საკითხს მარცვალთა დაყოფის ზუსტი ადგილის დადგენის შესახებ ჩვენთვის მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს.

საკვანძო სიტყვები: მარცვალი, მახვილი, მეტყველება, რიტმი, ტონი, წარმოთქმა

საკითხი მეტყველების კულტურის შესახებ, რომელიც უფრო ზოგადად შეიძლება განისაზღვროს როგორც „ადამიანის უნარი ფლობდეს და სარგებლობდეს მოცემული ენის ნორმებით“ ენათმეცნიერთა უკვე არაერთ თაობას აინტერესებს. ჩვენს ლინგვისტურ ყოველდღიურობაში სულ უფრო მტკიცედ მკვიდრდებიან მეტყველებამცოდნეობისა და ნეომაკროფონეტიკის, ენობრივი არსებობისა და

სამეტყველო ქცევის ცნებები. მათ საერთო მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს ენის როგორც ადამიანთა ურთიერთობისა და როგორც სამეტყველო სინამდვილის ფაქტების ერთობლიობის შესწავლის საშუალებისა მათ უწყვეტ მოძრაობასა და ცვალებადობაში, რაც სრულად განაპირობებს და განსაზღვრავს მეტყველების ოპტიმიზაციის პროცესს.

პირველ პლანზე გამოდიან ენის პრაქტიკული ფლობის საკითხები, რომლებიც განპირობებული არიან ადამიანის მხრივ კომუნიკაციის საჭიროების მოთხოვნით. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს „სამეტყველო მოქმედებების“ გაცვლა - გამოცვლის კულტურა, რის გამოც თვითონ ტერმინი „ენობრივი არსებობა“ ხშირად განიხილება უფრო ფართოდ როგორც ხალხის ენობრივი კულტურა მთლიანობაში.

რამდენადაც სწავლება მარცვლისა და მარცვალთა დაყოფის შესახებ წარმოადგენს ენათმეცნიერების საკმაოდ განვითარებულ და დამუშავებულ ნაწილს, ამ პრობლემატიკისადმი მიძღვნილი ყოველგვარი ნაშრომების გამოყენებისას აუცილებელია არა მარტო გავაცალკევოთ ყველა არსებული თეორია, არამედ გამოვავლინოთ მათგან ისეთები, რომლებიც პასუხობენ ცოცხალი ადამიანური ურთიერთობების ამოცანებს. ამოვიღოთ მათგან „პრაგმატულად სასარგებლო ინფორმაციის“ მაქსიმუმი, ანუ ის, რაც წარმოადგენს საკუთრივ მარცვალთა დაყოფის ინგლისურ სპეციფიკას და ეხმარება მის გამოყენებას სწავლების პროცესში.

პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს „ადამიანის ფაქტორს“, რასაც ადამიანები რეალურად ისმენენ და აღიქვამენ ურთიერთობის პროცესში იმას, და შესაბამისად, რაც შეიძლება ისწავლონ (და ასწავლონ სხვებსაც), შეგნებულად ბაძავენ რა შერჩეულ ნიმუშს - მიზანს - (target), ანუ ინგლისური ენის იმ სახესხვაობას, რომელიც შეესაბამება მაღალგანვითარებული ფილოლოგიის წარმოდგენებს ინტელექტური ურთიერთობის როგორც ყველა მისი პროფესიული მისწრაფებების საფუძველს. ამ აზრით ექვს არ იწვევს ხმის სიმაღლის, ინტენსიურობის და კუნთების დაძაბვის განმსაზღვრელი როლი მარცვალთა დამატებით გამოყოფაში.

პიროვნებათშორისი ურთიერთობის პროცესში, როდესაც მარცვლების დამატებით გამოყოფა ემსახურება სხვადასხვა კომუნიკაციური ინტენციების გადმოცემას, განსაკუთრებით მკაფიოდ ვლინდება ის, რასაც საკითხის ლიტერატურაში იძენს ხატოვან დასახელებას - „დონეების აღრევა“. მხედველობაშია ისეთი თანაფარდობა მარცვალსა და სხვა ენობრივ ერთეულებს შორის, რომელიც არაფრით არ თავსდება ენისა და მეტყველების ტრადიციული დიქტომიის ფარგლებში.

ამასთან დაკავშირებით აუცილებელია კიდევ ერთხელ გავუსვათ ხაზი იმას, რომ მარცვლის დაყოფის სწავლება მჭიდროდ უკავშირდება ნიმუში-მიზნის შერჩევას. ჩვენთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ ვინ, როგორ და, რაც მთავარია, რისთვის გამოყოფს მარცვლებს მეტყველების ნაკადში. ამ დროს პირველ ადგილზე გამოდის თვით სწავლების მომენტი, მასალის დამოუკიდებლად (შემოქმედებიდათ) დამუშავების უნარი საკვლევი საგნის შესახებ უკვე შეძენილი სპეციალური ცოდნის საფუძველზე (cognitive processing).

ნათქვამიდან გამომდინარე ჩვენ პირველყოვლისა აუცილებლად მიგვაჩნია მკაფიოდ განვსაზღვროთ წარმოთქმის ის ტიპი, რომლის დაუფლებასაც უნდა ვესწრაფოდეთ. ასეთია თანამედროვე წარმოთქმა როგორც არის ის წარმოდგენილი ჩვენი დროის განსაკუთრებით ავტორიტეტული ენათმეცნიერების ნაშრომებში.

არსებული ფონეტიკური კურსებისაგან განსხვავებით, სადაც ცენტრალური ადგილი ტრადიციულად უჭირავს მოცემული ენის ბგერებსა და ფონემებს,

კოგნიტიური მიდგომა ფონეტიკური მოვლენების შესწავლისადმი გულისხმობს მეტყველების ონტოლოგიის გათვალისწინებას; რაც ნებისმიერი ურთიერთობის საფუძველს წარმოადგენს და ყველაზე ზოგადი სახით შეიძლება გამოიხატოს როგორც „ხმა - ხმის არარსებობა“.

„ხმაში“ ჩვენ ვგულისხმობთ ბგერას (ან ბგერებს), რომლებსაც გამოსცემენ ადამიანები ურთიერთობის პროცესში ბუნებრივი ადამიანური ენის საშუალებით. ამასთან ზედმიწევნით ფონეტიკური განმარტება ტერმინისა „ხმა“, როგორც „სახმო იოგების რხევისა ამოსუნთქული ჰაერის ნაკადის დაწოლის შედეგად“. ჩვენთვის მეორეხარისხოვანია და მეტყველებამცოდნეობის პოზიციებიდან განსაკუთრებით არსებითი მნიშვნელობა აქვს შემდეგ ხუთ პარამეტრს: ხმამაღლობა, ტემპი, ტონის მოძრაობა, რიტმი და ტემპი.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი უფრო დაწვრილებით. ხმამაღლობაში ჩვენ ვგულისხმობთ მოლაპარაკის უნარს გამოსცეს ისეთი ხმა, რომელიც კარგად ისმის, სასიამოვნოა სმენისთვის და ადვილად აღიქმება იმ აუდიტორიის მიერ, რომლისკენაცაა მიმართული სიტყვა. მას მოსდევს ტემპი, ანუ მოლაპარაკის მიერ შეგნებულად რეგულირებადი წარმოთქმის სიჩქარე. ამასთან დაკავშირებით შევნიშნავთ, რომ ჩვენთვის ხმის მისაღებობის ძირითად კრიტერიუმს წარმოადგენს ხმამაღლობისა და ტემპის თვალსაზრისით მეტყველების საერთო გარკვეულობა, სიტყვებისა და მარცვლების არტიკულაციის გარკვეული და მკაფიო არტიკულაცია გამონათქვამში მკაცრი შესაბამისობით ჩვენ მიერ შერჩეულ „ნიშულ-მიზანთან“ (target), ანდა ლიტერატურული წარმოთქმის კონკრეტულ სახესხვაობასთან, რომელიც ჩვენ მიერ საფუძვლად არის მიჩნეული და რომლის მიზამდვასაც ვცდილობთ. ეს არავითარ შემთხვევაში არ წარმოადგენს ჩვენთვის ხმამაღლობის და ტემპის სიდიდეების ზუსტი გაზომვის (დეციბელებში ან წუთში წარმოთქმული სიტყვების) საკითხს. ჩვენთვის მნიშვნელოვანის ვისწავლოთ ჩვენი ხმის მართვა, მისი მისადაგება ფილოლოგიური სპეციალობის საჭიროებებთან, შედნებულად „გადავრთოთ“ ხმამაღლობისა და ტემპის ხარისხი ინტელექტური ურთიერთობის პირობების შესაბამისად.

ხმის შემდეგ (ხმამაღლობისა და ტემპის კვალდაკვალ) აუცილებელ მდგენელს წარმოადგენს ტონის მოძრაობა. სხვა სიტყვებით ესაა მოლაპარაკის უნარი შეიცვალოს ხმა ინგლისური ენის ძირითადი ინტონაციური კონტურის (Descending scale) - მაღალი თანაბარი ტონიდან დადმავალი სკალის დასაწყისში ფინალური დასრულების (დაბალი დადმავალი ტონის) ტონამდე წარმოთქმის დასასრულს.

ასე რომ ხმის სიმაღლე, ტონის ტემპი და მოძრაობა წარმოადგენენ ხმის ძირითად პროსოდიულ მდგენელს, რომლებიც თავიდანვე ერთვებიან სწავლების პროცესში და ექვემდებარებიან ათვისებას ინგლისური საარტიკულაციო ბაზის განსაკუთრებით არსებით თავისებურებებთან ერთად. ამასთან სწორედ მარცვალი წარმოგვიდგება სამეტყველო ჯაჭვის ცენტრალურ ერთეულად, რომელიც ინგლისური ენის სეგმენტური და ზესეგმენტური მახასიათებლების გაერთიანების საშუალებას იძლევა და განაპირობებს მის რიტმულ თავისებურებას.

აქედან გამომდინარე, მეტყველების ტონის, ხმამაღლობისა და ტემპის შეცვლა გამოიხატება თანაბარი და არათანაბარი ტონების მახვილის სხვადასხვა ხარისხებისა და აგრეთვე წარმოთქმის ხანგრძლივობის გადიდების ან შემცირების დიქტომიის სახით. მათი დაკავშირების მიხედვით შეიძლება შეიცვალოს მთელი გამონათქვამის რიტმი - ის გახდეს უფრო სასიამოვნო, თანაბარი, (legato) ან ნაწყვეტ-ნაწყვეტი (staccato), რაც თავის მხრივ იწვევს მახვილიანი მარცვლების რეგულარობის ეფექტის

შესუსტებას ან გაძლიერებას და ახდენს გავლენას ინგლისური მეტყველების ძირითადი რიტმული თანმიმდევრობების ფორმირებაზე. ასე რომ, რიტმი წარმოადგენს ხმის მეორე მდგენელს, რომელიც გულისხმობს მოსაუბრის შეგნებულ მისწრაფებას გამონათქვამის რიტმული დაბალანსების, მისი მარტივი და რთული რიტმული ჯგუფების ერთ-ერთ დამოკიდებულებისა და მდებარეობის მიხედვით.

ინგლისური მარცვალი წარმოითქმება უფრო ენერგიულად და ნაწყვეთ-ნაწყვეტად, უფრო მკაფიოდაა შემოფარგლული და ცხადად აღნიშნული მეტყველებაში. ყოველი მარცვალი (მიუხედავად იმისა, ძლიერია თუ სუსტი, მახვილიანია თუ უმახვილო) ბევრად დამოუკიდებელია და აქვს მეტყველებაში გამოყოფის უნარი,

ნათქვამის დადასტურებას წარმოადგენს აგრეთვე სხვადასხვა ენების ხმოვანი ჯაჭვების სტრუქტურულ-ტიპოლოგიური ანალიზის შედეგები, რომლებმაც ნათელყვეს „თანხმოვნების გაძლიერების“ პრინციპი, რაც მნიშვნელოვნად უზრუნველყოფს აგრეთვე „გერმანიკული მარცვლის სპეციფიკურ ავტონომიურ სტრუქტურას“. საინტერესოა, რომ თანხმოვანთა გაძლიერების ამოსავალ წინაპირობად ითვლება სწორედ ძლიერი მახვილი, რომელიც განაპირობებს უმახვილო ხმოვნების რედუქციას.

ცალკეული მარცვლები ხასიათდებიან უჩვეულო გამორჩეულობის ხარისხით და ემსახურებიან გამონათქვამის განსაკუთრებული მეტასემიოტიკური შინაარსის გადმოცემას. ორატორულ და, განსაკუთრებით, მეტყველების მხატვრულ-ბელეტრისტიკულ სტილებში, რომლებიც, როგორც ცნობილია, გამოირჩევიან „პარადოქსული“ (ან ფიქტიური) ტემბრის გამოყენებით და რომლებშიც ხმის მოდულაციები გამოიყენება სხვადასხვა ექსპრესიულ-ემოციურ-შემფასებლური ობერტონების გადმოსაცემად, მარცვალთა დაყოფის შესაძლებლობები განსაკუთრებით ფართოდ არის წარმოდგენილი - ცალკეული მარცვლები შეიძლება გადაიქცნენ ზეხანგრძლივებად ან „ზეძლიერებად“ სიტყვის წარმომთქმელი პირის ინტენციიდან გამომდინარე. ხოლო რაც შეეხება ინტელექტურ ურთიერთობას, სადაც ჭარბობს „სერიოზული“ (ან „ფაქტიური“) ტემბრი, აქ ინგლისურ მარცვალდაყოფაზე დაფუძნებული ტემბრალური მოდიფიკაციები გაცილებით უფრო მოწესრიგებულია და განპირობებული არიან თანამედროვე წარმოთქმის თავისებურებებით, როგორც ეს არის წარმოდგენილი ბიბისი-ს პროფესიონალი დიქტორებისა და აგრეთვე ჩვენი დროის საჯარო გამოცდილების მქონე კარგად ცნობილი, დიდი ავტორიტეტის მქონე ორატორების მეტყველებაში.

ამგვარად, ჩვენ ისევ ვუბრუნდებით ნიმუში-მიზნის (target), პრინციპულ როლს ან ინგლისური ენის იმ სახესხვაობას, რომლის მიზამდვასაც ვცდილობთ, ვეყრდნობით რა ისეთი ცალკეული მარცვლების ლინგვისტურ რეალობას, რომლებიც ბუნებრივად აღიქმებიან და ადვილად აღდგებიან „სმენით“, ტონის ამალლების ან დადაბლების, წარმოთქმის გაძლიერების ან ხანგრძლივობის შემცირების შესაბამისად.

თუმცა, როგორც დამაჯერებლად გვიჩვენებს მთელი რიგი სპეციალური კვლევებისა ამ სფეროში, მეტყველების გაშლილი ნაწარმოების შემადგენლობაში პაუზა ქმნის რა ხმის განუყოფელ ერთიანობას მის საწინააღმდეგო მოვლენასთან გამოდის რა ბოლო და საწყისი მარცვლების შესაყარზე, ის აუცილებლად აღმოჩნდება ჩართული სამეტყველო ჯაჭვის უკვე წარმოთქმული ელემენტის „შეჩერებისას“ და ჯერ კიდევ წარმოსათქმელი ელემენტის „დასწრების“ პროცესში. ასე რომ წმინდა ფონეტიკური თვალსაზრისით პაუზაციის მოვლენა ძალიან მჭიდროდ არის დაკავშირებული მარცვალთა დაყოფასთან და პაუზის რეალიზება ხორციელდება წინა

და მომდევნო მარცვლების წარმოთქმის, მათი ტონისა და ხანგრძლივობის შეცვლის ფონზე.

უნდა შევნიშნოთ ასევე, რომ ინგლისურ მარცვალს, როგორც ცნობილია, ყოველთვის არ ახლავს ხმა და ისევე, როგორც პაუზას, შეიძლება ახასიათებდეს ფონაციის არარსებობა. ცნობილია, მაგალითად, ინგლისური სიტყვის “thank you” სპეციფიკური წარმოთქმა, სადაც პირველი მახვილიანი მარცვალი პრაქტიკულად უხმოა, რაც მარცვალთა ბიძგის ეფექტს ქმნის. ყურადღებას იქცევს ის, რომ მეტყველების ორგანოების მდგომარეობა ამ მომენტში ტიპურია მთლიანად ინგლისური საარტიკულაციო წყობისათვის და შეესაბამება საშუალო სიმაღლის შერეული რიგის ნეიტრალური ხმოვნის არტიკულაციას.

იგივე ხდება ინგლისური მეტყველებისთვის ძალიან დამახასიათებელი უმახვილო მარცვლების „აბსოლუტური რედუქციის“ შემთხვევაში, რომელსაც ახლავს ეგრეთ წოდებული „მაკომპენსირებელი ფონაცია“, ანდა ისეთი მეზობელი ბგერების გახანგრძლივება, როგორებიცაა სონანტები ან ნაპრალოვნები, რომელიც მეტყველებაში მარცვლის შემცველად გვევლინება.

პაუზაცია, რომელიც გვესმის როგორც მოსაუბრის უნარი ენის ცოდნით და მოხერხებულად შეწყვიტოს ფონაცია, ასევე ბევრად არის განპირობებული ინგლისური მარცვალთდაყოფის პრობლემებით. ესენი ჩვენ მიერ განიხილებიან როგორც მეტყველებამცოდნეობის პრობლემა, რის გამოც ძირითად პარამეტრებს წარმოადგენენ ტონის მოძრაობა, წარმოთქმის ინტენსიურობა და ხანგრძლივობა.

ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ მელოდიური მრუდის მკვეთრი ცვლილება, ტონის „ნახტომისებრი“ მოძრაობისკენ სხვადასხვა მიმართულებით (როგორც უეცარი ამადლების, ისევე მოულოდნელი დადაბლების მხარეს) წარმოადგენს სწორედ ბრიტანული ინგლისური წარმოთქმის განსხვავებულ ნიშანს „ამერიკული ინგლისურისაგან“.

ზემოწათქვამს უნდა დავუმატოთ, რომ ტონის მოძრაობა წარმოადგენს მეტყველების ნაკადში მარცვლების გამოყოფის ძირითად და ყველაზე ეფექტურ საშუალებას. ამ საკითხის გარშემო არსებულ ლიტერატურაში ვპოულობთ ამ დებულების მხარდამჭერ არაერთ დამოწმებას. თუ განსხვავებები წარმოთქმის ინტენსიურობასა და ხანგრძლივობაში საკმაოდ შეზღუდულია და შეიძლება განიხილებოდეს „ერთიანი გაზომვის“ ფარგლებში, სახელდობრ კი მათი მარტივი გადიდების ან შემცირების საფუძველზე, ტონის მოძრაობის შეცვლა მრავალპლანიანია და მეტყველებაში სხვადასხვაგვარ ფორმებს იძენს.

გარდა ამისა ტონის მოძრაობა გაცილებით ნაკლებად, ვიდრე ინტენსიურობა და ხანგრძლივობა, ექვემდებარება გარეშე (ექსტრალინგვისტურ) ფაქტორებს. ასე, მაგალითად, თუკი წარმოთქმის ხმამაღლობა (ან ინტენსიურობა) შეიძლება ვარიირებდეს დაბრკოლებების ან მანძილის ზეგავლენით, ხოლო ხანგრძლივობის ცვლილებები შეიძლება მოსაუბრის ჯანმრთელობით იყოს გამოწვეული - მისი დაღლილობით ან დაუძლურებით, ტონის მოძრაობაზე ეს პრაქტიკულად არავითარ ზეგავლენას არ ახდენს. ტონის მოძრაობის შეცვლა (როგორი უმნიშვნელოც არ უნდა იყოს) გაცილებით ადვილად აღიქმება სმენით, ვიდრე მეტყველებაში მუდმივად მიმდინარე ინტენსიურობისა და ხანგრძლივობის ცვლილებები.

ინტენსიურობა (ან ხმის სიმაღლე) სმენით აღქმაში ახასიათებს მარცვლისმიერი მახვილის სხვადასხვა ხარისხებს, რის ზეგავლენითაც განასხვავებენ „სრულმახვილიან“ მარცვლებს, რომლებზეც მოდის მთავარი ან გამაერთიანებელი მახვილი, „ნახევრად - ან ნაწილობრივ მახვილიან“ მარცვლებს ძლიერი ან სუსტი

მეორეხარისხოვანი მახვილით, და აგრეთვე სრულიად უმახვილო მარცვლების სხვა ფიზიკური პირობების ერთნაირობისას უფრო მახვილიანად აღიქმება ყველაზე დიდი ინტენსიურობის მქონე მარცვალი.

ზემოთაღნიშნულს აუცილებლად უნდა დავუმატოთ, რომ ინტენსიურობა, როგორც წესი, გულისხმობს აგრეთვე მარცვლის არტიკულაციური დამაბულობის გარკვეულ ხარისხს, ანდა (უფრო ფართოდ) შეესაბამება მეტყველებაწარმოებაში მონაწილე კუნთების ამა თუ იმ ხარისხის ზოგად დამაბულობას. მახვილიან მარცვალს ახასიათებს სიმკვეთრის, გარკვეულობისა და სიცხადის ბევრად მაღალი ხარისხი, ვიდრე უმახვილო მარცვალს, რაც გამოიხატება მისი შემადგენელი ხმოვანი და თანხმოვანი ბგერების სრულად და გულდასმით (არარედუცირებულ) წრმოთქმაში.

ასე რომ მარცვლების ინტენსიურობა და ხანგრძლივობა მჭიდროდ არიან დაკავშირებული ერთმანეთთან. ექსპერიმენტულ-ფონეტიკური კვლევების მონაცემები მოწმობენ, რომ ინგლისურ ენაში სრულმახვილიანი მარცვალი (ანდა მარცვალი, რომელიც ხასიათდება უმაღლესი ფიზიკური ინტენსიურობით) საშუალოდ 50 %-ით აღემატება ხანგრძლივობით უმახვილო მარცვალს. ამასთან გამონათქვალის ტემპის ზოგადი შეცვლა ძირითადად ხდება უმახვილო ხმოვნების ხანგრძლივობის ხარჯზე, მაშინ როდესაც მახვილიანი მარცვლების რაოდენობრივი მახასიათებლები გაცილებით ნაკლებად არსებითია.

ცნობილია, რომ მარცვალთა რიგები (ან თანმიმდევრობა) ინგლისური მეტყველების ნაწარმოებში ყოველთვის ფორმდება „ხანგრძლივობის გადანაწილების“ კანონების (the Borrowing Rule) შესაბამისად. ამ წესის თანახმად ხანგრძლივი მარცვალი მის წარმოთქმაზე დახარჯული დროის ნაწილს უზიარებს მის მომდევნო მოკლე მარცვალს და პირიქით თუკი გრძელ მარცვალს მოსდევს პაუზა ან სხვა გრძელი მარცვალი, მისი ჟღერადობის რაოდენობა და დრო იზრდება.

ამ სტატიაში მახვილი ნიშნავს ერთი და რამოდენიმე მარცვლის გამოყოფას სიტყვის ან სიტყვაშეთანხმების შემადგენლობაში ამა თუ იმ ფონეტიკური საშუალებებით, კერძოდ კი: მელოდიური მრუდის მკვეთრი ცვლილებით, წარმოთქმის ინტენსიურობის ან/და ხანგრძლივობის გაზრდით.

მნიშვნელოვანია მოცემული საკუთრივ ფონეტიკური მოვლენის ორი მხარის გარჩევა. ერთი მათგანი, რომელსაც პირობითად შეიძლება ვუწოდოთ „მარცვლისმიერი მახვილი“, მიმართულია მახვილისეული მოვლენის ონტოლოგიური არსისაკენ (იმისაკენ, რომ ის არსებობს მარცვალში და მარცვლის საშუალებით). ის წარმოდგენილია მთავარი მახვილის, ძლიერი მეორეხარისხოვანი მახვილის, სუსტი მეორეხარისხოვანი მახვილისა და სრულიად უმახვილო მარცვლის ოპოზიციით. ამ მოვლენის მეორე მხარე, ეგრეთ წოდებული „სიტყვიერი მახვილი“ ემსახურება ფუნქციურ კვლევას. ის აგებს პასუხს იმაზე, თუ როგორ ფუნქციონირებს მოცემული მოვლენა, რის სიმბოლიზებას ახდენს, ანდა რას იუწყება ურთიერთობის პროცესში.

სიტყვიერი მახვილის შესწავლა გვიჩვენებს, რომ მარცვლები მიუხედავად იმისა, თავდაპირველად ძლიერები არიან თუ სუსტები, ატარებენ თუ არა მთავარ სიტყვიერ მახვილს, შეიძლება ფუნქციონირებდნენ კონტრასტულად და გადმოსცემდნენ ისეთ შინაარსს, რომლის გადმოცემა სხვა საშუალებებით შეუძლებელია. ამგვარად, თითოეულ მოსაუბრეს, თუკი მას საკმაოდ ნათელი წარმოდგენა აქვს მარცვლის ბუნების შესახებ შეუძლია (ფაქტობრივად თავისი სურვილით) გამოყოს ნებისმიერი მარცვალი სიტყვის ან სიტყვათა შეთანხმების შემადგენლობაში, ძირითადი მარცვლისეული პარამეტრების თავისუფლად ვარიაციების გზით. ამგვარი კონტრასტები წარმოადგენენ პიროვნებათაშორისი

ურთიერთობის უმნიშვნელოვანეს ელემენტებს.

განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენენ აგრეთვე ფონესტემიკისა და პარონიმული ატრაქციის ცნებები, ვინაიდან მათზე ბევრად არის დამოკიდებული ფუნქციურ-კომუნიკაციური მარცვალთა დაყოფის პრობლემების გაგება. ფონესტემიკა აღნიშნავს ზოგად სწავლებას ფონესტემის როგორც ბგერების განმეორებად შეთავსების შესახებ, რომელიც მორფემის მსგავსია იმ აზრით, რომ მასთან მეტად თუ ნაკლებად ასოცირდება ნათლად ერთგვარი შინაარსი ან მნიშვნელობა, თუმცა მორფემისაგან განსხვავებული სიტყვიერი ფორმის დანარჩენი ნაწილის მორფოლოგიზების სრული არაარსებობით. ფონესტემიკა წარმოადგენს ნაწილს პარონიმული ატრაქციის, ანდა მეტყველების თავისებური მოვლენისა, რომელიც მდგომარეობს ჟღერადობითი ნაწილობრივ მსგავსი სიტყვების განზრახ დაახლოებაში. პარონიმის დაკავებულია ანალიზით ნებისმიერი ხმოვანი მასალისა, რომელიც გამოიყენება გარკვეული მიზნით, მორფოლოგიური ანალიზის მკაცრი წესების გათვალისწინების გარეშე. ასეთი მასალა პრაქტიკულად უკვე ამოვარდნილია ენის ერთეულების სისტემიდან და სემიოლოგიის სფეროშია გადასული.

არა მარტო მხატვრულ ლიტერატურაში, არამედ ასევე ინტელექტური ურთიერთობის სხვადასხვა სახეობებში ფონესტემური და მორფოლოგიური გამეორებები სიტყვის შემადგენლობაში ნათლად აღიქმება პირველ რიგში შესაბამისი მარცვლების გამოყოფის გზით. ეს მარცვლები წარმოადგენენ სიტყვიერი ურთიერთობის ისეთ აბსოლუტურ რეალობას, რომ შესაძლებელი ხდება თავი ავარიდოთ ფონესტემათა ენობრივ მნიშვნელობას და მორფოლოგიური დაყოფის რაიმე წესებს და „ვითამაშოთ“ სემანტიკურად შეუთავსებელი და დაუშლელი ერთნაირი ჟღერადობის მქონე სიტყვებით. ინგლისურ ენაში ამ წესების არსი დაიყვანება ერთ ყველაზე არსებით მომენტამდე, კერძოდ კი თანხმოვნების წინა ხმოვანთან მიერთების ძლიერ ტიპამდე, ანუ მარცვალთა დახურულობამდე.

ცხადია, რომ ამგვარი ახსნის საფუძველს წარმოადგენს ჩვენი სწრაფვა მარცვალთა დაყოფის ინგლისური ენის სისტემის უფრო წარმატებულ და პროდუქტიულ სწავლებისაკენ. ჩვენთვის მნიშვნელოვანია უპირატესი ტენდენციის გამოვლენა, ყურადღების კონცენტრირება ინგლისური წარმოთქმის ყველაზე არსებით მომენტებზე. ამიტომ საკითხს მარცვალთა დაყოფის ზუსტი ადგილის დადგენის შესახებ (ინტერვოკალური თანხმოვნის გარეთ ანდა სადღაც მის ფარგლებში) ჩვენთვის მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს, მით უმეტეს, რომ სპეციალურ ლიტერატურაში აქამდე ვერ პოულობს საბოლოო პასუხს შეკითხვაზე მახვილის გადასვლის სტრუქტურის შესახებ „ძლიერი გადახრით“ მომდევნო თანხმოვნისაკენ.

ასე რომ, მეცნიერთა მთელი რიგი იხრება იქითკენ, რომ აღიაროს მარცვალთა დაყოფის უნარი გაიაროს ერთი თანხმოვანი ფონემის შიგნით, „მისი ფონური რელიზაციის საწყის და ბოლო ფაზებს შორის“. ფონემათა განუყოფლობის მომხრენი კი პირიქით, თვლიან, რომ მიერთება წარმოადგენს მხოლოდ ხმოვანი ფონემის თვისებას და ამიტომ პირველი მარცვალი რჩება ღია. გვხვდება აგრეთვე მეტისმეტად საწინააღმდეგო თვალსაზრისი, რომელიც მდგომარეობს საზღვრის დადგენაში მხოლოდ ერთ ინტერვოკალურ თანხმოვანსა და მომდევნო ხმოვან ფონემას შორის. მიზეზად ესოდენ ძლიერი განსხვავებისა თვლიან მარცვლისა და მარცვალთა დაყოფის დღეს არსებული კონცეფციების ძლიერ დაშორებას. აქედან გამომდინარეობს გამოყენება ზოგიერთი ისეთ ხშირად გამოყენებადი ტერმინებისა, როგორიცაა, მაგალითად, „მიერთება“ არაერთი მნიშვნელობით. საერთოდ დასავლეთ-გერმანიკულ ენებში და კერძოდ, სტანდარტულ (ან ნორმატიულ)

ბრიტანულ ინგლისურ წარმოთქმაში, მიერთება მხოლოდ ძლიერია ხოლმე.

მიუხედავად სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა სამეტყველო აპარატის ერთნაირი მოწყობილობისა, მათი ფონეტიკური მსოფლმხედველობა შეიძლება სრულად განსხვავებული იყოს. ის განისაზღვრება თითოეული ერისთვის დამახასიათებელი ჩვევით ისარგებლოს საკუთარი ხმოვანი აპარატით. მაგალითად, ინგლისელებისათვის დამახასიათებელია თანხმოვანთა ენერგიული არტიკულაცია და ესპირატორული (ამოსუნთქვითი) ენერგიის თანდათანობითი განვითარება. ამის შედეგად სიტყვებისა და წინადადებების დაბოლოებები ყოველთვის უფრო მახვილიანებია, ვიდრე ქართულ ენაში, ამიტომ ამას განსაკუთრებული ყურადღება უპირველეს ყოვლისა ფონეტიკის მასწავლებელმა უნდა მიექცოს.

ამ შემთხვევაში ჩვენ ვემხრობით იმ მეცნიერთა პოზიციას, რომლებიც აუცილებლად თვლიან ინგლისური ენის დანაწევრების ორი განსხვავებული მხარის ერთმანეთისაგან განცალკავებას. ერთი მხრივ, ეს არის „მეტყველების სეგმენტაცია“, რომლის დროსაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მარცვალთა ერთმანეთს შორის თანხვედრის შესაძლო ენობრივი კრიტერიუმების განსაზღვრას და მეორე მხრივ, ხორციელდება კომუნიკაციურად მნიშვნელოვანი მარცვალთა დაყოფა.

ლიტერატურა:

1. A.C. Gimson., Alan Cruttenlend. (2001). Gimson's pronunciation of English. Arnold.
2. Edmund Gussmann. (2022). Phonology: Analysis and Theory.
3. Gudish Beck and Lars Konieczny. (2023). What a difference a syllable makes – Rhythmic reading of poetry. United States.
4. Introduction to English Phonetics and Phonology. English syllable structure. (2011). Cambridge university press.
5. Jette J. Hansen Edward., (2023). English Syllable structure. The Sounds of English around the world. Cambridge University press.
6. San Duanmu. (2009). Syllable Structure: The Limits of Variation. Oxford. Linguistics. Oxford University press.

Syllabification as a Challenge in Speech Studies

Shelia Madona

Sokhumi State University, Tbilisi

Abstract

The study of lexical stress demonstrates that syllables, irrespective of whether they are initially strong or weak, and whether they bear primary stress or not, may function contrastively, conveying nuances of meaning that cannot be expressed through other linguistic means. Consequently, any speaker who possesses a sufficiently clear understanding of the nature of the syllable can distinguish any syllable within a word or phrase by freely manipulating the relative values of the principal syllabic parameters. The material shows that these contrasts play an important role in interpersonal communication.

Both in literary discourse and in various forms of intellectual communication, phonesthemic and morphological repetitions within words are clearly perceived primarily through the emphasis of the corresponding syllables. These syllables form such an indispensable reality of

spoken interaction that speakers may abstract away from the linguistic significance of phonesthemes or from established rules of morphological segmentation, thereby “playing” with phonetically similar yet semantically incompatible and indivisible words. In English, the essence of these principles is reduced to a single, most significant feature: the strong attachment of a consonant to the preceding vowel, resulting in the prevalence of closed syllables.

It is obvious that our aim is to improve the effectiveness and productivity of teaching the system of English syllabification. It is important for us to identify the dominant tendencies and concentrate on the most essential aspects of English pronunciation. Therefore, the question of establishing the exact location of syllable division is of secondary importance to us.

Key words: *Syllable, stress, speech, rhythm, tone, pronunciation*

ლინგვისტიკისტური ასპექტები გურამ რჩელიშვილის
მოთხრობაში „ბათარეკა ჭინჭარაული“

წიგნაძე შორენა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.15>

აბსტრაქტი: გურამ რჩელიშვილი ერთ-ერთი ყველაზე ნათელი ფიგურაა თანამედროვე ქართული პროზის ისტორიაში — ავტორი, რომლის ტექსტებიც გამოირჩევა ემოციურობით, ხატოვნებითა და ინდივიდუალური ნარატიული სტილით. მოთხრობა „ბათარეკა ჭინჭარაული“ მის შემოქმედებაში გამორჩეულია არა მხოლოდ შინაარსობრივი სიღრმითა და პერსონაჟის არაორდინარული ხასიათით, არამედ ენობრივი თავისებურებებით, რომლებიც ქმნიან განსაკუთრებულ, რჩელიშვილისეულ დინამიკურ და პოეტურ ატმოსფეროს.

სტატიაში ძირითადი ყურადღება გამახვილებულია ავტორის ლინგვისტურ და ენობრივ-სტილისტიკურ ასპექტებზე, რომლებიც განსაზღვრავენ ტექსტის უნიკალურობასა მხატვრულ ღირებულებას.

ავტორის ენა ექსპრესიულია და მიზნად ისახავს არა მხოლოდ ინფორმაციის გადმოცემას, არამედ მკითხველზე ძლიერი შთაბეჭდილების მოხდენას.

ტექსტში ჭარბობს არქაული ლექსიკა, რაც ხევესურული სამყაროს სიძველესა და ტრადიციულობას უსვამს ხაზს: „ჭიუხები“, „ხატობები“, „ჭირისუფალნი“, „ჯვარპერანგის ვაჟები“. ხშირად გვხვდება ეთნოგრაფიული ტერმინები „თემი“, „სისხლის გამოსყიდვა“, „ცხვარ-ძროხის გადახდა“, რომლებიც ტექსტს დოკუმენტურ სიზუსტეს ანიჭებს.

ამავე დროს, ავტორი იყენებს შეფასებით და ემოციურად დატვირთულ სიტყვებს: „საზარელი“, „დამამცირებელი“, „ულოგო ვნებები“, რაც ტექსტის სუბიექტურ, შეფასებით ხასიათს აძლიერებს.

მოთხრობა მდიდარია მარტივი და რთული წინადადებებით, რაც აზრის თანდათანობით განვითარებას უწყობს ხელს.

ტექსტი გაჯერებულია მხატვრულ-გამომსახველი საშუალებებით, როგორიცაა მეტაფორები: „ვაკის სამყაროდან მოწყვეტილი ცხოვრობდა ეს ხალხი“ — იზოლაციისა და სულიერი გამიჯვნის გამოხატვა. ეპითეტები: „ციცაბო ფერდობები“, „ბასრი ჭიუხები“, „სქელტანიანი კანონთა წიგნი“ — ვიზუალური და ემოციური ეფექტის გასაძლიერებლად. ანტითეზით: პოეზია — პროზა, რაც სულიერი და ყოფითი სამყაროს დაპირისპირებას გამოხატავს.

განსაკუთრებით საყურადღებოა კანონიკური და პოეტური ლექსიკის შერწყმა: იურისპრუდენციული ტერმინები- „კოდექსი“, „კანონი“, „იურისპრუდენციული“- ეჯახება პოეტურ მეტყველებას, რაც ხევესურული ცხოვრების ტრაგიკულ პარადოქსს ასახავს — მკაცრი წესრიგი და უკონტროლო ვნება.

მდალმხატვრული, ემოციურად დატვირთული ტექსტი, არქაული და ეთნოგრაფიული ლექსიკა, რთული სინტაქსი და მდიდარი ტროპები ერთობლივად ქმნის ხევესურეთის მკაცრ, ტრაგიკულ და პოეტურ სამყაროს შთამბეჭდავ სურათს.

საკვანძო სიტყვები: გურამ რჩელიშვილი, ხევესურეთი, ტრადიცია, ტროპული მეტყველება, ლინგვისტური ასპექტები.

გურამ რჩეულიშვილი მოთხრობაში „ბათარეკა ჭინჭარაული“, ქმნის მდიდარ, მრავალფეროვან ლიტერატურულ ნაწარმოებს, რომელიც მკითხველს აფიქრებს არა მხოლოდ სიუჟეტზე, არამედ ენის სიმდიდრეზე, ძალასა და შესაძლებლობაზე.

„ბათარეკა ჭინჭარაული“, ისევე როგორც მწერლის არაერთი მოთხრობა, წინასწარმეტყველებითაა დაწერილი. როგორც თვითონ ამბობს: წინასწარმეტყველებაში უყვარს კაცური ტანჯვა და არა წინასწარჭვრეტა. მოთხრობაში ჩართული ლეგენდა ალეგორიულია, მსგავსია მთავარი სიუჟეტისა და წინასწარ განწირულობის ეფექტს ქმნის. რჩეულიშვილის გმირები უმეტეს შემთხვევაში მასავით ადრე და ლამაზად კვდებიან. სწორედ ამის გამო ისინი მკითხველის გულში მარადიულად ცოცხლობენ.

მწერალი აქტიურად იყენებს ქართული კულტურული და კოლექტიური მეხსიერების საცავს და ქმნის მრავალშრიან მხატვრულ სახეებს. მხატვრული სისტემის ეს ელემენტები განსაზღვრავენ სწორედ გურამ რჩეულიშვილის თხრობის ინდივიდუალურობას.

არ არის შემთხვევითი, რომ სწორედ გურამ რჩეულიშვილისა და მისი თაობის წარმომადგენლებისათვის გახდა მთა განსაკუთრებული ლტოლვისა და ინტერესის საგანი. მთა, როგორც ნაკრძალი ღირსების, სისუფთავის, უბიწოების. იქ არსებულ ტკივილზე ყურადღების გამახვილება სწორედ მთის დიალექტით შეიძლებოდა. ეს არის მწერლის ერთგვარი მცდელობა, შეჩერდეს ხევსურეთიდან მოსახლეობის მიგრაცია. მთიდან აშლას/აყრას, ტრადიციების მოსპობას, კერის მოშლას, გაჩანაგებას მწერალი დიალექტის ხმოვანებითაც ეწინააღმდეგება.

მოთხრობაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ხევსურულ სამართალსა და ადათებს. ავტორი აღწერს დაუწერელ, მაგრამ მკაცრად მოქმედ კანონებს, რომლებიც სისხლის აღებასა და გამოსყიდვას არეგულირებს. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობდა უსისხლო გზით კონფლიქტის მოგვარების შესაძლებლობა (ცხვარ-ძროხით გამოსყიდვა), ხევსურული ღირსება ამას ხშირად სირცხვილად მიიჩნევდა. აქ ნათლად ჩანს ტრაგიკული წინააღმდეგობა კანონსა და მორალს შორის: კანონები თითქოს ადამიანურია, მაგრამ ხასიათი და ღირსების კოდექსი მათ აღსრულებას შეუძლებელს ხდის.

განსაკუთრებით დრამატულია ხევსურული კაცის სახე — „ჯვარპერანგიანი ვაჟი“, რომელიც სირცხვილს არ ეგუება და ხშირად შურისძიებას გვარების განადგურებამდე მიჰყავს. ეს აჩვენებს, რამდენად სასტიკი და შეუვალია ღირსების ცნება ამ საზოგადოებაში.

მონაკვეთის ერთ-ერთი უმთავრესი იდეა არის პოეზიის ბატონობა პროზაზე. ხევსურეთში ცხოვრება იმდენად დრამატული და ემოციურია, რომ პოეტურ ფორმას ბუნებრივად შობს. ხალხური ფოლკლორი და ხევსურული ლექსი კლასიკურ სიმაღლეს აღწევს, რადგან ის ამ ხალხის ტკივილს, ვნებასა და ტრაგედიას გამოხატავს. ავტორი ასკვნის, რომ ყოველი ხევსური პოეტია, ხოლო საუკეთესო პოეტი ის არის, ვინც ყველაზე მეტად იტანჯება — ტანჯვა აქ შემოქმედების წყაროდ არის წარმოდგენილი.

რჩეულიშვილისათვის უმთავრესი ღირებულება თავისუფლებაა. ამიტომაც, რომ თავს იკლავს მზია ჭინჭარაული, რომელსაც უკრძალავენ ოცნებას, რეალურიდან სხვა სამყაროში გადასვლას, „გზიდან ცდომას“, რაც სხვებისაგან განსხვავებულობაში ვლინდება. მამა-შვილს შორის შეჯახება ტრაგედიით სრულდება...

მოთხრობის თითოეული ფრაგმენტი ორგანულად ჯდება ტექსტის საერთო ქარგაში და ეხმარება მკითხველს პერსონაჟების ხასიათისა თუ ბუნების უკეთ

შეცნობაში. კაცს შეურაცხყოფს ოთხი კედელი - „ზამთრის დღის უმოქმედობისაგან ილღებიან კაცები, სახლის საქმე მათ არ ეკითხვით“. უქმად ყოფნა ბათარეკასათვის დამთრგუნველია, სწორედ ამიტომ არის ის ასეთი აღრენილი, მძიმე ხასიათის, გაბურძნვნილი, ზამთრის ლაბირინთში გახვეული. მართალია მზიაც უქმად ზის კოშკში, მაგრამ ის არ არის ჩაკეტილი, ის ლურჯი ფრინველივით დაფრინავს, თავისუფალია, შეუძლია ოცნება და ამით კოშკში არსებული სივრციდან, მთიდან, ზამთრიდან გასვლა. მზია ამით ჯობნის მამას, რაც კაცში გაღიზიანებას იწვევს. „ზის ქურქში გამოხვეული ეს უცნაური არისტოკრატი ქალი, რომელიც ბუნებამ აქ, შატილში გააჩინა და ელის...“ ბათარეკაც ელის ზამთრის გასვლას, მაგრამ მისი მოლოდინი სულ სხვაა, მას სისხლის აღების წყურვილი აქვს...

ამ უმძაფრესი ტკივილით აღსავსე პროცესის გადმოცემა, სწორედ მთის დიალექტით შეიძლებოდა. ესაა ფორმისა და შინაარსის ზუსტი თანხვედრა. მწერალი მხატვრული ეფექტის შესაქმნელად იყენებს დიალექტურ ლექსიკასა და მდიდარ ქართულ ფოლკლორს. დიალოგი მოკლე და მკვეთრია, შეიგრძნობა ხეცურულ ინტონაციას: „ქალაუ“; „ათასი ჭირი, ქალოო!!!“

გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობა, „ბათარეკა ჭინჭარაული“, თემატიკასთან ერთად ყურადღებას იპყრობს ლინგვისტიკის ტიპურ თვალსაზრისით. პერსონაჟების დასახასიათებლად, სიუჟეტების გასავითარებლად, მკითხველზე შთაბეჭდილების გასაძლიერებლად ავტორი ზუსტად და მიზანმიმართულად არჩევს ლექსიკას. მრავლად გვხვდება მხატვრული ხერხები, რომლებიც ტექსტს სიღრმესა და მრავალფეროვნებას სძენს.

ერთ-ერთი ლინგვისტური მახასიათებელი ეს არის ხალხური მეტყველების ინტეგრირება ტექსტში, რაც ბუნებრივად ესადაგება ბაღათურ ჭინჭარაულის ტიპაჟსა და მთის სოფლის გარემოს. დიალექტური მეტყველება მოთხრობაში სინამდვილის ასახვას, ავთენტურობას აძლიერებს და პერსონაჟების ფსიქოლოგიურ პორტრეტსაც უფრო უკეთ ასახავს.

გურამ რჩეულიშვილი თხრობისას მარტივთან ერთად ხშირად იყენებს პარატაქსულ კონსტრუქციას, რომელიც ქმნის შეგრძნებას „თითქოს ტექსტი თვითონაც მთის ფერდობივით ციცაბო და დაუსრულებელია“. მწერალი იყენებს ნახევრად თქმულ ფრაზებს, პერსონაჟები უმეტესად არ გამოხატავენ აშკარა ემოციებს, თუმცა სწორედ ეს თავშეკავებულობა, სიჩუმე მიგვანიშნებს მოქმედ პირთა შინაგან ტკივილსა თუ სიხარულზე: **გმინავს ბათარეკა, მოუშვა წვერი და ჩაებურძვნა ხასიათი.**

მწერლისეული მსოფლხედვა ვლინდება მეტაფორებში, შედარებებში, ფერთა გამაში, რომლითაც ამეტყველებულია მისეული სამყარო: **მთელი ღამე სდია გონებაგაშავებულმა და დილით დაეწია; ...გულში ჯავრს იდებენ და უცებ, თოვლის ჩამოყრისთანავე კუტებივით სხდებიან.** პროზაულ ლექსიკაში ყურადღებას იპყრობს სიტყვათა სემანტიკური ველების გაფართოება, რაც მწერლის სტილის თვალსაჩინო თავისებურებას წარმოადგენს: **დიდი ოთხკუთხედი კიდობანი - ვაჭრულად, მზაკვრული იერით ქონებას პირდებოდა გოგოს და მით იბირებს.**

ასახავს რა გარე სამყაროს, ფიზიკური ტკივილისა და ესთეტიკური განცდების შესაგრძნობად, მწერალი საკმაოდ შთამბეჭდავად იყენებს შედარებას, რომლითაც ვლინდება მისი კულტურულ-ნაციონალური და ინდივიდუალური თავისებურება: **ბუნებით ნაზი, ავაზაკივით უჟმური იყო ხასიათით და ქცევით ბათარეკა. უდედო ნუკრივით ფრთხილი, მშვენიერი და უსუსურია მისი სიყვარული. ...მკლავი გაუშეშდა, აეყარა ძარღვები წყრთასა და წყრთას შუა, არფის სიმებივით გაება და**

დაიჭიმა. ბოროტად აადევნა თვალი, ისევე როგორც საქონლის პარვისას ამხანაგის უმოქმედობის დროს გაბრაზებულს სჩვეოდა.

გურამ რჩეულიშვილი მოთხრობაში მონოტონურობის, უმოქმედობის, ჩაკეტილობის დროის აღსაწერად, რიტმისა და ფსიქოლოგიური ეფექტის გასაძლიერებლად, მიმართავს სიტყვათა გამეორებას: „დადის, დადის“ , „ზის...ზის..“ „თეთრია ყველაფერი.. თეთრია კოშკის სახურავებიც...”

მოთხრობაში არსებული მეტაფორები ტექსტის ერთგვარ საყრდენს წარმოადგენს. აქ აბსტრაქტული ცნებები ადამიანურ ურთიერთობად გარდაქმნილა, პოეზია ნიშნავს ვნებას, ინსტიქტს: „პოეზია ბატონობს პროზაზე...” აქ ცხოვრება აღქმულია მუდმივ ომად არა როგორც მხოლოდ სოციალური, არამედ - შინაგანი: „მარტოკაცის ბრძოლა ბუნებასთან და საკუთარ ხასიათ-ვნებასთან...” „ხინჯად შეეპარა ეს პირობა მონადირეს...” - ფიქრი, როგორც სხეულში შემძვრალი ავადმყოფობა. წარმოდგენილი მეტაფორები ტექსტს ფილოსოფიურ სიღრმეს ანიჭებს და ტრაგიკულ განზომილებაში გადაყავს.

გურამ რჩეულიშვილი ბუნებასა და საგნებს ცოცხალ არსებებად აქცევს: „სიპისაგან დატეხილი კედელი შეყვარებულია”, „უხმარი ხმლები იბრძვიან შეუჩერებლივ”, „კიბის საფეხურს უფრო უყვარს...” გაპიროვნებით მკითხველს აჩვენებს სამყაროს ანიმისტურ აღქმას, სადაც ადამიანი და გარემო განცალკევებული არ არიან.

ეპითეტები ქმნიან მკაცრი სამყაროსა და ნაზი სულიერების კონტრასტს: „ბასრი ჭიუხები”; „დაუნდობელი ციცაბო ფერდობები”; „შავი, ავი მიუკარებლობით მდგარი კედლები”; „გაბრწყინებული თვალები...”

საინტერესოა მოთხრობაში არსებული სიმბოლოები, რომლებიც ტექსტს სიღრმესა და ექსპრესიულობას ანიჭებს: **თოვლი** - სისპეტაკის, დუმილის, დროის გაჩერების; **კოშკი** - ტრადიციის, სიმტკიცის, დაცულობისა და გამომწვევდებულობის; **ჯიხვი** - ვნების, სიცოცხლის ინსტიქტის, აკრძალული სურვილის.

თხრობის ლაკონურობა, პოეტური რიტმი, გამომსახველობითი ხერხები ნათლად გვიჩვენებს გურამ რჩეულიშვილის ინდივიდუალურ მხატვრულ სტილს. მოთხრობაში ხევსურეთის ყოფის, ადათების, ისტორიული კონტექსტების აღწერა ინდივიდუალურ განცდებს, პოეტურ ხედვასა და შინაგან ვნებებს ერწყმის.

საბოლოოდ, მოთხრობა ხევსურეთს წარმოაჩენს როგორც ტრაგიკული სიდიადით სავსე სამყაროს, სადაც მკაცრი ბუნება, უღმობელი ადათები და მაღალი პოეტური სული ერთ მთლიანობად იკვრება. მაღალმხატვრული, ემოციურად დატვირთული ტექსტი, არქაული და ეთნოგრაფიული ლექსიკა, რთული სინტაქსი და მდიდარი ტროპები ერთობლივად ქმნის ხევსურეთის მკაცრ, ტრაგიკულ და პოეტურ სამყაროს შთამბეჭდავ სურათს. ტექსტის ენობრივი ფორმა სრულად ემსახურება მის შინაარსობრივ იდეას — აჩვენოს ხალხი, რომლის ყოფაც პოეზიად იქცევა.

ლიტერატურა:

1. გვენცაძე, ალ. (1974), ზოგადი სტილისტიკის საფუძვლები, გამომც. „თბილისი“.
2. კვაჭაძე, ლ. (2010). თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი. თბილისი: გამომცემლობა „რუბიკონი“.
3. კუხალაშვილი მ., ლომთაძე თ., მიქაძე მ., რუსაძე ი., ქაცარავა მ., ფხაკაძე ნ., (2007). პრაქტიკული სტილისტიკა. გამომცემლობა „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.
4. სანიკიძე, თ., (1994), ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, გამომც.თესაუ.

საანალიზო წყარო:

1. რჩეულიშვილი გურამ , „ბათარეკა ჭინჭარაული - <https://aura4.itweb.ge/311-proza/8503-guram-rcheulishvili--batereka-tchintcharauli.html>

Linguostylistic Aspects of a Guram Rcheulishvili's story “Batareka Chincharauli”

Tsignadze Shorena

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Abstract

Guram Rcheulishvili is one of the most prominent figures in the history of modern Georgian prose—an author whose works are distinguished by emotional intensity, vivid imagery, and an individual narrative style. The short story “*Baghareka Chincharauli*” occupies a special place in his literary legacy not only because of its thematic depth and the unconventional nature of its protagonist, but also due to its linguistic features, which create a distinctive, dynamic, and poetic atmosphere characteristic of Rcheulishvili’s writing.

This article primarily focuses on the author’s linguistic and stylistic aspects that contribute to the unique artistic value of the text. The author’s language is highly expressive and aims not merely to convey information, but to produce a strong emotional impact on the reader.

The text is rich in archaic vocabulary, which emphasizes the antiquity and traditional nature of the Khevsurian world, such as: “*ჭიუხეები*” [*chiukhebi*] (*rocky peaks*), “*ხატობები*” [*khatobebi*] (*ritual festivals*), “*ჭირისუფლები*” [*chirispulebi*] (*mourners*), “*ჯვარპერანგიანი ვაჟები*” [*jvarperangiani vazhebi*] (*cross-clad warriors*). Ethnographic terms are also frequent, including “*თემი*” [*temi*] (*community*), “*სისხლის გამოსყიდვა*” [*siskhlis gamoskidva*] (*blood redemption/blood ransom*), and “*ცხვარ-ძროხის გადახდა*” [*tskhvar-zrokhis gadaxda*] (*payment in sheep and cattle*) lending the narrative documentary precision.

At the same time, the author employs evaluative and emotionally charged words such as “*საზარელი*” [*sazareli*] (*terrible*), “*დამამცირებელი*” [*damamtsirebeli*] (*humiliating*), “*ულოგიკოვნებები*” [*ulogiko vnebebi*] (*illogical passions*) which intensify the subjective and judgmental tone of the text.

The short story is composed of both simple and complex sentences, allowing ideas to develop gradually and in layered form.

The text is saturated with figurative and expressive devices, including metaphors—for example, “*„ვაკის სამყაროდან მოწყვეტილი ცხოვრობდა ეს ხალხი“* (*these people lived cut off from the world of the plains*) expressing isolation and spiritual separation. Epithets such as “*ციცაბო ფერდობები*” [*tsitsabo ferdobebi*] (*steep slopes*), “*ბასრი ჭიუხეები*” [*basri tchiukhebi*] (*sharp cliffs*) and “*სქელტანიანი კანონთა წიგნი*” [*sqeltaniani kanonta wigni*] (*a thick-bodied book of laws*) enhance visual and emotional impact. The use of antithesis—*poetry versus prose*—expresses the opposition between the spiritual and the everyday worlds.

Particularly noteworthy is the fusion of canonical and poetic vocabulary: juridical terms “*კოდექსი*” [*kodeksi*] (*code*), “*კანონი*” [*kanoni*] (*law*), “*იურისპრუდენციული*” [*iurisprudentsiuli*] (*jurisprudential*) collide with poetic expression, reflecting the tragic paradox of Khevsurian life—a rigid order alongside uncontrollable passion.

Overall, the highly artistic and emotionally charged text, with its archaic and ethnographic vocabulary, complex syntax, and rich use of tropes, collectively creates an impressive portrayal of Khevsureti’s harsh, tragic, and poetic world.

Key words: Guram Rcheulishvili, Khevsureti, tradition, figurative language, linguistic aspects.

LEXICOGRAPHICAL APPROACH: DIFFERENCES IN RENDERING THE MEANINGS OF “SADOQAT” AND “LOYALTY” IN UZBEK AND ENGLISH DICTIONARIES

Khamrayeva Charos Norboyevna

Shakhrisabz state pedagogical institute, Uzbekistan

<https://orcid.org/0009-0001-8982-9071>

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.16>

Abstract: *The Uzbek term sadoqat and its English equivalent, loyalty, are compared lexicographically in this study using Uzbek Wiktionary, O‘zbek tilining izohli lug‘ati, and Oxford Learner’s Dictionary. The study delineates semantic and cultural divergences, structuring its inquiry across definitions, a comparative table, and implications, revealing that sadoqat emphasizes emotional-ethical commitment rooted in Arabic origins and collectivist values, while loyalty extends to pragmatic domains like commerce and politics and establishes the purpose: to uncover nuanced differences in conceptual expression between the languages. Tasks include obtaining dictionary definitions and actual discourse, with technique incorporating comparative linguistics, semantic field theory, and corpus analysis from materials including the British National Corpus, media texts, political speeches, and literary works.*

Results divide loyalty statements into personal, professional, socio-political, moral, religious, and commercial realms, highlighting Uzbek’s semantically deeper, ethically charged phrases vs English’s broader, context-specific lexicon (e.g., dedication, commitment). These findings apply to cross-cultural pragmatics, translation studies, and linguistics education, underlining collectivist vs individualistic tendencies. The conclusion affirms universal trust and steadfastness but underlines culturally driven differences, suggesting quantitative frequency analysis for greater robustness.

Key words: *lexicography, sadoqat, loyalty, Uzbek dictionaries, English dictionaries, semantic differences, cultural nuances, comparative linguistics.*

Introduction: Lexicographical approaches to value-laden concepts like “sadoqat” (Uzbek) and “loyalty” (English) reveal cultural-semantic divergences, as bilingual dictionaries often prioritize formal equivalence over pragmatic depth. In Uzbek dictionaries, “sadoqat” clusters with emotionally and ethically charged terms like “vafo,” “sodiqlik,” and “vafodorlik,” emphasizing moral steadfastness, while English monolingual sources portray “loyalty” across broader domains including commercial and institutional uses, alongside synonyms such as “faithfulness,” “allegiance,” and “devotion.” Moreover, The term “loyalty” in English encompasses six lexically diverse domains: personal (loyalty in relationships), professional (loyalty of employees), socio-political (oaths to nation), moral (ethical steadfastness), religious (faithfulness), and commercial (brand loyalty). Collectivist emphasis on collective honor above individualistic or market-driven usage is reflected in Uzbek sadoqat, which focuses on moral, religious, and sociopolitical domains and frequently blends with vafo (fidelity) and fidoyilik (self-sacrifice).

This study analyzes rendering differences in Uzbek-English bilingual dictionaries, addressing equivalence types, semantic asymmetries, and cultural adequacy to inform improved

lexicographic practices. (Jumanova, 2024)

Prior research underscores that dictionary equivalents reflect cultural scripts rather than exact matches, with English favoring nuanced distinctions and Uzbek consolidating richer connotations in fewer lexemes. The central question examines how these renderings handle domain shifts, such as “customer loyalty” versus patriotic “Vatanga sadoqat.” As demonstrated by proverbs like *Yaxshi ot jonini egasiga fido qiladi* (A good horse sacrifices its life for its owner), Uzbek interpretations of *sadoqat* prioritize self-sacrifice and communal peace. Anglo-Saxon pragmatism is reflected in English counterparts, which accommodate conflicting allegiances and contractual obligations. Corpus data indicates that commercial domination predominates in contemporary usage. This is where bilingual dictionaries fall short, providing one-to-one glosses such as “loyalty” without collocational or cultural annotations, resulting in partial equivalency.

Methods: The study employs comparative lexicography grounded in equivalence theory (Zgusta, 1971) and cultural semantics (Wierzbicka, 1997), categorizing equivalents as full, partial (one-to-many), or descriptive. Data sources include contemporary online Uzbek-English and English-Uzbek dictionaries (e.g., learner tools, Cambridge/Oxford integrations), supplemented by monolingual entries from Oxford and Cambridge for “loyalty” semantic ranges.

Entries were systematically coded for core equivalents, domain coverage (personal, professional, socio-political, moral, religious, commercial), and connotative notes. Asymmetries were quantified via thematic mapping, drawing on corpus-informed patterns from British National Corpus analyses adapted to dictionary microstructures.

Results: English-Uzbek renderings predominantly list “loyalty” as “sadoqat,” “sodiqlik,” or “vafo,” capturing personal and patriotic senses but underrepresenting commercial extensions like “loyalty programs,” which lack direct single-word Uzbek parallels. Uzbek-English entries reverse this, translating “sadoqat” primarily as “loyalty” with occasional “devotion” or “faithfulness,” compressing religious-patriotic phrases (e.g., “Vatanga sadoqat”) into broader terms and diluting ethical depth.

English sources delineate six domains (personal, professional, etc.), while Uzbek equivalents consolidate moral-religious nuances, yielding partial equivalence overall. Key asymmetries appear in utilitarian contexts. English “loyalty” collocates productively with programmatic and transactional nouns: *loyalty program*, *loyalty points*, *loyalty card*, *brand loyalty*, *customer loyalty*, *employee loyalty* (Oliver, 1999; Cambridge Dictionary; OED). In Uzbek, native moral-affective collocates dominate: *Vatanga sadoqat*, *do’sstga sadoqat*, *oilaga sadoqat*, *vafo qilmoq*, *sodiq do’sst* (O’zbek tilining izohli lug’ati).

The Uzbek triplet splits connotations:

sadoqat: high-register, ethically charged fidelity (often patriotic/religious/domestic) [O’zTL].

sodiqlik: steadiness/faithfulness of a person or stance, slightly less elevated than *sadoqat* [O’zTL].

vafo: keeping one’s word/promise; often poetic or idiomatic (*vafo qilmoq*) [O’zTL].

English “brand/customer loyalty” foregrounds repeat behavior and attitudinal commitment; Uzbek *sadoqat* foregrounds virtue and moral duty. Hence literal calques can sound solemn or misaligned in commercial contexts (Oliver, 1999; OED; Merriam-Webster).

Domain mapping and partial equivalence: Personal/relational: *loyalty* = *sadoqat/sodiqlik/vafo* depending on nuance (ethical fidelity vs. promise-keeping vs. steadfastness) [O’zTL; OED].

Civic/patriotic: *loyalty* = *Vatanga sadoqat* (close equivalence; ethical depth is preserved) [O’zTL].

Religious: *loyalty* = *e’tiqodiy sadoqat/ixlos* (English often compresses this into “devotion/faithfulness,” potentially flattening the ethical-spiritual layer) [OED; Merriam-Webster].

Professional/organizational: loyalty = sodiqlik (ish beruvchiga sodiqlik), sometimes sinonimized with fidoyilik (“dedication”), though the latter tilts toward self-sacrifice rather than allegiance (Cambridge; O‘zTL).

Commercial/consumer: loyalty (brand/customer) rarely maps to a single inherited Uzbek lexeme; functional renderings prevail: mijoz sodiqligi, brendga sodiqlik, mijozlarni ushlab qolish, qayta xaridga rag‘bat. Programmatic uses are typically descriptive: “loyalty program” → sodiqlik dasturi, bonus dasturi, mijozlar uchun mukofot dasturi; “loyalty points” → bonus ballari/loyalti ballari; “loyalty card” → bonus karta/klub karta (Oliver, 1999; Cambridge; industry usage in Uzbek marketing discourse).

Asymmetries and translation risk: Ethical dilution in EN→UZ: rendering “loyalty program” as “sadoqat dasturi” can evoke moral–virtue resonance foreign to retail contexts; “sodiqlik/bonus/mukofot dasturi” is clearer and culturally neutral (Oliver, 1999).

Ethical compression in UZ→EN: Vatanga sadoqat → “loyalty to the Motherland” risks sounding bureaucratic or flat; alternatives like “devotion to the homeland,” “steadfast patriotism,” or “patriotic fidelity” retain rhetorical weight (OED; Merriam-Webster).

Polysemy management: English distinguishes attitudinal vs. behavioral loyalty (e.g., attitudinal commitment vs. repeat purchase); Uzbek often encodes these via different constructions: ichki ishonch/ixlos vs. amaliy sodiqlik/qayta xarid odati (Oliver, 1999).

Functional equivalence in commercial contexts:

loyalty program → bonus dasturi / sodiqlik dasturi / mijozlar klubi (choose by brand voice: formal vs. promotional).

brand loyalty → brendga sodiqlik / brendga murosasiz sadoqat (the latter is emphatic/advertising-heavy).

customer loyalty → mijoz sodiqligi / mijozlarni ushlab qolish darajasi (analytics/reporting).

Register alignment in ethical domains: Vatanga sadoqat → devotion to the homeland / steadfast patriotism (avoid flattening to mere “loyalty” in ceremonial or rhetorical texts).

vafo qilmoq → keep one’s promise / remain true / stay faithful (choose by idiom and tone).

Explanatory glossing when necessary: “sodiqlik dasturi (loyalty program)” → subsequent mentions can use sodiqlik/bonus dasturi.

Collocational naturalness: Prefer Uzbek nouns that already collocate: bonus ballari (not overly literal “loyalty points”), klub karta/bonus karta (rather than heavy calques).

Overall equivalence is best in ethical-patriotic registers and weakest in utilitarian-commercial ones. English extends “loyalty” successfully into behavioral/marketing frameworks; Uzbek depends on descriptive, culturally neutral constructs to prevent inadvertent moral elevation. Direction-sensitive strategies—functional paraphrasing for commerce, register-preserving options for ethical discourse—yield the most faithful, idiomatic results (Oliver, 1999; OED; O‘zTL; Merriam-Webster; Cambridge).

References:

1. Cambridge Dictionary. (n.d.). Loyalty (definition and usage).
2. Jumanova, O. S. (2024). Different Types of Equivalence in Bilingual Dictionaries. *O‘zbekistonda Fanlararo Innovatsiyalar va Ilmiy Tadqiqotlar Jurnali*, 149–155.
3. Merriam Webster Dictionary. (n.d.). Loyalty (etymology, senses).
4. Oliver, R. L. (1999). Whence Consumer Loyalty? *Journal of Marketing*, 63(4), 33–44.
5. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. (n.d.). Entries: sadoqat, sodiq, vafo.
6. Oxford English Dictionary (OED). (n.d.). Loyalty (historical senses and collocations).
7. Umurzakova, A. (2025). Linguistic and Cultural Dimensions of Loyalty: A Comparative Study of English and Uzbek. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*, 12–16.

ლექსიკოგრაფიული მიდგომა: „Sadoqat“-ისა და „Loyalty“ მნიშვნელობების გადმოცემის განსხვავებები უზბეკურ და ინგლისურ ლექსიკონებში

ხამრაევა ჩაროს

შახრისაბზის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი, უზბეკეთი

<https://orcid.org/0009-0001-8982-9071>

აბსტრაქტი: სამეცნიერო სტატიაში შედარებით ლექსიკოგრაფიული ანალიზი ტარდება უზბეკური ტერმინის *sadoqat* და მისი ინგლისური ანალოგის *loyalty*-ს შორის, გამოყენებული ისეთი წყაროები, როგორიცაა უზბეკური ვიდიქნილარი, *O'zbek tilining izohli lug'ati*, და ოქსფორდის ლარნერის ლექსიკონი. კვლევა აჩვენებს სემანტიკურ და კულტურულ განსხვავებებს, რომლებიც არქიტექტურით გაყოფილია განმარტებამდ, შედარებითი ცხრილებითა და შედეგებით. *sadoqat* ემოციურ-ეთიკურ ერთგულებაზეა აქცენტირებული, რომელიც არაბული ფესვების და კოლექტივისტური ღირებულებების გავლენით გამოირჩევა, ხოლო *loyalty* გამოყენებით ვრცელდება პრაგმატულ სფეროებში, როგორიცაა ვაჭრობა და პოლიტიკა. კვლევის მიზანია ენათა მეთოდოლოგიური გამიჯვნისეული განსხვავებების აღმოჩენა. დავალებების მისაღწევად გამოიყენეს ლექსიკოგრაფიული წყაროები და ფუნდამენტური დისკურსი, ასევე შედარებითი ლინგვისტიკა, სემანტიკური სფეროს თეორია და კორპუსური ანალიზი მათ შორის ბრიტანული ეროვნული კორპუსის, მედია ტექსტებისა და პოლიტიკური სიტყვით გამოსვლების მაგალითით. შედეგებმა აჩვენა, რომ ერთგულების გამომხატველობათა კატეგორიები მოიცავს პირად, საპროფესიო, სოციო-პოლიტიკურ, ეთიკურ, რელიგიურ და კომერციულ სფეროებს, სადაც უზბეკური მეტ სემანტიკურ დატვირთვას და ეთიკურ დატვირთვას შეიცავს, ხოლო ინგლისური ფართო კონტექსტობრივი ლექსიკონია (მაგალითად, *dedication, commitment*). დასკვნა ხაზს უსვამს უნივერსალურ ნდობას, მაგრამ კულტურული ნიუანსებს, აგრეთვე სთავაზობს რადენობრივ სიხშირის ანალიზის აუცილებლობას სიძლიერის გასაზრდელად.

საკვანძო სიტყვები: ლექსიკოგრაფია, *sadoqat, loyalty*, უზბეკური ლექსიკონები, ინგლისური ლექსიკონები, სემანტიკური განსხვავებები, კულტურული ნიუანსები, შედარებითი ლინგვისტიკა

Аннотация: В данной научной статье проводится сравнительный лексикографический анализ узбекского термина *sadoqat* и его английского эквивалента *loyalty*, с использованием таких источников, как узбекский Викисловарь, *O'zbek tilining izohli lug'ati* и словарь *Oxford Learner's Dictionary*. Исследование выявляет семантические и культурные различия, структурируя материал через определения, сравнительную таблицу и выводы. Термин *sadoqat* акцентирует эмоционально-этическую приверженность, основанную на арабских корнях и коллективистских ценностях, тогда как *loyalty* охватывает прагматические сферы, такие как торговля и политика. Цель исследования — выявить тонкие различия в концептуальном выражении между языками. В задачи входит сбор определений из словарей и аутентичного дискурса, а методология включает сравнительную лингвистику, теорию семантических полей и корпусный анализ на материалах, включая Британский национальный корпус, медийные тексты, политические выступления и литературные произведения. Результаты классифицируют выражения лояльности в личной, профессиональной, социально-политической, моральной, религиозной и коммерческой сферах, подчеркивая более семантически насыщенные и этически окрашенные узбекские термины по сравнению с более широким контекстуальным лексиконом английского (например, *dedication, commitment*). Заключение подтверждает универсальность доверия и верности, но подчеркивает культурные нюансы, предлагая количественный анализ частотности для повышения надежности результатов.

ქალის ხვედრი თუ ქალის ტვირთი მიხეილ ჯავახიშვილის მხატვრულ ნააზრევში

ბლუიშვილი გვანცა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.17>

აბსტრაქტი: მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში გამორჩეულ ადგილს იკავებს ქალთა სახეები. შესაბამისად, ამ საკითხს ქართულ სამეცნიერო სივრცეში სათანადო ყურადღება აქვს დათმობილი.

ცხოველი ინტერესის საგნად იქცა ის საკითხი, თუ რა როლი აკისრიათ მიხეილ ჯავახიშვილის ქალ პერსონაჟებს საზოგადოების წინაშე. ყოველი თაობის ინტერესს იწვევს, როგორ იქმნებიან ისინი.

მიხეილ ჯავახიშვილისათვის მნიშვნელოვანია ის ქალი პერსონაჟები, რომლებმაც მნიშვნელოვანი ადგილი დაიმკვიდრეს ქართველთა ცნობიერებაში. მწერალი ცდილობს თითოეული ქალის სახე წარმოაჩინოს ისე, რომ მისაბამი გახდეს, მათი საქციელი მომავალი თაობისათვის. დაანახოს მკითხველს, სად იყო დაშვებული შეცდომები სისუსტის გზაზე.

ავტორი გმობს ქალის სიმსუბუქეს, ანგარებას, ქარაფშუტობას, უღირსობას. მიხეილ ჯავახიშვილს სძულს ფუტურო პერსონაჟები, ისეთები, როგორებიც არიან მარგარიტა ყაფლანიშვილი და ქეთევან ახატნელი, მკითხველს ლოგიკურად მიაჩნია აღნიშნულ მთავარ გმირთა უფრო მეტად გაუკუღმართება და ჭაობში ჩაძირვა.

მიხეილ ჯავახიშვილმა ასეთი მხატვრული სახეების შექმნით გვიჩვენა, რომ ადამიანი რომელ კლასსაც არ უნდა ეკუთვნოდეს, ისტორიის რომელ ეტაპზეც არ უნდა იდგეს, ადამიანური სინდის-ნამუსი არ უნდა შემოიძარცვოს. მით უმეტეს ქალი ამ შემთხვევაში მოჩვენებითად იქით არ უნდა გადაიხაროს, საიდანაც სარგებელს მოელის, ეს ხომ უგარანტო და დროებითი სიამეა.

აღნიშნულზე მეტყველებს მწერლის პუბლიცისტური ნააზრევიც, სადაც ვკითხულობთ:

“მხოლოდ დრო და სივრცეა მარადიული” (ჯავახიშვილი, მ., 2015:17).

“მარგო ისტერიით გახდა ავად სქესის ნიადაგზე. ჯაყომ მოარჩინა” (ჯავახიშვილი, მ., 2015:28).

“სულიერი სიცარიელე და გარეგანი ბრწყინვალეობა” (ჯავახიშვილი, მ., 2015: 61).

“მარტოობის შიში სისუსტის ნიშანია” (ჯავახიშვილი, მ., 2015:289); “სიყვარული უსაზღვრო სიკეთეა, სულიერი დადნობაა. დანარჩენი მხოლოდ სიტკბოებაა, ვნებიანობა, ხორცის აგონია. მან არც პატიება იცის, არც სიკეთის ქმნა” (ჯავახიშვილი, მ., 2015:163); “ქალს შუბლის ძარღვი გაუწყდა. ე.ი. სინდისი დაეკარგა” (ჯავახიშვილი, მ., 2015:354).

მიხეილ ჯავახიშვილმა ორიგინალური და თავისთავადი ქალი პერსონაჟების მხატვრული სახეების შექმნით ამხილა ეპოქის სინამდვილე. მისი ქალი პერსონაჟების ხვედრი აღმოჩნდა სწორედ ეპოქის მძიმე უღელი, ქალის პიროვნების დაკნინება ხომ ისეთივე საშიში მოვლენაა ერისათვის, როგორც “ჯაყობა”, “კვაჭიზმი” თუ “ყვარყვარეობა”.

რაც შეეხება მათ ტვირთს, როდესაც ადამიანი ინსტიქტების მონა ხდება და მის მოქმედებას ეგოიზმი წარმართავს, ტვირთი, რომელიც შესაძლებელია დასახული მიზნის მისაღწევად აიკიდეს მხრებზე, გაცილებით დიდი და ძნელად საზიდია და შესაძლებელია მის ქვეშ გაისრისონ კიდეც. „ორთა უფალთა შორის“ მერყევი ადამიანები გაორებული და გზააზნეულნი არიან, ეს საკითხი ერთ-ერთ მტკივნეულ პრობლემად იქცა მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში.

საკვანძო სიტყვები: მიხეილ ჯავახიშვილი, ქალის ტვირთი, ხვედრი.

მიხეილ ჯავახიშვილის მრავალმხრივ საინტერესო ლიტერატურული მემკვიდრეობა მარადიული მსჯელობის საგანია არაერთ საჭირობოროტო საკითხზე.

მწერლის მხატვრულ ნააზრევში, საყოველთაოდ ცნობილია, რომ განსაკუთრებული სიმძაფრით ირეკლება თანადროული ეპოქალური პრობლემები.

მიხეილ ჯავახიშვილი ძალიან კარგად იცნობს თავისი ეპოქის ქალაქისა თუ სოფლის მკვიდრ ქართველთა ყოფას. რეალობიდან იღებს სათავეს მწერლის პერსონაჟთა სამოქმედო არეალი.

„მე მიყვარს საქართველოს წარსული, მე მძულს მისი დღევანდელიობა, მე მწამს მისი მომავალი“ (ჯავახიშვილი, მ., 2011:270). მწერლის უბის წიგნაკში გაკეთებული ეს ჩანაწერი ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის იმაზე, თუ რამდენად მიუღებელი იყო მიხეილ ჯავახიშვილისთვის საბჭოთა ეპოქა, იმ დროს გამეფებული მედროვეობა.

საკუთარი ტვირთის ქვეშ გასრესილი ადამიანთა სიჭარბე მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედების მახასიათებლად იქცა. „ჯაყოს ხიზნებში“ დაუნდობელი სატირული კალმით არის წარმოდგენილი სიბოროტე - ჯაყო, უმწეობა - თეიმურაზი და მათი ერთობლივი მსხვერპლი - მარგო. რომანში ასახული ხორციელი დევრადაციისა და დაკნინების სურათი ეროვნული ტრაგედიის სიღრმეს უნდა გულისხმობდეს. ზნეობრივი შოლტის გაცოფებულმა ქნევამ სიყვარულის ნიშანწყალი გააქრო, არ გაარჩია სქესი. ცხოვრების ფორმულას ჰგავს და ადამიანურ გამოცდილებად შეიძლება ჩაითვალოს მარგარიტა ყაფლანიშვილის სიტყვები: „ვნახე. განვიცადე. მწამდა. ვსტიროდი“ (ჯავახიშვილი, მ., 2019:207).

მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში გამორჩეულ ადგილს იკავებს ქალთა სახეები. შესაბამისად, ამ საკითხს ქართულ სამეცნიერეო სივრცეში სათანადო ყურადღება აქვს დათმობილი.

ცხოველი ინტერესის საგნად იქცა მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში ქალი პერსონაჟები. განსაკუთრებით კი ის საკითხი, თუ რა როლი აკისრიათ მიხეილ ჯავახიშვილის ქალ პერსონაჟებს საზოგადოების წინაშე. ყოველი თაობის ინტერესს იწვევს, როგორ იქმნებიან ისინი, რა დატვირთვა აქვს თუნდაც მათ საკუთარ სახელს. მაგალითად მარგარიტა ყაფლანიშვილი გავიხსენოთ. შემთხვევით როდი ჰქვია მას მარგარიტა - ვკითხულობთ მარგოს დახასიათებას, როგორც „ჯვარცმული ანგელოზი“, რატომ დაარქვა ავტორმა მარგარიტა? ეს სახელი კავსირშია იესოს შეგონებასთან, რომელიც თეიმურაზს ყველაზე მძიმე წუთებში ახსენდება: „ნუ მისცემთ სიწმიდესა ძალღთა, ნუცა დაუფნთ მარგალიტა თქვენსა წინაშე ღორთა, ნუუკუე დათრგუნონ იგი ფერხითა მათითა და მოიქცენ და განგხეთქნენ თქუენ“ (ჯავახიშვილი, მ., 2019:139).

მკვლევართა აზრი მარგოს პერსონაჟთან დაკავშირებით არაერთგვაროვანია, ნაწილი მის თავგადასავალში ადამიანის მონად გადაქცევის პროცესს ხედავს. მარგო არის პიროვნება, რომელიც დამცირებას პროტესტით პასუხობს, ხოლო შემდეგ ეგუება, რადგან თავის უძლურებას გრძნობს. მისი ზნეობრივი დაცემა გაგრძელდა იქამდე, სანამ სოციალური მონობით არ დასრულდა. მეცნიერთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ მარგო მსხვერპლია, ის თეიმურაზის უხერხემლობამ და ჯაყოს ძალადობამ შეიწირა. საყურადღებოა, რომ მარგოს ალეგორიულ სახეში ჩვენი ქვეყნის ბედის ანარეკლსაც ხედავენ და ყველა ქართველის მიმართ საყვედურივით გაისმის მარგოს სიტყვები: „ღმერთმა ჩემი ცოდვა შენ დაგაკისროს“ (ჯავახიშვილი, მ., 2019:197). მწერლის ქალიშვილი - ქეთევან ჯავახიშვილი იხსენებს: „ჯაყოს ხიზნების“ მე-2 გამოცემის ყდაზე ძაღლებია გამოსახული, რომლებიც ყმუიან, ავტორის აზრით მარგო მოელის გათავისუფლებას და ყმული მაგის ნიშანია.

მარგარიტა ყაფლანიშვილი, როგორც ქალი, თავდაპირველად დიდ სიბოძასა და მზრუნველობას იჩენს მეუღლისადმი, მოვლენების შემდეგი განვითარებისას ვხედავთ, რომ ის საკმაოდ გამძლე და მომთმენიც აღმოჩნდა, თუმცა შინაგანი სიმსუბუქე მართალია ჩაცხრა, მაგრამ როცა ფაქტის წინაშე დადგა „ნადირ“ მოურავთან, მისი გაციებული გონება მზურვალე გრძნობებთან დამარცხდა. მისი შემდეგი გადაწყვეტილებები, შეჰგუებოდა მოურავის ხასობას, თავი დაედწია შიმშილისა და ხელმოკლეობისათვის მიგვანიშნებს, რომ მარგო ანგარიშის ქალია. მან საკუთარი ქმედება იმით გაამართლა, რომ უუნარო ქმარი ყავს გვერდში, თუმცა აქ მკითხველს კითხვა უჩნდება, უბიძგებს კი ქალს ქმრის უხერხემლობა ჩაიდინოს

გამოუსწორებელი დანაშაული, შესცოდოს, იმრუშოს? მაგრამ მარგოს ფსიქოლოგიურმა ეგომ დამნაშავე მალევე მონახა და ეს დიახ, თეიმურაზია, მისი „დონდლო“, „უძვლო“ მეუღლე.

მიხეილ ჯავახიშვილმა კარგად იცის, რომ ყოველი ადამიანის ბუნებას, და ხასიათსა და ქცევას განაპირობებს არა მხოლოდ განათლება ან საზოგადოებრივი მდგომარეობა, არამედ სისხლი, რომელიც თაობების ცოდვა-მადლის შემნახველი და მატარებელია. არქეტიპები და გენები ადამიანის მოტივაციასა და ფიქრს ხსნის. მარგოს არსებაში ჭიდილი დაიწყო და ხორცი აჯანყდა, თითქოს მისი სისხლი და გული განაპირდნენ და განზე გადგნენ.

ვნებაზეა გადატანილი ძირითადი აქცენტი, წამიერად იპყრობს ვნება ადამიანის გონებას და საბედისწეროდ ცვლის ეს წამი ადამიანის ცხოვრებას. მარგოს ანგარებიან გულში ნოყიერი ნიადაგი იპოვა ცოდვის მარცვალმა გასაღვივებლად. ბუნებრივია, მკითხველს ყოველთვის უჩნდება კითხვა, რატომ ეყოლა შთამომავალი მარგოს ჯაყოსგან და არა თეიმურაზისგან? საქმე იმაშია, რომ უმწეო ალტრუიზმი და პასიურობა უნაყოფოა, ხოლო მიზანთროპია და პასიურობა ნაყოფიერი. საფრთხეს შეიცავს მსგავსი მომავალი.

მიხეილ ჯავახიშვილი, საგულისხმოა, რომ გულისტკივილით შესცქერის მარგოს დაცემას. მარგო თავადაზნაურულსა და გაფოფინებულ სულს გამწარებულს დაათრევს, დალასლასებს. მისი ასეთი ყოფა მწერლის პასუხია მარგოსადმი. ავტორი გმობს მსგავსი ქალის ანგარებას, უღირსობას, სიმსუბუქეს, ქარაფშუტობას.

მიხეილ ჯავახიშვილმა ხევისთავების მაგალითზე მაღალ მხატვრული ოსტატობით გვიჩვენა, რომ ადამიანი ისტორიის რომელ ეტაპზეც არ უნდა იდგეს, რომელ კლასსაც არ უნდა ეკუთვნოდეს, ადამიანური სინდის-ნამუსი არ უნდა შემოიძარცვოს. მით უმეტეს ქალი მოჩვენებითად იქით არ უნდა გადაიხაროს, საიდანაც სარგებელს მოელის, ეს ხომ დროებითი და უგარანტიო სიამეა. დიახ, ადამიანთა ასეთი კატეგორიის ტიპური წარმომადგენელია მარგარიტა ყაფლანიშვილი. მისი საბოლოო მდგომარეობა, არის ხვედრი, რომელის თანავტორი თავადვე იყო. ხოლო ტვირთში, რაც შეიძლება ვიგულისხმოთ აგრეთვე თავად მიიღო მონაწილეობა, მოამზადა და მხრებზე აიკიდა.

ამ მხრივ არანაკლებ ნიშვნელოვანია რომანი „ქალის ტვირთი“, ნაწარმოებში განხილული ძირითადი საკითხები მკითხველს ღრმა საფიქრალს უტოვებს. მიხეილ ჯავახიშვილი თავად-აზნაურთა შთამომავალ ქეთევან ახატნელის ტრაგიკულ ბედზე მოგვითხრობს. რომანში ისეთი საკითხები ლიდერობს, როგორიც არის ქალის როლი პოლიტიკაში, ქალის მხრიდან გაწეული გამძლეობა, რისკი და გადაწყვეტილებები, რომელიც შეიძლება მიიღოს სიყვარულის გამო.

მიხეილ ჯავახიშვილის ბოლოდროინდელი ნაწერები გაჟღენთილია კრიტიკულ-მამხილებელი და ამავდროულად რეალისტური კოლორიტით, ჰუმანისტური პათოსით, რაც ახალი სიტყვა იყო ქართულ მწერლობაში.

მიუხედავად იმისა, რომ ქეთევანი იდეურად პროლეტარიატს ემხრობოდა ის მაინც თავისი კლასის პირმშოდ დარჩა და მისი დაღუპვის მიზეზიც ეს გახდა. ნაწარმოების მთელი სიუჟეტური ხაზი და უპირველესყოვლისად სათაური მიგვითითებს, რომ მწერალი დაინტერესებულია გაარკვიოს ქალის როლი, მისი ხვედრი, მისი ტვირთი იმ ისტორიულ-პოლიტიკურ ამბებში, რომელსაც პირველი რევოლუცია მოიცავდა.

მიხეილ ჯავახიშვილი ქალთა საკითხის სიღრმისეულ განხილვას გვთავაზობს „ქალის ტვირთში“. რომანში გვიყვება რა თავად-აზნაურთა შთამომავალ ქეთევან ახატნელის ტრაგიკულ ბედზე. ამავდროულად არანაკლები სიმძაფრით გვიხატავს გმირი ქალის თვისებებს - მართა დოვლათიშვილის მხავრული სახის შექმნით. მათი თვისებებისა და ქმედებების შეპირისპირებით ავტორი მკითხველს მთავარი პრობლემის წინაშე აყენებს, თუ როგორ უნდა იყოს გამძლე და თავდადებული ადამიანი, პატიოსანი, სიყვარულში ერთგული და პატრიოტი. სწორედ ისეთივე როგორიც მართაა. მან საკუთარი წილი ტვირთი ამაყად მოიგდო მხრებზე და ბოლომდე ატარა, ხოლო ქეთევანის შემთხვევაში, ავტორი გვაცნობს გაორებულ პიროვნებას, საგულისხმოა, რომ ქეთევანს რომანის დასაწყისშივე სარკიდან ვიცნობთ. მის პიროვნულ ჩამოყალიბებაზე გავლენას ახდენს საცხოვრებელი წრე და გარემო, რომელის საზოგადოებასაც მისივე ოჯახის წევრები ქმნიან, სხვადასხვა პარტიას ეკუთვნიან და ქეთევანს ყველა საკუთარ მხარეს ექაჩება, აგრეთვე მეგობრები, რომელთა წყალობით

ქეთევანმა დაინახა მეფის ხელისუფლების სისასტიკე და „შავი გედი“ კოშკიდან ჩამოვიდა.

ქეთევან ახატნელი დემოკრატიული შეხედულებებით მივიდა რევოლუციამდე მაგრამ მან მაინც ვერ შეძლო ბოლომდე მისი შეხორცება. არ ეყო ძალა გამხდარიყო „ივდიით“. ქეთოს გააზრებული აქვს, მართას მსაგვსად გაბედული ნაბიჯები უნდა გადადგას და ზურაბის ყურადღება უნდა დაიმსახუროს, ის ხედავს, რომ ზურაბი მართას ანიჭებს უპირატესობას. რევოლუციური რწმენის გავლენით ზურაბისთვის დგამს გაბედულ ნაბიჯებს და ფიქრობს, რომ შეუძლია დეკაბრისტის ცოლის ტვირთი გასწიოს და ივდიობა იკისროს. თუმცა შემდეგ განვითარებული მოვლენებიდან ჩანს, რომ ივდიობასაც გამბედაობა სჭირდებოდა და ქეთოს ძალას აღემატებოდა. ქეთევანი ოცნებებით უფრო მივიდა რევოლუციასთან, ვიდრე რწმენით.

აღსანიშნავია, ქეთო, როგორც ქალი საკმაო ქარაფშუტობას იჩენს, ხორციელი ტკბობის გამო ზურაბთან გადადგმული თამამი ნაბიჯები მის სულიერ დაცემამდე მიდის, რადგან მან ცოდვაში ფეხი ჩადგა ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც ავშაროვის ცოლი ჯერ კიდევ არ გამხდარიყო. მისი გაორება და ორჭოფობა თავს იჩენს საზოგადოებრივი ცხოვრების გარდა პირად ცხოვრებაშიც. ქეთევანმა საძულველ ავშაროვზე დაქორწინებითა და შემდგომ ზურაბ გურგენიძის საყვარლად გახდომით შეასრულა არა ბიბლიური ივდიობის როლი, არამედ ზურაბ გურგენიძისეული ივდიობისა. ზურაბისაგან წაქეზებულმა ქალმა „თავი საბილწოდ მისცა მტერს“, რითაც ქეთო ახატნელი, როგორც მკვლევარი ლ. წიქარიშვილი მიუთითებს, დაშორდა თავის პირველსახეს – ქეთევან წამებულს, რადგან მკვლევრის აზრით ქეთევან ახატნელი მიხეილ ჯავახიშვილთან აღნიშნავს ქრისტოცენტრული ცნობიერების იდეალს – იდეას მსხვერპლისა, რომელსაც ეფუძნება ქართული ქრისტიანული კულტურა.

მას შემდეგ, რაც ქეთო მიხვდა, რომ ზურაბის იმედზე აღარ უნდა ყოფილიყო და მართასთან ერთად გააცილა, ცდილობს დაიბრუნოს კლიმიაშვილის ყურადღება და შუქურაულთან იგივეს იმეორებს. აქ მთავარი ის ფაქტია რომ იგი ცდილობს ძველი თავყვანისმცემლებიდან დაიბრუნოს რომელიმე, რაც მის პიროვნებას ამცირებს.

ქეთოს უნებისყოფობას ამტკიცებს მისი თვითმკვლელობის მცდელობა. ქეთომ ვერ შეძლო რევოლუციის მიმღე ტვირთის ზიდვა, როგორც მართა დოვლათაშვილმა. ქეთევან ახატნელის წარმომავლობა მისი სისუსტის განმსაზღვრელია. ქეთოს ხვედრი ცხრაასხუთის მონაწილე იმ საზოგადოების ხვედრია, ვინც პირველივე სუსხის შეგრძნებისას განზე გადგა. ქეთევან ახატნელი საკუთარი ტვირთის ქვეშ გაისრისა.

ქეთევან ახატნელის საპირისპიროდ მწერალი მუშათა კლასის წარმომადგენელს, გაუზზარავი ხასიათის მართა დოვლათიშვილს გვიხატავს და ამით სწორედ ამ კლასის უპირატესობას უსვამს ხაზს ავტორი. იგი საშუალებას გვაძლევს ეს ორი პერსონაჟი ქალი შევადაროთ ერთმანეთს, რადგან რომანის სათაური „ქალის ტვირთი“ მხოლოდ ქეთოს ტვირთს როდი გულისხმობს, იგი მართას ტვირთიც საყურადღებოა, რომელიც ქეთოს ტვირთზე უფრო მძიმე და რთული საზიდია, მაგრამ არ დაცემულა მართა, მან ერთგულად, მებრძოლი სულით და წელში გამართულმა ზიდა ის. მართა იმ განსაკუთრებულ ქალ პერსონაჟებს შორისაა, რომლებიც ქართულმა ლიტერატურამ სხვადასხვა ეპოქაში — როგორც XX საუკუნეში, ისე ადრეულ პერიოდშიც — შექმნა. იგი ატარებს ყველა იმ ღირსებას, რაც „ქართველის“ დედის ხატებას ქმნიდა: ერთგულებას, სისუფთავეს, მტკიცე ნებას, თავდადებასა და შეუდრეკელ მოთმინებას. თავისი ძლიერი ხასიათითა და ბრძოლისუნარიანი სულით მართა ღირსეულად დგას ქართულ ლიტერატურაში აღბეჭდილ მებრძოლ ქალთა გვერდით.

მიხეილ ჯავახიშვილმა ამ რომანით გამოააშკარავა ქალები, რომლებიც დარჩნენ საკუთარი წრის შვილებად, ზოგი რევოლუციას მიეკედლა და ვერ შეეთვისა, ამიტომაც საკუთარმა ტვირთის სიმძიმემ გასრისა, ზოგი პირიქით რევოლუციის წინაშე მედგრად დადგა და გაითავისა საკუთარი წილი ტვირთი, მძიმე და ძნელად საზიდი, მაგრამ, მაინც საკუთარ ხვედრად აქცია. ეს არის რომანი, სადაც დაკისრებული მორალური ტვირთის ზიდვა ერთმა ქალმა შეძლო, მეორემ-ვერა. სწორედ ამიტომ არ შეცვალა ავტორმა სტალინის რჩევის მიუხედავად რომანის სათაური ეს არის „ქალის ტვირთი“ და არა „ქალის ვალი“.

მიხეილ ჯავახიშვილისათვის მნიშვნელოვანია ის ქალი პერსონაჟები, რომლებმაც მნიშვნელოვანი ადგილი დაიმკვიდრეს ქართველი ერის ცნობიერებაში. მწერალი ცდილობს თითოეული ქალის სახე წარმოგვიდგინოს ისე, რომ მისაბამი გახდეს, მათი საქციელი

მომავალი თაობისათვის. დაგვანახოს მკითხველს, სად იყო დაშვებული შეცდომები სისუსტის გზაზე.

ავტორი გმობს ქალის სიმსუბუქეს, ქარაფშუტობას, უგუნურებას, უღირსობას. მიხეილ ჯავახიშვილს სძულს ფუტურო პერსონაჟები, ისეთები, როგორებიც არიან მარგარიტა ყაფლანიშვილი და ქეთევან ახატნელი, მკითხველს ლოგიკურად მიაჩნია აღნიშნულ მთავარ გმირთა ჭაობში ჩადირვა და უფრო მეტად გაუკუღმართება.

აღნიშნულზე მეტყველებს მწერლის პუბლიცისტური ნააზრევიც, სადაც ვკითხულობთ :

“მხოლოდ დრო და სივრცეა მარადიული” (ჯავახიშვილი, მ., 2015: 17).

“მარგო ისტერიით გახდა ავად სქესის ნიადაგზე,ჯაყომ მოარჩინა” (ჯავახიშვილი, მ.,2015:28).

“სულიერი სიცარიელე და გარეგანი ბრწყინვალეობა” (ჯავახიშვილი, მ., 2015 : 61).

“მარტოობის შიში სისუსტის ნიშანია”(ჯავახიშვილი, მ., 2015: 289).

“სიყვარული უსაზღვრო სიკეთეა,სულიერი დადნობაა. დანარჩენი მხოლოდ სიტკბოებაა, ვნებიანობა, ხორცის აგონია. მან არც პატიება იცის,არც სიკეთის ქმნა”(ჯავახიშვილი, მ., 5015:163).

“ქალს შუბლის ძარღვი გაუწყდა. ე.ი. სინდისი დაეკარგა”(ჯავახიშვილი, მ., 2015:354).

ამდენად, მიხეილ ჯავახიშვილმა ორიგინალური და თავისთავადი ქალი პერსონაჟების მხატვრული სახეების შექმნით ამხილა ეპოქის სინამდვილე. ჩვენ მიერ ნახსენები პერსონაჟებისათვის ხვედრი აღმოჩნდა სწორედ ეპოქის მძიმე უღელი, ქალის პიროვნების დაკნინება ხომ ისეთივე საშიში მოვლენაა ერისათვის, როგორც “ჯაყობა”, “კვაჭიზმი“ თუ “ყვარყვარეობა”.

რაც შეეხება მათ ტვირთს, როდესაც ადამიანი ინსტიქტების მონა ხდება და მის მოქმედებას ეგოიზმი წარმართავს, ტვირთი, რომელიც შესაძლებელია დასახული მიზნის მისაღწევად აიკიდეს მხრებზე, გაცილებით დიდი და ძნელად საზიდია და შესაძლებელია მის ქვეშ გაისრისონ კიდევ. „ორთა უფალთა შორის“ მერყევი ადამიანები გაორებული და გზააზნეულნი არიან, ეს საკითხი ერთ-ერთ მტკივნეულ პრობლემად იქცა მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში.

ლიტერატურა:

1. კვანჭილაშვილი, ტ.,(1987), მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედება, თბილისი,თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა;
2. ნიკოლეიშვილი, ა., (2013), ქართული ლიტერატურა, თბილისი, გამომცემლობა “საქართველოს მაცნე”;
3. ჯავახიშვილი, ქ., (1989), მიხეილ ჯავახიშვილი, თბილისი, საბჭოთა საქართველო;
- 4.ჯავახიშვილი,მ.,(2015), უბის წიგნაკებიდან , თბილისი, გამომცემლობა “ინტელექტი”;
- 5.ჯავახიშვილი,მ.,(2011),უბის წიგნაკებიდან ჩანაწერები, თბილისი. გამომცემლობა „ინტელექტი”;
6. ჯავახიშვილი, მ., (2019), ჯაყოს ხიზნები, თბილისი, გამომცემლობა “ქართული”.

Woman's Fate or Woman's Burden in the Artistic Thought of Mikheil Javakhishvili

Bluishvili Gvantsa

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

Female characters occupy a prominent place in the works of Mikheil Javakhishvili. Accordingly, this issue has been given due attention in Georgian scholarly circles.

The question of what role Mikheil Javakhishvili's female characters are assigned in society has become a subject of keen interest. How they are created piques the interest of every generation.

For Mikheil Javakhishvili, those female characters who have secured a significant place in the Georgian consciousness are of great importance. The writer attempts to portray each female character

in such a way that she becomes a role model, with her actions serving as an example for future generations. He aims to show the reader where mistakes were made on the path of weakness.

The author condemns a woman's frivolity, greed, flightiness, and unworthiness. Mikheil Javakhishvili despises hollow characters, such as Margarita Kaplaniashvili and Ketevan Akhatneli; the reader finds it logical that these main characters become further corrupted and sink into a quagmire.

By creating such artistic figures, Mikheil Javakhishvili showed us that a person, regardless of the class to which they belong or the historical period in which they live, should not be stripped of their human conscience and honor. This is all the more true for a woman, who should not be swayed toward what she expects to benefit from, as this is an unguaranteed and temporary pleasure.

The writer's publicistic thought, where we read the following, also speaks to this point:

"Finding one's way and achieving victory is possible only through labor and honesty. Laziness is mischief; lies and falsehood will sooner or later inevitably ruin a person";

"To humiliate oneself is worse than arrogance";

"It is amazing how quickly the fallen nobles, the disgraced generals, and the debased men find one another!".

By creating original and unique female characters, Mikheil Javakhishvili exposed the reality of the era. The fate of his female characters turned out to be the heavy yoke of the epoch itself; the degradation of a woman's personality is a phenomenon just as dangerous for the nation as "Jaquism" (the brutish opportunism of the character Jaqo), "Kvachism" (the roguish adventurism of Kvachi), or "Kvarkvareism" (the demagoguery of Kvarkvare).

As for their burden, when a person becomes a slave to their instincts and their actions are guided by egoism, the burden they may have shouldered to achieve a set goal becomes far greater and harder to bear, and it is possible they may even be crushed beneath it. People wavering "between two masters" are conflicted and have lost their way, and this issue became one of the most painful problems in Mikheil Javakhishvili's work.

Key words: Mikheil Javakhishvili, Woman's Burden, Fate.

სიკვდილის ფილოსოფიური განცდა გურამ რჩეულიშვილის
ცხოვრებასა და შემოქმედებაში

გიორგაძე ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.18>

აბსტრაქტი. გურამ რჩეულიშვილის ტრაგიკული ბიოგრაფია-ახალგაზრდა ასაკში დასრულებული სიცოცხლე-შემოქმედებითი მოტივებისა და მორალურ-ფსიქოლოგიური განცდების სულიერ მხარეს აყალიბებს. ეს ქმნის იმ პარადიგმას, რომლის მიხედვითაც სიკვდილი მის შემოქმედებით აღქმაში გადადის, როგორც სულისგანწყმედი პროცესი. ამ თვალსაზრისით, რჩეულიშვილის გმირები ხშირად არიან ზღვარზე-ყოფნასა და არყოფას შორის, ქაოსსა და ნათელ მიზანს შორის. ამ ზღვარზე მათი გამოცდილება სწორედ სულიერი ხედვის განწყენდაში გადაიზრდება.

სიცოცხლის შეცნობა ადამიანში ააქტიურებს ყველაზე ნამდვილს, ყველაზე პირადულს-სინდისს, სიყვარულს, მადლიერებას. სიკვდილი ბადებს იმ ღირებულებათა ამოტივტივებას ადამიანის ცნობიერებაში, რომელთაც ჩვეულებრივ ყოფით ცხოვრებაში არ იცნობენ და არ აფასებენ.

სიკვდილის მრავალასპექტიანი, მრავალგანზომილებიანი გააზრება იკვეთება გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობებში: „სიკვდილი მთებში“, „ნელი ტანგო“, „თვირთვილა“, „ალავერდობა“, სადაც სიკვდილი თანაარსებობს როგორც ფიზიკურ რეალობასთან, ისე სულიერ და სიმბოლურ ხედვებთან.

გურამ რჩეულიშვილის შემოქმედებაში სიკვდილის თემა რამდენიმე ასპექტით ვლინდება. ეს შეიძლება უკავშირდებოდეს თავისუფლებისაკენ სწრაფვას, ღირსების დაცვას, ახლის შეცნობას, საბჭოთა რეალობის წინააღმდეგ პროტესტს, დაწესებული შეზღუდვებისგან გაქცევას...სიკვდილის თემა რა მოტივითაც არ უნდა იყოს ნასაზრდოები, ის არა მხოლოდ ტრაგიკული, არამედ ესთეტიზებული და სიმბოლურია. მწერალი ქმნის სიკვდილის პოეტურ სახეებს, რომლებიც ემსახურება მისი პერსონაჟების სულიერი გზის ჩვენებას.

გურამ რჩეულიშვილი თავისი ცხოვრების სტილით, სიცოცხლის ტრაგიკული დასასრულითა და შემოქმედების იდეური საზრისით გვიჩვენებს, რომ სიკვდილი შეიძლება იყოს არა მხოლოდ დასასრული, არამედ გზა-ცხოვრების ახლებური გააზრებისკენ, სულიერი განწყენდისა და ჭეშმარიტების შეცნობისკენ.

საკვანძო სიტყვები: სიკვდილის ფენომენი, გურამ რჩეულიშვილი, „სიკვდილი მთებში“, „ნელი ტანგო“.

„პირველი კურსის სტუდენტი ლექციებზე დადის მაღალყელიანი ფეხსაცმლით და თუშური ქუდით. მას იცნობენ გულღია, ნიჭიერ, ვაჟკაცურ ბიჭად და უყურებენ, როგორც „შემორჩენილ სიწმინდეს“, მაგრამ გოგონებს მასთან უფრო ახლო ურთიერთობის სურვილი არ აქვთ. თავადაც ვერ ხსნის, რატომ, იწყებს სიკვდილზე ფიქრს და ყველაფერი უაზრობად ეჩვენება, მაგრამ თვითმკვლელობის ფიქრებიდან იხსნის ისევ სიკვდილის შიში. თავს შთააგონებს, რომ თუ მაინც უნდა მოკვდეს, საშიში აღარაფერი ყოფილა“ (2022:25).

იქნებ, სწორედ სიკვდილის შიშის დათრგუნვიდან იწყება გურამ რჩეულიშვილის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში სიკვდილთან გაშინაურება, მისი ესტეტიზაცია და ფილოსოფიური ჭკრეტა.

გურამ რჩეულიშვილის ტრაგიკული ბიოგრაფია-ახალგაზრდა ასაკში დასრულებული სიცოცხლე-შემოქმედებითი მოტივებისა და მორალურ-ფსიქოლოგიური განცდების სულიერ მხარეს აყალიბებს. ეს ქმნის იმ პარადიგმას, რომლის მიხედვითაც სიკვდილი მის შემოქმედებით აღქმაში გადადის, როგორც სულისგანწყმედი პროცესი. ამ თვალსაზრისით, რჩეულიშვილის გმირები ხშირად არიან ზღვარზე-ყოფნასა და არყოფას შორის, ქაოსსა და ნათელ მიზანს შორის. ამ ზღვარზე მათი გამოცდილება სწორედ სულიერი ხედვის განწყენდაში გადაიზრდება.

სიცოცხლის შეცნობა ადამიანში ააქტიურებს ყველაზე ნამდვილს, ყველაზე პირადულს-სინდისს, სიყვარულს, მადლიერებას. სიკვდილი ბადებს იმ ღირებულებათა ამოტივტივებას ადამიანის ცნობიერებაში, რომელთაც ჩვეულებრივ ყოფით ცხოვრებაში არ იცნობენ და არ აფასებენ.

სიკვდილის მრავალსპექტიანი, მრავალგანზომილებიანი გააზრება იკვეთება გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობებში: „სიკვდილი მთებში“, ნელი ტანგო, „თვირთვილა“, „ალავერდობა“... სადაც სიკვდილი თანაარსებობს როგორც ფიზიკურ რეალობასთან, ისე სულიერ და სიმბოლურ ხედვებთან.

სიკვდილის კონცეპტუალური ჩარჩოს ყველაზე შთამბეჭდავი ნარატიული განსახიერებაა მოთხრობა „სიკვდილი მთებში“, რომელშიც სიკვდილის პირისპირ მდგომი გმირები სრულიად ახალი ღირებულებითი სივრცის წინაშე აღმოჩნდებიან. მთაში დატრიალებული ტრაგედია აღიქმება, როგორც ზღვარი ყოფასა და არყოფნას შორის. მოთხრობაში მთა არ არის უბრალოდ გეოგრაფიული არეალი. ის არის ადგილი, სადაც იკვეთება ცხოვრებისა და სიკვდილის შუალედი, სადაც ყველაფერი ზედმეტი, ხელოვნური და მოჩვენებითი ხელშესახებად ცნაურდება.

რჩეულიშვილის მოთხრობაში „სიკვდილი მთებში“ სიკვდილი, მართალია ბუნებრივ მოვლენად აღიქმება, მაგრამ პერსონაჟთა განცდებია არაერთგვაროვანი. ეს არაერთგვაროვნება მათ შინაგან სამყაროსა და ბუნებრივ კანონზომიერებასთან დამოკიდებულებას ასახავს. ერთი მხრივ, ადამიანები სიკვდილს მიმღებლობითა და სიმშვიდით ეგებებიან, მეორე მხრივ, პერსონაჟთა შორის მაინც იჩენს თავს ადამიანური შიში, ტკივილი და დანაკარგის განცდა. მთაში, სიკვდილის პირისპირ ყოფნისას, ჩნდება სიცოცხლის წამიერობის და საკუთარი მოკვდავობის მძაფრი განცდა. ეს განცდები ხაზს უსვამს იმას, რომ სიკვდილი, თუნდაც ბუნებრივი, მაინც რჩება ადამიანის ყველაზე დიდ გამოწვევად და ადამიანურ ტვირთად. მოჩვენებითი სიმშვიდის მიღმა მაინც არსებობს შინაგანი გლოვა და სევდა.

გავიხსენებთ რამდენიმე ეპიზოდს, სადაც ხაზგასმით ჩანს სიკვდილის მიმართ არაერთგვაროვანი რეაქცია:

„შავი ცხენი ბექობზე იდგა, მის უკან ლოდინებს შუა მწვანე იყო ჩაღრმავებული. ბალახზე ქალი ეგდო გადახეთქილი შუბლით, თავით ქერათმიანი ბაშვი ეჯდა, წარბთან მიმხმარი სისხლიდან ბუზებს უგერიებდა.

კაცი-ალფრედ კურელა-ფეხებგაშლილი ადგა თავზე ორივეს და სურათს იღებდა“ (რჩეულიშვილი, 2010:136).

„პირველი, რაც ალფრედ კურელამ შეიგრძნო, იყო საოცარი უმწყობა. დამფრთხალი ცხენი ლოდინებზე მიხტოდა, ელპიდე მარცხენა ფეხით ეკიდა უზანგზე და ქვებს გლეჯდა ხან მკერდით, ხან კეფით. გიგლა ადგილზე გაქვავდა. გამოდევნება უშედეგო იყო, შეუძლებელი. პირველად სანახაობა უფრო უცნაურს

ჰგავდა, ვიდრე შესაზარს. საზარელი მერე შეიგრძნეს, მაშინ, როდესაც ცხენი თავისით გაჩერდა. არა, უფრო გვიან, როცა ქალის ფეხი გამოაძრეს უზანგიდან“ (რჩეულიშვილი, 2010: 137).

„პირველი, რაც ალფრედ კურელამ შეიგრძნო, იყო საოცარი უმწეობა.“

უმწეობის შეგრძნება მხოლოდ ფიზიკური რეაქცია არ არის, ის წვდომაა იმისა, რომ ადამიანი ვერაფერს ახერხებს დროსა და ბედისწერის წინაშე. ელპიდეს სიკვდილი მოულოდნელია, წამია მანძილი სიცოცხლესა და სიკვდილს შორის. ამ პარადოქსს კურერა ასე აღწერს:

„ეს უკვე მოხდა. ამას ვთვლი მე ერთ-ერთ ბედნიერ სიკვდილად, თუ შეიძლება ასე დაერქვას სიკვდილს...“

სიკვდილი რჩეულიშვილის აზრით, არც ტრაგიზმისგანაა დაცლილი და არც რომანტიზირებულია-ის სავსეა კონტრასტებით: სიცოცხლის მშვენიერება და მყისიერი გაქრობა, სილამაზე და სისხლი, ბავშვი და ბუზები.

„გურამი თავზე ადგა ცხედარს და კურელას ხელს ართმევდა. ის უყურებდა მისთვის უცხო სიკვდილს, რომელიც მთებს შუა იწვა უმოძრაოდ. უკვირდა სიკვდილიც და მათი სიცოცხლეს, რომლებიც სიკვდილთან ერთად გაიცნო(რჩეულიშვილი, 2010:139).

ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პასაჟი:

„გურამი თავზე ადგა ცხედარს და კურელას ხელს ართმევდა...უკვირდა სიკვდილიც და მათი სიცოცხლეს, რომლებიც სიკვდილთან ერთად გაიცნო.“

ეს განცდა ეხმიანება რჩეულიშვილის ცნობიერ და სულიერ დამოკიდებულებას. სიკვდილი მისთვის არ არის მხოლოდ ბიოლოგიური ფინალი-ის ადამიანის შეცნობის, ემპათიის, სულიერი დამაბულობის გამოხატვის საშუალებაა. “უცხო სიკვდილი”-სწორედ ეს სიტყვები გამოხატავენ რჩეულიშვილის ეთიკურ განცდას: არაა ნაცნობი, მაგრამ ადამიანურად სრულიად გასაგებია სიკვდილი, რომელსაც ის ესწრება და რომლის ფონზეც სიცოცხლე სხვა ფერს იღებს.

„სიკვდილი მთებში“ გვიჩვენებს, რომ ადამიანის დამოკიდებულება სიკვდილის მიმართ კომპლექსურია. ის აერთიანებს ფილოსოფიურ მიმდებლობასა და ადამიანურ ტკივილს, რაც მოთხრობას სიღრმესა და მრავალმნიშვნელობას სძენს. რჩეულიშვილი არა იდეალიზებულ, არამედ რეალურ სურათს ხატავს, სადაც ადამიანები, მიუხედავად მათი სიმტკიცისა, მაინც განიცდიან დანაკარგს და ეჭიდებიან სიცოცხლეს.

„სიკვდილი მთებში“ იმ შემოქმედებითი პარადიგმის ნაწილია, რომელსაც საფუძვლად უდევს რწმენა, რომ ყველაზე დიდი მასწავლებელი შესაძლოა იყოს ზღვარი, სადაც სიკვდილის პირისპირ მყოფი ადამიანი ჭვრეტს ყოველდღიურობაში დაფარულ ჭეშმარიტებას. სიკვდილი ხდება საფუძველი სიცოცხლის ღირებულებებზე ფიქრისა.

გურამ რჩეულიშვილის შემოქმედებაში „ნელი ტანგო“ პირველი მოთხრობაა, სადაც სიკვდილი მხოლოდ ბიოლოგიურ აქტად არ აღიქმება. სიკვდილი, როგორც მრავალშრიანი ფენომენი წარმოჩინდება ავტორისეული ხელწერით. უპირველესად, ის არის საჯარო აქტი თავისი აუდიტორიითა და პერსონაჟთა განცდის სხვადასხვაგვარობით. მოთხრობაში საინტერესოაა გააზრებული ცეკვისა და სიკვდილის ურთიერთმიმართება. ტანგოს ნელი, რიტმული მოძრაობა ზღვაში დატრიალებული უბედურების ქორეოგრაფიად, თეატრალიზებულ აქტადაც შეიძლება აღვიქვათ. „ლამაზმა წაბლისფერთმიანმა ქართველმა მოძრავტანიანი რუსი გოგონა გამოიწვია საცეკვაოდ. ნელა შეცურდნენ მოედანზე“ (რჩეულიშვილი, 2010:16).

მათი საუბარი ცეკვის დროს ზღვაზე დატრიალებულ ტრაგედიას არ გასცდენია... მათი ცეკვა, ნელი ტანგო, სიკვდილის სიმბოლურ გამოხატულებად, ერთგვარ პერფორმანსად იქცა.

გურამ რჩეულიშვილის სიცოცხლეში სულ რამდენიმე ნაწარმოები გამოქვეყნდა და მათ შორის იყო „თვირთვილა“. ცხენების ციკლის მოთხრობებიდან მწერლის შემოქმედებაში „თვირთვილა“ ერთ-ერთი საუკეთესოა დასრულებული მხატვრული კონსტრუქციის თვალსაზრისითაც. ცხენი, როგორც სიმბოლო, მრავალ კულტურასა და ტექსტებში ასოცირდება თავისუფლებასთან, ძლიერი სტიქიის ძალასთან და შეუქცევად მოძრაობასთან. აღნიშნულ ასოციაციებთან მოიაზრება ცხენის მხატვრული ფუნქცია გურამ რჩეულიშვილის პროზაშიც. უფრო მეტიც, ცხენი გურამ რჩეულიშვილის ჰერალდიკადაც შეიძლება მივიჩნიოთ.

7-8 წლის ყოფილა გურამი, როდესაც მამას ალვანში პირველად შეუსვამს ცხენზე. იმ დღიდან დაბადებულია მასში ცხენის სიყვარული, უსაზღვრო სრბოლისა და თავდავიწყებით ჭენების სურვილი.

მარინე რჩეულიშვილი „სალამურას“ და „თვირთვილას“ ძმის ავტოპორტრეტებად მოიაზრებს. „ისიც მათსავით (იგულისხმება სალამურა და თვირთვილა-ნ.გ.) თითქოს ადგილზე ურტყამდა ფლოქვებს, განიერი ნესტოებიდან, გეგონებოდა, მართლაც ორთქლის ნაკადს უშვებდა და თითქოს მათსავით ლაგამოდებული, ყელმოღერებული, მარტო ფრუტუნსდა ახერხებდა.“ ბუნებრივია, დის თვალსაზრისი ყველაზე უფრო მისაღები და სანდოა, აადვილებს „თვირთვილას“ სწორად წაკითვასა და გააზრებას.

„ოცამდე ულაყი მიფრინავდა საცალფეხო ბილიკზე“, რომელთაგან თვირთვილა პირველობდა. მის სხეულში მომწყვდეული თავისუფლების ინსტიქტი ვერ ჰგუობდა ზურგზე მოქცეულ მხედარს, „დიდი თვალეზიდან ცეცხლებს ისროდა და ბრტყელი, ძლიერი კბილებით ჭამდა ლაგამს. ლაგამი კი სულ უჭერდა და უჭერდა. უნდოდა უფრო ჩქარა, მაგრამ რკინა არ უშვებდა. მაგრად ეჭირა ცხენის თავი მხედარს. ახლეჩილი ლაშებიდან სისხლმა დაუწყო დენა. ორთქლი და დუჟი უფარავდა სისხლს. ახლა სწორ ბილიკზე გავარდა ულაყი. სადაც ცოტა მიუშვეს“ (რჩეულიშვილი, 2010:61).

თავისი არსებობის მეშვიდე წელს აიტანა ბედისწერამ თვირთვილა, ვეღარ გრძნობდა ვერც მხედარს და ვერც ლაგამს. სამი დღე ილაღა თვირთვილამ ნანატრი თავისუფლებით. იალაღებზე უთენდებოდა და უღამდებოდა.

„მეოთხე დღეს ნაცნობი გზით დაეშვა სოფლისაკენ. მის საჯინბოსთან ხალხს მოეყარა თავი; ეზოს შუაგულში მისი პატრონი იწვა და არ ინძრეოდა. თვირთვილამ თავი ასწია, კბილები გამოაჩინა და საზარლად დაიჭიხინა; პატრონი არ ინძრეოდა; მის თავთან იდო საყვარელი ცხენის აღვირი. შვიდი წლის ულაყი დასწვდა ლაგამს და ღეჭვა დაუწყო“ (რჩეულიშვილი, 2010:62).

ლაგამის ღეჭვა ორაზროვან მნიშვნელობას იძენს. ერთი მხრივ ტკივილის დაოკების ჟესტია, მეორე მხრივ-მორჩილების. თვირთვილას ქცევაში ერთიანდება თავისუფლებისადმი ლტოლვა და შეჩვეული სამყაროსადმი ერთგულება. მისი საჯინბოს კედელთან მისვლა და ზედ გახახუნება შინაგანი მოთხოვნილების გამოხატულებაა. თვირთვილა თითქოს ცდილობს იმ გარემოში დაბრუნებას, რომელშიც მისი არსებობა ფორმულირდა. ეს მოქმედება, საბოლოო ჯამში, გამოხატავს იმ დრამატულ დაპირისპირებას, რომელიც რჩეულიშვილის შემოქმედების ერთ-ერთი აქტუალური მხარეა. ესაა შინაგანი თავისუფლებისა და რეალურად არსებული საზღვრების ურთიერთკონფლიქტი.

გურამ რჩეულიშვილის შემოქმედებაში სიკვდილის თემა რამდენიმე ასპექტით

ვლინდება. ეს შეიძლება უკავშირდებოდეს თავისუფლებისაკენ სწრაფვას, ღირსების დაცვას, ახლის შეცნობას, საბჭოთა რეალობის წინააღმდეგ პროტესტს, დაწესებული შეზღუდვებისგან გაქცევას...სიკვდილის თემა რა მოტივითაც არ უნდა იყოს ნასაზრდოები, ის არა მხოლოდ ტრაგიკული, არამედ ესთეტიზებული და სიმბოლურია. მწერალი ქმნის სიკვდილის პოეტურ სახეებს, რომლებიც ემსახურება მისი პერსონაჟების სულიერი გზის ჩვენებას.

ამგვარად, გურამ რჩეულიშვილი თავისი ცხოვრების სტილით, სიცოცხლის ტრაგიკული დასასრულითა და შემოქმედების იდეური საზრისით გვიჩვენებს, რომ სიკვდილი შეიძლება იყოს არა მხოლოდ დასასრული, არამედ გზა-ცხოვრების ახლებური გააზრებისკენ, სულიერი განწყობისა და ჭეშმარიტების შეცნობისკენ.

ლიტერატურა:

1. გურამ რჩეულიშვილის ცხოვრებისა და შემოქმედების მატეანე(2020), რედაქტორი: მაია ნინიძე, გამომცემლობა „მთაწმინდა“, თბილისი“;
2. რჩეულიშვილი (2010), რჩეულიშვილი, გ., ნელი ტანგო, მოთხრობები, გამომცემლობა „პალიტრა L“, თბილისი.

The Philosophical Perception of Death in the Life and Work of Guram Rcheulishvili

Giorgadze Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

Guram Rcheulishvili's tragic biography—his life ending prematurely at a young age—constitutes a formative factor in the spiritual dimension of his creative motifs and moral-psychological sensibility. This biographical circumstance establishes a paradigm in which death, within his artistic consciousness, is conceptualized as a process of spiritual purification. From this perspective, Rcheulishvili's protagonists are frequently situated at a liminal point—between existence and non-existence, between chaos and a clearly defined telos. At this threshold, their lived experience is transfigured into a purification of spiritual perception.

The comprehension of life activates within the human being what is most authentic and most intimate—conscience, love, and gratitude. Death brings to the surface within human consciousness those values that are ordinarily neither recognized nor properly appreciated in everyday existence.

A multifaceted and multidimensional conception of death emerges in Guram Rcheulishvili's short stories—„სიკვდილი მთებში“ [sikvdili mtebshi] (Death in the Mountains), „ნელი ტანგო“ [neli tango] (slow Tango) „თრთვილა“ [Thvrtvila] and „ალავერდობა“ [Alaverdoba] —in which death coexists both as a physical reality and as a spiritual and symbolic vision.

In Guram Rcheulishvili's literary works, the theme of death manifests itself through several interrelated aspects. It may be associated with the striving for freedom, the defense of dignity, the pursuit of new forms of knowledge, protest against Soviet reality, or an escape from imposed constraints. Regardless of the motivating impulse from which it arises, the theme of death is not solely tragic but is also aestheticized and imbued with symbolic meaning. The writer constructs poetic images of death that serve to illuminate the spiritual trajectory of his characters.

Through his way of life, the tragic premature end of his life, and the ideological depth of his literary work, Guram Rcheulishvili demonstrates that death can be understood not merely as an end, but as a pathway—toward a renewed comprehension of life, spiritual purification, and the recognition of truth.

Keywords: *phenomenon of death, Guram Rcheulishvili, “Sikvdili Mtebshi (Death in the Mountains)”, “Neli Tango (Slow Tango)”.*

რაფიელ ერისთავი – ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებითი მეგზური

კოჭლოშვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.19>

აბსტრაქტი. ქართველი სამოციანელები რაფიელ ერისთავს თავიანთ წინამორბედად მიიჩნევდნენ.

რაფიელ ერისთავის ჟანრობრივად და თემატურად მრავალფეროვანი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, ეროვნულ-სოციალური თუ ზოდატყვეობრივ პრობლემებით, ერთ-ერთია, რამაც დიდი როლი ითამაშა ქართველი სამოციანელების ლიტერატურული გემოვნების ჩამოყალიბებაში.

ვაჟა-ფშაველა მათ შორის იყო, რომლებიც რაფიელ ერისთავის კეთილისმყოფელ ლიტერატურულ გავლენას აღიარებდნენ.

რაფიელ ერისთავისა და ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებითი მსგავსება მხოლოდ მთის კილოთი არ შემოფარგლულა. მათი ლიტერატურული ნათესაობის ერთ-ერთი, განმსაზღვრელი უარყოფითი დოგმებით გაჯერებული საზოგადოებრივი მორალის კრიტიკაა, რომელიც უმოწყალოდ ბღაველას ყოველგვარ ამბლებულს.

ამ თვალსაზრისით ინტერესს იწვევს რაფიელ ერისთავის მოთხრობა „ბეჩავი“, რომელიც 1855 წელს გამოქვეყნდა რუსულ აღმანახში „ზურნა“.

ნაწარმოები სათაურიდანვე განაწყობს მკითხველს სენტიმენტალური ამბის მოსასმენად, მოთხრობის დასაწყისი კი ღვთისგან ბოძებული სილამაზისა და სიყვარულისთვის მადლიერებასა და ქომაგობას სთხოვს.

ნაწარმოები უჩვეულო კომპოზიციით გამოირჩევა. ძალზედ სადა და უშუალო თხრობა იწყება ფშაველაში მოგზაური მწერლისა და მისი თანმხლებთა საუბრით.

შემდეგ უკვე სიუჟეტი იშლება მწერლისა და სოფელ ხოშარის მკვიდრის, გულთამზის, დიალოგის ფონზე. გულთამზის ნაამბობი, ფშაველაში მომხდარი ნამდვილი ამბავი ლაშქარასი და მერცხალას სიყვარულისა ხდება მოთხრობის საფუძველი.

მოთხრობა ერთი კონკრეტული ამბით საინტერესოდ ასახავს ფშაველათა ყოფას, მათ ადათ-წესებს.

ლაშქარასა და მერცხალას ტრაგიკული სიყვარულის ისტორია კრიტიკაა მთაში გამეფებული სისხლის აღების ტრადიციისა.

რაფიელ ერისთავისეული ხედვა ფშაველათა თემობრივი ყოფისთვის დამახასიათებელი რწმენისა და ზნეობის განახლებისა მრავალმხრივ განაზოგადა თავის შემოქმედებით ნააზრევში ვაჟა-ფშაველამ, რომელმაც „ზნეობრივად ღირებული სიცოცხლის შინაარსი აღიარა ფასეულად, ადამიანის არსებობის საზრისად“ (არაბული, გ., 1999:36), რომელმაც „კაი ყმას“ ცხოვრების კრედიტ სულიერ-ზნეობრივი იდეალები დაუსახა და მისთვის მსხვერპლის გაღება აუცილებლობად უქცია.

საკვანძო სიტყვები: მოთხრობა „ბეჩავი“, სისხლის აღების წესი.

რაფიელ ერისთავის ლიტერატურულმა ნაღვაწმა უდავოდ შეუწყო ხელი მეცხრამეტე საუკუნის ქართული მწერლობის განვითარებას.

მწერლის ლირიკულ ნაწარმოებებთან ერთად დიდი ინტერესით იკითხება მისი პროზაული და დრამატული ნაწერები.

როგორც აკაკი წერეთელი იტყობდა: „რაფიელი ეკუთვნის მესამოცე წლების მოღვაწეთა გუნდს. ეს დრო ჩვენში დიდი მარტოხელობის დრო იყო და... მისი ნაშრომი მთას ვერ წარმოგვიდგენს და მისი ნაღვაწი ზღვას, მაგრამ თუ ამას ათასგვარ წვრილმან ნასაქმარს ერთმანეთს შეუხორცებთ, მაშინ კი მთაც გამოვა და ზღვაც. სწორედ ამ თვალთ უნდა უყურებდეთ ზოგიერთ მესამოცე წლების მოღვაწეებს და მათ რიცხვში რაფიელ ერისთავსაც“ (წერეთელი, ა., 1990:125).

ქართველი სამოციანელები რაფიელ ერისთავს თავიანთ წინამორბედადაც მიიჩნევდნენ.

მწერლის ჟანრობრივად და თემატურად მრავალფეროვანი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, ეროვნულ-სოციალური თუ ზოდატოვანობრივ პრობლემებით, ერთ-ერთია, რამაც დიდი როლი ითამაშა ქართველი სამოციანელების ლიტერატურული გემოვნების ჩამოყალიბებაში.

ვაჟა-ფშაველა მათ შორის იყო, რომლებიც რაფიელ ერისთავის კეთილისმყოფელ ლიტერატურულ გავლენას აღიარებდნენ. 1896 წელს გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებულ წერილში „Pro domo sua“ იგი წერდა:

„სადავოდ გახდა ის გარემოება: ჰქონდა თუ არა გავლენა ჩვენს ძმებზე _რაზიკაშვილებზე რაფიელს. რაკი ეს კითხვა პირდაპირ დაგვიყენეს, მე პირადად სამარცხვინოდ მიმაჩნია, სიმართლით არ აღვიარო ჩემის მხრით საქმის ყოველივე გარემოება.

ჩვენში ძალიან სათაკილოდ და ვითომ დამამცირებლად მიაჩნიათ მწერალზე სხვისი გავლენა. მე კი ეს წესიერ, საღ, ნორმალურ და აუცილებელ მოვლენად მიცნია იმ კანონის ძალით, რომელსაც ჰქვია კანონი თანდათანობისა...

თ.რაფიელის ლექსებმა, როგორც საერო კილოთი ნაწერმა და ისიც ჩვენებურ მთის კილოთი სხვანაირად ააჩქროლა ჩემი გული. სხვანაირად შესძრა იგი. ამასთანავე ნუ დავივიწყებთ იმასაც, რომ მაშინ შეგირდი გახლდით, მაგრამ ხალხურ-ფშაური, ხევსურული ლექსები ბევრი ვიცოდით; ეს კილო მიყვარდა და ჩემს გულში განსაკუთრებული კუთხე ეჭირათ. თუმცა მაშინაც ლექსებს ვწერდი, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ ვბლაჯნიდი, მაგრამ ამ საერო კილოზე წერას ვერა ვბედავდი, რადგან მწერლობაში ლექსების წერის კილოდ არ იყო მიღებული... ჩვენმა სახელოვანმა რაკი საერო კილო დაუმკვიდრა ლექსებს და ჟურნალ ივერიაში გზა დაუთმო, მეც გბედულობა, მომეტა (ვაჟა-ფშაველა, 1896:3).

რაფიელ ერისთავისა და ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებითი მსგავსება მხოლოდ მთის კილოთი არ შემოფარგლულა. მათი ლიტერატურული ნათესაობის ერთ-ერთი, განმსაზღვრელი უარყოფითი დოგმებით გაჯერებული საზოგადოებრივი მორალის კრიტიკაა, რომელიც უმოწყალოდ ბღავალას ყოველგვარ ამაღლებულს.

ამ თვალსაზრისით ინტერესს იწვევს რაფიელ ერისთავის მოთხრობა „ბეჩავი“, რომელის 1855 წელს გამოქვეყნდა რუსულ აღმანახში „ზურნა“.

როგორც ირკვევა, ამ ნაწარმოების მიმართ ქართული სალიტერატურო კრიტიკის გულგრილობა მოთხრობის რუსულ ენაზე პუბლიკაციამ განაპირობა.

მკვლევარ თეიმურაზ ჯაგოდნიშვილის მითითებით „ბეჩავი“ მრავალმხრივ საყურადღებოა, „ამ მოთხრობაში ჩვენს ეროვნულ სიმანდვილეში პირველად გამოჩნდა საქართველოს მთის თემატიკა თავისი მართლაც და განუმოერებელი ეგზოტიკით. ამასთანავე ქართულ მწერლობაში პირველად გაცნობიერდა მთის ადათობრივი სამართლით შეპირობებული საზოგადოებრივი ყოფის ნიადაგზე

ამოზიდული კონფლიქტი საზოგადოების მორალურ-ეთიკურ მოთხოვნებსა და ადამიანის სულიერი თავისუფლებისაკენ ლტოლვის სურვილს შორის. რ.ერისთავმა ამით წარმოაჩინა ადამიანის ვალდებულებებისა და თავისუფალი მისწრაფებების შეუთავსებლობით განპირობებული დიდი ადამიანური ტრაგიზმი“ (ჯაგოდნიშვილი, თ., 1986:108).

ნაწარმოები სათაურუდანვე განაწყობს მკითხველს სენტიმენტალური ამბის მოსასმენად, მოთხრობის დასაწყისი კი ღვთისგან ბოძებული სილამაზისა და სიყვარულისთვის მაღლიერებასა და ქომაგობას სთხოვს მას.

ბუნების სიმშვენიერით გამოწვეული მწერლის განცდებიც ამ იდეური ჩანაფიქრის განსახიერებაა.

„სპეტაკი თოვლით შომოქვობილი უზარმაზარი მთების ხილვა, პირქუში უფსკრულები, რომლებსაც თვალი ვერ სწვდება, ჩანჩქერთა ხმაური და ყველაფერი, რაც ჩვენს გარშემო იყო, ისეთ განწყობილებას გვიქმნიდა, რომ თვითუელმა ჩვენთაგანმა, ბუნების მშვენიერებით და დიდებით გაოცებულმა, მის შემოქმედს ლოცვით მიმართა!“ (ერისთავი, რ., 1958:346).

ნაწარმოები უჩვეულო კომპოზიციით გამოირჩევა. ძალზედ სადა და უშუალო თხრობა იწყება ფშავში მოგზაური მწერლისა და მისი თანმხლებთა საუბრით.

შემდეგ უკვე სიუჟეტი იშლება მწერლისა და სოფელ ხოშარის მკვიდრის, გულთამზის, დიალოგის ფონზე. გულთამზის ნაამბობი, ფშავში მომხდარი ნამდვილი ამბავი ლაშქარასი და მერცხალას სიყვარულისა ხდება მოთხრობის საფუძველი.

მოთხრობა ერთი კონკრეტული ამბით საინტერესოდ ასახავს ფშაველთა ყოფას, მათ ადათ-წესებს.

ლაშქარასა და მერცხალას ტრაგიკული სიყვარულის ისტორია კრიტიკაა მთაში გამეფებული სისხლის აღების ტრადიციისა.

ვაჟა-ფშაველა პუბლიცისტურ წერილში „ფშავლების ძველი სამართალი და საოჯახო წესები“ სისხლი აღების წესის შესახებ გვამცნობს:

„სისხლის აღება ჩვეულებად ჰქონდათ ფშავლებს, როგორც სხვა მთიელებს, მაგრამ შერიგებაც შესაძლო იყო თუ მკვლელი სახვეწრით მივიდოდა მოკლულის ნათესავებთან და კაცის „თავსისხს“ ზღავდა... ღირსებას, გვაროვნებას, ჩამომავლობას, ფშავლების ჩვეულებითი სამართალი არ მიჰხედავდა. მთელი ხელი იყო დაფასებული თხუთმეტ ძროხად... მოკლულის ნათესავნი მკვლელს იმ შემთხვევაში, როდესაც შერიგება მოხდებოდა, თვასისხლის საფასურის გარდა გამოართმევდნენ იმ ნივთს, რომელიც კი მოეწონებოდათ მოკლულის ნათესავებს; დამნაშავეს უარის თქმა არ შეეძლო.

ამ ჩვეულებას „ალმანია“, „ყისტი“ ჰქვია, „ალმანის“ გაღება.“ ალმანიად ერთი თემი მეორეს მამულსაც წაართმევდა. ეს მაშინ მოხდებოდა, როდესაც ერთს თემს მეორისა სისხლი დაედებოდა და ემართებოდა. ალმანიდგან იყო განთავისუფლებული ზოგი სახელოვანი იარაღი, ისეთი იარაღი, რომელიც ომის ლაშქრობის დროს პატრონს ასახელებდა. ხევისბერი დაჰლოცავდა ხმალს ან თოფს სახელოვანს და შეაჩვენებდა, „დაარისხავდა“ იმას, ვინც ალმანიაში წაართმევდა, ანუ „ყისტად მოუდებდა“ მის მექონეს ამ დალოცვილს იარაღს. ამგვარი იარაღი ბევრი იყო ფშავში და ერთი დღესაც არის, რომელსაც ბათურის (კაცის სახელია) ჰქვია“ (ვაჟა-ფშაველა, 1994:127-128).

რაფიელ ერისთავის მოთხრობაში „ბეჩავი“ სისხლის აღების ტრადიცია უმკაცრეს კანონიკას ექვემდებარება. ის არ ითვალისწინებს „თავსისხს“, არც „ალმანიას“ ან კიდევ „ყისტს“, მხოლოდ სისხლს „სისიხლისა წილ“. ამ უმკაცრესი განაჩენისთვის მწერალი

ლაშქარას დედის, ქვრივი სადუნას ყოფის აღწერითაც გვამზადებს. ქისტებისგან მოკლული ლაშქარას მამის მონაგართა მიმართ შუაფხოველთა გულგრილობა თითქოს ლაშქარას ბედ-იღბლის წინასწარ განჭვრეტაა.

ქისტაურთა და გაბიდაურთა შორის შუღლი სისხლის აღების „მხეცური ჩვეულებით“ მოგვარებას ითვალისწინებს მხოლოდ.

თემის საბჭოზე მერცხალას მამის მიმართვას „გაბიდაურებო! ჩვენი თემი და გვარი ჩვენი ძმის სისხლით შეიღება და ჩირქი უნდა ჩამოვირეცხოთ: შური უნდა ვიძიოთ! ვიცი, ქისტაურის თემი ამაყია და ამიტომ ნებაყოფლობით არ მოისურვებს სისხლის გადახდას. მაგრამ მე აგრეთვე ვიცი, რომ ჩვენი ჩვეულების მიხედვით, შეიძლება მოვკლათ ვინმე მათი თემიდან და მაშინ სისხლი აღებული გვექნება. სისხლი სისხლისა წილ! ეს ასე მოხდება. შორს არ გადავდებთ, დღესვე... მე მსხვერპლად მომაქვს ჩემი სასიძო ლაშქარა! ის ქისტაურთა თემიდან არი“ – საბჭო ერთპიროვნულად ეთანხმება „სისხლი სისხლისა წილ! სიკვდილი ლაშქარას!“ (ერისთავი, რ., 1958: 358).

მოთხრობის დასასრულს აშკარაა ავტორის უარყოფითი დამოკიდებულება იმ საზოგადოებრივი ეთიკის მიმართ, რომელიც ლაშქარასა და მერცხალას მსგავსად არაერთი ახალგაზრდის მკვლელია, რომელიც კერას სამუდამოდ აციებს ისე, როგორც გამიხარდის სამყოფს, რომელიც მერცხალას საყვარელი რუხი კატისა და ხბორების ამარა რჩება.

სისხლის აღების ტრადიციის უპირობოდ დაცვამ შვილის მკვლელად აქცია გამიხარდი. ჭკუიდან შეშლილი გამიხარდი დრომოჭმულ ტრადიციასთან ასოცირდება, ხოშარელთა მიერ ის უბედურების მაცნედ არის აღქმული, მისი გამოჩენა შიშის ზარს სცემს ყველას, მას ყველა გაურბის, მაინც მისგან ვერ თავისუფლდებიან. მთებში გამიხარდის უაზროდ ხეტიალი, ალბათ იმდროინდელი ფშაველთა ყოფის ის ზნე-ზნეულებები, აზრები და წესებია, რომლებიც „უვარგისი და პირდაპირ დამღუპველია ადამიანისა, შემოჭველი მისი თავისუფლებისა, საღის მსჯელობისა“ (ვაჟა-ფშაველა, 1994:481).

მგზავრთან საუბრის დროს გამიხარდის მოულოდნელი გამოჩენით შეშინებული გულთმზეს უეცარი და საშინელი შეძახილი „ვაი, ჩვენს თავს, თამარ მეფე შეგვიწყალო!“ დრომოჭმული საზოგადოებრივი მორალისგან თავის დასაღწევად თამარისადმი აღვლენილ ლოცვას ჰგავს. ფშაველი ხომ თამარ მეფეს „ცეცხლის სინათლის მადმთან“, „ე დედამიწის მადმთან“, „მოღალულის მზის მადმთან“, „ხარის ქედთან“, „პურის ნაწილთან“, „ლაშარის ჯვართან“ ერთად ლოცვისა და ფიცის დროს ხშირად მიმართავდა.

რაფიელ ერისთავისეული ხედვა ფშაველთა თემობრივი ყოფისთვის დამახასიათებელი რწმენისა და ზნეობის განახლებისა მრავალმხრივ განაზოგადა თავის შემოქმედებით ნააზრევში ვაჟა-ფშაველამ, რომელმაც „ზნეობრივად ღირებული სიცოცხლის შინაარსი აღიარა ფასეულად, ადამიანის არსებობის საზრისად“ (არაბული, გ., 1999:36), რომელმაც „კაი ყმას“ ცხოვრების კრედიტ სულიერ-ზნეობრივი იდეალები დაუსახა და მისთვის მსხვერპლის გაღება აუცილებლობად უქცია.

ლიტერატურა:

1. არაბული, გ. (1999), ვაჟა-ფშაველას სამი პოემა, თბილისი, გამომცემლობა „მეცნიერება“;
2. ერისთავი, რ. (1958), რჩეული თხზულებანი, 1958, თბილი;
3. ვაჟა-ფშაველა, ტ. V, 1994, გამომცემლობა „საქართველო“;
4. ვაჟა-ფშაველა, Pro domo sua, ივერია, 1896წ. N43;

5. ვაშაყმაძე, შ.(1962), რაფიელ ერისთავი, 1962, სახელმწიფო გამომცემლობა, 'საბჭოთა საქართველო', თბილისი;
6. წერეთელი, ა.(1990), ტ.V, გამომცემლობა „საქართველო“, თბილისი;
7. ჯაგოდნიშვილი, თ.(1986), რაფიელ ერისთავი, „ნაკადული“, თბილისი.

Rafiel Eristavi _ Vazha-Pshavela's creative guide

Kochloshvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The Georgian writers of the 1960s considered Rafiel Eristavi their predecessor. Rafiel Eristavi's genre- and thematically diverse literary heritage, with its national-social and humanistic problems, is one of the things that played a major role in shaping the literary taste of the Georgian writers of the 1960s.

Vazha-Pshavela was among those who recognized Rafiel Eristavi's benevolent literary influence.

The creative similarity between Rafiel Eristavi and Vazha-Pshavela was not limited to the height of a mountain. One of the defining features of their literary kinship is the criticism of public morality saturated with negative dogmas, which mercilessly undermines all exalted things.

In this regard, Rafiel Eristavi's story "Bechavi", published in 1855 in the Russian almanac "Zurna", is of interest.

From the very title, the work sets the reader up to listen to a sentimental story, and the beginning of the story asks for gratitude and adoration for the beauty and love bestowed by God.

The work is distinguished by its unusual composition. The very simple and direct narrative begins with a conversation between a writer traveling in Pshavi and his companions.

Then the plot unfolds against the backdrop of a dialogue between the writer and a resident of the village of Khoshori, Gultamzi. Gultamzi's story, the true story of the love of Lashkaras and Mertskhala that took place in Pshavi, becomes the basis of the story.

The story interestingly depicts the life of the Pshavi people, their customs and traditions, with one specific story.

The tragic love story of Lashkara and Mertskhala is a critique of the blood-sucking tradition that reigned in the mountains.

Rafiel Eristavi's vision of renewing the faith and morality characteristic of the Pshavela community was generalized in many ways in his creative thinking by Vazha-Pshavela, who "recognized the morally valuable content of life as valuable, as the meaning of human existence" (Arabuli, G., 1999:36), who set spiritual and moral ideals as the credo of the life of the "Kai Kma" and made sacrifices a necessity for him.

Key words: *The story "Bechavi", the procedure for taking blood.*

უძლური ბოროტება
(„ივერია“, 1897, #161-162)

ქაჯაია მანანა

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
თბილისი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.20>

აბსტრაქტი: სტატიაში განხილულია იაკობ გოგებაშვილის წერილი „უძლური ბოროტება“ („ივერია“, 1897, #161-162), რომელშიც მწერალი გიორგი წერეთლის კრიტიკულ წერილს პასუხობს. გოგებაშვილი მკაცრად აკრიტიკებს „კვალის“ რედაქციას და ავტორს, რომელთაც უარყოფითად შეაფასეს მისი საბავშვო მოთხრობები „მოსავლის მცველი“ და „მეფე ერეკლე და ინგილო ქალი“. ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ კრიტიკა პირადულ საფუძველზეა აგებული და არა ლიტერატურული ან ისტორიული შეფასების კრიტერიუმებზე.

გოგებაშვილი განსაკუთრებით იცავს „ერეკლე მეფე და ინგილო ქალის“ სიუჟეტს და ამტკიცებს, რომ იგი არა მხოლოდ შესაძლებელი, არამედ ისტორიულად ცნობილი ამბავია, რომელსაც როგორც ხალხური გადმოცემა, ისე ალექსანდრე ორბელიანიც ადასტურებს. მასში გამოკვეთილია ქართველი ქალის გამბედაობის ტრადიცია, რომელიც აღბეჭდილია როგორც ისტორიულ ქრონიკებში, ისე საზოგადოებრივ მეხსიერებაში. ავტორი ხაზს უსვამს, რომ მსგავსი მაგალითები - თეკლა ბატონიშვილისა თუ სხვა გმირი ქალების ქმედებები - ქართველი ქალის ეროვნული თვითშეგნების დასტურია.

გოგებაშვილი ასევე წარმოაჩენს ქართველი გლეხობის მამულიშვილობასა და პატრიოტიზმს, რაც „კვალის“ კრიტიკოსის მხრიდან უგულვებელყოფილია. იგი ამაში ხედავს „კვალის“ სოციალური სუსტი მხარის გამოხატულებას და აკრიტიკებს გლეხობისადმი ზიზღის გამოვლინებებს. მიუხედავად პოლემიკური ტონისა, ავტორი გარკვეულწილად აღიარებს გიორგი წერეთლის, როგორც ნიჭიერი მწერლის, საზოგადოებრივ აზრზე ზემოქმედების უნარს.

მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტი მკაცრი პოლემიკით გამოირჩევა, მასში მაინც იკვეთება წერეთლის, როგორც ნიჭიერი მწერლის, გავლენის აღიარება. სტატიაში ორივე ავტორის შემოქმედებითი დისკუსიის მაგალითზე წარმოაჩინა XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის კრიტიკული სივრცე.

საკვანძო სიტყვები: იაკობ გოგებაშვილი, გიორგი წერეთელი, „ივერია“, „კვალი“, კრიტიკა, პოლემიკა, „უძლური ბოროტება“, „მეფე ერეკლე და ინგილო ქალი“, ქართველი ქალი, ეროვნული თვითშეგნება.

შესავალი. ნაშრომში განხილულია დიდი ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის, იაკობ გოგებაშვილის წერილი „უძლური ბოროტება“, რომელიც „ივერიის“ 1897 წლის #161-

162-ში დაიბეჭდა და საკმაოდ მკაცრი შეფასება მისცა გიორგი წერეთლის კრიტიკულ წერილს, რომელშიც ავტორი იაკობ გოგებაშვილის საბავშვო მოთხრობებს „მოსავლის მცველსა“ და „მეფე ერეკლე და ინგილო ქალს“ განიხილავს. (წერეთელი, 1897)

მირითადი ნაწილი. იაკობ გოგებაშვილი თავის წერილში წერს: „კვალი ბოლო ხანს ძალიან გამამაცდა ჩემს წინააღმდეგ, ისე გამამაცდა, რომ ლამის ფრთები შეისხა. მართალია, ჭიანჭველა რომ ფრთებს გამოისხამს, ღმერთი მაშინ გაუწყრებაო, მაგრამ სად ჭიანჭველა, და სად იმისთანა გოლიათი, როგორიც ბრძანდება ბ-ნი გიორგი წერეთელი, ამ უკანასკნელს ერთ ლუკმად არ ეყო, „ჩემი მოსავლის“ მცველნი, აიღო, უწყალოდ დაანიავა, მისცა წყალსა და მდინარესა. მათემატიკური აქსიომასავით დაამტკიცა, რომ იგი მავნებელი წიგნია, რადგანაც ქადაგებს აზრებს კარლ ფოხტისას, ბრემისას, ვაგნერისას, ბალდაამოვიჩისას და სხვათა ბუნების მეტყველთა და არა „კვალის“ დიდ მეცნიერისას. ყბის მეორე მოქნევით ამ გოლიათმა შეუბრალებლად გადაყლაპა ჩემი პატარა მოთხრობა, „მეფე ერეკლე და ინგილო ქალი“... „კვალის“ მმართველნი თავის თავს სრული ნების ნებას აძლევენ, პირადად ჯავრი იყარონ ჩემზედ და ჩემს წიგნებზედ, მე კი მიკრძალავენ გამოსარჩლებას. ვის გაუგონიაო კრიტიკოსს გამოეცადოს ავტორი, რომელიმე ლიტერატურულის ნაწარმოებისაო. ამას სალიტერატურო ეთიკა ვერ შეიწყნარებსო...

„კვალის“ ვაჟბატონი მოგვაგონებს იმ მეთევზესა, რომელსაც სული მისდიოდა ბევრი თევზის დაჭერისათვის, მაგრამ ფეხების დასველებისა კი ძლიერ ეშინოდა. კითხვა და კილვა სხვისი მას ძლიერ ეამება...“ (გოგებაშვილი, 1897)

იაკობ გოგებაშვილი ბრალს სდებს გიორგი წერეთელსა და „კვალის“ რედაქციის პირად დამოკიდებულებათა განსაკუთრებულ წარმოჩენაში და ხაზს უსვამს, რომ მის წინააღმდეგ მიმართული პოლემიკა პირადული ხასიათისაა. იგი ახასიათებს „კვალში“ სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებულ შემდეგ წერილებს: „იაკობ სიმონის ძე და მისი სალარო“, „იაკობ გოგებაშვილი და მისი ტყუპი ნაცნობი“ (გოგებაშვილი, 1897).

შეიძლება დავსვათ კითხვა, რას უწუნებს რედაქცია მოთხრობას „ერეკლე მეფე და ინგილო ქალი“?

ამ კითხვის პასუხს თვითონ იაკობ გოგებაშვილი გვაძლევს: „იგი (გ. წერეთელი - მ. ქ.) ცდილობს, მკითხველს ჩააგონოს, რომ თემა მოთხრობისა შეუძლებელია. რა დასაჯერებელიაო, რომ თორმეტი წლის გოგოს, ისიც გლეხის შვილს, გამოეჩინოსო იმდენი უშიშრობა, რომ ზევიდან ხიდან დაეზიდოს ერთი ბლუჯა ქლიავი მეფე ერეკლესათვის, რომელიც მას ჰგონებია ყიზილბაში, სპარსელი, რადგან ქართული ქუდის მაგივრად თავზედ სპარსული ჩაღმა ხურებიანო.“

იაკობ გოგებაშვილი წერს, რომ „ეს ამბავი არა თუ შესაძლებელია, არამედ ისტორიულ ფაქტად უნდა იქნეს აღიარებული. ეს თქმულება ძლიერ გავრცელებულია ქიზიყში და არა ერთს ქართველს ინტელიგენტს გაუგონია იგი.“

გარდა ამისა, იგი, როგორც მომხდარი ფაქტი, მოჰყავს ალექსანდრე ორბელიანს ერთ თავის წერილში, რომელიც დაიბეჭდა რამდენსამე წლის წინათ „ივერიაში“. მას ეს ამბავი უნდა გაეგონა თავის დედისაგან, თეკლა ბატონიშვილისაგან, ხოლო ეს თეკლა ბატონიშვილი იყო უსაყვარლესი ქალი მეფე ერეკლესი, რომელიც მას თეკლა-ბიჭს ეძახდა, რადგან ვაჟკაცურ გამბედაობას იჩენდა თოფ-იარაღის ხმარებასა და ზოგიერთ სხვა საქმეშიც.

როცა ხალხის თქმულება და სამეფო გვარეულობის გადმოცემა ერთმანეთს ემთხვევა, არ შეიძლება, არ ვირწმუნოთ იგი ჩვენ და არ მივიჩნიოთ ნამდვილ ისტორიულ ფაქტად. ყველა გარემოებიდან ჩანს, რომ ინგილო გოგო იყო დაჯილდოებული ბუნებით სწორედ ამ განსაკუთრებული გამბედაობით და მისი მოქმედება არ განიზომება ყოველ-დღიური ტიპით,

ჩვეულებრივი ალიბით. რაც ჟანა დარკმა უშიშრობა და გამბედაობა გამოიჩინა, ყოვლად შეუძლებელი იყო ყველა სხვა ფრანგი ქალისთვის, ხოლო სხვებისთვის შეუძლებელი მან სისრულეში მოიყვანა, რადგანაც ბუნებას მისთვის მიენიჭებინა მაღალი ხასიათი, ძლიერი იშვიათი უნარი და შეუპოვრობა..

ქართველი ქალი ყოველთვის ცნობილი იყო მორცხვობით, მოკრძალებითა და ინგილო გოგო როგორ გამოიჩენდა ამისთანა კადნიერებასო. ბარემ ისიც დაემატებინათ, ქართველი ქალი ხეზე ასული არავის უნახავსო... შორს რომ არ წავიდეთ, გავიხსენოთ ჯერ მეფე ერეკლეს უშიშარი ქალი, თეკლა ბიჭად წოდებული, მერე ანდრონიკაშვილის რძალი, რომელსაც წარსული საუკუნის დამლევს, როცა თბილისიდან მუხრანს მიდიოდა, მცხეთის ზევით, ღართიკარში, წინ გადაეღობა ლეკთა გუნდი - მაგრამ მან მამაცურად თავისი ჯარით იერიში მიიტანა და გაფანტა და ეს გამარჯვება ქართველის ქალისა მთელმა თბილისმა იდღესასწაულა ჩირაღდნებით და საერთო ლხინით... ქართველი ქალის ამისთანა გაბედულობით სავსეა ჩვენი ისტორია და მეტადრე საინგილოს წარსული.

ჩვენთვის ოდითგანვე ცნობილია, რომ საინგილო, როგორც განაპირა კუთხე საქართველოსი, ხშირად იყო ბრძოლის თეატრად. მას აწიოკებდნენ ლეკები, სპარსელები, ყიზილბაშები. ინგილოები მცირედნი იყვნენ. მტარვალეები ხშირად იტაცებდნენ ქალებს, განსაკუთრებით, ლამაზებს და ტყვედ მიჰყავდათ. ქვეყანა ოხრდებოდა და განადგურდებოდა, მამაკაცთა ძალას რომ არ მიშველებოდა ქალთა ძალა. სწორედ ამ სასტიკ გარემოში იბადებოდა, იზრდებოდა და იბრძმებოდა ქალი.“ (გოგებაშვილი, 1897)

იაკობ გოგებაშვილი გიორგი წერეთელს ბრალს სდებს იმაში, რომ იგი არ არის ნამდვილი ისტორიკოსი, რადგან არ იცის ისტორიული წარსული.

იმის დასამტკიცებლად კი, რომ გლეხობა უფრო ძლიერი სამშობლოს სიყვარულით გამოირჩეოდა, იაკობ გოგებაშვილი ასახელებს სამასი არაგველის გმირობას: „ყველა მათგანმა უკანასკნელ კაცამდე თავი შესწირა მამულს, ყველამ კრწანისის ველზე დალია გმირული სული მამულის გულისათვის. არც სახელი მათი და არც გვარი, არ დარჩენილა ისტორიაში და არც იმედი ჰქონდათ ამისი მათ. აი, მაგალითი ჩემი შინაგანი ინტენსიური წმინდა მამულიშვილობისა.“

იაკობ გოგებაშვილი ქართველ გლეხობაში სამშობლოს დიდი სიყვარულის ნათელსაყოფად ასახელებს აგრეთვე კავთისხეველი გლეხის, ქვლივიძის მეუღლის მაგალითს: „ამას უფრო მახლობელი კავშირი აქვს ინგილო ქალის ამბავთან. ქართლის მეფე სიმონ, დამარცხებული სამეგრელოს ჭაობებში, მარტოდ-მარტო წამოვიდა თბილისისაკენ, გადმოიარა კორტოხი, ჩამოვიდა ქართლში და კავთისხევს რომ მიუახლოვდა, ღამემ უსწრო. ამ სოფელში მაშინაც ცხოვრობდნენ და ეხლაც ცხოვრობენ თავადნიც და აზნაურნიც. მაგრამ მან ამათ ყველას გვერდი აუქცია და ესტუმრა გლეხი ქვლივიძის ოჯახს. ეს გლეხი და უფროსი შვილები საღაშქროდ იყვნენ სამეგრელოში, სვიმონ მეფის ჯარში და ამიტომ სტუმარი მიიღო გლეხის ცოლმა, რომელმაც მეფე ვერ იცნო, რადგან არ ენახა და უბრალო ტანისამოსიც ეცვა. დიასახლისი მიეგება ქალური სტუმარ-მოყვარეობით და გულ-უხვად გაუმასპინძლდა. როცა გაიგო, რომ სტუმარი ლაშქრობიდან მოდიოდა, ჰკთხა თავისი ქმრისა და შვილების ამბავი. სტუმარმა მათი არაფერი იცოდა და ვერაფერი უპასუხა. მაშინ ამ გლეხის, ტეტისა ცოლმა წარმოთქვა: „ნეტავი ქვეყნის პატრონი მეფე ღმერთმა დაიფაროს და ჩემი ქმარ-შვილნი სულ მას შეენაცვლნენო. მეორე დღეს სტუმარი გაემგზავრა თბილისისაკენ.“

ცოტა ხნის შემდეგ, ამ ქალის ქმარს სვიმონ მეფისაგან აზნაურობა მოუვიდა. მხოლოდ მაშინ შეიტყო გლეხის ცოლმა, თუ ვინ ყოფილიყო მისი უცნობი სტუმარი.“

„ეს მაგალითი, - წერს იაკობ გოგებაშვილი, - მოწამეა იმისა, რომ მამულის სიყვარული,

ქვეყნის პატრონის - მეფის ერთგულება იმდენად ძლიერი იყო ორივე სქესის გლეხთა შორის, რომ სჭარბობდა საკუთარი სახლობის სიყვარულსა, მეორე მხრივ, ეს ამბავი გვიჩვენებს, თუ რა პატრიარქალური ურთიერთობა და კავშირი სუფევდა ჩვენს მეფეთა და გლეხთა შორის.“

იაკობ გოგებაშვილის აღნიშნავს, რომ: „ეს ურთიერთობა მომორეხული იყო ამ სამარცხვინო კუდაბიკობას, რომელიც გლეხთან კრებულს ეძახის „ტეტიათა გროვას“ და რომელიც ამას წინადაც გამოაჩინა გიორგი წერეთელმა, როცა დაბეჭდა გაზეთი „კვალის“ ფურცლებზე: „მარგალურად სკუა ნიშნავს გლეხს. და ბ-ნ გუნიას შესახებ ეს სიტყვა ვიხმარე ზიზღის გამოსათქმელად... მისი (გ. წერეთლის) აზრით, გლეხი სალანძღავი, საზიზღარი სახელი ყოფილა. ყოჩაღ, მესანე დასის არამკითხე მეთაურს!.. ჩვენდა სასიხარულოდ, უმრავლესობამ, ჩვენმა თავადაზნაურობამ, დიდი ხანია, ზურგი შეაქცია ვიწრო წოდებრივ პრინციპებსა და მტკიცედ დაადგა უკვდავი რუსთველის მცნებას: თუ კაცი თვითონ არ არის, ცუდია გვარიშვილობა.“

„ინგილო ქალის გარდა, კრიტიკოსები წუნს სდებენ ჩვენი მოთხრობის მეფე ერეკლესაც.

ქალის ეს საქციელი ძლიერ მოეწონა მეფეს და კიდევაც დაასაჩუქრა. მან დიდი პატივი სცა გლეხის ქასის მამულიშვილობას, აქო, დაასაჩუქრა, მზითვი გაუგზავნა შემდეგში და შვილებიც მოუნათლა. ამისთანა არ უნდა იყოს სახალხო მოთხრობაო, ბრძანებს ბ-ნი გიორგი წერეთელი. მაშ რანაირი უნდა იყოს? უთუოდ „რუხი მგელი“ მსგავსი.

თვით „კვალის“ მკითხველებს ეს :რუსი მგელი“ მიაჩნდათ ფუქსავატ ნაცოდვილარად, რომელიც იოსტის ოდენა საზრდოს არ აძლევს არც გონებას და არც ფანტაზიას კაცისას... ასე ვფიქრობთ, მით უმეტეს ახლა, როცა „კვალის“ კრიტიკანებმა ვერც ერთი ნამდვილი შეუსაბამობა ვერ აღმოაჩინეს მოთხრობაში. თუმცა ეს შეუსაბამობა უძებნიათ შიგ დიდი წყურვილით, სულ-წასულობით და მოუთმენლობით. ამით მათ ერთხელ კიდევ ისახელეს თავი მკითხველის საზოგადოების წინაშე „უძლური ბოროტებით“ იმედია, კვლავაც ისახელებენ.“

წერს იაკობ გოგებაშვილი თავის ვრცელ წერილში და აქვე გულნატკენი აღნიშნავს: „თავადაზნაურობა წინ მიდის, ბატონი გიორგი წერეთელი კი ისეთი სისწრაფით გარბის უკან, რომ თავისი კუდაბიკობა, მგზავრის წერილებში გამოყვანილის, უკან მოექცა... კუდაბიკობის მასხრად ამგდებული ყმაწვილობაში, თავის სიბერეში შეიქმნა მოტრფიალე ამ სამარცხვინო კუდაბიკობისა.“

როგორც ვხედავთ, იაკობ გოგებაშვილმა გარკვეული სოციალური მოვლენის აღსანიშნავად გამოიყენა გიორგი წერეთლის მიერ შექმნილი კუდაბიკობას სახე და განაზოგადა. სწორედ ამ წერილში ვხვდებით პირველად „კუდაბიკობას“, როგორც საზოგადოებრივ მოვლენას და მისი ზოგადი გააზრების ფაქტს. და მიუხედავად იმისა, რომ ამავე წერილში იაკობ გოგებაშვილი გულნატკენილი აკრიტიკებს გიორგი წერეთელს, მის მოთხოვნას „რუხი მგელი“, კუდაბიკობის, როგორც ცნების განზოგადებით, ის ერთგვარად აღიარებს გიორგი წერეთლის, როგორც მწერლის ნიჭსა და ტალანტს, რომელსაც თავისი თანამედროვე ეპოქის საზოგადოებრივ აზრზე მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენაც შეეძლო და მისი ობიექტური შეფასებაც.

დასკვნა. დაბოლოს, აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ გიორგი წერეთლისა და იაკობ გოგებაშვილის ნაწარმოებები ქართული ლიტერატურის დიდ საგანძურში მათთვის შესაფერის ადგილებზე განათავსა ყველაზე პირუთვნელმა მსაჯულმა - დრომ და ქართველმა მკითხველმა და მათ შორის წამოჭრილი საკამათო საკითხებიც თავისთავად გააარკვია განვლილმა წლებმა. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, აღნიშნული წერილების კვლევა დღესაც მნიშვნელოვნად მიიჩნევა, რადგან ასახავს არა მხოლოდ ორი მნიშვნელოვანი მოღვაწის

ურთიერთობას, არამედ გვაძლევს ხედვას, თუ როგორ ფორმირდებოდა ლიტერატურული დისკუსიები, საზოგადოებრივი აზრი და ეროვნული თვითშეგნება XIX საუკუნის საქართველოში.

ლიტერატურა:

გოგებაშვილი, ი. (1897, 162). "უძლური ბოროტება". *"ივერია"*, #161-162

წერეთელი, გ. (1897). *"კვალი"*, #28-29

Powerless Evil

(*Iveria*, 1897, Nos. 161–162)

Kajaia Manana

Georgian Technical University

Abstract

This article examines Iakob Gogebashvili's essay *Powerless Evil* (*Iveria*, 1897, Nos. 161–162), written in response to Giorgi Tsereteli's unfavorable critique of his children's stories *The Guardian of the Harvest* and *King Erekle and the Ingilo Woman*. Gogebashvili denounces both *Kvali*'s editorial stance and Tsereteli's evaluation, arguing that the criticism was shaped by personal bias rather than by literary or historical criteria.

In defending *King Erekle and the Ingilo Woman*, Gogebashvili asserts its historical plausibility, citing oral traditions and Aleksandre Orbeliani's accounts. He highlights the longstanding tradition of Georgian women's courage, documented in chronicles and preserved in collective memory, pointing to figures such as Princess Tekla as emblematic of national self-consciousness.

The essay also underscores the patriotism and civic virtue of the Georgian peasantry, qualities disregarded by *Kvali*'s critic. Gogebashvili interprets this omission as evidence of the journal's social shortcomings and condemns its dismissive attitude toward the peasant class. While polemical in tone, the text nonetheless acknowledges Tsereteli's literary talent and his influence on public opinion.

By situating this exchange within the broader context of nineteenth-century Georgian letters, the essay illustrates the dynamics of literary polemics and the contested space of national and social representation in Georgian literary criticism.

Keywords: *Iakob Gogebashvili, Giorgi Tsereteli, Iveria, Kvali, literary criticism, polemics, Powerless Evil, King Erekle and the Ingilo Woman, Georgian women, national consciousness.*

THE DIALECTICAL RELATIONSHIP OF BODY AND SOUL IN THE PHILOSOPHICAL HERITAGE OF IBN SINA AND AL-FARABI

Akhatova Dildora Akhtamovna

Shahrisabz state pedagogical institute
Uzbekistan

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6849-0603>

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.21>

Abstract. *Ibn Sina and Al-Farabi conceptualize the human being as a dynamic unity of body and soul. Both philosophers describe the soul as immaterial and eternal, and the body as material and perishable, yet they reject strict dualism in favor of a model of mutual interdependence. Al-Farabi emphasizes the integration of intellectual and moral development, while Ibn Sina's "flying man" thought experiment demonstrates that self-awareness is grounded in bodily existence but not limited by it. Their models remain relevant for contemporary discussions on consciousness, personal identity, and holistic education.*

Keywords: *body, soul, dialectic, consciousness, eternal, material, interaction, perfection, virtue, personality.*

Introduction. The interplay between body and soul is a foundational concern in Islamic philosophy, especially in the works of Ibn Sina (Avicenna) and Al-Farabi. Both thinkers, drawing from Greek rationalism and Islamic spirituality, developed comprehensive frameworks for understanding human nature, the immortality of the soul, and the path to human flourishing. Their philosophical anthropology integrates metaphysics, ethics, and education, emphasizing the holistic development of individuals and societies (Baizhuma et al., 2025; Ronaldi et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Norman & Ruhullah, 2024; Ramadhona et al., 2024; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Zamzami et al., 2021; Muhammad et al., 2025). Al-Farabi's vision of the virtuous society and Ibn Sina's hierarchical theory of the soul continue to influence contemporary debates on consciousness, personal identity, and educational reform (Baizhuma et al., 2025; Ronaldi et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Norman & Ruhullah, 2024; Ramadhona et al., 2024; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Zamzami et al., 2021; Muhammad et al., 2025).

Methods. This study utilizes a qualitative literature review, analyzing primary texts and recent scholarly interpretations of Ibn Sina and Al-Farabi. The research draws on comparative, textual, and philosophical analysis to synthesize their views on the body-soul relationship, metaphysics of consciousness, and educational philosophy. Sources include treatises, modern journal articles, and comparative studies that contextualize their ideas within both classical and modern frameworks (Baizhuma et al., 2025; Ronaldi et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Norman & Ruhullah, 2024; Ramadhona et al., 2024; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Zamzami et al., 2021; Muhammad et al., 2025).

Results. Theoretical foundations

- Ibn Sina: Developed a tripartite model of the soul (vegetative, animal, rational), emphasizing the soul's immortality and its journey toward perfection. He argued for the interdependence of body and soul, yet maintained their distinct substances. His "flying man"

thought experiment illustrates the soul's self-awareness independent of the body (Ronaldi et al., 2025; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Halilović, 2013; Katni, 2016).

- **Al-Farabi:** Emphasized the dialectical unity of body and soul, viewing humans as a synthesis of material and immaterial aspects. He linked personal development to the cultivation of virtue, intellect, and harmony with the divine order (Baizhuma et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Ramadhona et al., 2024; Baizhuma et al., 2025; Zamzami et al., 2021; Muhammad et al., 2025).

Educational and ethical implications

- **Holistic Education:** Both philosophers advocated for an educational system that integrates intellectual, moral, and spiritual development. Ibn Sina stressed age-appropriate curricula and the role of teachers in guiding students toward the perfection of the soul (Ronaldi et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Abror & Mun'im, 2025; Norman & Ruhullah, 2024; Ramadhona et al., 2024; Norman, 2021; Katni, 2016).

- **Virtue ethics and human flourishing:** Happiness (sa'āda) is seen as the ultimate goal, achieved through intellectual and moral excellence. Both thinkers positioned virtue as a pathway to human flourishing and spiritual fulfillment (Baizhuma et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Zamzami et al., 2021; Muhammad et al., 2025).

- **Societal Impact:** Al-Farabi's concept of the virtuous city and Ibn Sina's emphasis on education and upbringing highlight the role of knowledge and morality in building just and prosperous societies (Baizhuma et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Ramadhona et al., 2024; Baizhuma et al., 2025; Zamzami et al., 2021; Muhammad et al., 2025).

Metaphysics of consciousness and personal identity

- Both philosophers contributed to the metaphysical understanding of consciousness, personal identity, and the mind-body relationship, offering models that remain relevant for contemporary philosophy and neurophilosophy (Norman & Ruhullah, 2024; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Halilović, 2013; Zamzami et al., 2021; Muhammad et al., 2025).

Discussion. The synthesis of body and soul in Ibn Sina and Al-Farabi's philosophies provides a robust framework for understanding human nature and development. Their integration of rationalism and spirituality offers a balanced approach to education and ethics, relevant for addressing modern challenges in curriculum design, character education, and personal identity (Baizhuma et al., 2025; Ronaldi et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Norman & Ruhullah, 2024; Ramadhona et al., 2024; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Zamzami et al., 2021; Muhammad et al., 2025). While Ibn Sina's rationalist metaphysics emphasizes the soul's independence and immortality, Al-Farabi's dialectical approach underscores the unity and mutual influence of body and soul. Both perspectives enrich the discourse on virtue ethics, holistic education, and the metaphysics of consciousness.

Conclusion. Ibn Sina and Al-Farabi's exploration of the body-soul relationship, virtue ethics, and holistic education continues to shape philosophical and educational thought. Their work bridges classical and modern perspectives, offering enduring insights into consciousness, personal identity, and the cultivation of human flourishing in both individual and societal contexts (Baizhuma et al., 2025; Ronaldi et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Norman & Ruhullah, 2024; Ramadhona et al., 2024; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Zamzami et al., 2021; Muhammad et al., 2025).

Table: Comparative Insights on Body-Soul, Education, and Ethics

Theme	Ibn Sina (Avicenna)	Al-Farabi	Citations
Body-soul relationship	Hierarchical, distinct but interdependent	Dialectical, integrative	(Ronaldi et al., 2025; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Halilović, 2013; Katni, 2016)
Immortality of the soul	Affirmed, soul survives body	Emphasized within spiritual development	(Ronaldi et al., 2025; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Halilović,

			2013)
Human development	Intellectual, moral, and physical growth	Virtue, intellect, harmony with divine	(Baizhuma et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Ramadhona et al., 2024)
Educational philosophy	Age-based, holistic, teacher-guided	Moral, intellectual, societal focus	(Ronaldi et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Abror & Mun'im, 2025; Norman & Ruhullah, 2024; Ramadhona et al., 2024)
Virtue ethics & flourishing	Perfection of soul, happiness as sa'āda	Virtuous society, ethical leadership	(Baizhuma et al., 2025; Sholeh et al., 2025; Boboqulova, 2025; Abror & Mun'im, 2025; Zamzami et al., 2021)
Metaphysics of consciousness	Rationalist, self-awareness, flying man	Unity of intellect and soul	(Norman & Ruhullah, 2024; Norman, 2021; Serena et al., 2023; Halilović, 2013; Muhammad et al., 2025)

References:

1. **Abror, R., & Mun'im, M.** (2025). Flows and Paradigms of Classical Muslim Figures' Thoughts on Education in Islam. Responsive: Jurnal Manajemen Pendidikan Islam. <https://doi.org/10.61166/responsive.v1i1.1>
2. **Baizhuma, S., Bishmanov, K., Meirbayev, B., Baitenova, N., Mukan, N., & Alikbayeva, M.** (2025). The Contribution of Abu Nasr Al-Farabi's Spiritual Heritage Throughout the Virtuous Personal Development. Journal of Posthumanism. <https://doi.org/10.63332/joph.v5i5.1417>
3. **Baizhuma, S., Duisenbayev, A., Kaupenbayeva, S., Meirbayev, B., Omirbekova, A., Kurmanbek, A., & Kossalbayev, B.** (2025). Spiritual and Theological Aspects of Personal Development in the Heritage of Al-Farabi. Pharos Journal of Theology. <https://doi.org/10.46222/pharosjot.106.4035>
4. **Boboqulova, X.** (2025). Farobiy va Ibn Sino ma'naviy merosida fozil jamiyat qurish tarixini o'rganish. Tamaddun Nuri Jurnal. <https://doi.org/10.69691/y43j5h25>
5. **Capizzi, M. T., & Ferguson, R.** (2005). Yigirma birinchi asrdagi sodiqlik tendentsiyalari. Iste'molchi marketingi jurnali, 22(2), 72–80.
6. **Halilović, T.** (2013). The development of the science of the soul in the philosophy of Ibn Sina. Kom: Časopis za Religijske Nauke, 2, 59–76. <https://doi.org/10.5937/kom1301059h>
7. **Katni, K.** (2016). Hubungan jiwa-raga dan kurikulum pendidikan Islam menurut Ibnu Sina. Al-Idarah: Jurnal Kependidikan Islam. <https://doi.org/10.24042/alidarah.v6i1.788>
8. **Muhammad, A., U., & Anggraini, R.** (2025). The Eudaimonist Ethics of al-Farabi and Avicenna by Janne Mattila... (Book Review). The Journal of Ethics. <https://doi.org/10.1007/s10892-025-09509-9>
9. **Norman, N.** (2021). Ibn Sina's Theory of the Soul: A Taxonomy of Islamic Education. ICR Journal. <https://doi.org/10.52282/icr.v12i2.867>
10. **Norman, N., & Ruhullah, M.** (2024). Ibn Sina's Contributions to Modernity: Integrating Medieval Philosophy, Neurophilosophy, and Educational Reform in Islamic Thought and Civilisation. Al-Shajarah: Journal of the International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC). <https://doi.org/10.31436/shajarah.vi.1936>
11. **Ramadhona, R., Sukardi, I., & As, M.** (2024). The Philosophy of Greek Rationalism – Islamic Spirituality and Classical Islamic Education Theory: Al-Farabi and Ibnu Sina. TOFEDU: The Future of Education Journal. <https://doi.org/10.61445/tofedu.v3i5.273>
12. **Ronaldi, R., Am, R., & Saputra, R.** (2025). Ibnu Sina: A Reconciliation Between Religion, Philosophy, Divinity, Soul, and Islamic Education. Al-Mudarris (Jurnal Ilmiah Pendidikan Islam). <https://doi.org/10.23971/mdr.v8i1.9856>
13. **Serena, D., Hani, S., Vionita, B., & Sohim, B.** (2023). Konsep jiwa perspektif Ibnu Sina. Media (Jurnal Filsafat dan Teologi). <https://doi.org/10.53396/media.v4i1.161>

14. Sholeh, M., Mohamed, M., Ali, H., & Ho, P. (2025). The Relevance of Educational Thoughts by Al-Kindi, Al-Farabi, and Ibn Sina in Contemporary Context. International Journal of Indonesian Philosophy & Theology. <https://doi.org/10.47043/ijipth.v6i1.82>
15. Widdowson, H. G. (2003). Tilshunoslik. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.
16. Zamzami, M., Hosseinieskandian, A., Gholizadeh, H., Shariati, M., Muktafi, M., & A'la, A. (2021). Physical and Spiritual Dimensions of Happiness in the Thought of al-Fārābī and Ibn Sīnā. Teosofia: Indonesian Journal of Islamic Mysticism. <https://doi.org/10.21580/tos.v10i2.8629>

აბსტრაქტი. იბნ სინა და ალ-ფარაბი ადამიანის არსს განიხილავენ როგორც სხეულის და სულის ურთიერთდამოკიდებულებას. მათი აზრით, სული არის უვნებელი და მარადიული, ხოლო სხეული — დროებითი და მატერიალური. თუმცა, ისინი უარყოფენ მკაცრ დუალიზმს და ხაზს უსვამენ სხეულსა და სულს შორის მუდმივ ურთიერთქმედებას. ალ-ფარაბის მიხედვით, ადამიანის სრულყოფა მიიღწევა ინტელექტუალური და ზნეობრივი განვითარების ერთიანობით, ხოლო იბნ სინას “მფრინავი ადამიანის” ექსპერიმენტი აჩვენებს, რომ თვითშეგნება სხეულთან კავშირშია, მაგრამ მასზე არ არის შეზღუდული. მათი შეხედულებები დღესაც აქტუალურია ცნობიერების, პიროვნული იდენტობისა და განათლების საკითხებში.

საკვანძო სიტყვები: სხეული, სული, დიალექტიკა, ცნობიერება, მარადიული, მატერიალური, არამატერიალური, ურთიერთქმედება, სრულყოფა, ღირსება, პიროვნება.

Аннотация. Ибн Сина и Аль-Фараби рассматривают человека как единство тела и души. По их мнению, душа — нематериальна и вечна, а тело — материально и преходяще. Однако они отвергают строгий дуализм, подчеркивая постоянное взаимодействие между телом и душой. Аль-Фараби акцентирует единство интеллектуального и нравственного развития, а опыт «летающего человека» Ибн Сины показывает, что самосознание связано с телом, но не ограничено им. Их взгляды актуальны для современных исследований сознания, идентичности и образования.

ქართული რენესანსის საკითხისათვის

სიბაშვილი გიორგი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.22>

აბსტრაქტი: რენესანსის ანუ აღორძინების ცნებაში XV-XVI საუკუნეების ევროპის კულტურული აღმავლობის ეპოქა მოიაზრება, რომლის იდეურ შინაარსს ჰუმანიზმი წარმოადგენს. იგი ამქვეყნიური სინამდვილის ანტიკური გაგების აღორძინებას ნიშნავს. თუმცა მასში შუა საუკუნეების ქრისტიანულ-რელიგიური ღირებულებების გავლენაც ნიშანდობლივია.

რენესანსის სამშობლოდ იტალია ითვლება, საიდანაც იგი მთელ ევროპაში ვრცელდება და ევროპული რენესანსის სახელწოდებით აღინიშნება. ამავდროულად, ევროპაშივე ჩნდება ეჭვი არაევროპული, ანუ აღმოსავლური რენესანსის არსებობის ნიშნების შესახებ.

აღმოსავლური რენესანსის ტიპური მაგალითია ქართული რენესანსი. ივანე ჯავახიშვილის აზრით, ქართველობამ ელინური შემოქმედების ნიმუშები იგება და დაეწაფა იმ ცხოველმყოფელს ელინიზმს, რომლის ღრმა და საფუძვლიანმა შესწავლამ დასავლეთის ევროპაში ეგრეთ წოდებული „რენესანსი“ წარმოშვა. საქართველომ ეს მოძრაობა უკვე XII საუკუნეში დაიწყო, მაგრამ მისი დასრულება მონღოლ-თათართა შემოსევამ შეაფერხა.

რენესანსის თეორიის შემუშავება 30-იანი წლების II ნახევრიდან დაიწყო შალვა ნუცუბიძის მიერ ბიზანტიის რენესანსის აღიარებით. ბიზანტიის რენესანსი, აღნიშნავდა იგი გამოკვლევაში („იოანე პეტრიწი“), წარმოადგენდა ერთ-ერთ დიდ ნაკადს, საიდანაც დასავლეთ ევროპამ მიიღო განახლების სტიმული; მან შეამზადა დასავლეთ ევროპის რენესანსი. მაგრამ ბიზანტიის რენესანსი შეჩერდა და ეს კულტურული მოძრაობა გაგრძელდა საქართველოში XI-XII სს-ში იოანე პეტრიწისა და [შოთა რუსთაველის შემოქმედებაში.

ქართული რენესანსის შესახებ განსხვავებულ აზრს აწვდიან გრიგოლ რობაქიძე. იგი ქართულ რენესანსს XX საუკუნეში წინასწარმეტყველებს. მისი აზრით, სწორედ ამ საუკუნის საქართველოს ისტორიაში ისახება ქართული რენესანსის ნიშნები.

გრიგოლ რობაქიძის აღნიშნული მოსაზრება იძლევა უფრო მეტი იმედისა და ოპტიმისტური მტკიცების საფუძველს საქართველოსთვის, XXI საუკუნეში ეროვნულ ტრადიციებზე დაფუძნებული, ქართული რენესანსის განმტკიცებისა და განვითარების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: რენესანსი; ჰუმანიზმი; ევროპული რენესანსი; აღმოსავლური რენესანსი; ბიზანტიური რენესანსი; ისლამის რენესანსი; ქართული რენესანსი.

შესავალი

რენესანსის ანუ აღორძინების ცნებაში XV-XVI საუკუნეების ევროპის კულტურული აღმავლობის ეპოქა მოიაზრება და მის იდეურ შინაარსს ჰუმანიზმი წარმოადგენს. იგი ამქვეყნიური სინამდვილის ანტიკური გაგების აღორძინებაა, თუმცა ასევე, მასში შუა საუკუნეების ქრისტიანულ-რელიგიური ღირებულებების გავლენაც შეინიშნება.

რენესანსის ცნება პირველად გამოიყენა დიდმა იტალიელმა ხელოვანმა ჯორჯო ვაზარიმ მეთექვსმეტე საუკუნეში. ხოლო თანამედროვე მნიშვნელობით ეს ტერმინი

შემოიღო XIX საუკუნის ფრანგმა ისტორიკოსმა ჟიულ მიშლემ. შესაბამისად რენესანსის სამშობლოდ იტალია ითვლება.

Renaissance ფრანგული სიტყვაა და „ხელმეორედ“ დაბადებას, ხოლო Rinascimento იტალიური სიტყვაა და „ხელახლა“ დაბადებას ნიშნავს. რენესანსი დამკვიდრდა მეცნიერებაში შუა საუკუნეების შემდეგ, როგორც კულტურის ისტორიული შემობრუნების აღმნიშვნელი ცნება და იგი თავისი ბუნებით ანთროპოცენტრისტულია.

რენესანსული კულტურის ამსახველ ღირებულებათა მოძღვრებამ სამყაროს ცენტრად მიიჩნია ადამიანი, როგორც ბუნების ნაწილი და ბუნების ყველაზე სრულყოფილი ქმნილება. ანუ ადამიანი ხდება მთავარი ფასეულობა. შესაბამისად რენესანსის ეპოქის მთავარი დევიზი და საზოგადოების ინტერესების ცენტრია „რეალური ადამიანი, რეალურ გარემოში“.

რენესანსი იტალიიდან მთელ ევროპაში ვრცელდება და იგი ევროპული რენესანსის სახელწოდებით აღინიშნება. იტალიური ანუ ევროპული რენესანსი.რაც ზოგჯერ გაიგივებულია თანამედროვე ეპოქის დასაწყისთანაც.

ამავდროულად ევროპაშივე ჩნდება ეჭვი არაევროპული, ანუ აღმოსავლური რენესანსის არსებობის ნიშნების შესახებ. ამ კუთხით საურადღებოა შვეიცარიელი ორიენტალისტის ადამ მეცის წიგნი შთამბეჭდავი სათაურით: „ისლამის რენესანსი“. ამ წიგნის ავტორის მიერ გამოთქმულია შეხედულებანი არაბული ხალიფატის IX–X საუკუნეებში განვითარებულ მატერიალურ და სულიერ ღირებულებათა შემცველ მთლიან კულტურულ მოვლენათა არსებობის შესახებ. რაც მრავალ მეცნიერთა მიერ

ისლამური კულტურული აღმავლობის ანუ ისლამური რენესანსული კულტურის ნიშნებად იქნა მიჩნეული.

ისლამურმა რენესანსმა, რომელსაც მუსლიმი მეცნიერები „ისლამის ოქროს ხანად“ მოიხსენიებენ, ფართო გავრცელება ჰპოვა არა მარტო ისლამური რელიგიის მიმდევარ ქვეყნებში, არამედ მთელ მსოფლიოში, განსაკუთრებით კი მაჰმადიანური სარწმუნოების მქონე აზია - აფრიკის ქვეყნებში. მათივე მტკიცებით, ისლამურმა რენესანსმა საკმაოდ დიდი წვლილი შეიტანა მთელ მსოფლიოში რენესანსული კულტურის განვითარების თვალსაზრისით, მეცნიერების, ხელოვნების და კულტურის სხვადასხვა სფეროში.

ანალოგიურ შეხედულებებს ანვითარებს გამოჩენილი ინგლისელი მეცნიერი ჰორვარდ ტერნერი. რომლის აზრითაც, მუსლიმმა მხატვრებმა და მეცნიერებმა, ხელოსნებმა და მთავრებმა ერთად შექმნეს უნიკალური კულტურა, რომელმაც პირდაპირი და არაპირდაპირი გავლენა იქონია ყველა კონტინენტზე.

აღმოსავლური რენესანსის ტიპიური მაგალითია ქართული რენესანსი. რის შესახებაც, ყველაზე ადრე ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ ქართველობამ ელინური შემოქმედების ნიმუშები იგემა და დაეწაფა იმ ცხოველმყოფელს ელინიზმს, რომლის ღრმა და საფუძვლიანმა შესწავლამ დასავლეთის ევროპაში ეგრეთწოდებული „რენესანსი“ წარმოშვა. ივანე ჯავახიშვილის აზრით, საქართველომ ეს მოძრაობა უკვე XII საუკუნეში დაიწყო, მაგრამ მისი დასრულება მონღოლთა შემოსევამ შეაფერხა.

აღმოსავლური, კერძოდ ქართული რენესანსის თეორიის შემუშავება შალვა ნუცუბიძის სახელთანაა დაკავშირებული. ნუცუბიძის მიერ ბიზანტიის რენესანსის აღიარებით, იქმნება აზრი აღმოსავლური რენესანსის, ევროპულ რენესანსზე ადრე არსებობის შესახებ და რომ ბიზანტიის რენესანსი, წარმოადგენდა ერთ-ერთ დიდ ნაკადს, საიდანაც დასავლეთ ევროპამ მიიღო განახლების სტიმული, რამაც შეამზადა

დასავლეთ ევროპის რენესანსი. ბიზანტიის რენესანსი შეჩერდა და ეს კულტურული მოძრაობა გაგრძელდა XI–XII საუკუნეების საქართველოში ეკონომიური, პოლიტიკური და კულტურული აღმავლობის, კონკრეტულად კი იოანე პეტრიწისა და შოთა რუსთაველის შემოქმედების თვალსაზრისით.

გრიგოლ რობაქიძე ქართული რენესანსის შესახებ განსხვავებულ აზრს აწვითარებს. იგი ქართულ რენესანსს ანუ მთლიან კულტურულ აღორძინებას XX საუკუნეში წინასწარმეტყველებს. მისი აზრით, სწორედ ამ საუკუნის საქართველოს ისტორიაში ისახება ქართული რენესანსის ნიშნები.

ამ ნიშანთაგან მას უმთავრესად და ქართული რენესანსის ჩასახვის მისტიურ სიმბოლოდ, „წიწამურის ველი“, მეოცე საუკუნის საქართველოს უდიდესი ეროვნული ტრაგედია, ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა მიაჩნია. დღესაც გლოვის ზარად და მოუშუშებელ, მარადიულ ჭრილობად აღიქმება მისი სულის შემძვრელი სიტყვები: „ქართველმა მოკლა საქართველოს მძლავრი მხედართმთავარი“. ხოლო სისხლით შესვრილ საკუთარ ხელს რომ დახედა, მკვლელმა საქართველოს სახე დაინახა და არასოდეს ისე მძაფრად არ უგრძნია ქართველს საქართველო, როგორც ამ ტრაგიკულ წამს, როდესაც მსხვერპლად შეიწირა სამშობლომ მისი უკვდავი, მისთვის თავდადებული, ერთგული შვილი“ (რობაქიძე, გრ. 1917. # 257).

გრიგოლ რობაქიძის აზრით, რენესანსის ეპოქა მეოცე საუკუნის საქართველოში. ამ უდიდესი ეროვნული, ტრაგიკული მოვლენით დაიწყო და განმტკიცდება იგი, როგორც დიადი გარდატეხის, დიდი აღმავლობის ეპოქა ანუ რენესანსის ეპოქა მეოცე საუკუნის საქართველოში.

მისივე მტკიცებით, ამ საუკუნეში საქართველო ან სრულად მოისპობა ანდა აყვავდება. თუმცა იგი ქართული რენესანსის საწინააღმდეგოდ არსებული მრავალი სიძნელის გაცნობიერების მიუხედავად, თავის საკუთარ სამშობლოს აყვავებას უწინასწარმეტყველებს. ამისათვის კი, მას საქართველოს ისტორიის საქმედ მიაჩნია სძლიოს ეს სიძნელენი. ხოლო ძლევისათვის კი, ამ სიძნელეთა მიზეზთა შეცნობა მიაჩნია საჭიროდ. გრიგოლ რობაქიძის დასახელებული პირველი სიძნელე უფრო ანთროპოლოგიური ხასიათისაა. მისი მტკიცებით: „არც ერთი ხალხი იმთავითვე ერთიან ეროვნულ პლაზმად არ ჩამოსხმულა“ (რობაქიძე, გრ. 1917. # 257). ამ აზრის განსამტკიცებლად მოჰყავს მას ბერძნების, ფრანგების, რუსების ისტორია. თუმცა მიაჩნია, რომ ამ მხრივ ხალხთა შორის ძველი ბერძნების მაგალითი გენიალურ გამონაკლისს წარმოადგენს.

მისი აზრით, ეს პროცესი საქართველომაც განიცადა, რის ერთ-ერთ ნიშნადაც საქართველოში არსებული პარტიკულარიზმი მიაჩნია: „ჩვენში საშინელი სიმძაფრით იჩენს თავს თემური პარტიკულარიზმი: იმერელი, ქართლელი, კახელი, გურული, მეგრელი და სხვა, ერთი ხის შტოა ყოველი მათგანი. ეს ერთგვარი მრავალფერობაა, მდიდარი სახესხვაობა“ (რობაქიძე, გრ. 1917. # 257).

მეორე სიძნელეა ის, რომ: „ჩვენმა ისტორიამ არ იცის სასტიკი აბსოლუტიზმი. და მიაჩნია, რომ აბსოლუტიზმი ისტორიაში აუცილებელიც არის და საჭიროც, ვინაიდან მრავალ სასტიკ მხარესთან ერთად მას აქვს ერთი მეტად მნიშვნელოვანი მხარეც: „იგი ჰქმნის ერთ მთლიან ფსიქიკას. ასხეულებს ერის ნებისყოფას (რობაქიძე, გრ. 1917. # 257).

იმის გამო, რომ საქართველოში, სასტიკი აბსოლუტიზმი არ ყოფილა, ამ მოვლენამ ხელი შეუწყო ჩვენს ეროვნულ დაქსაქსულობას. გარდა ამისა, განაგრძობს იგი, „არის კიდევ ერთი უცნაურობა ჩვენს ისტორიაში. დასავლეთ ევროპაში ფეოდალიზმის ნანგრევებზე აღიმართა აბსოლუტიზმი, ჩვენში კი სუსტი

აბსოლუტიზმის შემდგომ თანდათან გაძლიერდა ფეოდალური მიდრეკილებანი“ (რობაქიძე, გრ. 1917. # 257).

მესამე სიძნელე გავლენის სფეროს შეეხება: „ჩვენმა ისტორიამ ხშირად იცის სხვისი გავლენა, მონგოლების შემოსევა, არაბულ-სპარსული გავლენა, ბიზანტიური “შემორევა”, რუსული “შემოსვლა”. თავისთავად ცხადია, გავლენას ყოველი ერი განიცდის. მაგრამ ისიც ცხადია, რომ ყოველ ჯანსაღ ერს შესწევს შემტევი ძალა, რომელიც უმკლავდება ამ გავლენას. ამ ბრძოლაში ყალიბდება ერის შემოქმედება“ (რობაქიძე, გრ. 1917. # 257).

მისი აზრით, საქართველოს ჰქონდა შემტევი ძალა. ეს შემტევი ძალა საქართველოში ყოველთვის არ ყოფილა მახვილი და მედგარი. ჩვენს კულტურას, ყოველ სფეროში, მრავალი “გავლენა” შესისხლხორცებული და გარდაქმნილი კი არა აქვს, არამედ მიკრული მეტხორცად. ეს გავლენა – “მეტხორცი” მესამე სიძნელეა ქართული რენესანსის საწინააღმდეგოდ ამართული (რობაქიძე, გრ. 1917. # 257).

კულტურის ტრაგედიას, ისიც შეადგენს, რომ ისტორიის რომელიღაც ხანაში „კირთების“ ქვეშ ყოფნაც არის აუცილებელი და საჭირო. მას მიაჩნია, რომ ამ აზრით მართალნი არიან მარქსისტები, როცა ამტკიცებენ, რომ საქართველოს ერთიანობა რუსეთის ხელმწიფების ქვეშ განმტკიცდა. რასაც იგი „საშინელ უცნაურობას“ უწოდებს.

„პოლიტიკურ ცხოვრებაში ჩვენ ვერ შევქმენით მტკიცე და მძლავრი ხელმწიფება. ამან კი ხელი შეუწყო ჩვენში ანარქიული ბუნების განვითარებას“ (რობაქიძე, გრ. 1917. # 257). თუმცა მას მიაჩნია, რომ ქართული რენესანსისათვის პირობები თანდათან უკეთესდება. და დღეს თუ ხვალ საქართველო განთავისუფლდება, გაერთიანდება, გამთლიანდება და მთლიანი საქართველო მრავალ სიძნელეს გადალახავს.

დასკვნა

რენესანსის ანუ აღორძინების პრობლემის შესახებ ჭეშმარიტი წარმოდგენის გასააზრებლად, განსხვავებულ თვალსაზრისთა შორის ძნელია გამოარჩიო რომელი ავტორის აზრია უფრო სწორი, რენესანსის არსის შესახებ. ვინაიდან ყველა მათგანი შეიცავს ჭეშმარიტ ღირებულებებს.

რენესანსი ანუ მთლიანი კულტურული აღორძინება, შესაძლებელია და სავსებით კანოზომიერია, რომ შესაბამისი პირობების წარმოშობის საფუძველზე განხორციელდეს როგორც ევროპულ-დასავლურ კულტურაში, ასევე აზიურ-აღმოსავლურში, ამერიკულ ან აფრიკულ კულტურაში. ასევე, რომელიმე ალკეულ სახელმწიფოში და თანაც არა მხოლოდ ერთხელ, არამედ თუნდაც ორჯერ და ა.შ.

კულტურის აღმავლობა-დაცემა და კვლავ ახალი აღმავლობა, ანუ უფრო ძველის აღორძინება დაპირიპირებულთა ერთიანობისა და ბრძოლის დიალექტიკის კანონის შესაბამისად მოქმედ პროცესად შეიძლება იქნას განხილული. ასეთი პროცესი კი ყველგან შეიძლება აღმოცენდეს სხვადასხვა ეპოქაში და სხვადასხვა ქვეყნებში, მათი სახელმწიფოებრივი, როგორც მატერიალური, ასევე სულიერი კულტურის ფორმათა ცივილური წესის დამკვიდრების შედეგად.

ანტიკური ბერძნული ცივილური კულტურის პოზიტიური გავლენა შუა საუკუნეების კულტურაზე და მისი მიჩნევა რენესანსის კულტურის საფუძველად ბადებს კითხვას, თვითონ ანტიკური კულტურის ჩამოყალიბების საფუძველების შესახებ. იგი მხოლოდ ბერძნული მითოლოგიის წიაღში უნდა ვეძებოთ, თუ სხვა უფრო ძველი ან უფრო ადრეული, უკვალოდ გამქრალი, თუმცა რაღაც ფორმით შემორჩენილ ცივილიზაციათა შორის. მათ შორის რელიგიურ ცივილიზაციათა

შორის (ცნობილია აზრი, რომ პლატონი ეგვიპტესა და სირიაში მოგზაურობის დროს გაეცნო და მასზე გარკვეული გავლენაც მოუხდენია ებრაელ რაბინთა სიბრძნეს. თუმცა იგი დამალა იმის შიშით, რომ სხვა რელიგიის გავლენა არ დაეზარალებინათ მისთვის). ამ მაგალითიდან შეიძლება დავინახოთ რენესანსის ნიშნების არსებობა რელიგიაშიც. რაც ჩვენი აზრით, სულიერი კულტურის ორი მზგავსი და ამავე დროს გასხვავებული ფორმის მითოლოგიისა და რელიგიის მსოფლმხედველობათა ურთიერთგავლენის ფონზე იქმნება ახალი ქრისტიანული მსოფლმხედველობა. შესაბამისად ყველაზე ადრეული იუდაიზმის მონოთეისტური რელიგიის გავლენა, ძველ ბერძნულ პოლითეისტურ რელიგიაზე, უფრო პროგრესული, ჰუმანური, ქრისტიანული მონოთეიზმის შექმნით მთავრდება. რაც დიალექტიკური ტრადიის ფორმას იღებს და შესაბამისად რენესანსის ანუ აღორძინების პროცესის არსის წვდომა შესაძლებელი ხდება, რომ დიალექტიკის კანონების საფუძველზე იქნას ახსნილი. შესაბამისად რენესანსი ზოგადად არა ერთი სახელმწიფოს ან ეპოქის აღორძინებაა, არამედ იგი პოტენციურად, ნებისმიერი სახელმწიფოს, კონტინენტის, ეპოქის ძველ და ახალ კულტურათა ურთიერთგავლენის შედეგად ჩამოყალიბებულ კულტურათა სინთეზის, შედარებით უფრო ცივილურ ფორმად შეიძლება იქნეს მოაზრებული.

უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე მეცნიერებაში გაჩნდა სკეპტიკური შეხედულებანი რენესანსის შესახებ. რომელნიც რენესანსის მოდერნულობას სკეპტიციზმით უყურებენ. მათ, რენესანსი არ მიაჩნიათ ისტორიულ ეპოქად. მათი აზრით, რენესანსი ჰუმანიზმსა და კლასიკურობაზე დამყარებული კულტურული პროგრამა ან მიმდინარეობაა, ვიდრე სრულიად ისტორიული ეპოქა.

განსაკუთრებულად დიდ ყურადღებას ითხოვს გრიგოლ რობაქიძის დღეისათვის, უკვე რეალობად ქცეული, „ასრულებული წინასწარმეტყველება“ ქართული რენესანსის მეოცე საუკუნეში განვითარებისა და საქართველოს დამოუკიდებლობის მიღწევის შესახებ.

გრიგოლ რობაქიძის აღნიშნული მოსაზრება იძლევა უფრო მეტი იმედისა და ოპტიმისტური მტკიცების საფუძველს საქართველოსთვის, XXI საუკუნეში, ეროვნულ ტრადიციებზე დაფუძნებული, ქართული რენესანსის განმტკიცებისა და განვითარების შესახებ.

საქართველო ტერიტორიულად ორი კონტინენტის სიახლოვეს მდებარეობს. რის გამოც იგი ყოველთვის იდგა არჩევანის წინაშე. მას დღეისათვისაც, მიუხედავად უდიდესი მსოფლიო პრობლემებისა და ურთულესი რეგიონალური გამოწვევებისა, არ გაუჭირდება საკუთარი მომავლისათვის სწორი გზის არჩევა.

შესაბამისად რენესანსი ზოგადად არა ერთი სახელმწიფოს ან ეპოქის აღორძინებაა, არამედ იგი პოტენციურად, ნებისმიერი სახელმწიფოს, კონტინენტის, ეპოქის ძველ და ახალ კულტურათა ურთიერთგავლენის შედეგად ჩამოყალიბებულ კულტურათა სინთეზის, შედარებით უფრო ცივილურ ფორმად შეიძლება იქნეს მოაზრებული.

ამგვარი დასკვნის საფუძველს იძლევა მისი დიდი ისტორიულ-კულტურული, წარსული გამოცდილებები და ფაქტები. ამავე დროს ჩნდება და ძლიერდება ქართულ ეროვნულ-კულტურულ ღირებულებათა თავსებადობის ნიშნები საკაცობრიო-კულტურულ ფუნდამენტურ ღირებულებებთან.

ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე ქართული სულიერი კულტურის უმეტეს ნაწილში, როგორცაა მეცნიერება, ხელოვნება, სპორტი და აშ. იკვეთება უმნიშვნელოვანესი მსოფლიო რეზონანსის მქონე მასშტაბების წარმატებების ნიშნები.

აღნიშნულ წარმატებით ფაქტორთა გათვალისწინების საფუძველზე და ასევე გონივრული, დაბალანსებული საერთაშორისო საკაცობრიო ფუნდამენტურ ღირებულებათა ორიენტირით წარმართული პოლიტიკური ურთიერთობების ფონზე, საქართველოში გამოიკვეთება კულტურის ყველა სფეროს აღმავლობის, მთლიანი კულტურის აყვავებისა და განვითარების ახალი კონტურები და შესაძლებლობები. შესაბამისად რეალურად განხორციელებადი გახდება რენესანსი ანუ მთლიანი კულტურის აღორძინება XXI საუკუნის საქართველოში.

ლიტერატურა:

1. თევზაძე, გ. (1995). შალვა ნუცუბიძე და აღმოსავლეთის რენესანსის პრობლემები, კრებულში: ფილოსოფია. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
2. ირემაძე, თ. (2019). შუა საუკუნეების ქართული ფილოსოფია. გამომც. „ფავორიტი სტილი.“
3. მახარაძე, მ. (2003). რენესანსი, ჰუმანიზმი და XI-XII საუკუნეების საქართველო. გამომც. „ელფი“.
4. რობაქიძე, გრ. (1917). ქართული რენესანსი. გაზეთი საქართველო. N. 257.
5. ხიდაშელი, შ. (1988). ქართული ფილოსოფიის ისტორია. გამომც. „მეცნიერება.“

For the issue of the Georgian Renaissance

Sibashvili Giorgi

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The concept of the Renaissance or revival refers to the era of cultural upsurge in Europe in the 15th-16th centuries, the ideological content of which is humanism. It means the revival of the ancient understanding of worldly reality. However, the influence of Christian-religious values of the Middle Ages is also noticeable in it.

Italy is considered the birthplace of the Renaissance and is celebrated under the name of the European Renaissance. However, in Europe itself, an opinion appears about the signs of the existence of a non-European, or Eastern Renaissance.

A typical example of the Eastern Renaissance is the Georgian Renaissance. According to Ivane Javakhishvili, the thorough study of Hellenism gave rise to the so-called “Renaissance” in Western Europe. Georgia began this movement already in the 12th century, but its completion was hindered by the Mongol-Tatar invasion.

Shalva Nutsubidze, in his study “Ioane Petritsi”, began the development of the theory of the Renaissance by recognizing the Byzantine Renaissance, from which, in his opinion, Western Europe received a stimulus for renewal and which prepared the Western European Renaissance. However, the Byzantine Renaissance stopped, and this cultural movement continued in Georgia in the 11th–12th centuries, in the works of Ioane Petritsi and Shota Rustaveli.

Grigol Robakidze develops a different idea about the Georgian Renaissance. He predicts the Georgian Renaissance in the 20th century. In his opinion, it is precisely in the history of Georgia of this century that the signs of the Georgian Renaissance are visible.

Grigol Robakidze's stated opinion provides more hope and grounds for optimistic assertions about the strengthening and development of the Georgian Renaissance based on national traditions for Georgia in the 21st century.

Keywords: *Renaissance; Humanism; European Renaissance; Eastern Renaissance; Byzantine Renaissance; Islamic Renaissance; Georgian Renaissance.*

**მუზეუმების როლი რეგიონული ტურიზმის განვითარებაში:
თელავის ისტორიული მუზეუმი - ტრადიციასა და ინოვაციას შორის**

ცქიტიშვილი ნელი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.23>

აბსტრაქტი: საზოგადოების თანამედროვე ხედვამ და მოთხოვნილებებმა, ტექნოლოგიების განვითარებამ, სრულიად შეცვალა მუზეუმის როლი და მნიშვნელობა - იგი აღარ არის მხოლოდ საგამოფენო სივრცე, სადაც ადამიანი გამოფენილ ნიმუშებს ან არტეფაქტებს ათვალიერებს, არამედ, ის გადაიქცა კულტურულ-საგანმანათლებლო და საზოგადოებრივ ცენტრად. ამდენად, თანამედროვე მუზეუმის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მან უნდა შეიცვალოს ვიზიტორებთან ურთიერთობის ფორმებიც და სტრატეგიებიც - მათი ქცევის შესწავლა, ინტერესებისა და კმაყოფილების კვლევა მნიშვნელოვან კომპონენტებად მოიაზრება მუზეუმის ფუნქციონირების ეფექტურობისა და მდგრადი განვითარების კონტექსტში. კვლევის შედეგების გათვალისწინება ეხმარება მუზეუმს პროგრამების გამრავალფეროვნებაში, ახალი სერვისების შეთავაზებაში, სარეკლამო კამპანიების სწორად დაგეგმვა-წარმოებაში, რაც, საბოლოოდ, ზრდის მუზეუმის მიმართ ინტერესებს.

წარმოდგენილი ნაშრომი **მიზნად** ისახავს თელავის ისტორიული მუზეუმის კულტურულ-საგანმანათლებლო და საზოგადოებრივი საქმიანობის ანალიზს. გამოყენებულია როგორც ხარისხობრივი, ისე რაოდენობრივი კვლევის მეთოდები: **1. დოკუმენტური ანალიზი** - გავცევით მუზეუმის შიდა დოკუმენტაციას, ანგარიშებს, პროექტების აღწერას, რითაც შევაფასეთ მუზეუმის კულტურულ-საგანმანათლებლო პოლიტიკის შინაარსობრივი და სტრუქტურული მახასიათებლები. **2. ინტერვიუების და დაკვირვების მეთოდი:** ჩატარდა ინტერვიუები თელავის ისტორიული მუზეუმის ადმინისტრაციის, საგანმანათლებლო და ვიზიტორთა განყოფილების წარმომადგენლებთან, ექსკურსიამდოლებთან. გამოიკითხა მუზეუმის რეგულარული ვიზიტორები - თელავის საჯარო სკოლების, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარმომადგენლები. **3. პროგრამული მასალის ანალიზი:** მუზეუმის მიერ შემუშავებული საგანმანათლებლო პროექტების, მასტერკლასების და თემატური ღონისძიებების შინაარსობრივი ანალიზის შედეგად განხილულ იქნა მათი სტრუქტურა, მიზნობრივი ჯგუფები, სასწავლო მიზნები და ინტერაქტიული კომპონენტები. პროგრამული მასალის ანალიზის მიზანს წარმოადგენდა მათი ეფექტიანობის, ასაკობრივი და თემატური მიზანშეწონილობის შეფასება.

თელავის ისტორიული მუზეუმის საზოგადოებრივი და კულტურულ-საგანმანათლებლო აქტივობების შესწავლის შედეგად ჩამოვყალიბეთ შემდეგი **მიგნებები და დასკვნები:** მუზეუმი აღარ არის მხოლოდ ექსპონატების საცავი, არამედ, იგი აქტიური საზოგადოებრივი, საგანმანათლებლო და კულტურული პლატფორმაა; მუზეუმების თანამშრომლებს გაცნობიერებული აქვთ, რომ ვიზიტორი აღიქვან არა მხოლოდ ექსპონატების დამთვალიერებელი, არამედ სამუზეუმო აქტივობების თანამონაწილე; თელავის მუზეუმის

მიერ ბოლო პერიოდში შემუშავებული პროგრამები ხელს უწყობს სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის ჩართულობას, ახალგაზრდებში აყალიბებს კრიტიკულ აზროვნებას და აცოცხლებს ისტორიულ მეხსიერებას, ხელს უწყობს შემეცნებას, კულტურული და ეროვნული იდენტობის განცდას; პროგრამები მოიცავს ექსკურსიებს, კონფერენციებს, თემატურ გაკვეთილებს.

თელავის ისტორიული მუზეუმი იყო და რჩება როგორც კულტურული ტურიზმის მნიშვნელოვანი დესტინაცია და კახეთის რეგიონის კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრი. საქართველოს, როგორც ტურისტულად მიმზიდველი ქვეყნის პოზიციონირებაში მუზეუმების ხელშეწყობა და განვითარება უნდა იყოს სტრატეგიის მნიშვნელოვანი ელემენტი.

საკვანძო სიტყვები: თელავი, მუზეუმი, ტურიზმი, ვიზიტორები, პროგრამები.

მუზეუმებს განსაკუთრებული ადგილი უკავიათ ტურიზმში. მათი როლი მნიშვნელოვანია როგორც ქვეყანაში საერთაშორისო ტურისტების მოზიდვაში, ისე შიდა ტურიზმის განვითარებაში. არიან რა კულტურული და ისტორიული მემკვიდრეობის მატარებელ-შემნახავნი, ისინი, ამავედროულად, ტურისტულ ატრაქციებსაც წარმოადგენენ. მუზეუმები და კულტურული ტურიზმი ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული - როგორც მუზეუმების გარეშე წარმოუდგენელია კულტურული ტურიზმი, ასევე სოლიდურია ტურისტების ვიზიტით მიღებული შემოსავლები მუზეუმებისთვის. ამიტომაც, რომ მუზეუმები ტურისტული მარშრუტების მნიშვნელოვან დესტინაციას წარმოადგენენ.

კახეთში არსებული სახელმწიფო თუ კერძო, ისტორიული თუ მემორიალური მუზეუმები - თელავის ისტორიული მუზეუმი, ერეკლე მეორის სასახლე, ალექსანდრე ჭავჭავაძის სახლ-მუზეუმი, სიღნაღის, გრემის, ილია ჭავჭავაძის და კოტე მარჯანიშვილის სახლ-მუზეუმები ყვარელში, ფიროსმანის, ნატო ვაჩნაძის, გოგლა ლეონიძის და სხვა მემორიალური მუზეუმები - საერთაშორისო თუ შიდა ვიზიტორების ინტერესის საგანს წარმოადგენენ. ისინი მოგზაურებს აცნობენ კონკრეტული რეგიონის ისტორიას, კულტურას, ეთნოგრაფიას, ცნობილი ადამიანების მემორიალურ მემკვიდრეობას. ამავედროულად, მუზეუმები ქმნიან სამუშაო ადგილებს და ხელს უწყობენ ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებას. ტურისტები ხარჯავენ ფულს არა მხოლოდ მუზეუმის ბილეთებზე, არამედ სასტუმროზე, კვებაზე, ტრანსპორტზე, სუვენირებზე და სხვა მომსახურებაზე. ყოველივე ეს კი დადებით გავლენას ახდენს როგორც სახელმწიფო ბიუჯეტზე, ისე ადგილობრივ მოსახლეობაზე - ტურისტების სიმრავლე ხელს უწყობს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას და მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებას.

კულტურულ ტურიზმში მუზეუმების როლი, მისი დადებითი მხარე ისიც არის, რომ სეზონურობა მათზე დიდ გავლენას ვერ ახდენს იმის გამო, რომ ისინი დახურულ სივრცეში ფუნქციონირებენ და კლიმატური პირობები არ იწვევს ვიზიტორთა ნაკადების მნიშვნელოვან შემცირებას. თუმცა, აქაც არსებობს მაღალი და შედარებით დაბალი აქტივობის სეზონები.

წარმოდგენილი ნაშრომი მიზნად ისახავს თელავის ისტორიული მუზეუმის კულტურულ-საგანმანათლებლო და საზოგადოებრივი საქმიანობის კომპლექსურ ანალიზს. გამოყენებულია როგორც ხარისხობრივი, ისე რაოდენობრივი კვლევის

მეთოდები, რაც განაპირობებს თემის სიღრმისეულ შესწავლას: 1. დოკუმენტური ანალიზი - გავცანით მუზეუმის შიდა დოკუმენტაციას, ანგარიშებს, პროექტების აღწერას, რომლის შედეგადაც შევაფასეთ მუზეუმის კულტურულ-საგანმანათლებლო პოლიტიკის შინაარსობრივი და სტრუქტურული მახასიათებლები. 2. ინტერვიუების და დაკვირვების მეთოდი: ჩატარდა ინტერვიუები თელავის ისტორიული მუზეუმის ადმინისტრაციას, საგანმანათლებლო და ვიზიტორთა განყოფილების თანამშრომლებთან. ექსკურსიამძღოლებთან. დამატებით გამოიკითხა მუზეუმის რეგულარული ვიზიტორები (თელავის საჯარო სკოლების, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარმომადგენლები). 3. პროგრამული მასალის ანალიზი: მუზეუმის მიერ შემუშავებული საგანმანათლებლო პროექტების, მასტერკლასების და თემატური ღონისძიებების შინაარსობრივი ანალიზის შედეგად განხილულ იქნა მათი სტრუქტურა, მიზნობრივი ჯგუფები, სასწავლო მიზნები და ინტერაქტიული კომპონენტები. პროგრამული მასალის ანალიზის მიზანს წარმოადგენდა მათი ეფექტიანობის, ასაკობრივი და თემატური მიზანშეწონილობის შეფასება.

საზოგადოების თანამედროვე ხედვამ და მოთხოვნილებებმა, ტექნოლოგიების განვითარებამ, სრულიად შეცვალა მუზეუმის როლი და მნიშვნელობა - იგი აღარ არის მხოლოდ საგამოფენო სივრცე, სადაც ადამიანი გამოფენილ ნიმუშებს ან არტეფაქტებს ათვალიერებს, არამედ, ის გადაიქცა კულტურულ-საგანმანათლებლო და საზოგადოებრივ ცენტრად. ამდენად, შეიცვალა ვიზიტორებთან ურთიერთობის ფორმებიც და სტრატეგიებიც - მათი ქცევის შესწავლა, ინტერესებისა და კმაყოფილების კვლევა მნიშვნელოვან კომპონენტებად იქცა მუზეუმის ფუნქციონირების ეფექტურობისა და მდგრადი განვითარების კონტექსტში. კვლევის შედეგების გათვალისწინება ეხმარება მუზეუმს პროგრამების გამრავალფეროვნებაში, ახალი სერვისების შეთავაზებაში, სარეკლამო კამპანიების სწორად დაგეგმვა-წარმოებაში, რაც, საბოლოოდ, ზრდის მუზეუმის მიმართ ინტერესს.

აქვე აღვნიშნავთ იმ ფაქტსაც, რომ მუზეუმები განიცდიან კვალიფიციური კადრების უკმარისობას როგორც სამუზეუმო საქმის მენეჯერების, სპეციალისტების, ისე გიდების სახით. „სამუზეუმო სამუშაოების ინოვაციური ფორმებისა და მეთოდების დასაუფლებლად ვითარდება პროფესიული მომზადების ისეთი ფორმები, როგორებიცაა მასტერ-კლასები, საქმიანი თამაშები, დისკუსიური კლუბები, შემოქმედებითი ლაბორატორიები, რომელიც გამიზნულია ახალი ტექნოლოგიების, პერსპექტიული პროექტების გამოვლინებასა და არჩევაზე... დღეს საქართველოს სამუზეუმო სისტემაში მუშაობენ სპეციალისტები, რომლებსაც სპეციალური განათლება არ გააჩნიათ. მათი სამუშაო პრაქტიკა ემყარება წლების განმავლობაში დაგროვილ გამოცდილებას“... (მესხია, 2014).

თელავის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი, გარდა ერეკლე მეორის სასახლის, ეთნოგრაფიულ სივრცესა თუ სამხატვრო გალერეაში გამოფენილი მუდმივი ექსპოზიციის დათვალიერების შესაძლებლობისა, ხშირად აწყობს სხვადასხვა კულტურულ-საგანმანათლებლო ღონისძიებებს, სემინარებს და კონფერენციებს, ახალ-ახალ დროებით ექსპოზიციებს, თემატურ ექსკურსიებს, სამეცნიერო გამოცემების თუ მხატვრული ლიტერატურის პრეზენტაციებს, რაც აძლიერებს ვიზიტორებთან კომუნიკაციას, უფრო საინტერესოს და დასამახსოვრებელს ხდის მუზეუმში ყოფნას.

აღსანიშნავია ბოლო წლებში დამკვიდრებული ტრადიცია - ბატონის ციხე-გალავნის სივრცეში ტარდება ეროვნული დღესასწაულებისადმი მიძღვნილი ღონისძიებები, კონცერტები; ეწყობა „სამეცნიერო პიკნიკი“, ხელოვანთა და მეწარმეთა ნამუშევრების გამოფენები, ქართული სამზარეულოს და ღვინის მწარმოებელთა მრავალფეროვანი ნიმუშების დეგუსტაციები... ასეთმა აქტივობებმა სამუზეუმო სივრცე აქცია საზოგადოებრივი თავშეყრისა და კულტურული ცხოვრების ადგილად.

რეგულარული მომხმარებლების გამოკითხვამ აჩვენა, რომ მუზეუმი პოპულარულია ისტორიისა და ხელოვნების მოყვარულებში - დამთვალიერებლების უმრავლესობას აინტერესებს მეფე ერეკლე II-ს სასახლე და მეფესთან დაკავშირებული ისტორიები (40 %); ქეთევან იაშვილის სახელობის სამხატვრო გალერეაში გამოფენილი მხატვრული ტილოები (25 %), ეთნოგრაფიული ნივთები (20 %), მიმდინარე ექსპოზიციები (15 %). თემატური ექსკურსიებით და სხვა საგანმანათლებლო აქტივობებით უფრო მეტად ინტერესდებიან სკოლის მოსწავლეები და ახალგაზრდები, თუმცა გამოკითხულთა 25 %-აღნიშნავს, რომ კარგი იქნებოდა ისტორიული ვორქშოპები, პროექტებზე დაფუძნებული სწავლება, რაც უფრო საინტერესოს გახდიდა საგანმანათლებლო პროგრამებს. ახალგაზრდები მიიჩნევენ, რომ საგრძნობია თელავის ისტორიულ მუზეუმში თანამედროვე ტექნოლოგიების ნაკლებობა, რომ საჭიროა ინტერაქტიული, გასართობ-შემეცნებითი ელემენტების დამატება. რაც შეეხება მცირეწლოვანი ბავშვების მშობლებს, მათ სურთ უფრო მეტი საბავშვო პროექტი, აღნიშნავენ იმასაც, რომ კარგი იქნებოდა, მუზეუმს ჰქონდეს სპეციალური სივრცე, კუთხე ბავშვებისთვის. ისინი კმაყოფილებით აღნიშნავენ, რომ მათ პატარებს მოეწონათ მუზეუმის ეზოში გამართული თიხის ნაკეთობების მასტერკლასი.

ფინანსური რესურსების მოზიდვის საუკეთესო საშუალებაა მიზნობრივ ჯგუფებთან მუდმივი კომუნიკაცია, რაშიც უნდა გამოვიყენოთ მარკეტინგული მიდგომები და ინფორმაციის გავრცელების სხვადასხვა საშუალებები, თუმცა, ამ ორივე ასპექტით რეგიონული მუზეუმები არასახარბიელოდ გამოიყურებიან.

„ვინაიდან მუზეუმები საზოგადოების საკეთილდღეოდ არსებობენ და მათი მიზნებიც საზოგადოებრივ ხასიათს ატარებს, მათი მარკეტინგიც ამ მიზნებს უნდა ასახავდეს. მარკეტინგი აუცილებელია მუზეუმისთვის, რათა მას შეეძლოს შეასრულოს თავისი დანიშნულება თავის საზოგადოებასთან მიმართებაში... ჩვენთან სამუზეუმო ვებ-გვერდების მომზადების, დიზაინისა და შინაარსის მიწოდების ტექნოლოგია სრულიად განსხვავებულია და არ შეესაბამება საყოველთაოდ დამკვიდრებულ ტექნოლოგიებს. ... ჩვენი მუზეუმების ვებ-გვერდები შეუდარებლად ღარიბია, როგორც თვალსაჩინოების, ისე ინფორმაციული თვალსაზრისით“.

(კვარაცხელია, 2015)

თელავის ისტორიული მუზეუმის საზოგადოებრივი და კულტურულ-საგანმანათლებლო აქტივობების შესწავლის შედეგად ჩამოვაყალიბეთ შემდეგი **მიგნებები და დასკვნები:**

მუზეუმი აღარ არის მხოლოდ ექსპონატების საცავი, არამედ, იგი აქტიური საზოგადოებრივი, საგანმანათლებლო და კულტურული პლატფორმაა;

მუზეუმების თანამშრომლებს გაცნობიერებული აქვთ, რომ ვიზიტორი აღიქვან არა როგორც მხოლოდ ექსპონატების დამთვალიერებელი, არამედ სამუზეუმო

აქტივობების თანამონაწილე;

მუზეუმები განიცდიან კვალიფიციური კადრების უკმარისობას როგორც სამუზეუმო საქმის მენეჯერების, სპეციალისტების, ისე გიდების სახით.

თელავის მუზეუმის მიერ ბოლო პერიოდში შემუშავებული პროგრამები ხელს უწყობს სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის ჩართულობას, ახალგაზრდებში აყალიბებს კრიტიკულ აზროვნებას და აცოცხლებს ისტორიულ მემკვიდრეობას, ავითარებს შემეცნებას, კულტურული და ეროვნული იდენტობის განცდას;

საგანმანათლებლო აქტივობები მოიცავს ექსკურსიებს, კონფერენციებს, წიგნების პრეზენტაციებს, თემატურ გაკვეთილებს;

რადგან მოთხოვნა არსებობს, მუზეუმის თანამშრომლებმა უნდა იფიქრონ როგორ გამოიყენონ გართობა საგანმანათლებლო მეთოდად: მისცენ ახალგაზრდებს შესაძლებლობა, რომ სახალისო აქტივობებით, მუზეუმში დაცული ექსპონატების ირგვლივ გამართული შემეცნებითი ვიქტორინებით გაიმდიდრონ ცოდნა. თელავის ისტორიულ მუზეუმში ბოლო დროს შემუშავებული სხვადასხვა საგანმანათლებლო პროგრამა, ვფიქრობთ, სწორედ ამ აქტივობებით შეივსება და უფრო მეტ პოპულარობასაც შეიძენს;

მუზეუმის ვებგვერდის ფუნქციონირება და სოციალურ ქსელში არსებული გვერდის სრულყოფა ხელს შეუწყობს მუზეუმის პოტენციურ დამთვალიერებელთა ინფორმირებულობას, გააადვილებს მომხმარებელთან კომუნიკაციას;

სასურველი იქნება, რომ ჩვენი რეგიონის მუზეუმებშიც დაინერგოს თანამედროვე ტექნოლოგიები და ინიციატივები. ასეთი შეიძლება იყოს მუზეუმების მიერ მოწყობილი ინტერნეტგამოფენები და ვირტუალური ტურები, რაც მუზეუმებში წარმოდგენილ კულტურულ და ისტორიულ მემკვიდრეობას ფართო აუდიტორიისათვის უფრო მეტად ხელმისაწვდომს გახდის;

თელავის ისტორიული მუზეუმი იყო და რჩება როგორც კულტურული ტურიზმის მნიშვნელოვანი დესტინაცია და კახეთის რეგიონის კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრი. საქართველოს, როგორც ტურისტულად მიმზიდველი ქვეყნის პოზიციონირებაში მუზეუმების ხელშეწყობა და განვითარება უნდა იყოს სტრატეგიის მნიშვნელოვანი ელემენტი.

ლიტერატურა:

1. მესხია, ე. (2014). მუზეოლოგია. ბათუმი;
2. კვარაცხელია, ნ. (2015), საექსკურსიო საქმე. თბილისი.

The role of museums in the development of regional tourism: Telavi Historical Museum – between tradition and innovation

Tskitishvili Nelly
Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The modern vision and needs of society, as well as the development of technologies, have completely changed the role and importance of museums - it is no longer just an exhibition space where people just examine works of arts or artifacts, but it turned into a cultural,

educational and social center. Thus, the essence of modern museums is that they must change both the forms and strategies of interaction with visitors – studying their behavior, interests, and satisfaction are considered as important components in the context of museum functioning efficiency and sustainable development. The results of the research help the museum diversify its programs, offer new services, and properly plan and conduct advertising campaigns, which ultimately increases interest in the museum.

The presented work aims to analyze the cultural, educational and public activities of Telavi Historical Museum. Both qualitative and quantitative research methods have been used: 1. Documentary analysis - we reviewed the museum's internal documentation, reports, and project descriptions, thereby assessing the content and structural characteristics of the museum's cultural and educational policy. 2. Interview and observation method: Interviews were conducted with representatives of the administration, educational and visitor departments of Telavi Historical Museum, and tour guides. Regular visitors of the museum were interviewed – as well as, representatives of Telavi public schools and Telavi State University. 3. Analysis of program material: As a result of the content analysis of educational projects, master

classes, and thematic events developed by the museum, their structure, target groups, learning objectives, and interactive components were discussed. The purpose of analyzing the program materials was to assess their effectiveness, as well as age and thematic appropriateness.

As a result of studying the public and cultural-educational activities of Telavi Historical Museum, we have formulated the following findings and conclusions: the museum is no longer just a repository of exhibits, but rather an active public, educational, and cultural platform. Museum staff are aware that visitors should be perceived not only as spectators of exhibits, but also as participants of museum activities. The programs that have been recently developed by Telavi Museum promote the engagement of different age groups, develop critical thinking among young people, and revive historical memory, promoting cognition and a sense of cultural and national identity; Programs include excursions, conferences, and thematic lessons.

Telavi Historical Museum has always been and still remains an important Georgian tourism destination and a cultural and educational center of Kakheti region. Promoting and developing museums should be an important element of the strategy to position Georgia as a tourist-attractive country.

Key words: Telavi, museum, tourism, visitors, programs.

სამეცნიერო კვლევითი აბსტრაქტიდან ვიზუალურ ნარატივამდე თანამედროვე მიდგომები და ტექნოლოგიები

ზაქარიაშვილი მარიამ

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.24>

აბსტრაქტი: თანამედროვე სამეცნიერო კომუნიკაციაში ვიზუალური ნარატივი სულ უფრო მეტად მიიჩნევა ეფექტურ გზად კვლევითი შინაარსის გადასაცემად. გრაფიკული დიზაინის და ვიზუალიზაციის ტექნოლოგიების განვითარებამ საშუალება მისცა მკვლევარებს, აბსტრაქტული იდეები მკაფიო და დამამახსოვრებელი ფორმით წარადგინონ. აღნიშნული ნაშრომი მიზნად ისახავს სამეცნიერო ინფორმაციის ვიზუალიზაციის თანამედროვე მიდგომების განხილვას სამი ძირითადი აპლიკაციის გამოყენებით:

- **Canva.com** – როგორც ინტუიციური პლატფორმა სწრაფი და ესთეტიკურად მიმზიდველი დიზაინის შესაქმნელად,
- **Adobe Illustrator** – როგორც პროფესიონალური ინსტრუმენტი მაღალი ხარისხის გრაფიკების და ინფოგრაფიკის მოსამზადებლად,
- **Microsoft PowerPoint** – როგორც უნივერსალური და ხელმისაწვდომი პროგრამა სამეცნიერო პოსტერებისა და პრეზენტაციების ვიზუალური ნარატივისთვის.

ნაშრომი განიხილავს თითოეული აპლიკაციის სპეციფიკას, უპირატესობებსა და პრაქტიკულ გამოყენებას სამეცნიერო კომუნიკაციის კონტექსტში. აქცენტი კეთდება როგორც ტექნიკურ შესაძლებლობებზე, ასევე დიზაინის პედაგოგიკაზე – როგორ იქმნება ვიზუალური სტრუქტურა, რომელიც აძლიერებს სამეცნიერო შინაარსს და აუდიტორიის ჩართულობას.

საკვანძო სიტყვები: სამეცნიერო კვლევითი პოსტერი, ვიზუალური ნარატივი, Canva.com, Adobe Illustrator, Microsoft PowerPoint.

შესავალი

სამეცნიერო კომუნიკაციის განვითარება მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული იმასთან, თუ როგორ წარმოადგენენ მკვლევარები კვლევის შედეგებს. ტრადიციულად, **აბსტრაქტი** წარმოადგენდა მოკლე ტექსტურ შეჯამებას, რომელიც მკითხველს აწვდიდა ინფორმაციას კვლევის მიზნებზე, მეთოდებზე და შედეგებზე. თუმცა, თანამედროვე ციფრულ ეპოქაში ეს ფორმატი ხშირად საკმარისი აღარ არის მკითხველის ყურადღების მისაპყრობად და რთული მონაცემების გასაგებად გადმოსაცემად (Henderson, 2020).

ამ კონტექსტში გაჩნდა **გრაფიკული აბსტრაქტის** კონცეფცია, რომელიც კვლევის არსს ვიზუალური ფორმით სინთეზირებს. Pferschy-Wenzig & Bauer (2015) მიუთითებენ, რომ გრაფიკული აბსტრაქტი ზრდის კვლევის გასაგებობას და აუმჯობესებს მკითხველის ჩართულობას. Krause თანახმად ვიზუალური კომუნიკაცია არამხოლოდ ამარტივებს რთული ინფორმაციის გადაცემას, არამედ აუდიტორიის ყურადღებასაც აძლიერებს (Krause, 2016). Elsevier (2023) ხაზს უსვამს მის სტრატეგიულ მნიშვნელობას ონლაინ პლატფორმებზე, სადაც კონკურენცია მკითხველის ყურადღებისთვის განსაკუთრებით მაღალია.

გრაფიკულ აბსტრაქტთან ერთად სამეცნიერო სივრცეში დამკვიდრდა **ვიზუალური ნარატივის** ცნება, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ შედეგების ვიზუალურ გამოსახვას, არამედ კვლევის პროცესისა და მნიშვნელობის ვიზუალურად გადმოცემასაც. Meadows (2019)

აღნიშნავს, რომ ვიზუალური ნარატივები შეიძლება რეალიზდეს გრაფიკული პოსტერების, ინფოგრაფიკების, ვიდეოპრეზენტაციების ან ინტერაქტიული ონლაინ პლატფორმების მეშვეობით.

თანამედროვე ტექნოლოგიები ამ პროცესში გადამწყვეტ როლს ასრულებენ. **Adobe Illustrator, Canva, Microsoft PowerPoint** და **BioRender** ფართოდ გამოიყენება მეცნიერებს შორის, რათა შეიქმნას პროფესიონალური ვიზუალური მასალა (Rougier et al., 2014). ამასთან, კვლევები ცხადყოფს, რომ ვიზუალური აბსტრაქტები ზრდის სტატიების ციტირებადობასა და გავრცელებას (Rowe et al., 2021).

თუმცა, არსებობს გარკვეული გამოწვევებიც. ვიზუალური ნარატივის შექმნა მოითხოვს არა მხოლოდ დიზაინის უნარებს, არამედ მკაფიო მეცნიერულ ინტერპრეტაციასაც. Borkin et al. (2013) ხაზს უსვამენ, რომ ვიზუალიზაციის არასწორი ან დამახინჯებული გამოყენება შესაძლოა კვლევის შინაარსის არასწორად გაგებას იწვევდეს. ეს ფაქტორი მიუთითებს საჭიროებაზე, რომ მეცნიერებმა განავითარონ ინტერდისციპლინური კომპეტენციები, სადაც ერთიანდება როგორც კვლევითი, ისე ვიზუალური კომუნიკაციის უნარები.

ამრიგად, „აბსტრაქტიდან ვიზუალურ ნარატივამდე“ ტრანსფორმაცია განიხილება როგორც თანამედროვე სამეცნიერო კომუნიკაციის აუცილებელი სტრატეგია, რომელიც ზრდის კვლევის ხელმისაწვდომობას, გასაგებობასა და საერთაშორისო სივრცეში მის გავლენას.

ნაშრომის მიზანია:

- ანალიზი გაუკეთოს სამეცნიერო ინფორმაციის ვიზუალურ ნარატივად გარდაქმნის თანამედროვე მიდგომებს;
- შეაფასოს ძირითადი დიზაინის პლატფორმების – Canva.com, Adobe Illustrator და Microsoft PowerPoint – შესაძლებლობები და ფუნქციური უპირატესობები სამეცნიერო კომუნიკაციის კონტექსტში.

მეთოდოლოგია

კვლევა ეფუძნება

- შედარებით ანალიზს – თითოეული აპლიკაციის ფუნქციური და პრაქტიკული შედარება, (აპლიკაციების უპირატესობებისა და ნაკლოვანებების განსაზღვრა)
- ექსპერიმენტულ მეთოდს: სხვადასხვა პროგრამით პოსტერების შექმნის პრაქტიკული ანალიზი;

კვლევის სტრატეგია

„სამეცნიერო კვლევითი აბსტრაქტიდან ვიზუალურ ნარატივამდე“ აღნიშნავს იმ პროცესს, როდესაც ტრადიციული ტექსტური, შეჯამებული სამეცნიერო შინაარსი (აბსტრაქტი) გარდაიქმნება ვიზუალურ, ნარატიულ ფორმატად, როგორიცაა გრაფიკული აბსტრაქტი, პოსტერი, ინფოგრაფიკა ან პრეზენტაცია / ვიდეო პრეზენტაცია, მულტიმედიური ფორმა, რაც მიზნად ისახავს კვლევის უკეთეს გაგებას, აღქმას და გავრცელებას.

დისკუსია

რას გულისხმობს კონცეფცია „სამეცნიერო კვლევითი აბსტრაქტიდან ვიზუალურ ნარატივამდე“ ?

- სამეცნიერო აბსტრაქტი – საწყისი წერტილი

აბსტრაქტი წარმოადგენს კვლევის მოკლე შეჯამებას — მასში აისახება კვლევის მიზანი, მეთოდოლოგია, შედეგები და დასკვნები. იგი ტრადიციულად წერილობითია და ხშირად რთულად აღსაქმელია ფართო აუდიტორიისთვის (Hartley, 2008)

- ვიზუალური ნარატივი – კომუნიკაციის ახალი ენა

ვიზუალური ნარატივი არის ინფორმაციის გადაცემის ფორმა, რომელიც იყენებს გრაფიკულ ელემენტებს, სიმბოლოებს, ფერის კოდირებას, დასამახსოვრებელ ილუსტრაციებს და სტრუქტურულ სიუჟეტს, რათა გაადვილოს რთული შინაარსის გაგება და დაინტერესება (Lima, 2011; Segel & Heer, 2010)

- **გარდაქმნის მნიშვნელობა**

სამეცნიერო აბსტრაქტის ვიზუალურ ნარატივად გარდაქმნა ითვლება თანამედროვე სამეცნიერო კომუნიკაციის ინოვაციურ სტრატეგიად, განსაკუთრებით მაშინ, როცა საჭიროა ფართო აუდიტორიის ჩართვა ან არაკლასიკური ფორმით პრეზენტაცია (Bik&Goldstein, 2013)

პროცესი და დანერგვა

სამეცნიერო პოსტერის შექმნის პროცესი

- **სტრუქტურის განსაზღვრა** – ძირითადი ინფორმაცია, კვლევის მიზნები, მეთოდოლოგია, შედეგები და დასკვნა.
- **ტექსტის შემცირება და ოპტიმიზაცია** – მკითხველისთვის მარტივად აღქმადი და მნიშვნელოვანი ინფორმაციის გამოკვეთა.
- **ვიზუალური ელემენტების შერჩევა** – ფერების, შრიფტების და გრაფიკული ელემენტების ჰარმონიული განლაგება.
- **განლაგება და ბალანსი** – ინფორმაციის ლოგიკური და ვიზუალური თანმიმდევრულობა.

ინსტრუმენტები და რესურსები

„როგორ ავაწყოთ სამეცნიერო კვლევითი პოსტერი“

1. სათაური (Title)

„როგორ ავაწყოთ სამეცნიერო კვლევითი პოსტერი“
(დიდი და მკაფიო შრიფტით – დაახლოებით 72 pt და ზემოთ)
ქვეშ მოუთითეთ ავტორის სახელი, საგანმანათლებლო დაწესებულება, საკონტაქტო იმეილი.

2. შესავალი (Introduction)

მოკლედ აღწერე პოსტერის მიზანი:
„სამეცნიერო პოსტერი წარმოადგენს ვიზუალურ ინსტრუმენტს, რომელიც ეფექტურად გადმოსცემს კვლევის ან პროექტის მთავარ მიგნებებს. სწორად სტრუქტურირებული პოსტერის მეშვეობით შესაძლებელია მკითხველის ყურადღების მოკვრა და სწრაფად ინფორმაციის მიწოდება.“

3. სტრუქტურა და განლაგება (Structure & Layout)

დაამატე ბულეტებად:

- აირჩიე სწორი ფორმატი (მაგალითად, A0 – 118.9 სმ × 84.1 სმ)
- გამოიყენე მკაფიო სათაურები
- დაყავი პოსტერი სექციებად: შესავალი, მიზანი, მეთოდოლოგია, შედეგები, დასკვნა
- გამოიყენე ორი ან სამი სვეტი ინფორმაციისთვის
- შეიძლება მოათავსო სქემატური სურათი – ვიზუალური მაგალითი პოსტერის სექციების განლაგებაზე.

4. დიზაინის რჩევები (Design Tips)

- დაამატე პატარა იკონებით ან ილუსტრაციებით:
- გამოიყენე შრიფტი, რომელიც ადვილად იკითხება (მაგ., Sylfaen, Arial, Calibri...)
- სათაურები – 60–80 pt
- ტექსტი – 24–36 pt
- ტექსტის ფერი იყოს კონტრასტული ფონთან, მოერიდე ტექსტის გადატვირთვას

5. ტექსტის შემცველობა (Content Guidelines)

- წერე მოკლედ და კონკრეტულად
- გამოიყენე გრაფიკები, ცხრილები და დიაგრამები
- არ გამოიყენო დიდი მოცულობის აბზაცები

6. მაგალითები და შაბლონები (Templates & Examples)

- Canva, PowerPoint და Adobe Illustrator-ს აქვს მზა შაბლონები
- პოსტერის დიზაინის დროს გაითვალისწინე სამიზნე აუდიტორია

7. დასკვნა (Conclusion)

- „სამეცნიერო პოსტერის შექმნა მოითხოვს სწორი სტრუქტურის, ვიზუალური ელემენტების და მკაფიო ენის სწორ შერწყმას. კარგად აწყობილი პოსტერის მეშვეობით შესაძლებელია რთული იდეების მარტივად და ეფექტურად კომუნიკაცია“

8. QR კოდი ან ზმული

- შეიძლება დაამატო QR კოდი, რომელიც მიჰყავს მკითხველს შენს სრულ ნაშრომზე ან პრეზენტაციაზე.

სამეცნიერო პოსტერის საერთაშორისო სტანდარტები (ISO 216) ფორმატების შესაბამისი ზომები

როგორც დუიმებში (ინჩებში - inch), ისე სანტიმეტრებში (სმ):

ფორმატი	სიგრძე × სიგანე (სმ)	სიგრძე × სიგანე (inch)
A0	118.9 × 84.1 სმ	46.8 × 33.1 ინჩი
A1	84.1 × 59.4 სმ	33.1 × 23.4 ინჩი
A2	59.4 × 42.0 სმ	23.4 × 16.5 ინჩი
A3	42.0 × 29.7 სმ	16.5 × 11.7 ინჩი
A4	29.7 × 21.0 სმ	11.7 × 8.3 ინჩი

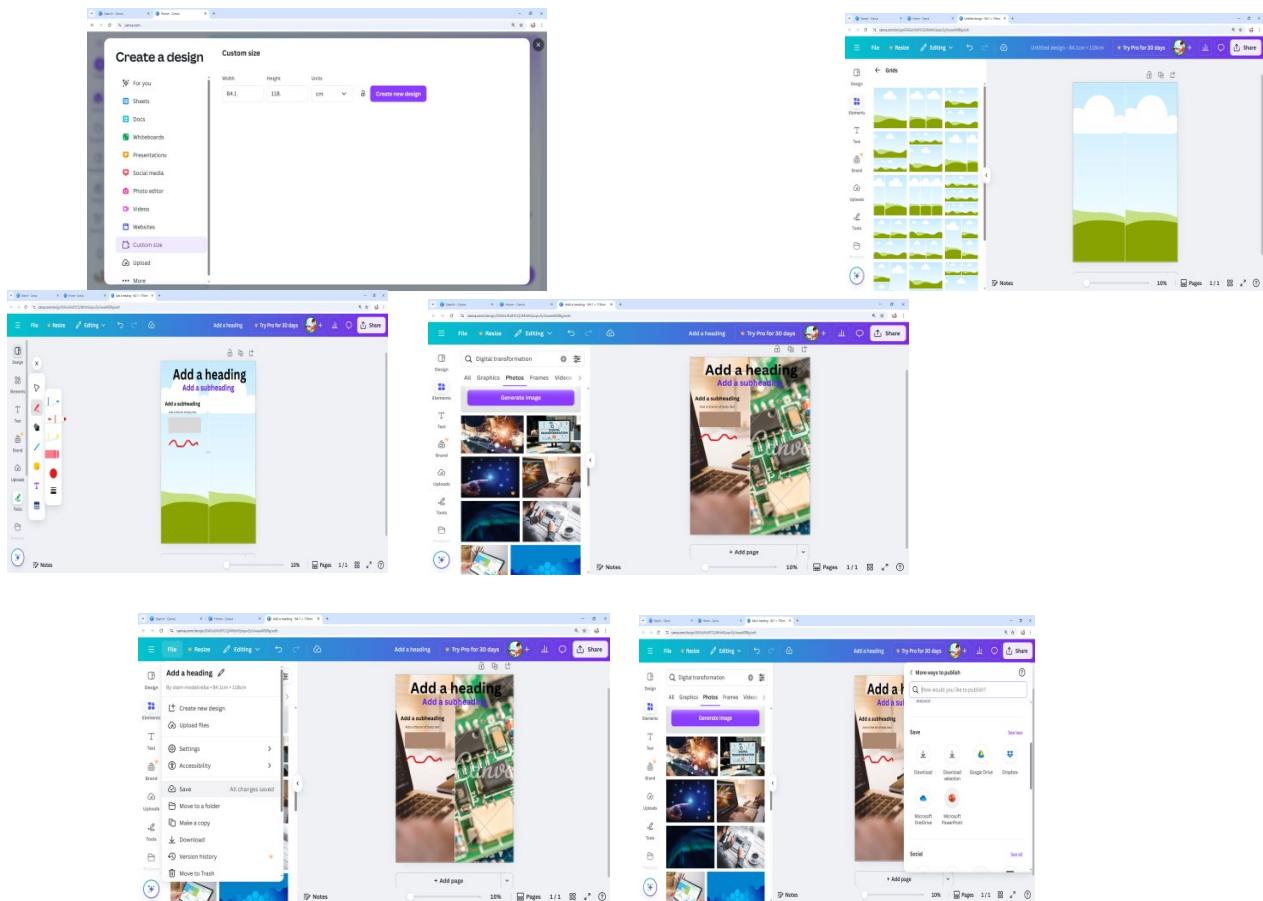
Canva.com-ზე პოსტერის აგება

Canva.com არის პოპულარული ონლაინ პლატფორმა, რომელიც გთავაზობთ მარტივ და ინტუიციურ ხელსაწყოებს პოსტერების, პრეზენტაციების და სხვა ვიზუალური მასალების შესაქმნელად. მისი გამოყენება განსაკუთრებით სასარგებლოა მათთვის, ვისაც არ აქვს პროფესიონალური დიზაინის გამოცდილება, მაგრამ სურს შექმნას მაღალი ხარისხის სამეცნიერო პოსტერი. Canva.com ნაწილობრივ არის უფასო. უფრო ეფექტური შედეგების მისაღებად შესაძლოა ფასიანი რესურსების გამოყენება იმავე საიტზე.

ნაბიჯები Canva.com-ზე პოსტერის ასაგებად

- შედით <https://www.canva.com/> (რეგისტრაცია უფასოა, რეგისტრაცია გაირეთ Gmail ფოსტის ანგარიშით)
- დააწკაპუნე „Create a design“ → Custom size
შეარჩიეთ თქვენთვის სასურველი ზომები (იხილეთ პოსტერების სტანდარტული ზომების ცხრილი), მაგალითად, Width: 118.9 სმ; Height: 84.1 სმ.
- აირჩიე Grid Layout (მაგალითად, სვეტების რაოდენობა 3 ან 2 სვეტი)
 - ✓ გადაათრე სექციები სტრუქტურის მიხედვით
- ჩასვი ტექსტის ყუთები (Text box):
 - ✓ სათაური;
 - ✓ სექციები: შესავალი, მიზანი, დიზაინი და ა.შ.
 - ✓ გამოიყენე Elements → Icons, Charts, Frames
 - ✓ გამოიყენე Free Templates, როგორიცაა: „Scientific Poster“, „Research Poster“, „Conference Poster“
- დასასრულს, გადმოწერე PDF ფორმატით (Print ready – 300dpi)

შენიშვნა - შესაძლოა საიტზე შეინახოთ თქვენს მიერ აგებული ნებისმიერი სახის რესურსი (File\Save)

Adobe Illustrator-ზე პოსტერის აგება

Adobe Illustrator არის პროფესიონალური გრაფიკული დიზაინის პროგრამა, რომელიც საშუალებას გაძლევს შექმნა დეტალურად დამუშავებული, მაღალხარისხიანი და მასშტაბირებადი სამეცნიერო პოსტერი.

ნაბიჯები Adobe Illustrator -ში პოსტერის ასაგებად

N1 - სამუშაო სივრცის შექმნა- ახალი დოკუმენტის შექმნა

- გახსენით **Adobe Illustrator** დააჭირეთ **File → New**
- აირჩიეთ ზომა პოსტერისთვის (მაგალითად: **A0: 33.1 × 46.8** ინჩი (841 × 1189 მმ)
A1: 23.4 × 33.1 ინჩი (594 × 841 მმ)
- მიუთითეთ "Orientation" (Portrait ან Landscape), დააწესეთ **Color Mode: CMYK** (პრინტისთვის)
- დააჭირეთ **Create**

N2 - Layout-ის გამართვა

View → Rulers → Show Rulers

- გადაათრეთ გიდები გვერდიდან, რათა შექმნა საზღვრები და სვეტები
- გამოიყენე **Align panel** ელემენტების სწორად გასწორებისთვის

N3 - ტექსტის სტრუქტურა და სტილიზაცია

Title/Header (ზედა ნაწილი) – დიდი, მკაფიო შრიფტით

Introduction / Methods / Results / Conclusion

- გამოიყენე **Text Tool (T)** თითოეული ბლოკის შესაქმნელად
- გამოიყენე **Paragraph** და **Character** პანელები ტექსტის გასაზომად და სტილიზაციისთვის

რეკომენდებული შრიფტები: **Helvetica, Arial, Source Sans Pro**

N4 -სურათების, დიაგრამების და გრაფიკების დამატება

- **File → Place** – ატვირთე სურათები (PNG, JPG ან EPS ფორმატით)
- გამოიყენე **Layers panel** – თითოეული სექციისთვის გააკეთე ცალკე ლეიერი

შენახვისას გამოიყენე **Embed Image**, რათა პოსტერმა არ დაკარგოს ბმულები

N5 - ფერების და ელემენტების დიზაინი

- გამოიყენე **Swatches Panel** ფერთა სქემის განსაზღვრისთვის
- გამოიყენე **Shape Tools** (rectangle, ellipse...) გრაფიკული ბლოკების შესაქმნელად კონტრასტისთვის გამოიყენე მკვეთრი ფერები ტექსტისა და ფონისთვის

N6 - პოსტერის შემოწმება და გადამოწმება

დააყენე **Bleed** (ზღვარი ბეჭდვისას – 3-5 მმ); ჩართე **Preview Mode** (**View** → **Overprint Preview**)

გადაამოწმე ყველა ტექსტი და სურათი სწორად ჩანს თუ არა (100% ზომაზე)

N7 - ფაილის შენახვა და ექსპორტი

- შენახვა სამუშაოდ: **File** → **Save As** → **.AI** – სამუშაო ფაილი
- ბეჭდვისთვის: **File** → **Save As** → **PDF (Print Ready)**
 - ✓ ჩართე **Preserve Illustrator Editing Capabilities**
 - ✓ ჩართე **Marks & Bleeds** → **Use Document Bleed Settings**

N8 - რჩევები:

- გამოიყენე **Guide** და **Grid** ვიზუალური ბალანსის შესანარჩუნებლად
- დაიცავი ჰირარქია — **სათაური > სექციების სათაური > ტექსტი**
- სურათებს და გრაფიკებს ჰქონდეთ შესაბამისი წარწერები და წყაროები
- გამოიყენე **CMYK** ფერები ბეჭდვადი პოსტერისთვის და **RGB** ციფრული ვერსიისთვის

Microsoft PowerPoint -ზე პოსტერის აგება

Microsoft PowerPoint არის საკმაოდ სასარგებლო და მოქნილი პროგრამა პოსტერების შექმნისთვის. მისი ძირითადი უპირატესობა ის არის, რომ მარტივად შეგიძლიათ დაამატოთ ტექსტი, გამოსახულებები და გრაფიკა, რომლებიც დაგჭირდებათ თქვენი პოსტერის შექმნისთვის. აქ არის რამდენიმე ნაბიჯი, რომელიც დაგეხმარებათ პოსტერის შექმნაში:

ნაბიჯები PowerPoint-ში პოსტერის ასაგებად:

- გახსენით **PowerPoint** და შექმენით ახალი პრეზენტაცია.
- გადადით მენიუში: **Design** → დააწკაპუნეთ **Slide Size** → აირჩიეთ **Custom Slide Size**.
- გაჩნდება ფანჯარა "Slide Size":

Width (სიგანე): 118.9 სმ (ან 46.8 ინჩი)

Height (სიმაღლე): 84.1 სმ (ან 33.1 ინჩი)

Orientation (ორიენტაცია): აირჩიე **Landscape** (ჰორიზონტალური) – პოსტერს ასე უკეთესი კომპოზიცია აქვს.

- დააჭირე **OK**.
- თუ გკითხავს "Maximize or Ensure Fit?" აირჩიე **Ensure Fit**, რომ შინაარსი არ გაიჭრას.

ვიზუალური რჩევები PowerPoint-ში:

- გამოიყენე **Gridlines** და **Align** ფუნქციები – ელემენტების სწორად გასწორებისთვის.
- სექციების დასაშორებლად გამოიყენე სუსტი ხაზები ან ჩრდილები.
- ჩასვი შესაბამისი **აიკონები**, რათა ტექსტი უფრო ვიზუალურად აღსაქმელი გახდეს.

ნიმუშები Camva.com; Adobe Illustrator; MS Power Point აპლიკაციებში

სამეცნიერო კვლევითი პოსტერის სტრუქტურა მიზნად ისახავს მკაფიოდ და ვიზუალურად ეფექტურად წარმოაჩინოს კვლევის მიზანი, მეთოდები, შედეგები და დასკვნები. ქვემოთ წარმოდგენილ პოსტერებზე გაწერილია **სტანდარტული სტრუქტურული პუნქტები**, რომლებიც ჩვეულებრივ გამოიყენება სამეცნიერო პოსტერში (Camva.com; Adobe Illustrator; MS Power Point)

1. სათაური (Title)
2. შესავალი (Introduction / Background)
3. მიზანი და კვლევის კითხვები (Objective & Research Questions)
4. მეთოდოლოგია (Methods)

5. შედეგები/მონაცემთა ანალიზი (Results/ Data Analysis)

6. დისკუსია (Discussion)

7. დასკვნა (Conclusion)

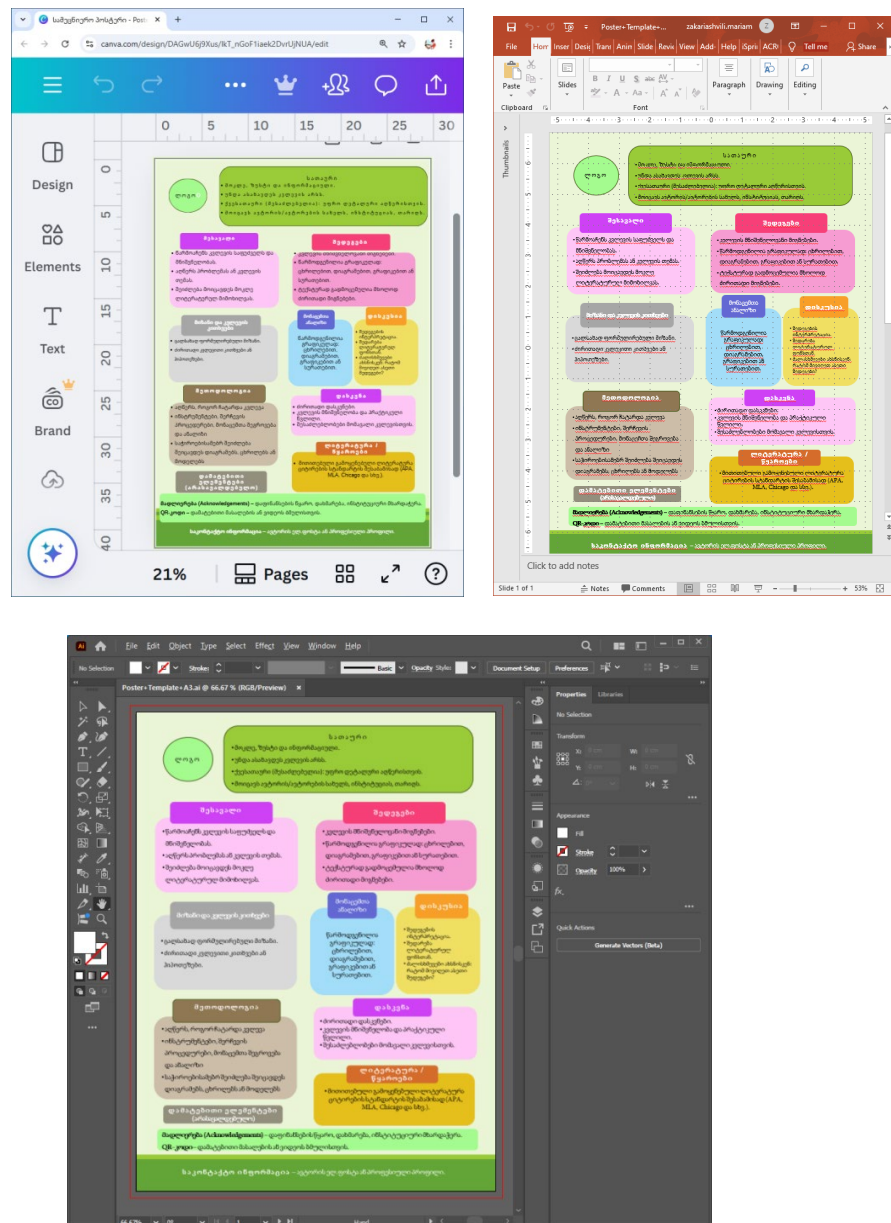
8. ლიტერატურა / წყაროები (References)

9. დამატებითი ელემენტები (არასავალდებულო)

მადლიერება (Acknowledgements) – დაფინანსების წყარო, დახმარება, ინსტიტუციური მხარდაჭერა.

QR-კოდი – დამატებითი მასალების ან ვიდეოს ბმულისთვის.

საკონტაქტო ინფორმაცია – ავტორის ელ.ფოსტა ან პროფესიული პროფილი.

ანალიზი

Canva.com – Canva.com გთავაზობთ ინტუიციურ ინტერფეისს, მზა შაბლონებს და მარტივად მართვად გრაფიკულ ელემენტებს. პლატფორმა განკუთვნილია როგორც დამწყები, ისე საშუალო გამოცდილების მქონე მომხმარებლებისთვის. მისი ღირებულება იმაში მდგომარეობს, რომ ნებისმიერ ადამიანს შეუძლია სწრაფად შექმნას პროფესიონალურად გამოიყურებოდეს სამეცნიერო პოსტერები ან ინფოგრაფიკა, დრეკადი ფორმატებით და ჩაშენებული დიზაინის წესებით (Mallon, 2020)

Adobe Illustrator - Adobe Illustrator წარმოადგენს ინდუსტრიული სტანდარტის პროგრამას გრაფიკული დიზაინის სფეროში. იგი იძლევა ვექტორულ დიზაინზე

დაფუძნებულ მაღალი ხარისხის გამოსახულებების შექმნის შესაძლებლობას. სამეცნიერო კონტენტისთვის Illustrator-ის უპირატესობაა დეტალების კონტროლის მაღალი დონე და შესაძლებლობა, შეიქმნას კომპლექსური ვიზუალური კომპონენტები (McCue, 2018)

Microsoft PowerPoint - PowerPoint კვლავ რჩება ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ ინსტრუმენტად სამეცნიერო პრეზენტაციებისთვის. მისი მთავარი უპირატესობაა მარტივი გამოყენება, უნივერსალურობა და სხვა Microsoft Office პროგრამებთან ინტეგრაცია. PowerPoint ასევე უზრუნველყოფს სწრაფ და ფუნქციურ პრეზენტაციის ფორმატირებას და ხშირად გამოიყენება სამეცნიერო პოსტერების შექმნისთვის (Alley, 2013)

კვლევის შედეგები, მიგნებები

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ:

- ვიზუალური კომუნიკაციის ეფექტურობა მნიშვნელოვნად იზრდება სწორი გრაფიკული ელემენტების გამოყენებით;
- სხვადასხვა პროგრამა უზრუნველყოფს განსხვავებულ ხარისხსა და მოქნილობას, რაც დამოკიდებულია მომხმარებლის საჭიროებებზე;
- პოსტერის ეფექტურობა იზრდება, თუ იგი აკმაყოფილებს ვიზუალური სიმარტივისა და ინფორმაციული სიღრმის ბალანსს.

მიგნებები

- სამეცნიერო პოსტერი უნდა იყოს ინფორმაციულად დასაბუთებული და ვიზუალურად მიმზიდველი.
- სხვადასხვა პროგრამის გამოყენება მომხმარებლის უნარებიდან და საჭიროებებიდან გამომდინარე უნდა შეირჩეს.
- ვიზუალური კომუნიკაცია თანამედროვე სამეცნიერო კომუნიკაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია, რომელიც მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს კვლევების აღქმასა და გავრცელებას.

დასკვნა

სამეცნიერო კომუნიკაციის სფეროში ვიზუალური ფორმების გამოყენება მნიშვნელოვანი ტრენდია, რომელიც პირდაპირ აისახება ინფორმაციის ეფექტიანად გადაცემასა და აუდიტორიის ჩართულობაზე. Canva, Adobe Illustrator და Microsoft PowerPoint წარმოადგენს სამ განსხვავებულ, მაგრამ კომპლემენტარულ ინსტრუმენტს, რომლებიც მეცნიერებს საშუალებას აძლევს, გადააქციონ აბსტრაქტული ინფორმაცია დინამიკურ ვიზუალურ ნარატივად. მათი სწორი გამოყენება მნიშვნელოვანია როგორც აკადემიური, ისე საზოგადოებრივი კომუნიკაციის წარმატებისთვის.

სამეცნიერო კვლევით პოსტერებზე მუშაობისას გამოიკვეთა გამოყენებული აპლიკაციების უპირატესობები და ნაკლოვანებები. სახელდობრ,

Canva.com

- **სარგებელი** - მარტივი გამოსაყენებელია და შეგიძლიათ უფასოდ შექმნათ დიზაინები;
- **ნაკლი** - გარკვეულწილად შეზღუდული ფუნქციონირება.

Adobe Illustrator

- **უპირატესობა** - ყველა სხვა ვარიანტის ფუნქციონალურობის უმეტესი ნაწილი, ფაილები, როგორც წესი, თავსებადია ჟურნალის გამომცემლის პროგრამულ უზრუნველყოფასთან;
- **ნაკლი** - აპლიკაციის გამოწერა შეიძლება ძვირი იყოს.

Microsoft PowerPoint

- **სარგებელი:** თითქმის უნივერსალურად ხელმისაწვდომია, განსაკუთრებით თუ ნამუშევარი ფაილის სახით არის გადმოწერილი;
- **ნაკლი** - საბოლოო შედეგი შეიძლება არ გამოიყურებოდეს პროფესიონალურად და შეიძლება არსებობდეს გარკვეული შეუთავსებლობის პრობლემები ჟურნალების მიერ გამოყენებულ პროგრამულ უზრუნველყოფასთან

ამრიგად, სამეცნიერო გრაფიკული აბსტრაქტი წარმოადგენს კვლევის შედეგების ვიზუალურად გადმოცემის მნიშვნელოვან საშუალებას. მისი ეფექტურობა დამოკიდებულია სწორად შერჩეულ სტრუქტურაზე, ტექსტის და ვიზუალური ელემენტების ბალანსზე და

შესაფერისი პროგრამული უზრუნველყოფის გამოყენებაზე. წარმოდგენილი ეტაპობრივი გზამკვლევი დაეხმარება მეცნიერებსა და სტუდენტებს ეფექტური და პროფესიონალური პოსტერების შექმნაში.

ლიტერატურა და ინტერნეტ წყაროები:

- Alley, M. (2013). *The Craft of Scientific Presentations: Critical Steps to Succeed and Critical Errors to Avoid*. Springer.
https://www.researchgate.net/publication/239747233_The_Craft_of_Scientific_Presentations_Critical_Steps_to_Succeed_and_Critical_Errors_to_Avoid
- Alley, M. (2018). *The craft of scientific presentations: Critical steps to succeed and critical errors to avoid* (2nd ed.). Springer.
- Bik HM, Goldstein MC. (2013). An Introduction to Social Media for Scientists. PLoS Biol. 2013;11(4):e1001535. doi:10.1371/journal.pbio.1001535. Available at journals.plos.org/plosbiology/article?id=10.1371/journal.pbio.1001535.
- Borkin, M. A., Vo, A. A., Bylinskii, Z., Isola, P., Sunkavalli, S., Oliva, A., & Pfister, H. (2013). What makes a visualization memorable? *IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics*, 19(12), 2306-2315.
- Carter, M. (2013). *Designing Science Presentations: A Visual Guide to Figures, Papers, Slides, Posters, and More*. Academic Press.
https://www.sciencefarts.com/uploads/6/3/9/8/63980147/designing_science_presentations.pdf
- Doumont, J.-L. (2009). Trees, Maps, and Theorems: Effective Communication for Rational Minds. Principiae. <https://www.jowr.org/index.php/jowr/article/view/746>
- Elsevier. (2023). *Graphical abstracts*. Retrieved from: <https://www.elsevier.com/authors/tools-and-resources/visual-abstract>
- Hartley, J. (2008). *Academic writing and publishing: A practical guide*. Routledge.
<http://inf.ucv.ro/~mirel/courses/MIAM114/docs/academicwriting.pdf>
- Henderson, M. (2020). The rise of the graphical abstract in scientific publishing. *Nature*, 585(7825), 160-161.
- Krause, J. (2016). *Design Basics Index*. HOW Books.
- Lima, M. (2011). *Visual Complexity: Mapping Patterns of Information*. Princeton Architectural Press.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=20097c5529a494491a29fc08a876ab5f6b5e54a1>
- Mallon, W. (2020). *Canva for Beginners: A Step-by-Step Guide to Graphic Design*. Independently Published.
- McCue, T. (2018). *Adobe Illustrator Classroom in a Book (2018 Release)*. Adobe Press.
- Meadows, A. (2019). Visual narratives in scientific communication: New opportunities. *Learned Publishing*, 32(3), 235-242.
- Pferschy-Wenzig, E. M., & Bauer, R. (2015). The relevance of graphical abstracts for publishing and scientific communication. *Scientometrics*, 105(3), 1741-1743.
- Rougier, N. P., Droettboom, M., & Bourne, P. E. (2014). Ten simple rules for better figures. *PLOS Computational Biology*, 10(9), e1003833.
- Rowe, N., Ilic, D., & King, D. (2021). Effect of visual abstracts on readership metrics and social media engagement. *Journal of the American College of Radiology*, 18(3), 407-413.
- Segel, E., & Heer, J. (2010). *Narrative visualization: Telling stories with data*. IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics, 16(6), 1139-1148. <http://vis.stanford.edu/files/2010-Narrative-InfoVis.pdf> <http://vis.stanford.edu/files/2010-Narrative-InfoVis.pdf>
- University of Wisconsin-Madison Writing Center. (2022). Poster Presentations. Retrieved from <https://writing.wisc.edu/handbook/assignments/posterpresentations/>

From Scientific Research Abstract to Visual Narrative Contemporary Approaches and Technologies

Zakariashvili Mariam

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

In contemporary scientific communication, the visual narrative is increasingly recognized as a highly effective strategy for disseminating research findings. The rapid advancement of graphic design and visualization technologies has provided researchers with the means to transform abstract concepts into clear, structured, and memorable representations. This study examines current approaches to the visualization of scientific information through three widely used applications:

- Canva.com, an intuitive platform that enables the rapid development of aesthetically appealing designs;
- Adobe Illustrator, a professional tool designed for producing high-quality graphics and infographics;
- Microsoft PowerPoint, a versatile and accessible software widely employed for the creation of scientific posters and visual presentations.

The paper analyzes the distinctive features, advantages, and practical applications of each tool within the framework of scientific communication. Particular attention is given not only to their technical affordances but also to the pedagogical aspects of design—specifically, how coherent visual structures can be constructed to reinforce scientific content and promote audience engagement.

Keywords: *Scientific Research Poster, Canva.com, Adobe Illustrator, Microsoft PowerPoint, Visual narrative,*

The impact of job satisfaction and motivating factors on company loyalty and long-term motivation

Peikrishvili Levan

Iakob Gogebashvili Telavi State University

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.25>

Abstract: *This study is based on three independent logistic regression models, which are used to examine in detail three main dimensions of employee satisfaction in Georgia: (1) satisfaction with education, (2) satisfaction with management, and (3) loyalty to the company.*

Our research analysis allows us to clearly distinguish between the factors that influence the long-term decision to stay with a company, as well as identify what types of incentives have a significant impact on employees' work behaviors and organizational expectations.

The results of the study show that satisfaction with management is the strongest factor in all three models ($p < 0.004$), indicating that the presence of positive relationships with management significantly determines employees' work attitudes. In addition, material factors—including compensation, financial incentives, and work environment—have a statistically insignificant effect on loyalty, indicating that long-term loyalty is not formed solely on the basis of hygienic conditions.

The study reveals an important conclusion: long-term employee loyalty is much more closely related to the safety of the working environment, length of service, age characteristics, and the degree of trust in management. Accordingly, the hypothesis to which the analysis was conducted is formulated as follows:

H—Hygiene factors (compensation, incentives, work environment, collegial relationships, and social guarantees) create the necessary basis for employee satisfaction, although their impact on long-term organizational loyalty and the likelihood of remaining in the company is sharply limited.

Keywords: *job satisfaction, motivating factors, company loyalty, long-term motivation.*

Introduction

Employee satisfaction and loyalty are the most important parameters for organizations. In conditions where global competition is becoming increasingly intense, special attention is paid to understanding what factors determine employee satisfaction and which of them create long-term loyalty.

This study used three logistic regression models to investigate what factors influence satisfaction with education and management, as well as what factors influence an employee's long-term decisions that lead to their loyalty.

Research methodology

The paper uses various research methods, including analysis, synthesis, comparison,

econometric modeling, etc. Data analysis was carried out using RStudio 2025.05.0 Build 496 software. A quantitative study was conducted. The number of respondents was N=395. Of the respondents, the age-related range was not limited. The models used binary dependent variables: satisfaction with education (1/0), satisfaction with management (1/0), and intention to stay in the company for the next 2 years (1/0). Independent variables included gender, age, length of service, position, collegial environment, salary, incentives, satisfaction with management, social guarantees, sense of security, and other professional indicators.

The aim of the study is to identify factors influencing long-term decision-making. In the logistic regression model, statistically significant factors ($p < 0.05$) reflect relatively more stable associations with an employee's two-year intention than statistically insignificant variables. The research methodology used allows us to determine at the time of the study which factors influence long-term decision-making so that we can further analyze them in detail.

Literature review

Despite that, the presented study uses different methodology—logistic regression and empirical data-established analysis—and it tightly connects motivation to classical theories, and their conceptual fundamentals of research discoveries simultaneously reflect classic models essentially logic, so today existing by labor in reality, what happened? transformations. Thus, the study represents classic theoretical frames modern on the conditions of customized interpretation, which confirms they forecast value and at the same time develops their new empirical evidence of the basics.

It is worth noting about the research problem: Herzberg's two-factor theory. Herzberg (Herzberg and others, 1959) states that work satisfaction is about hygiene factors. Based on . According to his claim, hygiene factors include working environment, salary, safety, and personal relationships within the company. It groups hygiene factors that reduce dissatisfaction separately and identifies motivating factors that create satisfaction.

According to Victor Vroom's expectancy theory (Vroom, 1964), an employee's effort and performance depend on how fair the employee perceives the fit between the outcome of work and the reward. This approach emphasizes the role of the relationship with management and organizational support. This finding indicates that satisfaction with management has a strong influence on both satisfaction and loyalty to the company. It describes a satisfaction model, expectancy—the expectation that effort will lead to successful performance. Instrumentality—the belief that successful performance will lead to the desired reward. Valence—the assessment of how valuable the reward is in relation to the effort expended.

Adams's Justice Theory (Adams, 1963) argues that employee satisfaction depends on the relative perception of how fairly they are treated by management compared to others. Satisfaction is, above all, at work. Justice Perception. According to Adams' model, fair treatment is one of the important factors affecting satisfaction.

Goal-setting theory (Locke & Latham, 2002) argues that employees are most motivated when goals are challenging, specific, achievable, and reinforced by feedback.

work attitudes, it is very important to take into account modern digital technological progress (Peikrishvili, 2025).

Porter and Lawler's (Porter & Lawler, 1968) model explains how an employee's work behavior changes under the influence of the perceived fairness of outcomes. The essence of the model is as follows: when a person performs a task, a reward or feedback follows accordingly. If this reward is valid with his expectations and is considered fair, he experiences a feeling of satisfaction. Satisfaction, in turn, creates the basis for higher motivation and better work performance, which leads to company loyalty.

The three-component loyalty model (Meyer & Allen, 1991) allocates three components:

- Emotional Loyalty—Appears when the sister of a person he loves his/her workplace. He feels like a necessary person, safely, and in the organization he finds meaning in development through activity.
- Structural / Benefit-based Loyalty Connected to Real Life: The benefit that a job gives—seniority, experience, social guarantees, and position stability. At this time, the employee often thinks that if she leaves, he will lose everything.
- Moral Obligation—The feeling that staying with the company was the right decision because the organization had done him a lot of good, supported him in his time, and trusted him.

(Allen and others 2010) Allen and Bryant's Multifactorial Exit Model declares that an employee leaving the company is due to miscellaneous factors based on

- Internal Factors—implies how much it is being organized. Human management refers to how comfortable the employee feels in their work environment. Communicate with him/her and how fairly you feel. If these aspects are problematic, employee dissatisfaction is developing.
- Structural Factors—The above factors represent the employee benefits that the company details. Age, seniority, benefits, and privileges that the employee simply cannot afford to lose;
- External Opportunities—reflects the labor market's existing alternatives' attractiveness. If there is a high salary elsewhere, there are no better conditions or career development roads.

Allen-Bryant Model: According to the employee, the company is leaving when the company's sister's internal dissatisfaction exceeds external opportunities and acceptable benefits.

Literary research results give a very strong academic basis. In order to let's consider hygienic factors, they create satisfaction. The basis, however, is loyalty and long-term satisfaction. To form it, high-level managerial quality and professional stability are necessary.

Research results and analysis

We used three logistic regression models for the analysis: Model N1. Satisfaction with education; Model N2. Satisfaction with management; and Model N3. Loyalty to the company.

Model N1: focuses on the dependent variable, which is satisfaction with education.

() = +

Relevance indicators of the model used:

- Null deviance = 69.298,
- Residual deviation = 36.463
- AIC = 88.463
- VIF < 5

In model N 2: dependent variable (management) satisfaction with management

Logit(P_Management) = β_0 + β_1 female + β_2 Age30 + β_3 Age40 + β_4 Age50 + β_5 Secondary + β_6 Higher + β_7 Middle_manager + β_8 High_level_manager + β_9 Other_job + β_{10} Experience1_5 + β_{11} Experience5_10 + β_{12} Experience10 + β_{13} Satisfaction + β_{14} Stimulation + β_{15} Independence + β_{16} Colleagues + β_{17} Stay_job + β_{18} Growth + β_{19} Salary + β_{20} Education + β_{21} Other_benefits + β_{22} Feeling_Secure

Relevance indicators of the model used:

- Null deviance = 358.30,
- The residual deviation is 203.25.

- AIC = 255.25
- VIF < 5

In model N3: dependent variable (Stay_job), loyalty to the company (the individual has firmly decided to stay with the company for the last 2 years).

Logit(P_Stay_job) = β_0 + β_1 female + β_2 Age30 + β_3 Age40 + β_4 Age50 + β_5 Secondary + β_6 Higher + β_7 Middle_manager + β_8 High_level_manager + β_9 Other_job + β_{10} Experience1_5 + β_{11} Experience10 + β_{12} Experience10 + β_{13} Satisfaction + β_{14} Stimulation + β_{15} Independence + β_{16} Colleagues + β_{17} Management + β_{18} Growth + β_{19} Salary + β_{20} Education + β_{21} Other_benefits + β_{22} Feeling_Secure

The fit indices of the used model are

- Null deviance = 378.06
- Residual deviation = 262.00
- AIC = 316
- VIF < 5

Logistic Regression: All three analyses showed that all models effectively saved dependent variable variability and stood out high in forecasting with precision.

Explain Variables:

- Satisfaction with the working environment
- Incentives
- Satisfaction with collegial relationships
- Satisfaction with educational opportunities
- Career growth opportunities
- Satisfaction with pay
- Satisfaction with management
- Other benefits (social health care, insurance, etc.)
- Safe environment

Model N1. Satisfaction with education

According to logistic regression, satisfaction with education has the greatest impact on satisfaction with management (P = 0.0357). Colleague relationships are marginally significant (P = 0.0878). High social status is positively associated with satisfaction with education (P = 0.0663). Compensation was statistically insignificant (P = 0.2327).

Factors	Statistically significant factors	Statistically insignificant factors
Satisfaction with management	P=0.0357	
Collegial relations	P=0.087	
Status	P=0.06	
wage		P=0.23

Model N2. Satisfaction with management

According to this model, satisfaction with management is influenced by statistically significant factors:

- Company loyalty decision P = 0.003
- Career growth P = 0.009

- Social guarantees are marginally significant ($P = 0.069$).
- Education $P = 0.025$
- Independence marginally significant ($P = 0.082$)

In this model, the following was found to be statistically insignificant: satisfaction due to pay ($P = 0.1759$).

Factors:

Factors	Statistically significant factors	Statistically insignificant factors
loyalty	$P = 0.003$	
Career growth prospects	$P = 0.009$	
Social guarantees	$P=0.069$	
Status	$P = 0.025$	
Independence	$P=0.082$	
wage		$P=0.175$

Model N3. Loyalty to the company (long-term decision)

The decision to stay in a company is most strongly influenced by:

- Satisfaction with management $P=0.0017$
- Age 40+ also has a significant impact on loyalty.
 $P = 0.027$.
- 10+ years of experience is marginally significant ($P = 0.078$).
- Position marginally important ($P = 0.087$)
- Work environment satisfaction $P = 0.075$

statistically insignificant:

- Analysis $P = 0.16697$.

Factors	Statistically significant factors	Statistically insignificant factors
Age 40-50	$P = 0.027$	
Position	$P = 0.087$	
Experience 10+	$P = 0.078$	
Work environment satisfaction	$P = 0.075$	
Satisfaction with management	$P = 0.0017$	
wage		$P = 0.167$

Also statistically insignificant were the hygiene factors: collegiality, incentives, work environment, and social guarantees.

analysis

The combined analysis of the three models showed the following results:

- 1) Satisfaction with management is a determining factor in all models;
- 2) Professional development and education increase satisfaction with management;
- 3) Length of service and age are important factors for stability;

- 4) A safe work environment increases the likelihood of staying in the company;
- 5) Analysis showed that salary, labor environment, and collegiate relationships to the company have no statistically important influence on loyalty.

Conclusion

The research results clearly indicate that loyalty is significantly influenced by satisfaction with management, which is one of the main determining factors in the decision to stay with the company in the long term. In turn, satisfaction with management is significantly influenced by the employee's long-term decision to stay with the company. That is, satisfied employees are distinguished by loyalty, and this loyalty has a positive effect on satisfaction with management. This finding emphasizes the direct interdependence of satisfaction with management, loyalty, and satisfaction factors.

Employee loyalty ($p = 0.003$) was found to be one of the strongest factors, highlighting that employees' positive attitude towards management and long-term intention to stay are directly dependent on each other.

Research results in full confirm hypothesis (H): hygiene factors (compensation, incentives, work environment, collegial relationships, and social guarantees) form the basis of satisfaction, although their influence on the decision to stay long-term is limited. Long-term loyalty determines such factors as management satisfaction, safety, long-lasting work experience, and age-related stability (age 40+). These results indicate that employees feel supported by management. And Stability, very much, is ready to continue cooperation with the company.

The use of a logistic regression model shows that statistically significant factors ($p < 0.05$) do not represent a direct measure, although they reflect a stable association with 2-year intention, which allows us to identify factors influencing long-term decisions at the time of the study.

Thus, hygiene factors are necessary to establish satisfaction, while managerial support and achieving professional stability in the company are necessary for long-term loyalty.

References:

1. **Peikrishvili, L.** (2025). The impact of digital-technological progress on the work attitude of the Gen Z generation (ციფრულ-ტექნოლოგიური პროგრესის გავლენა Gen Z თაობის შრომით განწყობაზე) Quarterly refereed and peer-reviewed international scientific journal "Science and Innovation," 2025/4. გვ. 287 <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://issmsai.wordpress.com/wp-content/uploads/2025/11/2025.-n-4-1-1.docx>
2. **Herzberg, F., Mausner, B., & Snyderman, B.** (1959). *The Motivation to Work*. Wiley
3. **Vroom, VH.** (1964). *Work and Motivation*. Wiley
4. **Edwin Locke & Gary Latham.** *A Theory of Goal Setting & Task Performance*, 1990, Prentice Hall
5. **Porter, LW, & Lawler, EE** (1968). *Managerial Attitudes and Performance*. Irwin.
6. **Adams, JS** (1963). *Toward an understanding of inequity*. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(5), 422–436. <https://doi.org/10.1037/h0040968>
7. **Meyer, JP, & Herscovitch, L.** (2001). *Commitment in the workplace: Toward a general model*. *Human Resource Management Review*, [https://doi.org/10.1016/S1053-4822\(00\)00053-X](https://doi.org/10.1016/S1053-4822(00)00053-X)
8. **Allen, DG, & Bryant, PC** (2010). *Retaining talent: Replacing misconceptions with evidence-based strategies*. *Academy of Management Perspectives*, DOI: 10.5465/AMP.2010.51827775
9. **John P. Meyer & Natalie J. Allen** (1991) *A three-component conceptualization of organizational commitment*. [https://doi.org/10.1016/1053-4822\(91\)90011-Z](https://doi.org/10.1016/1053-4822(91)90011-Z)

The impact of job satisfaction and motivating factors on company loyalty and long-term motivation

ფეიქრიშვილი ლევან

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

წინამდებარე კვლევა ეფუძნება სამ დამოუკიდებელ ლოგისტიკურ რეგრესიულ მოდელს, რომელთა მეშვეობითაც დეტალურად არის შესწავლილი საქართველოში დასაქმებულთა კმაყოფილების სამი არსებითი განზომილება: (1) კმაყოფილება განათლებით; (2) კმაყოფილება მენეჯმენტით; და (3) ორგანიზაციული ლოიალობა. ეს ანალიტიკური მიდგომა შესაძლებელს ხდის მკაფიოდ გაიმიჯნოს მოკლევადიანი და გრძელვადიანი სამუშაო კმაყოფილების დეტერმინანტები და იდენტიფიცირდეს, თუ რა ტიპის სტიმულები ახდენენ მნიშვნელოვან გავლენას დასაქმებულთა განწყობასა და ორგანიზაციულ მოლოდინებზე. კვლევის შედეგები ნათლად აჩვენებს, რომ კმაყოფილება მენეჯმენტით წარმოადგენს ყველაზე ძლიერ და თანმიმდევრულ ფაქტორს სამივე მოდელში ($P < 0.004$), რაც მიუთითებს იმაზე, რომ მენეჯმენტის მიერ წარმოებული პოლიტიკა აყალიბებს დასაქმებულთა ლოიალურობასთან დაკავშირებულ დამოკიდებულებებს. ამავდროულად, ჰიგიენური ფაქტორები რომლებიც მოიცავს ხელფასს, შრომით გარემოს, კოლეგიალურ ურთიერთობებს, სოციალურ გარანტიებს - სტატისტიკურად უმნიშვნელო ეფექტს ავლენენ ლოიალობაზე, რაც იმას გულისხმობს, რომ გრძელვადიანი ერთგულება არ წარმოიშობა მხოლოდ ჰიგიენური პირობების არსებობის შემთხვევაში. კვლევა ხაზს უსვამს მნიშვნელოვან დასკვნას: თანამშრომელთა გრძელვადიანი ლოიალობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული სამუშაო გარემოს უსაფრთხოებასთან, სამუშაო სტაჟთან, ასაკობრივ მახასიათებლებთან და მენეჯმენტისადმი ნდობის ხარისხთან. შესაბამისად, მოცემულ ანალიზში დამტკიცებული ჰიპოთეზა შემდეგნაირად ყალიბდება H : ჰიგიენური ფაქტორები (ხელფასები, წახალისება, სამუშაო გარემო, კოლეგიალური ურთიერთობები და სოციალური გარანტიები) წარმოადგენს შრომითი კმაყოფილებისათვის არსებით საფუძველს; თუმცა, მათი გავლენა გრძელვადიან ორგანიზაციულ ლოიალობაზე და კომპანიაში დარჩენის ალბათობაზე შეზღუდულია.

საკვანძო სიტყვები: სამუშაოთი კმაყოფილება, მოტივაციის ფაქტორები, კომპანიისადმი ერთგულება, გრძელვადიანი მოტივაცია

განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარების
ეკონომიკური, ფინანსური და საინვესტიციო პერსპექტივები
საქართველოში

ჭიოტაშვილი დავით

გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გორი
საქართველოს ეკოლოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპოდენტი
ORCID-0000-0002-2500-6252

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.26>

აბსტრაქტი: ენერგობიზნესის განვითარებაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საქართველოს ენერგეტიკული სექტორის განვითარების მომავალი, რომელშიც განსაკუთრებული ნაწილი განახლებად ენერგიებს განეკუთვნება და რომელსაც თავის მხრივ ძალზედ მნიშვნელოვანი პოტენციალი გააჩნია. ბოლო წლებში, გლობალური პოლიტიკური არასტაბილურობა, კლიმატური ცვლილებები, ენერგოუსაფრთხოების აუცილებლობა და მსოფლიო ბაზარზე ენერგორესურსების ფასების მერყეობა, კიდევ უფრო აძლიერებს განახლებადი ენერგიების მნიშვნელობას საერთაშორისო მასშტაბით. აღნიშნულმა ფაქტორებმა განაპირობა სხვადასხვა ქვეყნების და მათ შორის საქართველოს დაინტერესება ენერგეტიკული სექტორის დივერსიფიკაციითა და განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობით. განახლებადი ენერგიების ბიზნესს საქართველოსთვის მკვეთრად გამოხატული ეკონომიკური, ფინანსური და საინვესტიციო ლოგიკა გააჩნია, გამომდინარე იქიდან, რომ იგი ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას, ინვესტიციების მოზიდვას, ენერგომიმართულებების დივერსიფიკაციას, მწვანე ეკონომიკის ჩამოყალიბებას და ეკოლოგიური და კლიმატური ამბიციების განხორციელებას.

ნაშრომის მიზნია საქართველოში განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარების ეკონომიკური პოტენციალის ანალიზს და საინვესტიციო პერსპექტივების შეფასებას ადგილობრივი და საერთაშორისო ბიზნეს შესაძლებლობების პირობებში. გაანალიზებულია საქართველოში არსებული ენერგობიზნესის პოტენციალი, სახელმწიფო სტრატეგიები და რეგულაციები, მათ შორის განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარების შეაძლებლობები 2023–2030 წლებში ევროკავშირის „მწვანე შეთანხმების“ კონტექსტში და ეკონომიკური ანალიზის საფუძველზე გამოვლენილია ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც განსაზღვრავენ განახლებადი ენერგიების სექტორის საინვესტიციო პერსპექტივებს და ეკონომიკურ სიცოცხლისუნარიანობას დღევანდელი ეკონომიკური რეალობებიდან გამომდინარე.

საკვანძო სიტყვები: განახლებადი ენერგიების ბიზნესი; ეკონომიკური ანალიზი; საინვესტიციო პერსპექტივები; განახლებადი ენერგია; ეკონომიკური უსაფრთხოება; ენერგეტიკული უსაფრთხოება.

შესავალი

განახლებადი ენერგიების ბიზნესის სათანადოდ განვითარება საქართველოს ეკონომიკური და ენერგეტიკული განვითარების ერთერთი მთავარი გამოწვევაა. გარდა იმისა, რომ ეკონომიკის ყველა სფერო თითქმის სრულად დამოკიდებულია და განუწყვეტლივ იზრდება ენერგიაზე მოთხოვნა, სუფთა და იაფი განახლებადი ენერგიების ხელმისაწვდომობას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს საქართველოსთვის, რომელიც სახელმწიფოს მამოძრავებელი დარგია და აუცილებელი პირობაა ქვეყნის ეკონომიკის თითქმის ყველა სფეროს მდგრადი განვითარებისთვის. ენერგო ბიზნესის მთავარი გავლენა ეკონომიკის ზრდაზე აისახება დამატებული ღირებულების შექმნით, სამუშაო ადგილების ზრდით და როგორც ადგილობრივი, ასევე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვით. განახლებადი ენერგიების ბიზნესი დიდ როლს თამაშობს საზოგადოების ცხოვრებაში და ხელს უწყობს საწარმოო პროცესის და ბიზნესის შემდგომ გაფართოებას საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში. ამავე დროს, ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა. ამ მიზნების მიღწევა შესაძლებელია ადგილობრივი რესურსების, დივერსიფიცირებული ბაზრებისა და მდგრადი ელექტროენერგიის წარმოების შიდა ინფრასტრუქტურის შექმნით. ენერგეტიკული უსაფრთხოების თვალმაზრისით, ჩვენი ქვეყანა სამწუხაროდ დაბალ ადგილზეა, როგორც რეგიონში, ისე ევროპაშიც და იკავებს მხოლოდ 77-ე ადგილს 128 ქვეყანას შორის. როგორც ქვეყნის ენერგეტიკული, ისე ეროვნული უსაფრთხოებისთვის, აუცილებელია ენერგოდამოკიდებულების შემცირება საკუთარი განახლებადი ენერგიების წყაროების შექმნით და გამოყენებით.

საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობა და პოტენციალი შესაძლებელს ხდის განახლებადი ენერგიებით უზრუნველყოფას, არა მარტო ქვეყნის მასშტაბით, არამედ მას დიდი საექსპორტო პოტენციალიც გააჩნია. გამომდინარე აქედან, საქართველომ უნდა გამოიყენოს განახლებადი ენერგეტიკული შესაძლებლობები, დაიწყოს ტრანსფორმაცია და არსებული სიმძლავრეების თანამედროვე სტანდარტებთან დაახლოება.

განახლებადი ენერგიების ბიზნესს საქართველოში გააჩნია სერიოზული ზრდის პოტენციალი, თუმცა მისი სრული რეალიზაცია დამოკიდებულია ბევრ ფაქტორზე. საქართველო, როგორც ენერგეტიკულ ჰაზად ჩამოყალიბების მსურველი ქვეყანა შავი ზღვის რეგიონში, საჭიროებს მკაფიო სტრატეგიულ ხედვას, ინვესტორთა ინტერესის სტიმულირებას და ადგილობრივი კომპანიების გაძლიერებას ამ სფეროში. ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც ეკონომიკური ანალიზის საფუძველზე განსაზღვრავენ განახლებადი ენერგიების ბიზნესის ეკონომიკურ სიცოცხლისუნარიანობას, არის:

- საინვესტიციო ღირებულება;
- სამომხმარებლო ბაზრის მოცულობა;
- სახელმწიფო სუბსიდიების სისტემა;
- ტარიფები და ფასები;
- ენერგიის წვდომისა და მიწოდების ინფრასტრუქტურა.

განხილვა და დისკუსია

საქართველოში განახლებადი ენერგიების ბიზნესი და საერთოდ ენერგობიზნესი ბოლო წლების განმავლობაში მნიშვნელოვან პროგრესს განიცდის, რაც განპირობებულია გლობალური ენერგეტიკული ტრანსფორმაციის ტენდენციებით და ეროვნული პოლიტიკისა და საკანონმდებლო რეგულაციების დახვეწით. ამიტომ,

საქართველოში განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარების ეკონომიკური ანალიზი მოითხოვს დეტალურ კვლევას და სტატისტიკურ მონაცემთა სკურპულოზურ ანალიზს. განახლებადი ენერგიების სეგმენტი, განსაკუთრებით ჰიდრო, მზის და ქარის ენერგიები, საქართველოში არის უმნიშვნელოვანესი პროექტები ენერგეტიკული უსაფრთხოების, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების და გარემოს დაცვის კუთხით. შესაბამისად, განახლებადი ენერგიების ბიზნესის ეკონომიკური ანალიზი მოიცავს არა მხოლოდ ენერგიის წარმოების და მოხმარების მაჩვენებლებს, არამედ ფინანსური, სოციალური და საინვესტიციო შემოსავლების დინამიკას, პროექტების შემოსავლიანობას, საინვესტიციო რისკებს და მარკეტინგულ პოტენციალს. ამ დინამიკის და პოტენციალის კონტექსტში, განახლებადი ენერგიების ბიზნესის ეკონომიკური ანალიზი ითვალისწინებს ბაზრის მოთხოვნას, ინსტალაციის ღირებულებას, სახელმწიფო ინცენტивებს, ტარიფების და ფასების პოლიტიკას, ინფრასტრუქტურული შესაძლებლობების გამოკვლევას და მარეგულირებელი გარემოს სტაბილურობას. განახლებადი სექტორები მნიშვნელოვანი სოციალური პროექტებიცაა და ხელს უწყობს ფასაქმების ზრდას, ქვეყნის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას, ადგილობრივი რესურსების გამოყენებას, იმპორტდამოკიდებულობის შემცირებას და ინდუსტრიული განვითარების ფართო სპექტრს.

საქართველოს ენერგობიზნესის ეკონომიკური ანალიზის ფარგლებში, მნიშვნელოვანია ენერგეტიკული ბალანსის და ენერგოგენერაციის დინამიკა, ინვესტიციების მოცულობა და ენერგეტიკული იმპორტისა და ექსპორტის მოცულობები. ბოლო წლების განმავლობაში, 2020-2024 წლებში, ენერგოგენერაციის მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად იცვლებოდა გლობალური კრიზისების და პანდემიის გავლენით, თუმცა განახლებადი ენერგიების წილი მაინც თანდათან მზარდია, რაც მიაწოდებს აღნიშნული სექტორების ბიზნეს პოტენციალის გამოყენების შესაძლებლობებზე.

ეკოლოგიურად სუფთა და იაფი განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარება წარმოადგენს სტრატეგიული, ეკონომიკური და ენერგეტიკული ცვლილების მთავარ მიმართულებას. სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, 2024 წელს საქართველოს გენერაციის საერთო სიმძლავრე აღემატებოდა 4 745 MW-ს, საიდანაც 73.1 % ჰიდროენერგიის ბიზნესიდან, 25.1 % – თერმული ელექტროსადგურებიდან, ხოლო სულ მცირე 1.9 % იყო ქარის, მზისა და მიკროგენერაციის წილი. გასაგებია, რომ განახლებადი ენერგიების ძირითადი წყარო კვლავ რჩება ჰიდროენერგიის ბიზნესი. ამასთანავე, მზის და ქარის ენერგიების ბიზნესის სექტორებში ფიქსირდება მზარდი ინვესტიციები და აქტივობები, თუმცა მათი წილი ჯამურ ენერგოგენერაციაში ჯერ კიდევ ძალიან მცირეა, რაც წარმოიქმნება როგორც ტექნიკური და ტექნოლოგიური, ასევე ფინანსური სირთულეების ფონზე. ჰიდროენერგიის სექტორში ფუნქციონირებს როგორც დიდი, ისე მცირე ჰიდროელექტროსადგურები, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ქვეყნის ენერგეტიკულ ბალანსში, თუმცა არსებული ინფრასტრუქტურა საჭიროებს რეაბილიტაციას და დამატებით საინვესტიციო მხარდაჭერას, რათა გაიზარდოს ეფექტურობა და შემცირდეს გარემოსდაცვითი ზემოქმედება.

გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველო ხელსაყრელი რეგიონია მზის ენერგიის ბიზნესის განვითარებისათვის, ინვესტიციების ნაკლებობის გამო ჯერ კიდევ შესაბამისი მასშტაბების მიღწევა მაინც ვერ ხერხდება, რაც გამოწვეულია სახელმწიფო მხარდაჭერის არასტაბილურობით და ბაზრის განვითარების დაბალი დონით. ქარის

ენერგიის ბიზნეს სექტორი, საწყის ეტაპზე იძლევა პერსპექტივებს, როგორც ენერგომომარაგების დივერსიფიკაციისთვის, ასევე საინვესტიციო პოტენციალის განვითარებისათვის, რაზეც მიუთითებს უკვე განხორციელებული და რამდენიმე მიმდინარე პროექტები. ქვეყნის ენერგო რესურსების სასიცოცხლო პოტენციალი კი საკმაოდ დიდია. საქართველოს მზის ენერგიის პოტენციალი ბიზნეს პროექტებისთვის შეადგენს დაახლოებით **8,7 გიგავატს**, ხოლო ქარის ენერგიისთვის ამიტომაც, საქართველოს შეუძლია მიაღწიოს განახლებადი ენერგიების მიზნებს უფრო სწრაფად და ეფექტურად.

განახლებადი ენერგიის ბიზნესის განვითარების გამოწვევებს შორის განსაკუთრებით თვალშისაცემია მზისა და ქარის ტექნოლოგიების დაბალი მიწოდების ნაწილი. 2023 წლის მონაცემებით მზის ენერგიის ინსტალირებული სიმძლავრე მხოლოდ 64 მეგავატი იყო, ხოლო 2024 წლის მონაცემებით მზის ენერგიის ინსტალირებული სიმძლავრე კი, უკვე 133 მეგავატი. ქარის მიმართულებით ინფრასტრუქტურა მეტად შეზღუდულია, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ქვეყნის პოტენციალი ამ მიმართულებითაც უზარმაზარია. გარდა ამისა, ეკონომიკური თვალსაზრისით, მზისა და ქარის ტექნოლოგიების ინსტალაციის ღირებულება წლების განმავლობაში მნიშვნელოვნად შემცირდა: 1 MW მზის ელექტროსადგურის დაყენება 2010 წლის მონაცემებით შეადგენდა 5.3 მილიონ აშშ დოლარს, 2023 წლისთვის კი მისი ღირებულება 800 000 აშშ დოლარამდე დაეცა, ხოლო დღეს საქართველოში ეს მაჩვენებელი დაახლოებით 445 000 აშშ დოლარია. შესაბამისად ფასთა ტრენდი შენახვის სისტემების მიმართულებითაც მსგავსი იყო, რომელიც 2.51 მილიონ აშშ დოლარიდან, 270 000 აშშ დოლარამდე შემცირდა. ეს კი თავის მხრივ ზრდის მზისა და შენახვის ერთობლივი პროექტების მიმზიდველობას.

საქართველოს ენერგოგენერაციის სტრუქტურა, რაც საშუალებას გვაძლევს ვიზუალურად შევაფასოთ განახლებადი ენერგიების წილის ზრდის დინამიკა 2020-2024 წლებში ასე გამოიყურება: ცხრილი N1

განახლებადი ენერგიების წილის ზრდის დინამიკა 2020-2024 წწ.

ცხრილი N1

წლები	ჰიდრო ელექტრო სადგურები (MW)	თერმული ელექტრო სადგურები (MW)	მზის ენერგია (MW)	ქარის ენერგია (MW)	განახლებადი ენერგიის %
2020	1630	480	20	5	78.3
2021	1650	470	25	10	79.4
2022	1675	460	40	15	81.2
2023	1700	450	55	20	82.9
2024	1720	440	70	25	84.2

ცხრილიდან ნათლად ჩანს, რომ ჰიდროენერგია ყოველთვის რჩება დომინანტ წყაროდ, თუმცა მზისა და ქარის ენერგიის პორტფელი იზრდება და შესაბამისად განახლებადი ენერგიის საერთო წილიც ზრდას განაგრძობს. ეს პროცესი თანხვედრაშია საქართველოს ენერგეტიკული პოლიტიკის მიზნებთან და ევროპის მწვანე შეთანხმებასთან, რაც გულისხმობს ენერგეტიკული სექტორის დივერსიფიკაციას.

წლების მანძილზე მაღალია საქართველოს ენერგოიმპორტდამოკიდებულება, თუმცა ბოლო წლებში, შემცირებულია განახლებადი ენერგიების ზრდის შედეგად. მაგალითად, 2024 წელს ენერგოიმპორტდამოკიდებულება შეადგენდა დაახლოებით

25%, რაც 2015 წლის 40%-ის დონესთან შედარებით მნიშვნელოვანი პროგრესია. ეს ფაქტორი მნიშვნელოვნად ზრდის ენერგეტიკული უსაფრთხოების მაჩვენებელს და ამცირებს ენერგოდამოუკიდებლობის რისკებს. აღსანიშნავია ისიც, რომ სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, საქართველოს ენერგომომპორტდამოკიდებულება რეგიონში შედარებით დაბალია, რაც ასახავს ქვეყნის პროგრესს განახლებადი ენერგიების სეგმენტში. მიუხედავად ამისა, ენერგომომარაგების სანდოობის ზრდა და განახლებადი ენერგიების დამატებითი განვითარება კვლავ რჩება პრიორიტეტად.

მკვეთრად გამოიკვეთა რამდენიმე სტრატეგიული მიმართულება, რაც განაპირობებს სექტორის წარმატებულ განვითარებას საქართველოში:

1. საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება;
2. ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა;
3. რეგიონული ენერგეტიკული ბაზრების ინტეგრაცია;
4. განახლებადი ენერგიების დანერგვის სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები;
5. მწვანე ეკონომიკის და მწვანე ენერგიის პრინციპების განხორციელება.

საინვესტიციო კლიმატის გაუმჯობესება და საინვესტიციო პროცესების ხელშეწყობა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ისეთი განვითარებადი ეკონომიკისთვის, როგორიც საქართველოა. ადგილობრივი ინვესტორები და ინვესტიციები არ არის საკმარისი განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარებისათვის. მართალია, ადგილობრივი ინვესტორების და ინვესტიციების მოზიდვა აძლიერებს ბიზნეს აქტივობას და გავლენას ახდენს ეკონომიკურ ზრდაზე, მაგრამ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები კიდევ უფრო მეტად აფართოებს შესაძლებლობებს და პოტენციალს აღნიშნულ სექტორში. საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ საქართველოში 2022-2023 წლებში განხორციელდა მნიშვნელოვანი სამართლებრივი და მარეგულირებელი ბაზის რეფორმები, რომლებიც მიზნად ისახავენ განახლებადი ენერგიების სექტორის ინვესტიციებისთვის მიმზიდველ გარემოს შექმნას. მათ შორისაა: ენერგომატარებელზე შეთანხმებითი (CFD) აუქციონების დანერგვა, ინვესტორებისთვის შეღავათიანი საგადასახადო რეჟიმი და სუბსიდიები ახალი პროექტების დასაწყებად. აღნიშნულმა შეღავათებმა მნიშვნელოვნად გაზარდეს ინვესტორების დაინტერესება და ხელი შეუწყო ბაზრის გაძლიერებას.

ბოლო წლების განმავლობაში ენერგეტიკის სექტორში ინვესტიციების მნიშვნელოვნად მაღალი, მაგრამ წლების მიხედვით არასტაბილური მაჩვენებელი დაფიქსირდა. უცხოური ინვესტიციების არასტაბილურობამ შესაძლოა სექტორის განვითარება შეაფერხოს, რისთვისაც მნიშვნელოვანი და აუცილებელია ენერგეტიკი ბიზნესში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდის სტიმულირება, რადგან მისი გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე მნიშვნელოვანია. საინვესტიციო გარემოში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მიზანმიმართული და წინასწარ განსაზღვრული პოლიტიკა. 2022 წლიდან ენერგეტიკის სექტორში განხორციელდა დაახლოებით \$800 მილიონი უცხოური ინვესტიცია, რაც განახლებადი ენერგიის მიმართულებით დაახლოებით 2 მილიარდ კილოვატსაათის ტოლფასია. ინვესტიციურ გარემოში მნიშვნელოვანი მიღწევად ითვლება 2015–2023 წლებში ელექტროსექტორში 1.2 მილიარდი დოლარის პირდაპირი ინვესტიციის განხორციელება, რამაც ინსტალირებული სიმძლავრე მნიშვნელოვნად გაზარდა. ამავე პერიოდში განხორციელებულმა რეფორმებმა ხელი შეუწყო დამატებითი ინვესტიციების მოზიდვას მზისა და ქარის მიმართულებით.

ინვესტიციების მოცულობა განახლებადი ენერგიების სექტორში მოიცავს, როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო და საერთაშორისო ფინანსურ რესურსებს. 2023 წლის მონაცემებით, მხოლოდ მზის და ქარის ენერგიების ბიზნეს პროექტებში

ინვესტიციების მოცულობა საქართველოში შეადგენს დაახლოებით 150 მილიონ აშშ დოლარს, ხოლო ჰიდროელექტროსადგურებში 200 მილიონ დოლარამდე, რაც ასახავს სექტორში არსებულ ტექნიკურ და ინფრასტრუქტურულ საჭიროებებს. მსგავსი ინვესტიციები დაკავშირებულია როგორც ენერგიის გამომუშავების ზრდასთან, ისე სამუშაო ადგილების შექმნასთან და ეკონომიკური ზრდის გაძლიერებასთან რეგიონში. განახლებადი ენერგიების ბიზნესის ძირითადი საინვესტიციო პარამეტრები და მათი ზრდის ტენდენცია 2020-2024 წლებში ასე გამოიყურება: ცხრილი N2

განახლებადი ენერგიების ბიზნესის ძირითადი საინვესტიციო პარამეტრები და მათი ზრდის ტენდენცია 2020-2024 წლებში

ცხრილი N2

საინვესტიციო პარამეტრები	2020	2021	2022	2023	2024
ინვესტიციები (მილიონი აშშ დოლარი)	220	230	290	340	350
პროექტების რაოდენობა	15	18	22	27	30
შექმნილი სამუშაო ადგილები	1200	1350	1500	1650	1800
ენერგიის გამომუშავება (გიგავატსაათი)	8700	8800	9000	9100	9200

მოცემული მონაცემები ცხადყოფს, რომ განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარება პირდაპირ უკავშირდება მზარდ ეკონომიკურ აქტივობას და დასაქმების ზრდას. ასევე, მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ ბიზნესის გაფართოება ხელს უწყობს ენერგომომარაგების დივერსიფიკაციას და ენერგოიმპორტდამოკიდებულების შემცირებას.

საერთაშორისო ორგანიზაციები და ბანკები, როგორიცაა მსოფლიო ბანკი, ევროპის საინვესტიციო ბანკი და სხვა საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები აქტიურად მონაწილეობენ პროექტების დაფინანსებაში, რაც ზრდის ინვესტიციურ კაპიტალს და ხელს უწყობს ტექნოლოგიური განახლების პროცესს. განახლებადი ენერგიების ბიზნესში ინვესტიციების ზრდა დაკავშირებულია ახალი ფინანსური მხარდაჭერის მექანიზმების დანერგვასთან, როგორებიცაა სახელმწიფო სუბსიდიები და კერძო და საერთაშორისო ფინანსური მხარდაჭერის ზრდა, რაც ქმნის ბაზრის მეტ სტაბილურობას და ხელს უწყობს ინვესტორების ჩართულობას, რაც თავის მხრივ აუცილებელი პირობებია განახლებადი ენერგიის ბიზნესის განვითარებისათვის.

სამთავრობო პოლიტიკა და სტიმულები დიდ როლს თამაშობს ინვესტორთა მოსაზიდად. IRENA-ს (Energy Transition Assessment 2025 წ.) შეფასებით, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია სისტემაში გონივრული და მოქნილი მმართველობა, ფინანსებზე წვდომის გაძლიერება და ადგილობრივი მოთხოვნილებების ჩამოყალიბება. ენერგეტიკული დივერსიფიკაციის ზრდის უზრუნველყოფისთვის, ჰიდროენერგიის ბიზნესის პარალელურად, სახელმწიფო ვალდებულია, მზისა და ქარის ენერგიების ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობა, რაც სტრატეგიულად უზრუნველყოფს ქვეყნის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებასა და ეკონომიკური ზრდის ტემპის გამყარებას.

საქართველოში, განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარების ზრდის მიმართულებით ინვესტიციები, ძირითადად რამდენიმე სფეროზე ფოკუსირდება:

მზის პანელების მასობრივი ინსტალაცია, ქარის ელექტროსადგურების მშენებლობა, მცირე ჰიდროელექტროსადგურების რეაბილიტაცია და ბიომასის გამოყენების დანერგვა. ამასთან, ისეთი ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა, როგორიცაა ენერგიის შენახვის სისტემები, უზრუნველყოფს ენერგიის მიწოდების ხარისხისა და სანდოობის ზრდას, რაც მნიშვნელოვანი ფაქტორია ინვესტორებისათვის. განახლებადი ენერგიების სექტორის ინვესტიციების ანალიზი 2020-2024 წლებში ასე გამოიყურება: ცხრილი N3

განახლებადი ენერგიების სექტორის ინვესტიციების ანალიზი 2020-2024 წწ.

ცხრილი N3

ინვესტიციის კომპონენტი	2020 (მლნ აშ დოლარი)	2022 (მლნ აშ დოლარი)	2024 (პროექტირებული)
სახელმწიფო ბიუჯეტი	50	65	75
კერძო ინვესტიციები	120	160	200
საერთაშორისო ფინანსური რესურსები	100	140	170
ჯამური ინვესტიციები	270	365	445

მონაცემებიდან ნათლად ჩანს, რომ ინვესტიციები განახლებადი ენერგიების სექტორში მუდმივად მზარდია, რაც მიუთითებს მოთხოვნის ზრდაზე და ბაზრის მზარდ ფინანსურ აქტივობაზე. ამავე დროს, ინვესტიციების ანალიზი მოითხოვს ისეთი კომპონენტის დეტალურ განხილვას, როგორებიცაა: ინვესტიციების წყაროები, სარგებელი, რისკები და მომგებიანობის შეფასება.

ამასთან, საქართველო სარგებლობს რეგიონულ და საერთაშორისო თანამშრომლობის უპირატესობებით, რაც ხელს უწყობს ტექნოლოგიური და ფინანსური რესურსების მიწოდებას და ბაზრის გაფართოებას. საქართველოს მთავრობისა და კერძო სექტორის თანამშრომლობა, საერთაშორისო დონორთა მხარდაჭერა და რეგულაციების გაუმჯობესება ქმნის საუკეთესო გარემოს განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარებისთვის და ეფექტური საინვესტიციო პერსპექტივებისათვის, რაც თავის მხრივ მოიცავს შემდეგ ძირითად მიმართულებებს:

- უცხოური ინვესტიციების დინამიკა და ტენდენციები;
- განახლებადი ენერგიების ბიზნეს პროექტების ფინანსური და საბანკო უზრუნველყოფის ხელმისაწვდომობა;
- კერძო სექტორის ინტერესი და წვლილი;
- რისკების კომპლექსური შეფასება და ანალიზი.

მიუხედავად მრავალი დადებითი ტენდენციებისა, განახლებადი ენერგიების ბიზნესს საქართველოში თან ახლავს გარკვეული გამოწვევები, რომელთა გადაჭრა აუცილებელია მდგრადი ზრდის და ინვესტიციების მასშტაბური მოზიდვისათვის. ერთ-ერთი მთავარი სირთულეა ტექნოლოგიური კაპიტალის და შესაბამისი კადრების ნაკლებობა, რაც ხელს უშლის პროექტების დროულ და ეფექტურ განხორციელებას. ასევე ისეთი საკანონმდებლო და ინფრასტრუქტურული ბარიერები, როგორებიცაა განახლებადი ენერგიის ინტეგრაცია ელექტროენერგეტიკის სისტემაში და არსებული ქსელების რეაბილიტაცია, ზრდის საერთო ხარჯებს და აფერხებს სექტორის ზრდას.

განახლებადი ენერგიების ბიზნესის მნიშვნელოვანი გამოწვევაა ფინანსური რისკები, რადგან ინვესტორების ინტერესის სფეროში ყოველთვის ექცევა ენერგიის

ფასთან და მოთხოვნის დინამიკასთან დაკავშირებული ნიუანსები, განსაკუთრებით გლობალურ ბაზრებზე მიმდინარე ცვლილებების ფონზე. ამ პრობლემის დასაძლევად, CFD აუქციონები და სახელმწიფო მექანიზმები უზრუნველყოფენ გარკვეულ გარანტიებს და სტაბილურობას.

განახლებადი ენერგიების ბიზნესის ერთერთი მთავარი გამოწვევაა, მოთხოვნის სწავი ზრდა და შეთავაზებული სიმძლავრეების ნაკლებობა. მკვეთრად იზრდება მოთხოვნა ელექტროენერგიის მიწოდებაზე და საშუალო წლიური ტემპი დაახლოებით 5.3% შეადგენს. ამასთან, ელექტროენერგიაზე მოთხოვნის ელასტიურობა მშპ-სთან მიმართებაში ერთნაირია, საქართველოს მშპ-ს 1%-იანი ცვლილება ელექტროენერგიაზე მოთხოვნილების 1%-იან ცვლილებას იწვევს. გამომდინარე აქედან ელექტროენერგიაზე მოთხოვნა იზრდება, ხოლო მიწოდება მოცემულ ტემპს ვერ აკმაყოფილებს და იზრდება დამოკიდებულება, როგორც ენერგიის იმპორტის მოცულობაზე, ასევე იმპორტიორ ქვეყნებზეც. საქართველოში ელექტროენერგიის იმპორტზე უცხოური ვალუტის გადინება, მთლიანი იმპორტის დაახლოებით 1,7%-ს შეადგენს, რაც წელიწადში საშუალოდ 110 მილიონი აშშ დოლარია. ბოლო 6 წლის განმავლობაში კი ამ მაჩვენებელმა 137 მილიონ აშშ დოლარს გადააჭარბა. იმპორტის კუთხით, 2020-2030 წლებში ელექტროენერგიის შესაძენად ორი სხვადასხვა ოპტიმისტური და პესიმისტური სცენარებით დაახლოებით 1,8 მლრდ აშშ დოლარიდან 3,9 მლრდ აშშ დოლარამდე დაიხარჯება. ასევე 1 მეგავატი სიმძლავრის ელექტროსადგურის მშენებლობის ეფექტი ქვეყნის მშპ-ზე ათი წლის განმავლობაში 2,16 მლნ აშშ დოლარს მიაღწევს, ხოლო სავალუტო კურსის სტაბილურობა, რომელზეც შეიძლება გავლენა იქონიოს მოცემული ელექტროსადგურის მშენებლობამ, 0,59 მილიონი აშშ დოლარი იქნება. გამომდინარე აქედან, განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარება, ენერგეტიკული და ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის გარდა, ეკონომიკის განვითარებას უზრუნველყოფს. ამგვარი კომპლექსური შეფასება წარმოადგენს საფუძველს და ქმნის ეკონომიკურ და საინვესტიციო ბაზისს განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარების მიმართულებით. ამ ფონზე, აშკარა ხდება, რომ განახლებადი ენერგიების ბიზნესის ეკონომიკური ანალიზი და საინვესტიციო პერსპექტივების შეფასება საქართველოში, საჭიროებს მრავალმხრივ კვლევებზე, განახლებულ შესაძლებლობებზე და უახლეს ინფორმაციაზე დაფუძნებულ მიდგომებს, რომელიც მოიცავს განახლებადი ენერგიების ბიზნეს პოტენციალის ზუსტ შეფასებას, საინვესტიციო შესაძლებლობებს, სახელმწიფო სტიმულებისა და რეგულაციების გავლენის ანალიზს და რეგიონულ ინტეგრაციის პერსპექტივებს. განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარება საქართველოში წარმოადგენს ერთ-ერთ მთავარ ინსტრუმენტს ქვეყნის ეკონომიკის დივერსიფიკაციისა და მდგრადი განვითარების სტრატეგიაში. IRENA-ს Energy Transition Assessment (2025) ხაზს უსვამს, რომ განახლებადი ენერგიების ბიზნესის ზრდა დადებითად აისახება და ხელს უწყობს: ენერგოუსაფრთხოებას და ენერგოდამოუკიდებლობას; ეკონომიკურ ზრდას და ადგილობრივი ღირებულების გაძლიერებას; კლიმატური მიზნების შესრულებას და ნახშირბადის ემისიების შემცირებას; რეგიონის ენერგეტიკულ სტაბილურობასა და ინტეგრაციას; კონკურენტუნარიანობას და ეროვნულ სავაჭრო ბალანსის ზრდას.

დასკვნა

განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარების ეკონომიკური ანალიზისა და საინვესტიციო პერსპექტივების განხილვის შედეგად, ნათლად იკვეთება

საქართველოს ენერგეტიკის სექტორის წინაშე არსებული დიდი პოტენციალი და შესაძლებლობები. ეკონომიკური მოდელები და საინვესტიციო ანალიზები ადასტურებენ, რომ განახლებადი ენერგიების ბიზნესი, წარმოადგენს მაღალეფექტიან და მომგებიან ბიზნესს, რომელშიც ინვესტიციების დაბრუნების პერიოდი შედარებით მოკლეა, ხოლო შემოსავლის განაკვეთი მზარდი. სექტორის წარმატების მთავარი განმსაზღვრელია, თუ რამდენად სწრაფად, ინოვაციურად და სტაბილურად შეძლებენ სახელმწიფო და კერძო სექტორი, ეკონომიკური და ფინანსური რისკების მიუხედავად, შეძლონ არსებული პოტენციალის მაქსიმალური ათვისება. სტატისტიკური მონაცემები და ინვესტიციების დინამიკა ცხადყოფს, რომ სექტორში ინვესტიციების დაინტერესება მზარდი ხასიათისაა, რასაც ხელს უწყობს როგორც ტექნოლოგიური პროგრესი, ისე სახელმწიფო სტიმულები და რეგულაციური ჩარჩოები. საინვესტიციო რისკების მართვის ანალიზების საფუძველზე, პროექტები გამოირჩევიან მდგრადობით და ფინანსური ეფექტიანობით, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ენერგიის ფასი სტაბილურია და ინვესტიციების მართვა ეფექტურად ხდება. აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკური ანალიზის შედეგად განახლებადი ენერგიების პროექტების ინვესტიციების რისკები, შედარებით, რაც განპირობებულია მდგრადი ფინანსური მოდელებით და ენერგიის მზარდი მოთხოვნით. ამავე დროს, ინვესტიციების ზრდასთან ერთად, მნიშვნელოვანი ხდება ენერგიის შენახვის და სმარტ ტექნოლოგიების დანერგვა, რაც უზრუნველყოფს სექტორის კიდევ უფრო მდგრადობას და საიმედოობას. ეკონომიკური გათვლების თანახმად, ენერგეტიკული სექტორის განახლებადი ენერგიების პოტენციალის სრულად ათვისება საქართველოში სთავაზობს არა მხოლოდ ენერგომომარაგების დივერსიფიკაციას და ეროვნული უსაფრთხოების გაძლიერებას, არამედ ეკონომიკურ ზრდას, სამუშაო ადგილების შექმნას და ენერგეტიკული ექსპორტის მოცულობის ზრდას. განახლებადი ენერგიების ბიზნესის განვითარება საქართველოში წარმოადგენს სტრატეგიულ და აუცილებელ ნაბიჯს მდგრადი და ეკოლოგიურად უსაფრთხო გარემოს შესაქმნელად.

განახლებადი ენერგიების ბიზნესი მნიშვნელოვანი და პრიორიტეტული სფეროა, რომელიც უზრუნველყოფს არა მხოლოდ ეკონომიკურ და ენერგეტიკული უსაფრთხოებას, არამედ ხელს უწყობს გარემოს დაცვის საერთაშორისო სტანდარტების შესრულებას. ამ სფეროში ეფექტიანი ინვესტიციების განხორციელება სარგებელს მოუტანს როგორც კერძო ინვესტორებს, ისე სახელმწიფოს და საზოგადოებას მთლიანად, რაც საქართველოს ენერგეტიკულ და ეკონომიკურ განვითარებას მნიშვნელოვან უპირატესობას ანიჭებს. შესაბამისად, განახლებადი ენერგიების ბიზნესის ეკონომიკური ანალიზი და ინვესტიციური პერსპექტივები მიუთითებს, რომ სექტორი არის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი და მდგრადი განვითარების წყარო, რომელიც ხელს უწყობს ენერგეტიკული უსაფრთხოების განმტკიცებას, ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებას და მწვანე ენერგეტიკული ტრანსფორმაციის პროცესს.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო www.economy.gov.ge
2. საქართველოს ენერგეტიკის სამინისტრო <http://energy.gov.ge/>
3. ადგილობრივი განახლებადი ენერგეტიკული რესურსების განვითარების ეკონომიკური გავლენის ანალიზი და მისი როლი ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაში. თბილისი 2020წ.
4. საქართველოს ენერგეტიკის განვითარების ფონდი GEDF www.gedf.ge/en
5. ენერგეტიკის საერთაშორისო სააგენტო (IEA) www.iea.org

6. განახლებადი ენერგიის საერთაშორისო სააგენტო (IRENA) www.irena.org
7. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო www.mof.gov.ge
8. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. www.geostat.ge
9. განახლებადი ენერგიის ეროვნული სამოქმედო გეგმა. თბილისი 2019წ.

Economic, Financial, and Investment Perspectives for Renewable Energy Business Development in Georgia

Tchiotashvili David

Gori State University , Gori,
ORCID-0000-0002-2500-6252

Abstract

The future development of the energy sector of Georgia significantly depends on the development of the energy business, in which renewable energies hold a special place and which, in turn, possesses very significant potential. In recent years, global political instability, climate change, the necessity of energy security, and the fluctuation of energy resource prices on the world market further strengthen the importance of renewable energy on an international scale. These factors have determined the interest of various countries, including Georgia, in the diversification of the energy sector and the promotion of renewable energy business development. Renewable energy business has a distinctly pronounced economic, financial, and investment logic for Georgia, stemming from the fact that it promotes economic growth, attracts investment, diversifies energy directions, facilitates the formation of a green economy, and implements environmental and climate ambitions.

The aim of the work is to analyze the economic potential of renewable energy business development in Georgia and to assess investment perspectives in the context of local and international business opportunities. The study analyzes the existing energy business potential in Georgia, state strategies and regulations, including the opportunities for renewable energy business development in the years 2023–2030 in the context of the European Union's 'Green Deal,' and based on economic analysis, identifies the key factors that determine the investment perspectives and economic viability of the renewable energy sector stemming from current economic realities.

Keywords: *renewable energy business; economic analysis; investment perspectives; renewable energy; economic security; energy security.*

დედოლარიზაციის სტრატეგია, როგორც საქართველოს საფინანსო სისტემის მდგრადი განვითარების სტაბილურობის გარანტი - რისკები და გამოწვევები

ჭიოტაშვილი დავით

გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გორი
საქართველოს ეკოლოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპოდენტი
ORCID-0000-0002-2500-6252

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.27>

აბსტრაქტი: დღევანდელი მსოფლიოში, რომელიც მუდმივი ცვლილებებისა და გლობალური გამოწვევების გარემოში ვითარდება, მდგრადი განვითარება და ფინანსური სტაბილურობა ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების პროცესში. მდგრადი განვითარება გულისხმობს ეკონომიკური, ფინანსური და სოციალური მიზნების თანხვედრას, რომელთა შედეგად მიიღწევა ეკონომიკის და ფინანსური სისტემის ისეთი მდგრადობა, რომელიც უზრუნველყოფს სისტემის ფუნქციონირების უწყვეტობას და მინიმუმამდე ამცირებს რისკებს.

საქართველო, რომელიც გლობალურ და რეგიონალურ ეკონომიკურ პროცესებში აქტიურად მონაწილეობს და გამოირჩევა თავისი მდებარეობით, მუდმივად დგას, როგორც გეოპოლიტიკური, ასევე ეკონომიკური და ფინანსური გამოწვევების წინაშე. ქვეყნის ეკონომიკა უკვე სამი ათწლეულია გადის ეკონომიკური და ფინანსური ტრანსფორმაციის პროცესს, რომელიც დაკავშირებულია მრავალი შიდა და გარე ფაქტორების და გამოწვევების გავლენასთან. ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევაა ეროვნული ვალუტის, ლარის, სტაბილურობა. მიუხედავად იმის, რომ ეროვნული ვალუტა არის ქვეყნის წინაშე არსებული ეკონომიკური და ფინანსური რისკების პირველი ინდიკატორი და პრობლემების მაჩვენებელი, იგი მაინც ერთერთ ყველაზე სტაბილურ ინსტრუმენტად რჩება ქვეყნის ეკონომიკისა და ფინანსებისათვის, რომელიც თავის მხრივ მჭიდროდ არის დაკავშირებული ქვეყნის დედოლარიზაციის სტრატეგიასთან.

ნაშრომის მიზანია გავანალიზოთ დედოლარიზაციის სტრატეგია, როგორც საქართველოს საფინანსო სექტორის მდგრადი განვითარების და სტაბილურობის გარანტი, მდგრადი დედოლარიზაციის მნიშვნელობა საქართველოს ფინანსურ სისტემაში და მისი გავლენა ქვეყნის ეკონომიკურ სტაბილურობაზე.

საკვანძო სიტყვები: დედოლარიზაციის სტრატეგია; მდგრადი დედოლარიზაცია; საფინანსო სისტემა; დედოლარიზაციის რისკები; ეკონომიკური სტაბილურობა; დედოლარიზაციის ეფექტი.

შესავალი

საქართველო წარმოადგენს განვითარებად ეკონომიკას, რომელიც ძირითადად დამოკიდებულია მომსახურების სექტორზე. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანაში განვითარებულია ინდუსტრიული და სხვა სექტორიც, ისინი მაინც არ წარმოადგენენ

ეკონომიკის ძირითად მამოძრავებელ ძალას. ქართული ეკონომიკის დიდი ნაწილი დაკავშირებულია საგარეო ვაჭრობასთან, რაც ქმნის მნიშვნელოვან სავალუტო და ფინანსურ რისკებს, რადგან ქვეყანას ექმნება დამოკიდებულება უცხოურ ვალუტაზე და განსაკუთრებით აშშ დოლარზე. ამასთან, საქართველომ ბოლო წლებში მნიშვნელოვანი ფინანსური რეფორმები განახორციელა, რომელთა მიზანი ქვეყნის საფინანსო სისტემის სტაბილიზაცია იყო. საქართველოს ეროვნული ბანკი აქტიურად მუშაობს ეროვნული ვალუტის ლარის კურსის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად, თუმცა გარე ფაქტორები, როგორებიცაა ჩვენი ქვეყნისთვის უაღრესად საშიში და დიდი რისკების შემცველი გეოპოლიტიკური მოვლენები, გლობალური ეკონომიკური ტენდენციები, მატერიალური რესურსების ფასი, ინფლაცია და სხვა ფაქტორები ხშირად ქმნის მასშტაბურ სირთულეებს. ამ პროცესების პრევენციის ერთერთი მთავარი მიმართულება არის მდგრადი დედოლარიზაცია, როგორც უცხოურ ვალუტაზე დამოკიდებულების და მისი გამოყენების შემცირება და ეროვნული ვალუტის გააქტიურება ქვეყნის ეკონომიკაში. გამომდინარე აქედან ნაშრომში განიხილება ის მნიშვნელოვანი ამოცანები, როგორებიცაა:

- როგორია და როგორ მიიღწევა მდგრადი დედოლარიზაციის სტრატეგია და როგორ ხდება მისი განხორციელება საქართველოში?
- როგორ აისახება მდგრადი დედოლარიზაციის პოლიტიკა ქვეყნის ფინანსურ სტაბილურობაზე?
- რა რისკების და გამოწვევების წინაშე დგას საქართველო მდგრადი ფინანსური სისტემის ჩამოყალიბების პროცესში?
- რა პერსპექტივები აქვს მდგრადი დედოლარიზაციის პოლიტიკას საქართველოს მომავალში?

განხილვა და დისკუსია:

ეროვნული ვალუტა ერთერთი ყველაზე მგრძნობიარე რგოლია ქვეყნის ეკონომიკაში და ფინანსებში, რომელიც საკუთარ თავზე იღებს საშინაო და გლობალურ ეკონომიკურ რისკებს. მდგრადი დედოლარიზაცია მიზნად ისახავს ქვეყნის ისეთი ეკონომიკური, ფინანსური და სოციალური მიმართულებების შექმნას, რომლებიც უზრუნველყოფენ გრძელვადიანი და მდგრადი განვითარების შესაძლებლობებს.

საქართველოში, სადაც ეკონომიკის განვითარების პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საგარეო ვაჭრობას, სავალუტო ბაზრის სერიოზული გავლენა მნიშვნელოვნად იგრძნობა ეკონომიკურ სტაბილურობაზე. სწორედ ამიტომ, ბოლო წლებში, საქართველოში მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა ფინანსური დამოუკიდებლობისა და ეროვნული ვალუტის ლარის გაძლიერებისთვის და მდგრადი დედოლარიზაციის მიმართულებით. მდგრადი დედოლარიზაცია ის მნიშვნელოვანი ეკონომიკური პროცესია, რომლის დროსაც ქვეყანა ცდილობს შეამციროს უცხოურ ვალუტაზე დამოკიდებულება ქვეყნის ფინანსურ სისტემაში და გააძლიეროს ეროვნული ვალუტის გამოყენება. დედოლარიზაციის მიზანია ქვეყანაში უცხოურ ვალუტაზე დამოკიდებულების შემცირებით, ფინანსური სისტემის სტაბილურობა და შიდა და განსაკუთრებით გარე ფაქტორებზე დამოუკიდებლობა. მდგრადი დედოლარიზაციის წარმატებული განხორციელება თავის მხრივ ეროვნული ეკონომიკის მდგრადობის წინაპირობაა, რომელიც ითვალისწინებს შემდეგ ძირითად მიზნებს:

- სავალუტო რისკების შემცირება - როდესაც ქვეყანა ძალიან დამოკიდებულია უცხოურ ვალუტაზე და ეროვნული ვალუტის კურსის მერყეობა და გარე ფაქტორები, პირდაპირ გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკაზე.
- ფინანსური სუვერენიტეტი - როდესაც ქვეყანა იყენებს მხოლოდ ეროვნულ ვალუტას, ის ბევრად დამოუკიდებელია საერთაშორისო ბაზრების რყევებისგან და ხელს უწყობს ფინანსური სუვერენიტეტის ზრდას.

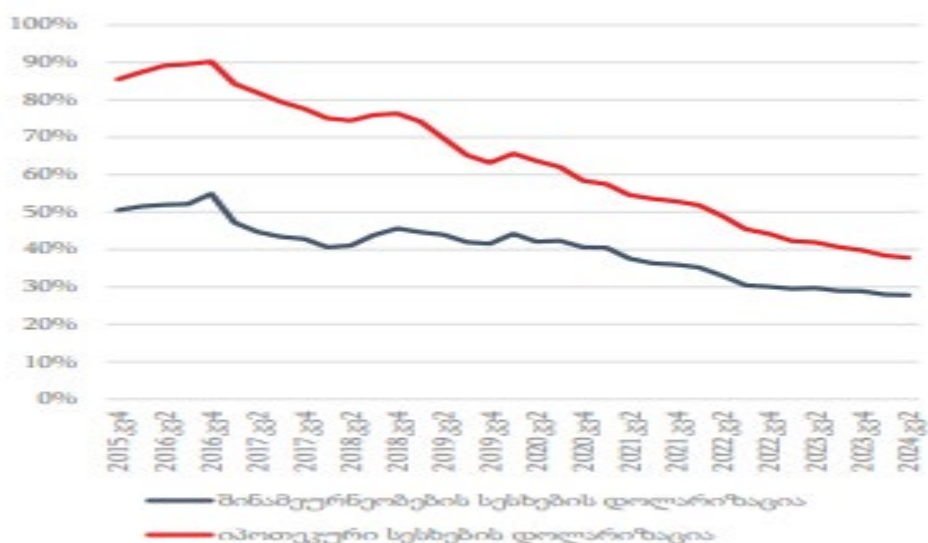
- ინფლაციის კონტროლი - როდესაც უცხოური ვალუტის პროპორცია მაღალია და ზრდის ინფლაციურ ზეწოლას, დედოლარიზაციის პროცესით შესაძლებელია მიზანმიმართული მონეტარული პოლიტიკის განხორციელება, რომელიც იწვევს ეროვნული ვალუტის სტაბილურობას და ინფლაციის შემცირებას.
- ეკონომიკური ზრდა და სტაბილურობა - ისეთი სტრუქტურული ცვლილებების განხორციელება, რომლებიც ხელს უწყობს ეკონომიკის სტაბილურ განვითარებას, ზრდის მოქალაქეთა ნდობას ეროვნული ვალუტის მიმართ და შესაძლებელს ხდის ეკონომიკის გამჭვირვალობას და პროგნოზირებადობას.

მსოფლიო ბანკის ანგარიშის თანახმად, დოლარიზაციას მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს როგორც ფინანსურ სტაბილურობაზე, ისე ფინანსურ განვითარებაზე და იგი ფინანსური სექტორის მოწყვლადობის მნიშვნელოვანი წყაროა მსესხებლების საკრედიტო და ლიკვიდობის რისკის გამო, რადგან სისტემური შოკების დროს ცენტრალური ბანკის მხრიდან უცხოურ ვალუტაში ლიკვიდობის მიწოდების შესაძლებლობა შეზღუდულია. ბოლო პერიოდში, საქართველოში დაკრედიტების დედოლარიზაციის პროგრესის მიუხედავად, დანაშოგების მუდმივმა დოლარიზაციამ, სტრუქტურული ლიკვიდობის დეფიციტი, ადგილობრივი ვალუტით დაფინანსების მაღალი ღირებულება და ადგილობრივი ვალუტით მოთხოვნის ნაკლებობა გამოიწვია, რაც თავის მხრივ აფერხებს ფინანსების ხელმისაწვდომობას და ბაზრის განვითარებას.

საქართველოს ეროვნული ბანკის ფინანსური სტაბილურობის ანგარიშში წარმოდგენილია ფინანსურ სისტემაში არსებული მოწყვლადობისა და რისკების შეფასება საშუალო და გრძელვადიან პერიოდში, ფინანსური სექტორის სტრუქტურულ მახასიათებლებსა და საქართველოს ეკონომიკის იმ ასპექტებზე, რომლებიც მნიშვნელოვანია ფინანსური სტაბილურობისთვის. ფინანსური სტაბილურობის ანგარიშის მიხედვით, რომელიც მოიცავს ადგილობრივი ფინანსური სისტემის მდგრადობის ანალიზს, შინამეურნეოების სესხების დოლარიზაცია შემცირებას განაგრძობს, რაც ეროვნული ბანკის მიერ გატარებული მაკროპრუდენციული პოლიტიკის შედეგია, თუმცა არაჰეჯირებული მსესხებლების სავალუტო რისკი კვლავ საყურადღებოა გაცვლითი კურსის მერყეობის პირობებში. შინამეურნეოების სესხების დოლარიზაცია შემცირდა 28%-მდე, რაც თავის მხრივ მიუთითებს ეროვნული ბანკის მიერ დედოლარიზაციის გრძელვადიანი სტრატეგიის შედეგიანობაზე. 2015-2024 წლებში შინამეურნეოების სესხების დოლარიზაციის პროცესი ასე გამოიყურება: დიაგრამა N1.

შინამეურნეოების სესხების დოლარიზაცია 2015-2024 წწ.

დიაგრამა N1

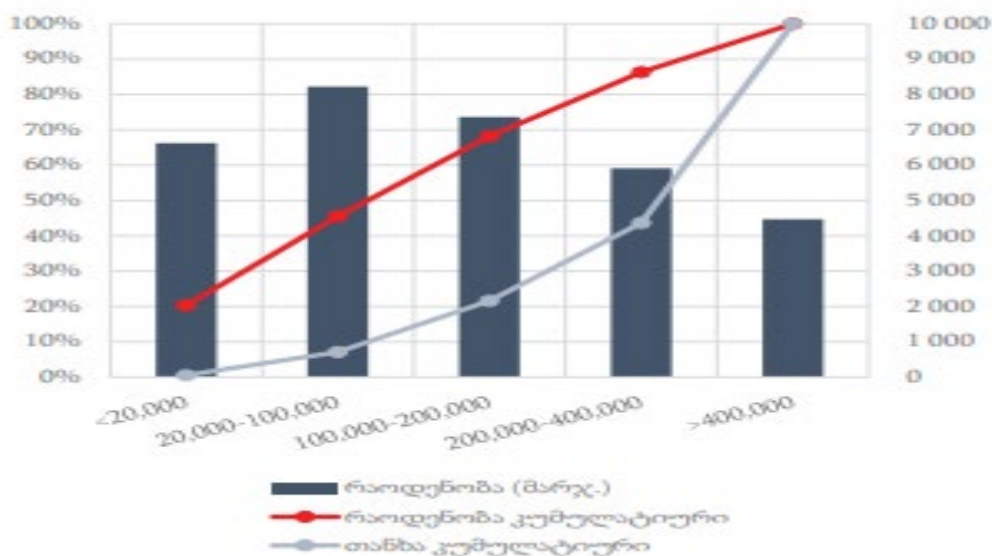
2024 წლამდე დოლარიზაცია თითქმის 51% იყო, რაც ეროვნული ვალუტისთვის შესაბამისად მაღალი რისკი იყო. დოლარიზაცია ბოლო წლებში დაახლოებით 20%-ით შემცირდა, მსესხებლების რაოდენობა 140 000-დან 40-მდე შემცირებული. პროგრესი მნიშვნელოვანია, მაგრამ პორტფელის მნიშვნელოვანი ნაწილი, 45% ჯერ კიდევ დოლარიზებულია. ეროვნული ბანკის ფინანსური სტაბილურობის კომიტეტის გადაწყვეტილებით, უცხოური ვალუტის სესხის ლიმიტი მათთვის ვისაც შემოსავალი ეროვნულ ვალუტაში აქვს 2024 წლამდე 200,000 ლარი იყო და 2024 წელს ეტაპობრივად, 400,000 ლარამდე გაიზარდა, ხოლო უცხოური ვალუტით გაცემული იპოთეკური სესხების მაქსიმალური ვადა 10 წელი იყო. 2025 წლიდან აღნიშნული ლიმიტი 500,000 ლარამდე გაიზარდა. ასვე კომერციულ ბანკებს მიეცათ მოთხოვნა სავალუტო რეზერვების 20%-მდე გაზრდის შესახებ, რაც 2024 წლამდე იყო 10 % იყო. გამომდინარე იქიდან, რომ უცხოური ვალუტის დეპოზიტების რეზერვების ზრდა სავალუტო რისკისგან დაცვის ერთერთი ეფექტური საშუალებაა საშუალო და გრძელვადიან პერიოდში, ეროვნული ბანკის პოლიტიკა გამართლებულია. შედეგად, შინამეურნეოების, განსაკუთრებით კი იპოთეკური სესხების, დოლარიზაცია შემცირებულია, შესაბამისად შემცირებულია მსესხებლების სავალუტო რისკებიც.

რეგიონში არსებული პოლიტიკური არასტაბილურობის პირობებში, გაცვლითი კურსის დინამიკასთან დაკავშირებული საფრთხეებიც სავალუტო რისკების საფრთხეს ზრდის. რეგიონში არსებული ვალუტების გაცვლითი კურსების მერყეობიდან გამომდინარე, ეროვნული ბანკის მიერ მიღებული შესაბამისი ზომები, რაც რისკების დამატებით შერბილებას უწყობს ხელს.

ამასთან, უცხოური ვალუტის მსესხებლების სტატისტიკის მიხედვით, უცხოური ვალუტით მოქმედი დავალიანება 2021 წელს - 66 ათასს შეადგენდა, ხოლო 2022 წელს 41 ათასს შეადგენდა. დღეის მდგომარეობით ასეთი დავალიანება დაახლოებით 32.6 ათას მსესხებელს (ან მსესხებელთა ჯგუფს) აქვს, რაც თანხობრივად უცხოური ვალუტის სესხების 78.4% შეადგენს. დიდი მოცულობის სესხები შედარებით მაღალ შემოსავლიან მსესხებლებზეა გაცემული და დაბალ რისკიანად ითვლება. უცხოური ვალუტის სასესხო პორტფელის განაწილება 2024 წელს დიაგრამის სახით ასე გამოიყურება: დიაგრამა N2.

უცხოური ვალუტის სასესხო პორტფელის განაწილება 2024 წ.

დიაგრამა N2

საქართველოში დედოლარიზაციის პროცესის წარმატებული განხორციელებისათვის აუცილებელია საკანონმდებლო ხელისუფლების, აღმასრულებელი ხელისუფლების, საფინანსო ინსტიტუტების და ეროვნული ბანკის სისტემური მიდგომა და კოორდინირებული მოქმედებები. ამასთანავე, სახელმწიფომ უნდა მიიღოს გარკვეული რეფორმები, რომლებიც ხელს შეუწყობს ეროვნული ვალუტის პოპულარიზაციას, იმ სფეროებში სადაც უცხოური

ვალუტის გამოყენება განსაკუთრებით დომინირებს. სისტემური მიდგომა კოორდინირებული მოქმედებები თავის მხრივ გულისხმობს:

- ეფექტურ მონეტარულ პოლიტიკას;
- მხარდაჭერას ეროვნული ბანკის მხრიდან;
- კრედიტების ხელმისაწვდომობას;
- საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებას.

მდგრადი დედოლარიზაცია უზრუნველყოფს ქვეყნი ეკონომიკის და მისი ფინანსური სექტორის მდგრადი განვითარებას, რომელიც თავის მხრივ წარმოადგენს ეკონომიკის და სოციალური კეთილდღეობის თანხედრას. მიუხედავად იმისა, რომ დედოლარიზაცია სასურველი და აუცილებელი პროცესია საქართველოსთვის, არსებობს არაერთი გამოწვევა, რომლებიც ამ პროცესების წარმატებით განხორციელებას აფერხებს. ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა, რომელიც საქართველოს წინაშე დგას, არის ეროვნული ვალუტის კურსის არასტაბილურობა. ლარის კურსის რყევები ხშირად დაკავშირებულია, როგორც გარე ეკონომიკურ ფაქტორებთან, ისე შიდა ეკონომიკურ ფაქტორებთან. ასეთი მერყეობა ამცირებს ადამიანების ნდობას ეროვნული ვალუტის მიმართ და იწვევს დიდ მოთხოვნას უცხოურ ვალუტაზე, რამაც ხელი შეიძლება შეუწყოს დედოლარიზაციის პროცესის შენელებას. მნიშვნელოვანი გამოწვევაა ხალხის მენტალიტეტი. საქართველო, როგორც მრავალი სხვა ქვეყნის მსგავსი ეკონომიკა, გადის რთულ პროცესს. უცხოური ვალუტა, მაშინაც კი, როდესაც ის არ არის ოფიციალურად მიმოქცევაში, განიხილება, როგორც სტაბილური და უსაფრთხო ფასიანი ერთეული. ასეთ ვითარებაში, ადამიანებს უჭირთ სწორი გადაწყვეტილებების მიღება. აქვე აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული გამოწვევები, რაც დაკავშირებულია ეროვნული ვალუტის კურსის სიმტკიცესთან, შესაძლებელია გადაილახოს თუ იქნება შესაბამისი ეკონომიკური მხარდაჭერა.

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი, რონდელის ფონდის უფროსი მკვლევარი, ვლადიმერ პაპავა თვლის, რომ “ლარიზაცია მნიშვნელოვანია საქართველოს ეკონომიკის სიმყარისთვის, თუმცა ის გამოხატავს შემფოთებას იმის შესახებ, რომ მისი ეფექტური დანერგვა არ შეიძლება მხოლოდ შიდა ბაზრის გათვალისწინებით. საჭიროა სხვა საერთაშორისო ფაქტორების გათვალისწინება, რათა თავიდან იქნას აცილებული საფრთხეები. დოლარიზაციის შემცირების მიმართულებით ნაჩვენები პროგრესის მიუხედავად, ის საქართველოს ეკონომიკის და ფინანსური სისტემის მთავარ გამოწვევად რჩება მომავალ პერსპექტივაში.”

დასკვნა

საქართველოში, როგორც განვითარებად ეკონომიკაში, მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფა მნიშვნელოვან გამოწვევებს აწყდება, განსაკუთრებით ფინანსურ სფეროში, სადაც აუცილებელია სტაბილურობა, ინვესტიციების მოზიდვა და გლობალური ეკონომიკური რისკების მართვა. მდგრადი დედოლარიზაციისა და ლარიზაციის პროცესებში ჩართული ქვეყნები განსაკუთრებით მგრძნობიარე არიან ამ გამოწვევებზე, რადგან ცვლილებები ერთ დომინანტურ ფინანსურ სისტემაში გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ეკონომიკაზე, არამედ სახელმწიფოს გრძელვადიან სოციალურ და ეკოლოგიურ პოლიტიკაზე.

მდგრადი დედოლარიზაცია, როგორც საქართველოს საფინანსო სექტორის მდგრადი განვითარების სტაბილურობის გარანტია, აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკური დამოუკიდებლობის გასაძლიერებლად. მიუხედავად არსებული გამოწვევებისა და რისკებისა, ეს პროცესები არამარტო მნიშვნელოვან სტაბილურობას იწვევს, არამედ დიდ გავლენას ახდენს ეკონომიკის ბალანსირებულ და მდგრად განვითარებაზე. მდგრადი დედოლარიზაცია უზრუნველყოფს ქვეყნი ეკონომიკის და მისი ფინანსური სექტორის მდგრადი განვითარებას, რომელიც თავის მხრივ წარმოადგენს ეკონომიკის და სოციალური კეთილდღეობის წინაპირობას..

მდგრადი განვითარება წარმოადგენს გრძელვადიან და რთულ პროცესს, რომელიც

მოითხოვს თანმიმდევრულ მიდგომას და აქტიურ პოლიტიკას, რომ შესაძლებელი გახდეს როგორც ეკონომიკური, ისე სოციალური სტაბილურობის უზრუნველყოფა. შესაბამისი ინსტიტუციური მხარდაჭერის მქონე მდგრადი დედოლარიზაციის სწორი სტრატეგიების და პოლიტიკის მიღება, რომელიც იქნება გათვალისწინებული გარე და შიდა ეკონომიკური ფაქტორების გათვალისწინებით, საშუალებას მისცემს საქართველოს მიაღწიოს მდგრად ფინანსურ სისტემას და სტაბილურობას.

მდგრადი დედოლარიზაცია ქმნის არა მხოლოდ ფინანსურ, არამედ სოციალური სტაბილურობას და განვითარებას და იგი დღესაც ერთერთი მთავარი გამოწვევად რჩება საქართველოს ეკონომიკისა და ფინანსებისათვის.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს ეროვნული ბანკი. (2023). სტაბილურობა და გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარება: საქართველოს საფინანსო ბაზრის ტენდენციები და პროგნოზები. საქართველოს ეროვნული ბანკი. <https://www.nbg.gov.ge>
2. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. (2024). საქართველოს ეკონომიკური მიმოხილვა: 2023 წლის ანგარიში. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. <https://www.geostat.ge>
3. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო (2023). ფისკალური მაჩვენებლები და საგადასახადო პოლიტიკის მიმოხილვა. თბილისი.
4. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო (2023). საგარეო ვაჭრობის სტრატეგია და ექსპორტის ხელშეწყობის პოლიტიკა. თბილისი.
5. პაპავა, ლ. (2020). ლარიზაცია და მისი ეკონომიკური შედეგები საქართველოში. "საქართველოს ეკონომიკური კვლევების ცენტრი".
6. პაპავა, ლ. (2021). საქართველოს ეკონომიკის მდგრადი განვითარება: თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
7. World Bank. (2023). Georgia Country Partnership Framework: 2021–2025. World Bank. <https://www.worldbank.org>
8. IMF (International Monetary Fund). (2023). Georgia: 2023 Article IV Consultation Report. International Monetary Fund. <https://www.imf.org>
9. Georgian Financial Sector Development Strategy. (2021). Challenges and Opportunities for Sustainable Growth. Ministry of Finance of Georgia.

De-dollarization Strategy as a Guarantee of Stability for Sustainable Development of Georgia's Financial System - Risks and Challenges

Tchiotashvili David

Gori State University, Gori

Corresponding Member of the Georgian Academy of Ecological Sciences

ORCID-0000-0002-2500-6252

Abstract

In today's world, which is developing in an environment of constant changes and global challenges, sustainable development and financial stability are among the main priorities in the process of forming a country's economic policy. Sustainable development implies the alignment of economic, financial, and social goals, as a result of which such sustainability of the economy and financial system is achieved that ensures the continuity of the system's functioning and minimizes risks to the minimum. Georgia, which actively participates in global and regional economic processes and is distinguished by its location, constantly faces both geopolitical as well as economic and financial challenges. The country's economy has

been undergoing a process of economic and financial transformation for three decades now, which is associated with the influence of many internal and external factors and challenges. One of the main challenges is the stability of the national currency, the lari. Despite the fact that the national currency is the first indicator of economic and financial risks facing the country and a measure of problems, it still remains one of the most stable instruments for the country's economy and finances, which in turn is closely linked to the country's de-dollarization strategy.

The aim of the work is to analyze the de-dollarization strategy as a guarantee of sustainable development and stability of Georgia's financial sector, the significance of sustainable de-dollarization in Georgia's financial system, and its impact on the country's economic stability.

Keywords: *de-dollarization strategy; sustainable de-dollarization; financial system; de-dollarization risks; economic stability; de-dollarization effect*

Building Prompt Literacy: Empowering EFL Teachers with A Model-Based Approach to Prompt Writing

Bayraktar Çepni, Sevcan
Trabzon, Turkey

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.28>

Abstract. *This paper shares the lived experiences of English teachers participating in a part of a teacher training initiative financed by the Regional English Language Office (RELO) of the U.S. Department of State in Türkiye. Within the scope of the program, forty volunteer EFL teachers from various educational levels participated in an extensive training program focused on the integration of artificial intelligence into language instruction. Among other parts of the program, this study is concerned with “Model-Supported Prompt Writing Training,” part in which participants were introduced with PARTS and TATOO prompt writing models which help teachers write prompts that are tailored to their language teaching settings. During the course, teachers did hands-on activities where they made AI prompts that fit with their teaching goals to make educational materials. Immediately after the training, the participants received an online survey with open ended questions regarding their prompt writing experience to reveal participants’ experiences and perceptions on prompt writing with a model. The data obtained from the survey was subjected to thematic content analysis. Emergent themes were found to be aware of prompt specificity, confidence in integrating AI into education, and the transformative impact of structured prompt models. The results indicate a significant shift in teachers’ views on artificial intelligence prompts, underscoring the necessity for targeted training in prompt literacy. Therefore, this study’s implications have potential to contribute literature on the integration of AI tool into teacher education.*

Key words: *AI in language teaching, teacher training, prompt writing, in-service teachers*

Introduction

Providing effective learning environments that enhance students' educational experiences and develop their skills has been considered to be the primary job of teachers. Especially in the age of increasing technological advancements, the burden on this job has multiplied as they may find the adaptation to this changing landscape in education challenging due to insufficient competence in digital literacy (Seo et al., 2021).

Challenges on the part of teachers have been documented in literature (Akgun & Greenhow, 2022; Sijing & Lan, 2018). Studies indicate that educators must be trained in instructional and theoretical frameworks to identify essential AI competencies for delivering effective lessons (Chiu, 2021; Ng et al., 2022). Therefore, training teachers may enhance their AI literacy, defined as the capacity to utilize AI technologies efficiently and ethically, assess their outcomes, prioritize human involvement in decision-making, and adapt to the growing AI ecosystem (Ng et al., 2023b).

Generative AI (GenAI) has been transforming teaching and learning and has potential to alter teachers’ roles. To address this fact, Zhai (2025) proposed a conceptual framework of

teacher agency in GenAI contexts, outlining four stages: Observer, Adopter, Collaborator and Innovator, each of which represents increasing levels of engagement and co-creation. This framework emphasizes that teachers should move beyond being passive users of AI tools and evolve into co-creators of knowledge. Depending on this framework, teachers are expected to be collaborators of AI systems while preserving human-centered decision-making. This focus on teacher roles aligns with the prompt-writing model training used in the current study. With the help of such training, teachers can take an active role in shaping AI's output by offering guided suggestions, instead of just accepting generic responses. Consequently, the training fosters agency assisting educators by defining their pedagogical goals, identifying their students' needs, and establishing appropriate ethical boundaries.

AI Literacy in Teacher Education

The integration of AI literacy into teacher education has been advocated by researchers (Daher, 2025) as while AI offers numerous promising benefits, these advantages may remain useless if teachers' roles and competencies are not sufficiently addressed (Ng et al., 2023a). Educators must recognize the limitations and ethical consequences of AI, including its potential for incorrect suggestions and algorithmic biases (Seo et al., 2021). To address these problems, professional learning programs should focus on developing technical competencies while simultaneously fostering ethical awareness and leadership in responsible AI use. Developing educators' digital abilities in AI literacy is crucial for critically assessing, interacting with, and effectively applying AI tools in many situations (Mikeladze *et al.*, 2024). Therefore, more training on AI literacy should be targeted to scaffold teachers' digital competencies.

Training Teachers: Prompt Writing

Prompt engineering is the composition, refinement, and optimization of human-defined inputs to get high-quality outputs from generative AI models (Velasquez-Henao et al., 2023). Therefore, skilled prompt engineering is essential for acquiring greater information from generative AI models. Prompt engineering or prompt literacy, is the art of crafting, developing, and assessing inputs that produce accurate, usable, and pedagogically aligned outputs from generative AI systems like large language models (LLMs). Recent research highlights that teachers need to be proficient in prompt-writing for three reasons: (a) they will use LLMs to make lesson plans, tests, and feedback (Park & Choo, 2024; Rahman & Lee, 2024); (b) their students will use the same tools, so they will also need help figuring out how to use them (Lee & Palmer, 2025; Carolus et al., 2023); and (c) the way prompts are worded and structured greatly affects the accuracy, bias, and practicality of AI results (Ng et al., 2023c; Zhou et al., 2025).

Some studies show that teachers' prompt writing in GenAI should be facilitated with training. The impact of even small interventions has been noticeable in enhancing instructors' AI literacy and confidence. Davila-Moran et al. (2025) found that a short prompt-engineering workshop improved pre-service teachers' self-efficacy and reduced technology-related anxiety, illustrating that practical, experiential exposure is both feasible and effective.

The implementation of heuristic frameworks to enhance teachers' prompt writing has been discussed. Park and Choo (2024) advocate for structured models like PARTS (Persona, Aim, Recipient, Task, Structure) to assist educators in formulating precise, focused suggestions. Park and Choo (2024) also proposed an IDEA framework for Prompt Engineering which involves (a) Including essential PARTS, (b) Developing CLEAR prompts, (c) Evaluating outputs and Refining prompts, and (d) Applying the output with accountability. Dickey and Bejarano's (2023) GAIDE framework similarly highlights the necessity for alignment between prompt design and curricular objectives, emphasizing the pedagogical rather than sole technical aspects of prompt writing. Although these heuristics offer easy entry points, critics warn that frameworks may oversimplify if not accompanied by reflective practice and incremental improvement (Baytas & Ruediger, 2025).

Methodology

Research Design

This study, a part of teacher training program supported by the U.S. Department of States' Regional Language Office (RELO) in Türkiye and coordinated by İzmir Economy University, adopted a qualitative, instrumental case study design (Stake, 1995). The case in this study is teacher training on model-based prompt writing. The purpose of this research is to use this training as an instrument to get deeper insights into how structured prompt models (PARTS and TATOO) shape EFL teachers' awareness and perceptions while integrating AI into their language teaching. The qualitative design was used as it is considered to be suitable for capturing participants' lived experiences and reflections (Creswell & Poth, 2018).

Participants

Participants were chosen via voluntary sampling from educators enrolled in the AI-focused teacher training program. Out of 135 volunteers, 40 volunteers were chosen depending on their convenience for 10 hours online and face to face sessions. Of these, 28 were female and 12 were male. The majority (34 teachers) were employed in the Turkish Ministry of National Education, while the remaining 6 were serving at the university level. Their teaching experience ranged between 5 and 12 years, representing a diverse group of practitioners across different educational contexts. To ensure anonymity, participants were coded as *Participant 1–40*.

The Training Procedure

The training program was part of an overall initiative to use AI in language teaching. The overall training involved “Ethical Use of AI, Prompt Writing, Teaching Receptive Skill with AI, and Teaching Productive Skills with AI. The current study is concerned with a specific module, titled “Model-Supported Prompt Writing Training,” in which trainees were introduced with two prompt writing models: the PARTS and TATOO frameworks (See table 1 and 2)

Table 1 PARTS Model for Prompt Writing

Persona: Identify your role.	
Aim: State your objective.	
Recipients: Specify the audience.	
Theme: Describe the style, tone, and any task parameters	
Structure: Note the desired format of the output.	

To support teachers' prompt writing in designing effective prompts for AI-assisted material development, the PARTS model (Persona–Aim–Recipients–Theme–Structure) was used. This model offers teachers a systematic structure that promotes clarity, contextual appropriateness, and pedagogical alignment when writing prompts for AI-enhanced digital tools.

1. **Persona:** For this section, teacher identifies the role to be assumed by AI tool (e.g., “act as an English teacher,” “act as a materials designer,” or “act as a debate moderator”), which will guide the tool to generate responses aligned with pedagogical needs.
2. **Aim:** In this section, the overall objective of the course is written (e.g., “to create vocabulary practice for A2 learners” or “to design a reading comprehension activity”), which ensures that the material to be generated has a clear instructional purpose.
3. **Recipients:** In this section, target learners are specified (e.g., “high school students at A2 CEFR level,” “CEFR B1-level adult learners”), which guides AI tool to tailor the content to learners' age, proficiency level, and learning needs.
4. **Theme:** This section involves specification of desired tone, style and parameters (e.g., “use simple and engaging language,” “focus on academic writing,” or “use a humorous

and creative style”), which ensures that the material meets the linguistic appropriateness and contextual relevance.

5. **Structure:** In this section, the preferred format for the output is specified (e.g., “design a gap-fill exercise,” “present a dialogue,” or “write a short passage followed by three comprehension questions”), which results in generation of outputs that are ready for classroom integration.

This model is chosen because it aligns with the principles of prompt literacy (Carolus et al., 2024; Long & Magerko, 2020), which highlights that structured and explicit prompts lead to higher-quality AL generated materials. Such prompt models can empower teachers with **agency and control** in the AI-material design process (Giannakos *et al.*, 2024).

Table 2 TATOO Model developed by Brent Warner

 Task	Big picture – what do you want the bot to do?	
 Actor	Who is the bot supposed to act as? (e.g., Teacher with a PhD, Instructional Designer, Historical figure)	
 Target	Who is it communicating to? What details are important to clarify about the user? What communication style do they respond to?	
 Translation	Is it OK for the bot to support the target with their L1 (first language)?	
 Objective	What is the goal of the responses? Should it correct every mistake, highlight common errors, or provide guidance?	
 Output	What exactly should the bot produce? (e.g., conversation, essay, lesson plan). Specify length, format, and expectations.	

The TATOO model (Task, Actor, Target, Translation, Objective, Output), similar to PARTS model, offers a structured framework to guide teachers in composing effective prompts for AI-assisted material design.

The training was conducted in three main phases to ensure participants gained both theoretical knowledge and practical competence in AI-based prompt writing.

1. Theoretical Input Sessions

- Teachers were introduced to the key concepts of AI integration in education and the foundations of prompt literacy.
- The sessions provided an overview of models for effective prompt construction, including the **PARTS** and **TATOO** frameworks.

2. Hands-On Workshops

- Participants practiced generating prompts aligned with their own instructional goals.
- Teachers were instructed to download or make a copy of a prepared Google Doc template containing a structured table for prompt writing and evaluation.
- The following steps guided their practice:
 1. Using either the PARTS or TATOO model, write a prompt for an activity, lesson plan, reading, or other instructional material.

2. Enter the prompt in the designated table.
3. Submit the prompt to ChatGPT or another AI-enhanced tool.
4. Evaluate the output generated by the AI in relation to the instructional goal.
5. If time allowed, refine the original prompt based on the quality of the AI's response.
6. Insert the AI output into the corresponding section of the table for record-keeping.

3. Collaborative Exercises

- Teachers engaged in group discussions to refine and compare their prompts.
- Peer feedback was used to evaluate the clarity, effectiveness, and classroom applicability of the generated outputs.
- The collaborative process encouraged knowledge sharing and the co-construction of best practices for prompt-based instructional design.

Data Gathering

Perceptions of trainee teachers were immediately taken after *Model-Supported Prompt Writing Training* module to capture their authentic and spontaneous reflections. The participants were invited to share their experiences via Google Forms which was pre-designed before the training session. Besides some demographic questions, the form only asked only one question: "How did using the PARTS and TATOO models influence the way you think about writing prompts for AI tools compared to your previous practices?". The participants were asked only one general question to avoid overburdening them and they had already completed an intensive training session.

Data Analysis

The elicited data was subjected to content analysis to identify recurring patterns and themes within the open-ended responses (Creswell & Poth, 2018). All responses were exported into a document and assigned to participant codes (*Participant 1–40*).

Findings and Discussion

The first emergent theme was found to be **efficiency and time saving**. **27 participants (67.5%)** emphasized efficiency, time savings, and creativity when using structured prompt-writing models. Following are some responses from participants:

"One of its biggest advantages is time-saving and being able to access a lot of information in a short time" (Participant 14).

"It was a very productive experience... creating a lesson plan that suits the characteristics and needs of the students is more advantageous than using readily available materials" (Participant 15).

"I used to always start by writing a general prompt and then build on it. I can say that using the PARTS prompting model saved me time" (Participant 30).

This finding indicates how structured prompt writing activity acted as scaffolds in saving teachers' time and energy when creating materials. In line with multiple studies indicating that GenAI is taking over routine production or analysis leaving teachers engage with their pedagogical practices more time (Karaman & Göksu, 2024), this finding shows that AI can significantly decrease cognitive and temporal load teachers previously had with lesson planning. Efficiency can also be linked with creativity instructional designs as teachers can automatically generate texts drafts, activity templates, or quiz items by tailoring the content for their learners. For instance, **Giannakos et al. (2024) argued that AI both accelerates content creation and**

enables teachers to focus on innovative pedagogical practices.

In the context of this study, the teachers' main focus on efficiency indicates that structured prompt-writing models (e.g., PARTS, TATOO) served as successful scaffolds by helping them produce **faster and clearer outputs** but also empowered them to exercise greater creativity and adaptability in their material development. This suggests that teacher professional development initiatives should emphasize structured frameworks that can serve as guides to foster teachers' knowledge of prompt engineering while creating course materials.

Another emergent theme was found to be **"Specificity and Structure Awareness"**. 18 participants (45%) highlighted the importance of clear, structured prompts for generating relevant and accurate outputs.

"A guiding model for writing correct and purpose-appropriate prompts, helps us understand the key points that should be included in a prompt" (Participant 38).

"The PARTS model completely clears our minds when creating writing guidelines, allowing us to create what is desired step by step and in an organized manner" (Participant 17).

"Clearly defining components such as goals, target audience, role, task, and scope ensured that the content generated by artificial intelligence was more consistent and aligned with expectations" (Participant 3).

The second emergent theme underscored the importance of clarity, specificity, and structural awareness when composing prompts for AI tools. Teachers noted that using structured models such as PARTS and TATOO to develop intended materials. This finding is consistent with research findings on prompt literacy, which emphasizes that the quality of AI generated output is strongly dependent on the clarity and specificity of user input. Long and Magerko's (2020) conceptualization of AI literacy involves both the knowledge of technical knowledge and the ability to communicate effectively with AI systems. In essence, this study revealed the power of structured frameworks which have potential to provide a cognitive scaffold that help teachers write their intentions more explicitly, which in turn, can result in better goal-oriented outputs. This view can be supported by **Mikeladze *et al.*, (2024) who noted in their critical review of AI competence frameworks that structured engagement with AI promotes transparency and decreases misalignment between teacher objectives and AI outputs.**

Given emphasis on efficiency of structured input suggests that providing teachers with prompt models do more than streamline interactions with AI. They actively improve teachers' AI literacy and professional agency by leading them critically shape outputs for their unique teaching contexts.

Another theme was **"Cautions and Risks"**. 15 participants (37.5%) expressed concerns regarding overreliance, ethical issues, and mechanical/unnatural outputs.

"This model can serve as a draft for creating lesson plans... but teachers need to improve their command experience and AI literacy for better quality results" (Participant 16).

"Sometimes generative AI tools use very mechanical expressions, which are quite far from a human touch" (Participant 27).

This theme revealed concerns about overreliance **on AI, ethical issues, and the mechanical or unnatural quality of AI-generated outputs.** While efficiency and specificity and structure opportunities were celebrated by most of them, this theme reflects teachers' awareness of the limitations **and potential dangers** of adopting AI tools in education. The concern about overreliance can also be found in literature. **Giannakos *et al.* (2024)** asserted that although generative AI can improve productivity, it also risks increasing dependency, which in turn leads to diminished creativity and critical thinking if educators and learners use it uncritically. To address this problem, **Rana *et al.*, (2025)** argues that competence frameworks must both balance technical and pedagogical benefits preserving teachers' judgment and autonomy. Teachers also reported that AI output sometimes are **mechanical or unnatural, which can be connected with studies on teacher-student interaction. In a study, Seo *et al.***

(2021) observed that AI responses can be impersonal or formulaic when students tend to communicate. This resonates with teachers' reflections in the current study, where outputs were sometimes considered detached from the real life and creativity of human teaching.

Another theme was found to be "**Confidence in AI Integration**". 12 participants (30%) reported increased confidence in integrating AI into their teaching after training.

"I think my experience has been quite productive and effective... When all the details were entered through the PARTS model, I received more suitable and efficient responses from the target audience, which made me think I can do it" (Participant 8).

"Seeing that I can generate materials with clear outputs, I felt more confident so I can use it as these kinds of models make our lives easier. It saves us time and can guide us" (Participant 24).

"It was a very beneficial experience for me... "I learned new applications and models that I can use in my teaching experience, which made me feel more capable" (Participant 22).

This emergent theme showed that guided practice and structured frameworks like PARTS and TATOO reduced uncertainty and scaffolded their knowledge on how AI can be aligned with their pedagogical goals. Confidence theme emerged among these participants indirectly shows that how they were previously unaware of the fact that writing detailed prompt is essential for material generation in language teaching. With the intervention in the current study, they felt more capable of experimenting with AI and embedding it into authentic classroom tasks. This finding resonates with what Seo et al. (2021) demonstrated. They showed that AI can reshape learner-instructor dynamics, but the main success depends on teachers' confidence and willingness to use AI tools as pedagogical partners.

Confidence can also be linked to **AI literacy frameworks**. For example, the UNESCO (2024) *AI Competency Framework for Teachers* involves self-efficacy in using AI and Meta-AI literacy Scale developed by Carolus et al. (2023) has subscales on self-efficacy and Self-competency, all of which shows that gaining confidence in AI utilization is a factor that is sought in teacher education.

Transformative Impact on Practice was another theme. 6 participants (15%) described the experience as transformative, changing their approach from trial-and-error to systematic prompt writing.

"When we provide a more detailed and structured prompt to AI, we observed that the AI tends to give us more extensive answers... making clear what we truly want from the outset" (Participant 40).

"It was a very enlightening experience for me... these kinds of applications provide us teachers with great advantages" (Participant 25).

"While I don't see any significant disadvantages, I do believe this model needs to undergo continuous change and flexibility" (Participant 17).

The final emergent theme shows that the training did not only provide new skills but reshaped teachers' underlying orientation to AI, positioning them as purposeful designers rather than passive users of generative tools. This finding aligns with literature on teacher professional identity and change in the context of digital innovation. The notion of transformation also relates to teacher agency. Frøsig and Romero (2024), in their framework of hybrid intelligence for learning design, emphasize that teachers gain agency when AI tools are framed as partners in co-design rather than as external substitutes. Teachers in the current study reflected this idea: by moving away from ad hoc prompting toward structured frameworks, they reported gaining control, confidence, and creativity, suggesting that transformative practice is closely tied to professional empowerment. In short, while only a minority explicitly described their experience as transformative, other emergent themes such as efficiency, confidence has shown that teachers had deeper pedagogical shifts when trained on prompt writing, suggesting that structured models

not only support efficiency and confidence but can also foster long-term change in professional practice.

To summarize the findings, a graphic organizer was developed from findings (See figure 1).

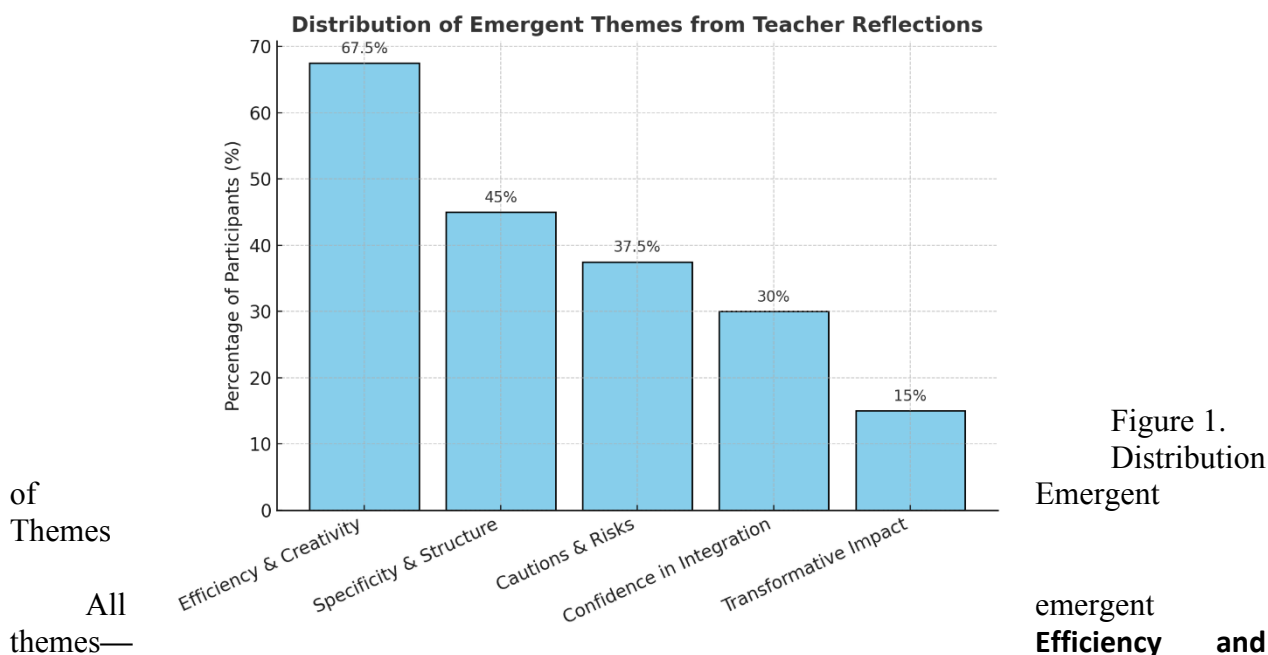

Figure 1.
Distribution
Emergent

of
Themes

All
themes—

Time-Saving, Specificity and Structure Awareness, Cautions and Risks, Confidence in AI Integration, and Transformative Impact on Practice—have offered a holistic picture of how structured prompt-writing training shaped teachers' perceptions of AI in education.

Conclusion

Grounded in frameworks of AI literacy (Long & Magerko, 2020; UNESCO, 2024), Meta-AI literacy Carolous et al. (2023) and teacher agency (Frøsig & Romero, 2024), the current study revealed how structured prompt writing training facilitated English teachers' awareness on detailed prompt writing. The theoretical lens underscored that teachers require both technical competence and critical awareness to integrate AI meaningfully into pedagogy. The emergent themes_ efficiency and time-saving, specificity and structure awareness, cautions and risks, confidence in AI integration, and transformative impact on practice_ highlight that structured models can enhance productivity and precision, foster teacher confidence, and, in some cases, transform professional practice. At the same time, concerns about ethical issues, overreliance, and mechanical output underline the importance of critical reflection and responsible use. The study has also highlighted that prompt writing models acted as cognitive and pedagogical scaffold, which empowered teachers to generate AI outputs in line with their instructional goals. Taken together, the study contributes to the growing literature on AI and teacher professional development activities by showing that systematic and structured prompt writing process can bridge the gap between **trial-and-error use of AI and purposeful detailed integration, which offers a pathway toward developing critical and AI-literate educators**

Implications

This study revealed important implications for both teacher professional development and further research in AI integration. Overall, the urgent need for prompt training in Turkish context has been revealed. Teachers' emphasis on efficiency and time saving indicates that structured prompt models, like the ones mentioned in the study, may be systematically integrated into training programs to help teachers develop materials with relatively shorter time and with better alignment with teachers' course objectives. The theme of specificity and structure awareness has also highlighted the need for detailed training which moves beyond general AI training and instead cultivate explicit skills in structured, goal-oriented prompt writing to achieve more

efficient outputs. Additionally, the concerns raised on the risks of overreliance on AI outputs underscore the need for critical thinking skills over generated outputs, which may not always be appropriate to classroom contexts. Therefore, teachers should be equipped with strategies to critically evaluate AI outputs, ensuring that technology supports rather than undermines educational integrity. The theme confidence in AI integration shows the effectiveness of guided, hands-on practice on increasing teachers' self-efficacy. Teacher training programs should therefore provide more opportunities for hands on practice with AI tools. The previously mentioned trial-and-error approach was claimed to be overcome by structured prompt training, which showed the transformative impact of practice.

When everything is considered, these implications suggest that effective teacher training should involve a balanced approach in which practical skill-building, ethical literacy, and professional agency are considered.

References:

- Akgun, S., & Greenhow, C. (2022). *Artificial intelligence in education: Addressing ethical challenges in K–12 settings*. *AI & Ethics*, 2(3), 431–440. <https://doi.org/10.1007/s43681-021-00096-7>.
- Baytas, C., & Ruediger, D. (2025, May 1). *Making AI Generative for Higher Education: Adoption and Challenges Among Instructors and Researchers*. <https://doi.org/10.18665/sr.322677>
- Carolus, A., Binder, J., & Muench, F. (2024). *Measuring AI literacy skills (MAILS): Development and validation of a scale*. *Computers & Education*, 206, 104903. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2023.104903>
- Carolus, A., Koch, M. J., Straka, S., Latoschik, M. E., & Wienrich, C. (2023). *MAILS – Meta AI literacy scale: Development and testing of an AI literacy questionnaire based on well-founded competency models and psychological change- and meta-competencies*. *Computers in Human Behavior: Artificial Humans*, 1(2), 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.chbah.2023.100014>
- Carolus, J., Schmidt, A., & Novak, T. (2023). AI prompt literacy in secondary schools: Needs, practices, and challenges. *Computers in the Schools*, 40(3), 200–220. <https://doi.org/10.1080/07380569.2023.1987654>
- Chiu, T. K. F. (2021). A holistic approach to the design of artificial intelligence (AI) education for K–12 schools. *TechTrends*, 65(5), 796–807. <https://doi.org/10.1007/s11528-021-00637-1>
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). SAGE.
- Daher, R. (2025). *Integrating AI literacy into teacher education: A critical perspective*. *AI and Education Journal*. <https://doi.org/10.1007/s44163-025-00475-7>
- Davila-Moran, R. C., Sanchez Soto, J. M., Lopez Gomez, H. E., Silva Infantes, M., Arias Lizares, A., Huanca Rojas, L. M., & Cama Flores, S. J. (2025). *Brief prompt-engineering clinic substantially improves AI literacy and reduces technology anxiety in first-year teacher-education students: A pre-post pilot study*. *Education Sciences*, 15(8), 1010. <https://doi.org/10.3390/educsci15081010>
- Dickey, E., & Bejarano, A. (2023). *GAIDE: A framework for using generative AI to assist in course content development*. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2308.12276>
- Froisig, T. B., & Romero, M. (2024). *Teacher agency in the age of generative AI: Towards a framework of hybrid intelligence for learning design* [Preprint]. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2407.06655>
- Giannakos, M., Azevedo, R., Brusilovsky, P., Cukurova, M., Dimitriadis, Y., Hernández-Leo, D., Järvelä, S., Mavrikis, M., & Rienties, B. (2024). The promise and challenges of generative AI in education. *Behaviour & Information Technology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2024.2394886>
- Karaman, M., & Göksu, I. (2024). Are lesson plans created by ChatGPT more effective? An experimental study. *International Journal of Technology in Education*, 7(1), 107–127. <https://doi.org/10.46328/ijte.607>
- Lee, J., & Palmer, C. (2025). Prompting the future: Supporting students' engagement with generative AI tools. *Journal of Digital Learning*, 18(1), 33–49.
- Long, D., & Magerko, B. (2020). What is AI literacy? Competencies and design considerations. *Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1–16). Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/3313831.3376727>
- Mikeladze, T., Meijer, P. C., & Verhoeff, R. P. (2024). A comprehensive exploration of artificial intelligence competence frameworks for educators: A critical review. *European Journal of Education*, 59(3), e12663. <https://doi.org/10.1111/ejed.12663>
- Ng, D. T. K., Lee, M., Tan, R. J. Y., Hu, X., Downie, J. S., & Chu, S. K. W. (2023). *A review of AI teaching and learning from 2000 to 2020*. *Education and Information Technologies*, 28(7), 8445–8501. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11491-w>
- Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Su, J., Ng, R. C. W., & Chu, S. K. W. (2023a). Teachers' AI digital competencies and twenty-first century skills in the post-pandemic world. *Educational Technology Research and Development*, 71, 137–161. <https://doi.org/10.1007/s11423-023-10203-6>
- Ng, D. T. K., Luo, W., Chan, H. M. Y., & Chu, S. K. W. (2022). *Using digital story writing as a pedagogy to*

develop AI literacy among primary students. *Computers & Education: Artificial Intelligence*, 3, Article 100054. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100054>

Ng, D. T. K., Smith, J. A., & Lee, C. (2023b). Conceptualizing teacher AI competencies: Towards a comprehensive framework for AI literacy in education. *Educational Technology Research and Development*.

Ng, W., Ali, N., & Goh, T. (2023c). Rethinking prompt writing for AI education: Ethical and practical considerations. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 33(4), 413–430. <https://doi.org/10.1007/s40593-023-00322-0>

Park, J., & Choo, S. (2024). Generative AI prompt engineering for educators: Practical strategies including PARTS and IDEA frameworks. *Journal of Special Education Technology*, 40(3), 411–417. <https://doi.org/10.1177/01626434241298954>

Rahman, A., & Lee, Y. (2024). Teachers as prompt designers: Training educators to use LLMs in language education. *Journal of Educational Technology & Society*, 27(2), 88–104.

Rana, V., Verhoeven, B., & Sharma, M. (2025). *Generative AI in design thinking pedagogy: Enhancing creativity, critical thinking, and ethical reasoning in higher education*. *Journal of University Teaching and Learning Practice*, 22(4). <https://doi.org/10.53761/tjse2f36>

Seo, K., Tang, J., Roll, I., Fels, S., & Yoon, D. (2021). The impact of artificial intelligence on learner–instructor interaction in online learning. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 18(1), 1–23. <https://doi.org/10.1186/s41239-021-00292-9>

Sijing, L., & Lan, W. (2018). Artificial intelligence education ethical problems and solutions. In 2018 13th International Conference on Computer Science & Education (ICCSE) (pp. 1–5). IEEE.

Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. SAGE.

UNESCO. (2024, August 8). *AI competency framework for teachers*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391104>

Velasquez-Henao, J., Smith, R., & Liu, T. (2023). Prompt engineering practices for educators: A systematic review. *Computers & Education: Artificial Intelligence*, 4, 100095. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100095>

Zhai, X. (2025). *Transforming teachers' roles and agencies in the era of generative AI: Perceptions, acceptance, knowledge, and practices*, arXiv preprint arXiv:2410.03018.

Zhou, Y., Tran, M., & Liang, X. (2025). Structuring prompts to reduce bias in LLM outputs: A pedagogical perspective. *AI and Ethics*, 6(1), 90

STEM მიდგომის დანერგვა ფორმალურ განათლებაში და პროექტი STEM-UPD

ბალათრიშვილი ნათელა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მოდებაძე ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გიგაური ანა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სიღამონიძე მაკა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.29>

აბსტრაქტი: სტატიაში აღწერილია „ინოვაციის, ინკლუზიურობისა და ხარისხის პროექტის - საქართველო I2Q (WB)“ პროექტის ფარგლებში დაფინანსებული საგრანტო პროექტი „STEM კონცეფცია მასწავლებლის მომზადების საგანმანათლებლო საუნივერსიტეტო პროგრამების განვითარებისთვის“. სტატიაში განხილულია STEM მიდგომის დანერგვის აუცილებლობა და პრაქტიკული გამოწვევები ფორმალურ განათლებაში, საერთაშორისო გამოცდილებისა და საქართველოს რეალობის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე. საერთაშორისო პრაქტიკა მოწმობს, რომ STEM ინტეგრირებული სწავლება აძლიერებს მოსწავლეთა კრიტიკულ აზროვნებას, კვლევით და საინჟინრო უნარებს, ხელს უწყობს რეალურ კონტექსტებზე დაფუძნებულ სწავლებას და უზრუნველყოფს კვალიფიციური კადრების მომზადებას შრომის ბაზრისთვის. საქართველოში STEM აქტივობები ძირითადად არაფორმალურ განათლებაშია კონცენტრირებული, რაც განაპირობებს აღნიშნულ აქტივობებში მოსწავლეთა მხოლოდ მცირე ნაწილის ჩართულობას. სწორედ, ამ გამოწვევების საპასუხოდ განხორციელდა პროექტი STEM-UPD, რომელიც იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პარტნიორობით შეიქმნა. პროექტის მიზანია STEM მიდგომის კურიკულუმში ჩაშენება, მასწავლებელთა პროფესიული გადამზადება, STEM ლაბორატორიების ქსელის შექმნა და ფორმალურ განათლებაში პრაქტიკული STEM სწავლების დანერგვა. პროექტის ფარგლებში შეიქმნა ახალი საუნივერსიტეტო STEM კურსები, 30-საათიანი ტრენინგ-მოდულით გადამზადდა 160-მდე მოქმედი და მომავალ მასწავლებელი, ხოლო 22 საპილოტე სკოლა აღიჭურვა STEAM ნაკრებებითა და ლაბორატორიებით. პროექტის ფარგლებში დაგეგმილმა და დანერგილმა STEAM სცენარებმა და „STEM დღეების“ პრაქტიკამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი საგაკვეთილო პროცესში ინტერდისციპლინარული, პროექტზე დაფუძნებული სწავლების ინტეგრირებას. STEAM ნაკრებები („ეკოინჟინერია“, „ანიმასკოპი“, „ნოტოტრონი“, „ნეიროინჟინერია“, „ამინდის სადგური“) უზრუნველყოფს თეორიული ცოდნის პრაქტიკულ გამოყენებას, მრავალდისციპლინური უნარების განვითარებას და ეროვნული სასწავლო გეგმის მიზნებთან დამყარებულ მჭიდრო კავშირს.

სტატია წარმოაჩენს, რომ STEM მიდგომის წარმატებული დანერგვა მოითხოვს მასწავლებელთა უწყვეტ პროფესიულ მზარდაჭერას, უნივერსიტეტების როლის გაძლიერებასა და სკოლის დონეზე სისტემურ ცვლილებებს. პროექტი STEM-UPD

წარმოადგენს საქართველოში STEM სწავლების ინსტიტუციონალიზაციის მნიშვნელოვან ნაბიჯს.

საკვანძო სიტყვები: პროექტი STEM-UPD; მასწავლებელთა პროფესიული გადამზადება; STEM მიდგომა ფორმალურ განათლებაში, STEAM ნაკრებები, STEAM საგაკვეთილო სცენარები

თეორიული ჩარჩო

ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნები, ეროვნული სასწავლო გეგმის კონცეპტუალური ნაწილი და საგნობრივი სტანდარტები მოიაზრებს ყოფაცხოვრებასთან დაკავშირებული საკითხების გააზრებას თანამედროვე, ინოვაციური, მოსწავლეზე ორიენტირებული მიდგომებისა და მეთოდების გამოყენებით სასწავლო პროცესში. ამ მიზნით საგაკვეთილო პროცესში ინტერდისციპლინური მიდგომების დანერგვა პრიორიტეტულად არის მიჩნეული და მრავალი პრეცედენტი არსებობს, რომელთაგან ერთ-ერთ გამოჩენილ და მოწინავე მიდგომად თანამედროვე ტექნოლოგიურ ეპოქაში ითვლება STEM მიდგომით სწავლება. სხვადასხვა კვლევა აჩვენებს, რომ საბუნებისმეტყველო საგნების მიმართ მოსწავლეთა ინტერესი და მოტივაცია დაბალია. შესაბამისად, ნაკლებია შემდგომში კვალიფიციური კადრები ამ დისციპლინებთან დაკავშირებულ პროფესიებში. იკვეთება დისბალანსი დასაქმების შრომის ბაზარზე, ან კურსდამთავრებულები ვერ აკმაყოფილებენ ბაზრის მოთხოვნებს.

STEM მიდგომა სიახლეა მსოფლიოს ბევრი ქვეყნისთვის, თუმცა წარმატებული პრაქტიკებიც არსებობს. ამის ნათელი მაგალითია პოლონეთში კოპერნიკის ცენტრი, რომლის საქმიანობა მთლიანად მიმართულია მეცნიერების პოპულარიზაციისკენ ახალგაზრდებს შორის. კოპერნიკის ცენტრს მასწავლებლებისთვის სპეციალური პროგრამა აქვს შემუშავებული. საბუნებისმეტყველო საგნების მასწავლებლებს კოპერნიკის სამეცნიერო ცენტრი ტრენინგპროგრამას სთავაზობს, რომლის ფარგლებშიც მასწავლებლები ეცნობიან გაკვეთილებზე ექსპერიმენტების ჩატარებისა და ინტერაქტიული სწავლების მეთოდიკას. ფინეთის სასკოლო პროგრამამ და რეალურ პრაქტიკაში მთლიანად გამოიყენა ფენომენზე დაფუძნებული სწავლება, რომლის ფარგლებშიც პრობლემები/ფენომენები განხილულია მულტიდისციპლინურად - მეცნიერება, ტექნოლოგია, ინჟინერია, მათემატიკა და ჰუმანიტარული ელემენტები ერთად. ეს ზრდის იდეების დაკავშირებას რეალურ კონტექსტთან და ხელს უწყობს ახალი ცოდნის შეძენას არსებულ რეალობაზე დაყრდნობით (Tissington, 2019). ყურადღება გამახვილებულია მასწავლებელი-მოსწავლის ურთიერთობაზე, როგორც შემსწავლელ-ფასილიტატორზე და მასწავლებელთა შორის მჭიდრო თანამშრომლობაზე (Lavonen & Park, 2023). ხოლო შეფასების კომპონენტში, ტრადიციული ტესტური შეფასების გარდა, გამოყენებულია პროდუქტზე ორიენტირებული შეფასება პრეზენტაციების, პორტფოლიოებისა და პროექტების სახით (Tissington, 2019). გერმანიაში STEM ცნობილია როგორც „MINT“ (Mathematik, Informatik, Naturwissenschaften, Technik) და მოქმედებს ეროვნული და ლოკალური ქსელები (MINT-Aktionsplan, MINTvernetz) რომლებიც აკავშირებენ სკოლებს, უნივერსიტეტებს და ბიზნესს. გაციფრულებით გამოწვეული გამოწვევების ინდივიდუალურად გადასაჭრელად საჭიროა კონკრეტული საგანმანათლებლო კონცეფციები. ეს სცილდება კომპიუტერების, პლანშეტების ან სმარტფონების კლასში გამოყენებას - გაცილებით მნიშვნელოვანია უნარები და მეთოდები, რომლებიც შემოქმედებით და მოქნილ სწავლებს - სწავლამდე მიგვიყვანს. საზოგადოების ყველა სფეროში არსებობს ფართო კონსენსუსი, რომ STEM განათლება პროფესიული და პირადი შესაძლებლობების შექმნის, საზოგადოებაში ჩართულობისა და ეკონომიკის

განვითარების ფუნდამენტური ნაწილია. ამის გათვალისწინებით, გერმანიამ მნიშვნელოვნად გაზარდა ძალისხმევა მაღალი ხარისხის, ინტეგრირებული STEM განათლების მისაღწევად. ეს ძალისხმევა მიმართულია კონკრეტული სფეროებისკენ, როგორცაა პედაგოგებისა და საგნის სპეციალისტების კვალიფიკაცია, STEM პროფესიებში ქალების წარმომადგენლობის გაზრდა ან STEM პროექტების ხარისხისა და ეფექტურობის გაუმჯობესება (Siemens Stiftung, 2025). ყურადღება გამახვილებულია სკოლებისა და კოლეჯების პარტნიორობაზე, საგანმანათლებლო კონკურსებზე, სასკოლო კურიკულუმებში კი გაწერილია კვლევითი საათები (EU Stem coalition, n.d.). აშშ ის ბევრი შტატი იყენებს Next Generation Science Standards (NGSS), რომელიც ხაზს უსვამს რეალური პრობლემების გადაჭრას და გამჭოლ უნარებს. ეს სტანდარტები აყალიბებს STEM კლასის პროფილს, რაც გამოხატულია სამეცნიერო პრაქტიკების დანერგვასა და ინჟინრული პროექტების განხორციელებაში. სპეციფიკური პრაქტიკებია პროექტზე დაფუძნებული სწავლება (PBL), კვლევაზე დაფუძნებული სწავლება (IQL), ინჟინრული დიზაინის პროცესები კლასში და სხვა (Next Generation Science Standards, n.d.). აშშ-ში ინტენსიურად ხორციელდება სხვადასხვა ორგანიზაციების მიერ დაგეგმილი პროგრამები სკოლებსა და ადგილობრივ ინდუსტრიებს შორის თანამშრომლობისთვის, მაგალითად, როგორცაა “შენ ეკუთვნის STEM - ს” (YOU Belong in STEM). მსგავსი პროგრამები აძლიერებენ გენერალურ ჩართულობას, თანასწორობასა და კარიერისადმი მომზადებას (U.S. Department of Education, 2025).

STEM მიდგომის დანერგვის პრინციპები ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში

დღევანდელი საგანმანათლებლო გარემო განსაკუთრებულად საჭიროებს ინტეგრირებულ და ინოვაციურ მეთოდებს, რათა მოსწავლეებს შეეძლოთ რეალურ სამუშაო გამოწვევებზე დაფუძნებული ცოდნის გამოყენება. STEM მიდგომა არის მნიშვნელოვანი პედაგოგიური პერსპექტივა. ის მოსწავლეებში კრიტიკული აზროვნების, პრობლემების გადაჭრისა და გუნდური მუშაობის უნარებს ავითარებს როგორც დაწყებით, ისე საბაზო და საშუალო საფეხურზე. კომპლექსური მრავალეტაპიანი ინსტრუქციის პრაქტიკული დანერგვა კი მოითხოვს შესაბამისი თეორიული საფუძვლისა და პრაქტიკული გამოცდილების გაერთიანებას. საერთაშორისო კვლევები ხაზს უსვამენ პროექტზე და პრობლემაზე დაფუძნებულ სწავლებას, თანამშრომლობით და ავთენტურ გამოცდილებებს, როგორც ინტეგრირებული სწავლების ძირითად ბირთვს. პიროვნული პროფესიული განვითარება (PD) კი, როგორც მასწავლებლების გამოცდილება ლიდერ პოზიციას იკავებს ეფექტური ჩარევის უზრუნველსაყოფად (Berry, Carpendale, & Mulhall, 2025; Deehan, Danaia, Redshaw, Dealtry, Gersbach, & Bi, 2024).

ჰალავა, ლინ და ჰსუ (Halawa, Lin & Hsu, 2024) წარმოადგენენ ფართო სისტემატურ მიმოხილვას საშუალო საფეხურზე K12 განათლების კონტექსტში STEM ინტეგრაციისთვის ინსტრუქციული დიზაინის მიმართულებით. მათ კვლევაში ხაზგასმულია პროექტსა და პრობლემებზე დაფუძნებული სწავლების, თანამშრომლობითი სწავლისა და ავთენტური გამოცდილებების მნიშვნელობა STEM-ის მულტიდისციპლინურ პრაქტიკაში (Halawa, Lin & Hsu, 2024). ავსტრალიის სკოლებში STEM პრაქტიკაზე დაკვირვებამ აჩვენა, რომ ექსპერტებთან კოლაბორაცია, პროექტებზე, პრობლემებზე დაფუძნებული და რეალური გამოცდილებებით სწავლება კარგად გავრცელებული პრაქტიკაა. თეორიული დისკურსის განსამტკიცებლად დასახელებულია ფაქტორები, რომელიც ხაზს უსვამს STEM-ის ხუთ ძირითად პრინციპს: ინტეგრირება, რეალური პრობლემები, დიზაინზე

დაფუძნებული სწავლება, კვლევა და გუნდური მუშაობა. ამ პრინციპებით თანმიმდევრულად მუშაობის მოდელი უზრუნველყოფს თეორიისა და პრაქტიკის შორის არსებული უფსკრულის დაძლევის შესაძლებლობას (Deehan, Danaia, Redshaw, et al., 2024). ტექნოლოგიური და ციფრული ინსტრუქციის ინტეგრირება საკლასო გარემოში მნიშვნელოვანი გამოწვევაა არა მხოლოდ რესურსების, არამედ მასწავლებლების ციფრულ მეთოდებთან პირადი გამოცდილები სიმწირის გამო. კვლევამ აჩვენა, რომ ციფრული პროფესიული განვითარების პროგრამები პედაგოგებისთვის ზრდის უნარს, ეფექტურად გამოიყენონ ტექნოლოგიები, და განსაკუთრებით ცხადი არის პროფესიული საზოგადოებების (Professional Learning Communities) დამხმარე როლი ამ კავშირსა და ჩარევებს შორის (Liu, Aziku, Qiang & Zhang, 2024). კვლევებიდან გამომდინარე, შეიძლება ჩამოყალიბდეს ძირითადი დასკვნა, რომ STEM მიდგომის სასწავლო პროცესში დანერგვა მოითხოვს

1. მასწავლებელთა მეთოდოლოგიურ მზაობას ელექტრონული და ინტერაქტიული ტექნოლოგიების დანერგვის თვალსაზრისით;
2. ინტერდისციპლინარული პროექტების შემუშავებას;
3. მასწავლებლების გაერთიანებას პროფესიულ წრეებში;
4. თეორიისა და პრაქტიკის დაკავშირებას ცალსახა პრინციპებზე (ინტეგრირება, რეალურობა, დიზაინი, კვლევა, თანამშრომლობა) დაყრდნობით.

STEM მიდგომის აუცილებელი მახასიათებელი - საგანთა შორის კავშირების დამყარება არის მაღალი სააზროვნო უნარის განვითარების საუკეთესო საშუალება, რისთვისაც ძალიან მნიშვნელოვანია მასწავლებელთა მაღალი საგნობრივი კომპეტენცია და საგანთაშორისი კავშირების მოძებნის უნარი. მაღალი საგნობრივი კომპეტენციის დაუფლება და STEM მიდგომის დანერგვისთვის საჭირო მეთოდიკური ორიენტირების შეძენა, იმის მიხედვით, თუ განვითარების რა ეტაპზეა პიროვნება, შესაძლებელია მოხდეს ორი გზით:

1. საუნივერსიტეტო განათლების მიღებით;
2. პროფესიული გადამზადების კურსების საშუალებით.

STEM მიდგომის დანერგვისთვის საჭირო კომპეტენციების ჩამოყალიბების ორივე პერსპექტივის განხორციელების ბერკეტი აქვს საუნივერსიტეტო დაწესებულებას, რადგან აქვს შესაძლებლობა დაგეგმოს და განახორციელოს სასწავლო პროგრამები და მოდულები როგორც მოქმედი, ასევე მომავალი მასწავლებლებისთვის.

ბოლო ათწლეულების ქართული რეალობა STEM სწავლების მიმართ

წინა ქვეთავში შეჯამების სახით წარმოდგენილი პირველი პერსპექტივის მიხედვით რომ ვიმსჯელოთ, საქართველოს ბევრ უნივერსიტეტში, მასწავლებლის მომზადების საგანმანათლებლო პროგრამები არ მოიცავს STEM სასწავლო კურსებს, ან მეთოდურ მხარდაჭერებს, რაც პოტენციურად განაპირობებს მომავალ მასწავლებელთა STEM ცნობიერებისა და გამოცდილების ნაკლებობას.

მეორე პერსპექტივის კრილში უნდა განვიხილოთ საქართველოს საჯარო და კერძო სკოლების მასწავლებლების დამოკიდებულება STEM სწავლების მიმართ, ასევე, ბოლო ათწლეულში საქართველოში ამ მიმართულებით განხორციელებული სამთავრობო და არასამთავრობო მხარდაჭერები მასწავლებელთა მიმართ. მაგალითად, მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრის პროგრამა ჩხირკედელას ორგანიზებით, სკოლის ბაზაზე დაინერგა არაერთი STEM

პროექტი, ღია კომპიუტერული პლატფორმა მიკროკონტროლერი Arduino-ს გამოყენებით მოსწავლეებმა და მასწავლებლებმა შეისწავლეს კომპიუტერული პროგრამირების საფუძვლები, შექმნეს ინტერაქტიული მოდელები, ჩატარდა პირისპირ თუ დისტანციური ტრენინგები და სხვა ინტერაქტიული აქტივობები. ზოგადი განათლების რეფორმის ფარგლებში, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ექსპერტთა გუნდის მიერ, არაფორმალური განათლებისთვის მომზადდა 25 STEAM პროექტი და მიმდინარეობს 210 სკოლაში. შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდი ატარებს მოსწავლე გამომგონებელთა და მკვლევართა კონკურსს „ლეონარდო და ვინჩი“, ტარდება ათასწლეულის ინოვაციის კონკურსი, სადაც მოსწავლეები წარადგენენ STEM პროექტებს. საქართველოს ბანკის მხარდაჭერით კომაროვოს სკოლა ატარებს STEM ოლიმპიადას, მუშაობს კომაროვოს STEM სკოლა. შეუფასებელია საქართველოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტოს მიერ, საქართველოს სხვადასხვა ქალაქების ტექნოპარკებში განხორციელებული STEM პროექტები მოსწავლეთა და მასწავლებელთა ჩართულობით, STEM ინოვატორთა ასოციაციისა და STEM ინოვატორთა აკადემიის ორგანიზებით ჩატარებული ტრენინგები და კონკურსები, “IT აკადემია STEP” საერთაშორისო ტრანსფორმაციული განათლების ცენტრის მუშაობა საქართველოში, ალტე უნივერსიტეტის მიერ მხარდაჭერილი გლობალური საგანმანათლებლო პროგრამა Technovation Girls, რომელიც უზრუნველყოფს რეგიონის დონეზე ქალთა ჩართულობის ზრდას ტექნოლოგიურ მიმართულებაში.

ცხადია, ზემოთ დასახელებული პროექტები და პროგრამები არ არის სრული ჩამონათვალი STEM მიმართულებით საქართველოში განხორციელებული თუ მიმდინარე აქტივობებისა. ერთი რამ კი ცალსახად უნდა აღინიშნოს, რომ თითქმის ყველა მათგანი ხორციელდება და ინერგება ძირითადად არაფორმალურ განათლებაში. კლუბის მუშაობის კონცეფციიდან გამომდინარე, თითო სკოლაში კლუბურ მუშაობაში შესაძლოა ჩაერთოს 15-20 მოსწავლე, რაც ვერ ფარავს საქართველოს საჯარო და კერძო სკოლების სრულ პოპულაციას. მით უფრო, რომ STEM კლუბები არ მოქმედებს საქართველოს ყველა სკოლაში. აქვე აღვნიშნავთ, რომ სკოლებში არსებული STEM კლუბების სტატისტიკა არ არსებობს. ზემოთ აღწერილიდან გამომდინარე, შეგვიძლია საფუძვლიანად ვივარაუდოთ, რომ STEM უნარებით მოსწავლეთა მხოლოდ მცირე ნაწილის აღჭურვა ხდება. აღწერილი პრობლემიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია შემუშავდეს ერთიანი STEM კონცეფცია და დაინერგოს საქართველოს ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში ფორმალური სწავლების პროცესში, რაც თავისთავად გულისხმობს ყველა მოსწავლის ჩართვას STEM პროექტების განხორციელების პროცესში და საკვანძო უნარების გამომუშავებას.

პროექტი STEM-UPD

ზემოთ აღწერილი გამოწვევების საპასუხოდ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტის გუნდის მიერ შემუშავდა სტრატეგიული გეგმა. დასახული სტრატეგია განხორციელდა ინოვაციურობის, ინკლუზიურობისა და ხარისხის პროექტის I2Q - საქართველო I2Q (WB)“ (CIF) ფარგლებში დაფინანსებული საგრანტო პროექტის „STEM კონცეფცია მასწავლებლის მომზადების საგანმანათლებლო საუნივერსიტეტო პროგრამების განვითარებისთვის“ ფარგლებში, რომელიც იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან (საქართველო) ერთად განახორციელა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა (საქართველო). პროექტის პარტნიორები

არიან შპს „სთიმითი“ (საქართველო) და კოპერნიკის სამეცნიერო ცენტრი (პოლონეთი). გუნდმა პრიორიტეტად მიიჩნია კურიკულუმების ინოვაციური მიდგომებით გაძლიერება და მატერიალური აღჭურვა, კვლევითი საქმიანობის მხარდაჭერა, ადამიანური რესურსის გადამზადება. ყოველივე ეს გრძელვადიან პერსპექტივაში განაპირობებს უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამების დახვეწა-განვითარებას შრომის ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად, მოქმედ და მომავალ მასწავლებელთა გადამზადებას STEM მიდგომის ფორმალურ განათლებაში დანერგვის თვალსაზრისით და სასწავლო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას, სკოლებში სწავლა-სწავლების ხარისხის ამაღლების და მომავალ მასწავლებელთა პრაქტიკის ეფექტურად და ეფექტიანად განხორციელებას სკოლებში.

პროექტი ინოვაციურია და უნიკალური, რომელიც ითვალისწინებს მოქმედ და მომავალ მასწავლებლებში STEM ინტეგრირებული მიდგომის ფორმალურ განათლებაში დანერგვის მატერიალურ და მეთოდურ მხარდაჭერას. უნივერსიტეტების ბაზებზე შეიქმნა STEM ლაბორატორიები ფაბრიკაციისა და ელექტრონიკის კომპონენტებით და STEAM საგანმანათლებლო ნაკრებებით, შემუშავდა ინოვაციური სატრენინგო მოდული, შეიქმნა მეთოდური გზამკვლევი, შემუშავდა ახალი STEM სასწავლო კურსები. პროექტის განმახორციელებელი გუნდის მიერ შესწავლილ იქნა საპილოტე სკოლების მზაობა STEM მიდგომის დანერგვისთვის ადამიანური, მეთოდური და მატერიალური თვალსაზრისით, რომლის ფარგლებშიც ჩატარდა რაოდენობრივი და თვისებრივი კვლევა მოქმედ და მომავალ მასწავლებლებთან და სკოლის დირექტორებთან. STEM საგნების სასკოლო სახელმძღვანელოებსა და საგნობრივ სტანდარტებზე დაყრდნობით შეირჩა სასწავლო რესურსი და საპილოტედ შერჩეული, კახეთისა და იმერეთის რეგიონების 22 საპილოტე სკოლა აღიჭურვა STEAM საგანმანათლებლო ნაკრებებით, ფაბრიკაციისა და ელექტრონიკის ლაბორატორიით, ფორმალურ განათლებაში დაინერგა STEM მიდგომა და ამავდროულად, ხელი შეეწყო სკოლებში STEM საუნივერსიტეტო კურსის ფარგლებში სტუდენტთა ჩაშენებულ პრაქტიკას. სახელმძღვანელოებისა და სტანდარტის მოკვლევის საფუძველზე შეირჩა 5 განსხვავებული შინაარსის სატრენინგო თემატიკა, რომელზე დაფუძნებითაც კომპანია „სთიმითის“ მიერ შეიქმნა STEAM საგანმანათლებლო ნაკრებები (ანიმასკოპი, ეკონიქინერია, ნოტოტრონი, ამინდის სადგური, ნეირონიქინერია) და საგაკვეთილო სცენარები, რომლებიც გამოყენებული იქნა სატრენინგო მოდულში და მასწავლებელთა მიერ დაინერგა საპილოტე სკოლებში. თითოეული ნაკრები კომპლესურია და მოითხოვს საგანთაშორის ინტეგრირებას და მოსწავლეს უყალიბდება STEM უნარები (ცხრილი 1) და საგნობრივი ცოდნა (ცხრილი 2.)

ცხრილი 1.

ეკონიქინერია	კვლევითი, ლოგიკურად მსჯელობის, ინტერდისციპლინური კავშირების დამყარების უნარები, მონაცემთა შეგროვება და ანალიზი, სიდიდეებს შორის წრფივი დამოკიდებულებების ამოცნობა, გაანალიზება; ალგორითმული აზროვნება, საინჟინრო და ტექნოლოგიური უნარები; კრიტიკულ-ანალიტიკური, გუნდური მუშაობის უნარები, პრობლემის გადაჭრის უნარები;
ნეირონიქინერია	
ანიმასკოპი	
ამინდის სადგური	
ნოტოტრონი	

ცხრილი 2.

ეკონიქინერია	ენერგიის სხვადასხვა წყაროს დახასიათება, ელექტრული წრედის აწყობა, ენერგიის გარდაქმნის მაგალითების დასახელება და აღწერა; განახლებადი ენერგიის წყაროების დახასიათება და მათ მნიშვნელობაზე მსჯელობა, გეომეტრიული ფორმების ამოცნობა, აღწერა;
ნეირონიქინერია	ნერვული სისტემის აგებულებისა და ფუნქციის დახასიათება, ცხიმების

	მნიშვნელობა ადამიანის ორგანიზმისთვის, ელექტრული წრედის აწყობა, ელექტრული დენის დახასიათება, მუხტის მიერ ელექტროსტატიკური ველის წარმოქმნისა და ველის მახასიათებელი არამეტრების შესახებ მსჯელობა;
ანიმასკოპი	ვიზუალური პროგრამირების გარემოში სხვადასხვა საგნობრივ შინაარსთან დაკავშირებული ანიმაციების შექმნა; გეომეტრიული გარდაქმნების დემონსტირება; ენერგიის სხვადასხვა წყაროს დახასიათება, ელექტრული წრედის აწყობა, ენერგიის გარდაქმნის მაგალითების დასახელება და აღწერა;
ამინდის სადგური	ამინდისა და კლიმატზე მსჯელობა, მოდიფიკაციური ცვალებადობის გავლენა ეკოლოგიური ფაქტორების მოქმედებასთან დაკავშირება, წყლის ფიზიკურ და ქიმიურ თვისებებზე მსჯელობა, ატმოსფერულ წნევაზე, ტემპერატურასა და ფარდობით ტენიანობაზე მსჯელობა.
ნოტოტრონი	შეგრძნების ორგანოების სტრუქტურისა და ფუნქციის აღწერა, გარემოში ბგერის გავრცელების მექანიზმის ახსნა, ატომის აღნაგობა და ქიმიური ბმები, პროპორციული დამოკიდებულებების დადგენა და ანალიზი, კუთხისა და წრის დახასიათება, მუსიკალური ინსტრუმენტები ევროპისა და სამხრეთ ამერიკის ფლორის მიხედვით

პროექტის ფარგლებში შემუშავებული ტრენინგ-მოდულით გრძელვადიანი გადამზადება გაიარა 160 მდე მოქმედმა და მომავალმა მასწავლებელმა, რომელთაც 5 თვის განმავლობაში, თესაუს და აწსუს ბაზებზე შექმნილ STEM ლაბორატორიებში გაიარეს 30 საათიანი ტრენინგ-მოდული. მონაწილეებმა ტრენინგების განმავლობაში იმუშავეს როგორც პრაქტიკულად, ასევე თეორიულად: ააწყეს ზემოთაღწერილი STEAM ნაკრები, თითოეული დაუკავშირეს ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებულ გრძელვადიან მიზნებსა და სასწავლო შინაარსს, განიხილეს ფორმალურ განათლებაში STEM მიდგომის დანერგვის მეთოდური ასპექტები და შეთავაზებული ნაკრებების მიხედვით დაგეგმეს ორიგინალური STEM საგაკვეთილო სცენარები. პროექტის განმახორციელებელი ჯგუფის მიერ მომზადებული საუნივერსიტეტო კურსი „STEM კონცეფცია სწავლა-სწავლების პროცესში“ 2024-2025 სასწავლო წლის გაზაფხულისა (თესაუ) და 2025-2026 სასწავლო წლის შემოდგომის (აწსუ) სემესტრში დაინერგა. სტუდენტებმა კურსის ფარგლებში ჩაშენებულ პრაქტიკა კი გაიარეს საპილოტე სკოლებთან თანამშრომლობით. კერძოდ, საპილოტე სკოლის მასწავლებლებთან და ტრენერებთან ერთად ჩართულნი იყვნენ STEM საგაკვეთილო სცენარების შემუშავებისა და დანერგვის პროცესში. შესაბამისად, სტუდენტებს შესაძლებლობა ჰქონდათ სასწავლო პროცესის დაგეგმვასა და წარმართვაში ჩართულიყვნენ აქტიურად ჩაშენებული პრაქტიკის კომპონენტის ფარგლებში.

საინტერესო სიახლე და ამავედროულად გამოწვევა აღმოჩნდა STEM საგაკვეთილო სცენარების დაგეგმვა და დანერგვა სასწავლო პროცესში. პროექტის ფარგლებში შემუშავდა მეთოდური თემატური ჩარჩო-შაბლონი (ცხრილი 3), რომელიც შეთავაზებულ იქნა პროექტის მონაწილეებთან. აღნიშნული მეთოდური თემატური ჩარჩო-შაბლონი ორი ძირითადი კომპონენტისგან შედგება:

1. მიზნების რუკა, რომელშიც წარმოდგენილია თითოეული საგნის საგნობრივ სტანდარტთან კავშირი - რომელი გრძელვადიან მიზნები მუშავდება კონკრეტულ ნაკრებზე მუშაობით, რა სასწავლო შინაარსი მუშავდება (თემა და სავარაუდო საკითხები) და შესაბამისად, თემის ფარგლებში შედეგების მიღწევის რომელი ინდიკატორები მუშავდება გრძელვადიან მიზნებთან მიმართებით;
2. აქტივობების განაწილება საგნების მიხედვით, რომელშიც აღწერილია აქტივობების შესაბამისი მეთოდები, სასწავლო რესურსი და მასწავლებლისთვის სასარგებლო სხვა პრაქტიკული მეთოდური ჩანაწერი.

ცხრილი 3. მეთოდური თემატური ჩარჩო-შაბლონი STEAM საგაკვეთილო სცენარების დასაგეგმად

სკოლა -				
კლასი -	ნაკრები -	საგანი 1	საგანი 2	საგანი 3
კავშირი ეროვნულ სასწავლო გეგმასთან	სამიზნე ცნება			
	შედეგი			
	ინდიკატორ(ებ)ი			
აქტივობები საგნების მიხედვით:				

აქტივობების დაგეგმვის დროს ყურადღება ექცევა STEM მიდგომის დანერგვის ძირითად კონცეფციებს, როგორცაა მაგალითად, ინტეგრირებული მიდგომა, კომპლექსურობა, ყოფით რეალობასთან დაკავშირება. პროექტში მონაწილე თითოეულ საპილოტე სკოლაში, ადმინისტრაციასთან შეანხმებით, საგაკვეთილო ცხრილის ცვლილების ხარჯზე დაიგეგმა STEM დღე, რაც გულისხმობს, რომ ერთ სასწავლო დღეს ტარდება STEAM ნაკრებებთან დაკავშირებული გაკვეთილები, მაგალითად, „ეკონიშნერიის“ ნაკრებთან დაკავშირებული აქტივობები ტარდება ერთმანეთის მიყოლებით ნაკრებთან დაკავშირებული საგნების მიხედვით. ამგვარი მიდგომა ხელს უწყობს სასწავლო პროცესში პროექტული სწავლების ეფექტურად დანერგვას - მოსწავლეები ერთი საერთო თემატიკის ირგვლივ მუშაობენ რამდენიმე გაკვეთილის განმავლობაში და განიხილავენ სხვადასხვა საგნობრივ ჭრილში. პროექტში მონაწილე თითოეული საპილოტე სკოლის ადმინისტრაციამ და STEAM საგნების მასწავლებლებმა, პროექტის ინოვაციური მიდგომის მიხედვით, ცვლილება შეიტანეს საგაკვეთილო განრიგსა და სასკოლო კურიკულუმში.

ამრიგად, დასკვნის სახით შეიძლება ჩამოყალიბდეს, STEM მიდგომა აუცილებელია თანამედროვე საგანმანათლებლო მოთხოვნებთან ადაპტაციისთვის, განსაკუთრებით კრიტიკული აზროვნების, კვლევითი და საინჟინრო უნარების განვითარების თვალსაზრისით. საერთაშორისო გამოცდილება ცალსახად მოწმობს, რომ STEM განათლების ინტეგრირება სისტემურ დონეზე ზრდის სწავლების ხარისხს და ამცირებს დისბალანსს შრომის ბაზარზე. საქართველოში STEM სწავლება ფართოდ გავრცელებულია არაფორმალურ სექტორში, რაც შემზღუდავია მასშტაბურობისა და ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით. პროექტი STEM-UPD წარმოადგენს პირველ მასშტაბურ ინტერვენციას, რომელმაც ფორმალურ განათლებაში STEM სწავლების პირდაპირი ინტეგრაცია უზრუნველყო. მასწავლებელთა კვალიფიკაციის ამაღლება, ლაბორატორიების შექმნა და სასწავლო რესურსების განახლება მნიშვნელოვნად ზრდის სწავლების ეფექტიანობას. პარტნიორობა უნივერსიტეტებს, სკოლებსა და საგანმანათლებლო ორგანიზაციებს შორის კრიტიკული ფაქტორია STEAM ეკოსისტემის ჩამოყალიბებისთვის. პროექტის შინაარსიდან გამომდინარე, რეკომენდაციები ჩამოყალიბდა რამდენიმე მიმართულებით:

პოლიტიკის დონეზე: შემუშავდეს ეროვნული STEAM კონცეფცია ფორმალურ განათლებაში სრულად ინტეგრაციისთვის; STEAM კომპონენტი ჩაშენდეს მასწავლებლის მომზადების ყველა პროგრამაში; წახალისდეს სკოლებს შორის ქსელური თანამშრომლობა და საუკეთესო პრაქტიკების გაზიარება.

სკოლის დონეზე: დაინერგოს STEM დღეები, ინტერდისციპლინარული პროექტები და მრავალმხრივი სწავლის ფორმატები; გაძლიერდეს მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების შიდა მექანიზმები; შეიქმნას მდგრადი STEAM ლაბორატორიები და ხელმისაწვდომი გარემო.

უნივერსიტეტებისთვის: გააქტიურდეს STEM კურსების განვითარება და სკოლებთან პრაქტიკული პარტნიორობა; ჩამოყალიბებული პრაქტიკა გახდეს სტუდენტების სწავლების ბირთვი STEM კურსებში.

მასწავლებლებისთვის: გამოიყენონ ინტეგრირებული, პროექტზე და პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების მეთოდები; განვითარონ საგნობრივი და ციფრული კომპეტენციები STEM რესურსებთან მუშაობისთვის; უზრუნველყონ მოსწავლეთა ჩართულობა კვლევით, შემოქმედებით და საინჟინრო გამოწვევებში.

ლიტერატურა:

- Berry, A., Carpendale, J., & Mulhall, P. (2025). Understanding Secondary Inservice Teachers' Perceptions and Practices of Implementing Integrated STEM Education. *Education Sciences*, 15(2), 255. <https://doi.org/10.3390/educsci15020255>
- Deehan, J., Danaia, L., Redshaw, S., Dealtry, L., Gersbach, K., & Bi, R. (2024). STEM in the classroom: a scoping review of emerging research on the integration of STEM education within Australian schools. *The Australian Educational Researcher*, 51, 1–24. <https://doi.org/10.1007/s13384-024-00691-7>
- EU Stem Coalition. (n.d.). MINTvernetz. <https://www.stemcoalition.eu/members/mintvernetz>
- Halawa, S., Lin, T.C. & Hsu, Y.S. (2024). Exploring instructional design in K-12 STEM education: a systematic literature review. *IJ STEM Ed*, 11, 43. <https://doi.org/10.1186/s40594-024-00503-5>
- Lavonen, J., & Park, D. Y. (2023). Finnish Middle School Curriculum of STEM Subjects Emphasizes PISA and Transversal Competences. in J V Clark (ed.), *STEM Education in Underserved Schools : Promoting Equity, Access, and Excellenc*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, pp. 135-161. <https://helda.helsinki.fi/items/650f4291-ff30-47d4-921e-60df47e1da00>
- Liu, J., Aziku, M., Qiang, F., & Zhang, B. (2024). Leveraging professional learning communities in linking digital professional development and instructional integration: evidence from 16,072 STEM teachers. *International Journal of STEM Education*, 2024, 11, 56. <https://doi.org/10.1186/s40594-024-00513-3>
- Next Generation Science Standards. (n.d.). Improving Science Education Through Three-Dimensional Learning. <https://www.nextgenscience.org/>
- Siemens Stiftung (2025). STEM education in Germany - Reshaping teaching and learning. <https://www.siemens-stiftung.org/en/foundation/education/stem-education-in-germany>
- Tissington, S. (2019). Learning with and through Phenomena: An explainer on Phenomenon Based Learning. <https://helpfulprofessor.com/wp-content/uploads/2020/02/Learning-with-and-through-Phenomena-2019.pdf>
- U.S. Department of Education. (2025). You Belong in STEM. <https://www.ed.gov/about/initiatives/you-belong-stem>

Implementing the STEM Approach in Formal Education and the STEM-UPD Project

Bagatrishvili Natela

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

Gigauri Ana

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

Modebadze Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

Sidamonidze Maka

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

Abstract

The article examines the necessity of implementing the STEM approach and the practical challenges of introducing it in formal education, based on a comparative analysis of international experience and the realities of Georgia. International practice shows that integrated STEM instruction strengthens students' critical thinking, research, and engineering skills; supports learning grounded in real-world contexts; and ensures the preparation of qualified personnel for the labor market. In Georgia, STEM activities are mainly carried out in non-formal education, which results in the participation of only a small portion of students.

In response to these challenges, the STEM-UPD project was implemented through a partnership between Iakob Gogebashvili Telavi State University and Akaki Tsereteli State University. The aim of the project is to embed the STEM approach into the curriculum, provide professional development for teachers, establish a network of STEM laboratories, and introduce practical STEM learning in formal education. Within the framework of the project, new university-level STEM courses were developed, approximately 160 in-service and pre-service teachers were trained through a 30-hour module, and 22 pilot schools were equipped with STEAM kits and laboratories.

The planned and implemented STEM scenarios, methodological frameworks, and the practice of “STEM Days” significantly facilitated the integration of interdisciplinary, project-based learning into the instructional process. The STEAM kits (“Ecoengineering,” “Animascope,” “Nototron,” “Neuroengineering,” and “Weather Station”) support the practical application of theoretical knowledge, the development of multidisciplinary skills, and a strong alignment with the objectives of the national curriculum.

The article shows that the successful implementation of the STEM approach requires continuous professional support for teachers, a stronger role for universities, and systemic changes at the school level. The STEM-UPD project represents an important step toward institutionalizing STEM education in Georgia.

Keywords: *STEM-UPD project; teacher professional development; STEM approach in formal education.*

სახვითი ხელოვნების სწავლების მეთოდები სკოლამდელ ასაკში

გაგნიძე დარეჯან

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტიDOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.30>

აბსტრაქტი: სკოლამდელ პედაგოგიკაში გამოიყენება სწავლების სხვადასხვა მეთოდები, რომლებიც შეესაბამება სწავლების საერთო მიზნებს და ამოცანებს. მათი გამოყენების დროს გასათვალისწინებელია ბავშვთა ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებანი. სწავლების ტრადიციულ მეთოდებს მიეკუთვნება: ვიზუალური, ზეპირი და პრაქტიკული. ახალ მეთოდებს კი, ინფორმაციული - მიმღები, რეპროდუქციული, კვლევა, ევრისტიკული. ზეპირი ანუ რეპროდუქციული მეთოდი მიმართულია ახალი, მზა ინფორმაციის აღქმასა და დამახსოვრებაზე. ის მოიცავს: საუბარს, მოთხრობას, ხელოვნებათმცოდნის მონათხრობს, მასწავლებლის მაგალითს. ევრისტიკული, ანუ ნაწილობრივ ძიების მეთოდი, წარმოადგენს კვლევის მეთოდის წინაპირობას. ზემოდ ჩამოთვლილი მეთოდები ორიენტირებულია შემეცნებითი პროცესებისაკენ, მათ შორის სახვითი საქმიანობის შესაძლებლობების გამოსავლენად. ვიზუალურ აქტივობასთან დაკავშირებით გამოიყენება შემდეგი მეთოდები: ვიზუალური, ზეპირი და თამაშის მეთოდები. დაკვირვებისა და ემოციის გარეშე შეუძლებელია შეიქმნას ხელოვნების ნაწარმოები. დაკვირვების პროცესს მოსდევს გააზრება და შემდეგ ბავშვის აქტიურობა. დაკვირვების ჩატარების დროს გასათვალისწინებელია ბავშვთა ასაკი.

უმცროსი სასკოლო ასაკის ბავშვები – ადვილად ხატავენ ისეთ თემას, თუ ის მათთვის საინტერესოა და მათ აქვთ მისი ნახვის გამოცდილება. პატარებთან დასახატი თემები უნდა იყოს მარტივი, დაკვირვების პროცესი კი შედარებით ხანმოკლე. ხუთი წლის ბავშვებში დაკვირვება უფრო ხანგრძლივი ხდება. ისინი მზად არიან ელემენტარული შედარებისა და განზოგადებისათვის, კითხვებზე პასუხისათვის. უფროსი ჯგუფის ბავშვები – მომზადებულები არიან უფრო შეგნებულად და აქტიურად აღიქვან ესა თუ ის მოვლენა. დააკვირდნენ და შეამჩნიონ ყველა ის ცვლილება, რასაც განიცდის საგანი ჩრდილ-განათებასთან დაკავშირებით. კვლევის მეთოდი შემუშავდა სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა სენსორული აღზრდის კვლევის პრობლემის კონტექსტში. კვლევის მეთოდის მიზანია მოახდინოს ბავშვებში რაციონალური და მგრძნობელობითი აღქმის საშუალებით გარე სამყაროს შეცნობა.

სახვითი და გამოყენებითი ხელოვნების მეცადინეობა დიდი პასუხისმგებლობის წინაშე აყენებს საბავშვო ბაღის მასწავლებელს. ის კარგად უნდა ფლობდეს სწავლების მეთოდებს სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფებში, რომლებიც დიდ კავშირშია სწავლების მიზნებთან და ამოცანებთან.

საკვანძო სიტყვები: ტრადიციული. ვიზუალური. კვლევა. მეთოდი. დაკვირვება. თამაში. ხელოვნება.

სწავლებისა და აღზრდის წარმატება დიდადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რა მეთოდებს და ხერხებს გამოიყენებს მასწავლებელი იმისათვის, რომ ბავშვებამდე მიიტანოს განსაზღვრული ცოდნა. სახვითი ხელოვნების სწავლების მეთოდებში გულისხმობენ პედაგოგის მოქმედების სისტემას, რომელიც ორგანიზებას უკეთებს როგორც შემეცნებით, ასევე პრაქტიკულ სამუშაოებს. სკოლამდელ პედაგოგიკაში გამოიყენება სწავლების სხვადასხვა მეთოდები, რომლებიც შეესაბამება სწავლების საერთო მიზნებს და ამოცანებს. მეთოდები გამიზნულია საქმიანობის სახეობისა და სპეციფიკის შესაბამისად. ამავდროულად გასათვალისწინებელია ბავშვთა ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებანი.

სწავლების ტრადიციულ მეთოდებს მიეკუთვნება: ვიზუალური, ზეპირი და პრაქტიკული. ბოლო დროს კი შემუშავდა ახალი კლასიფიკაცია (ავტორები: ლერნერი ი.ი. სკატკინი მ.ნ.) მათ მოგვცეს სწავლების მეთოდების საერთო–დიდაქტიკური სისტემა, რომლებიც არა მხოლოდ უზრუნველყოფს ცოდნის შეთვისებას, არამედ განავითარებს ბავშვთა როგორც შემეცნებით შესაძლებლობებს, ასევე მათ შემოქმედებითობას, ემოციებს და ინტერესებს. ესენია: ინფორმაციული - მიმღები, რეპროდუქციული, კვლევა, და ევრისტიკული. ინფორმაციულ–მიმღები მეთოდი მიმართულია ახალი , მზა ინფორმაციის აღქმასა და დამახსოვრებაზე. ის მოიცავს შემდეგ ხერხებს: დათვალიერება, დაკვირვება, ექსკურსია, მასწავლებლის მაგალითი, ჩვენება.

ზეპირი ანუ რეპროდუქციული მეთოდი მიმართულია ახალი , მზა ინფორმაციის აღქმასა და დამახსოვრებაზე. რეპროდუქციული მეთოდი გამოიყენება ცოდნის ათვისება–გაღრმავების განსამტკიცებლად. პედაგოგი ირჩევს და აძლევს მოსწავლეს დავალებებს, მოსწავლე კი ასრულებს მათ. აზროვნების რეპროდუქციული ბუნება გულისხმობს მასწავლებლის ან საგანმანათლებლო ინფორმაციის სხვა წყაროს მიერ მოწოდებული მასალის აქტიურ აღქმას და დამახსოვრებას. ამ მეთოდის გამოყენება შეუძლებელია სწავლების ვერბალური, ვიზუალური, პრაქტიკული მეთოდებისა და ტექნიკის გამოყენების გარეშე, რომლებიც ამ მეთოდის მატერიალურ საფუძველს წარმოადგენენ. ეს მეთოდი ძირითადად ეფუძნება: სიტყვების გამოყენებით ინფორმაციის გადაცემას, ბუნებრივი ობიექტების, ნახატების, ფერწერილი თუ გრაფიკული გამოსახულების დემონსტრირებას. პრაქტიკული ამოცანების შესრულებისას ბავშვების რეპროდუქციული აქტივობა გამოიხატება სავარჯიშოების სახით. მეთოდი მოიცავს: საუბარს, მოთხრობას, ხელოვნებათმცოდნის მონათხრობას, მასწავლებლის მაგალითს და მხატვრულ სიტყვას.

ევრისტიკული მეთოდი მიზნად ისახავს შემოქმედებითი საქმიანობის თავისებურებების ოპერატიულ ან ელემენტარულ შესწავლას. მაგალითად, პედაგოგი აცნობს ფაქტებს, ხოლო ბავშვებს გამოაქვთ დასკვნები. ევრისტიკული, ანუ ნაწილობრივ ძიების მეთოდი, წარმოადგენს კვლევის მეთოდის წინაპირობას. ზემოდ ჩამოთვლილი მეთოდები ორიენტირებულია შემეცნებითი პროცესებისაკენ, მათ შორის სახვითი საქმიანობის შესაძლებლობების გამოსავლენად.

ვიზუალურ აქტივობასთან დაკავშირებით გამოიყენება შემდეგი მეთოდები: ვიზუალური, ზეპირი და თამაშის მეთოდები. სახვითი საქმიანობის სწავლების ამოცანების გადასაწყვეტად სკოლამდელ ასაკში წამყვან მეთოდს ვიზუალური წარმოადგენს. ვიზუალურ მეთოდებს შორის აღსანიშნავია: დაკვირვება, დათვალიერება, ნიმუში, სურათის ჩვენება. დაკვირვება ვიზუალურ მეთოდებს შორის

უმთავრესია. იგი განისაზღვრება, როგორც მიზანმიმართული საშუალება რეალური სამყაროს, საგნის ან მოვლენის აღსაქმნელად. ამ მეთოდის ღირებულება იმაში მდგომარეობს, რომ დაკვირვების პროცესში ფორმირდება ბავშვში წარმოდგენები დასახატ საგანზე, რომელიც საფუძვლად უდევს შემდგომში მის გამოსახვას ანუ დახატვას. დაკვირვება, ყველა სხვა მეთოდებისაგან განსხვავებით ზუსტ წარმოდგენას იძლევა გარე სამყაროზე. მისი საშუალებით ხდება შესაძლებელი პიროვნების მთავარი ღირებულება, ის რითიც ხასიათდება მისი შემეცნებითი ფორმა.

დაკვირვების მოთხოვნები:

მიზანმიმართული დაკვირვება სახვით საქმიანობაში, გულისხმობს იმ ობიექტის ფორმის და შინაარსის აღქმას, რომელიც წარმოადგენს გამოსახულების საფუძველს.

ემოცია. ადამიანებთან, ხელოვნებასთან, ბუნებასთან, ემოციური დამოკიდებულების გარეშე შეუძლებელია შეიქმნას ხელოვნებს ნაწარმოები, ან შესრულდეს რაიმე შემოქმედებითი საქმიანობა. ემოციის არსებობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სკოლამდელი ასაკის ბავშვისათვის. საერთო შეცდომა კი იმაში მდგომარეობს, რომ ბევრი მასწავლებელი არ ცდილობს ემოციის აღძვრას. ბავშვში ისინი მხოლოდ ცოდნას და ინტელექტს ეხებიან. ესაა დიდი შეცდომა. ცოდნა, რომელიც გამყარებული არ არის მასთან დაკავშირებული გრძნობებით, ვერ შეუწყობს ხელს ბავშვის შემოქმედებით საქმიანობას.

დაკვირვების გააზრება. სახვითი საქმიანობა მოითხოვს საგნების განსაკუთრებულ აღქმას. მისი ისეთი თავისებურებების დანახვას, როგორიცაა: ფორმა, პროპორცია, ფერი, ტონალობა და ა.შ. ამ თვისებების დანახვა უნდა იყოს არა მექანიკური, არამედ გააზრებული. მაგალითად: რატომაა საგნის ერთი მხარე განათებული და მეორე ჩრდილში მოქცეული? რატომ იცვლიან საგნები ფერადოვნებას სიშორესთან დაკავშირებით? რატომ არის ხეები და სახლები ახლოს დიდი, ხოლო შორს წასული პატარა?

ბავშვთა აქტიურობა. დაკვირვების დროს აუცილებელია ბავშვთა მრავალფეროვანი აქტიურობის უზრუნველყოფა: ემოციური, აზრობრივი, სამეტყველო, მოძრავი. მხოლოდ ამ პირობით იქნება დაკვირვება ეფექტური. სამწუხაროდ მასიურ პრაქტიკაში პედაგოგების მხრიდან არის ერთგვარი შიში ბავშვთა ასეთი მრავალგვარი აქტიურობის გამო.

დაკვირვების გამეორება. განსაკუთრებით მთავარია ბავშვებისათვის, რომლებმაც უნდა შექმნან მრავალფეროვანი და გამომსახველობითი სახეები. ერთი და იგივე საგნის მრავალჯერ ნახვის დროს ბავშვები ხედავენ როგორ იცვლება საგანი. როგორ იცვლება ხე და მისი შეფერილობა წელიწადის დროთა მიხედვით, დღის სხვადასხვა მონაკვეთში იცვლება საგანთა შეფერილობა, განათება და ა.შ. ამრიგად გამეორებითი დაკვირვების პროცესი დიდ მასალას აძლევს ბავშვს გამოსახვისათვის.

ბავშვთა ასაკობრივი შესაძლებლობები დაკვირვებასთან დაკავშირებით
ბავშვებთან დაკვირვების მეთოდის ჩატარების ორგანიზაცია მოითხოვს აუცილებლობას შეირჩეს დაკვირვებისათვის საჭირო ადგილი და დრო. ასევე კითხვები, რომლებიც გააქტიურებენ ბავშვთა შემეცნებით საქმიანობას. დაკვირვების გამდიდრებას ისეთი ხერხებით, როგორიცაა: მოთხრობა, ახსნა, მხატვრული სიტყვა, თამაშის ელემენტები და ა.შ. **ბავშვის ასაკი.** სიახლე ან განმეორებითი დაკვირვება, ასევე დასახული სახვითი საქმიანობის ამოცანები, არსებითად მოქმედებს ბავშვთა შემეცნებით საქმიანობაზე დაკვირვების პროცესში. ეს ყველაფერი მასწავლებელმა უნდა გაითვალისწინოს კონკრეტული მეცადინეობის დროს. დაკვირვების დროს ბავშვთა ყურადღება გაამახვილოს საგნების ფორმასა და შეფერილობაზე. ურჩიოს,

როგორ ასახონ ამ დაკვირვების შედეგი ნახატზე. არსებობს სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფებთან ჩატარებული დაკვირვების ზოგიერთი თავისებურება. სახვითი საქმიანობის წინ ჩატარებული დაკვირვების შინაარსი მჭიდროდ უნდა იყოს დაკავშირებული მეცადინეობის შინაარსთან და მიზნებთან. ეს იმით არის განპირობებული, რომ დახატვის პროცესში ბავშვები ხედავენ სურათს ცოცხლად იმ შემთხვევაში, თუ დაკვირვების პროცესმა მათში დიდი ემოცია დატოვა.

უმცროსი სასკოლო ასაკის ბავშვები – ადვილად ხატავენ ისეთ თემას, თუ ის მათთვის საინტერესოა და მათ აქვთ მისი ნახვის გამოცდილება. პატარებთან დასახატი თემები მარტივი უნდა იყოს, საგნებიც მასთან შესაბამისად მარტივი ფორმის და მკვეთრი შეფერილობის. დაკვირვების პროცესი კი შედარებით ხანმოკლე. დააკვირდით, ჩვენ ეს სურათზე უნდა დავხატოთ, ეუბნება მათ მასწავლებელი. გონებრივი და ფსიქიკური პროცესების შესაძლებლობების გამო, მათთვის შეუძლებელია ყველა დამახასიათებელი ფორმის თუ ფერის გრადაციის დამახსოვრება. ამ ასაკის ბავშვებთან, მასწავლებელი თვითონ განსაზღვრავს ფორმას და ფერს, პატარები კი იმეორებენ. მნიშვნელოვანია ყოველივე ეს მოხდეს თამაშის მეთოდით, მას შემდეგ რაც პატარები მიიღებენ გამოცდილებას ამდაგვარი სამუშაოების შესრულებაში, უნდა გავააქტიუროთ მათი ცოდნა საუბრის სახით, რომელიც უნდა ატარებდეს თამაშის მხიარულ ხასიათს. მაგალითად გაზაფხულობით ყველაზე უფრო შესაფერისი მათთვის იის ან ენძელას დახატვაა. მასწავლებელმა უნდა წაიყვანოს ისინი ამ ყვავილების სანახავად, ან თვითონ მიუტანოს ხატვის მეცადინეობის დროს და თამაშის სახით გააცნოს ეს ყვავილები.

ბავშვები მეოთხე წელში – უკვე ცდილობენ დამოუკიდებლად იის ან ენძელის დახატვას. ამ ასაკში უკვე მისაღებია დაკვირვების მეთოდი. მას თან უნდა ახლდეს მასწავლებლის საუბარი. ბავშვები აკვირდებიან იის ღეროს, მის ფოთლებს, კოკრებს, გაშლილ ყვავილებს, იმახსოვრებენ მათ ფორმას. მასწავლებელი მათ ყურადღებას ამახვილებს იის დეტალების ფორმაზე, შეფერილობაზე. ბავშვების უმრავლესობას შეუძლია დამოუკიდებლად შეასრულონ დავალება. ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ემოციური იყო დაკვირვების პროცესი.

ხუთი წლის ბავშვები – ამ ასაკის ბავშვებში დაკვირვება უფრო ხანგრძლივი ხდება. ისინი მზად არიან ამისათვის. ელემენტარული შედარებისა და განზოგადებისათვის, კითხვებზე პასუხისათვის. განმეორებითი დაკვირვებისათვის. მათ უკვე დამოუკიდებლად შეუძლიათ აღიქვან: ფერი, ფორმა პროპორცია და მდებარეობა სივრცეში. მათი ნახატებიც საგრძნობლად განსხვავდება უმცროსი ასაკის ბავშვებისაგან. სიუჟეტებიც და კომპოზიციაც უფრო რთულია თავისი გამომსახველობით და შინაარსით.

უფროსი ჯგუფის ბავშვები – მომზადებულები არიან უფრო შეგნებულად და აქტიურად აღიქვან ესა თუ ის მოვლენა. დააკვირდნენ და შეამჩნიონ ყველა ის ცვლილება, რასაც განიცდის საგანი ჩრდილ-განათებასთან დაკავშირებით. გრძნობენ საგნის ფორმას და პროპორციას, მის მდებარეობას სივრცეში. სისტემატიური სახვითი მეცადინეობების შედეგად ბავშვები უფრო ადვილად და შემოქმედებითად გამოხატავენ თავიანთ ემოციებს, განწყობას, მასალებს და მათი გამოყენების ტექნიკას კონკრეტულ სიტუაციაში. ამრიგად აღქმის პროცესი უფროს ჯგუფში დაკავშირებულია დაკვირვებასთან და მის გააზრებასთან. ე.ი. გააზრება ხდება დაკვირვების საფუძველზე.

კვლევა არის მიზანმიმართული ანალიტიკურ-სინთეტიკური საგნის აღქმა, რომელიც ხორციელდება ტაქტილურ-მამოძრავებელი და მხედველობითი გზების

საშუალებით.

კვლევის მეთოდი შემუშავდა სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა სენსორული აღზრდის კვლევის პრობლემის კონტექსტში. კვლევის მეთოდის მიზანია მოახდინოს ბავშვებში რაციონალური და მგრძნობელობითი აღქმის საშუალებით გარე სამყაროს შეცნობა. საგნის კვლევით ბავშვები ეცნობიან საგანს. კვლევის აზრი მდგომარეობს დასახატ საგანზე წარმოდგენის ფორმირებაში. როგორც წესი, კვლევა გამოიყენება იმ დროს, როდესაც რთულია დასახატი საგანი.ეს შეიძლება იყოს: სათამაშო, სახლი, ხიდი, ბუნება, ხეები, ბუჩქები, ცხოველები, ადამიანი და ა.შ. ე.ი. კვლევა არის მიზანმიმართული დათვალიერება საგნისა, რომელიც უნდა დაიხატოს. აზრი ამ კვლევისა არის არა მხოლოდ სახვითი ამოცანის გადაწყვეტაში, არამედ უფრო ღრმა და მთავარია ის, რომ კვლევა წარმოადგენს ბავშვის მიერ სამყაროს შეცნობის საშუალებას. ამასთანავე ამ ხერხის დაუფლება ბავშვს აძლევს თავისუფლებას და დამოუკიდებლობას აღქმის პროცესში. შედეგიანი სახვითი აქტივობა წარმოუდგენელია გარემოს მიზანმიმართული ანალიტიკური და სინთეზური აღქმის გარეშე. რა თქმა უნდა შეუძლებელია სკოლამდელ ბავშვს მოვთხოვოთ ისეთი ხედვა და აღქმა როგორც ზრდასრულ მხატვრებს, მაგრამ მათ უნდა შეძლონ საგნის ელემენტარული სახვითი თვისებების დანახვა და მათი გამოსახვა. აღქმის ხერხის დაუფლება მათში აყალიბებს მხატვრულ პოზიციას:კარგად დავაკვირდე, რომ სწორად დავხატო! ასეთი პოზიციის ფორმირებას აქვს ძალიან დიდი მნიშვნელობა სკოლამდელ ასაკში. ეს ხელს უწყობს მათ დამოუკიდებლობას სახვით საქმიანობაში. ასეთი ხედვა მათ ანიჭებს გამბედაობას და უხსნის ერთგვარ შიშს ხატვის დაწყების წინ. ასეთი ხედვით ისინი მზად არიან შეასრულონ ნებისმიერი სხვადასხვა დავალება და ეძებონ მათი შესრულების გზები. სწორედ ესაა შემოქმედებითი საქმიანობა.სწორად ჩატარებული კვლევა ხელს უწყობს კონკრეტული მეცადინეობის ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტას. სწავლების პროცესს ხდის უფრო აქტიურს და დამოუკიდებელს ბავშვისათვის. საქმე იმაშია,რომ კვლევის დროს ბავშვში ხდება არა მხოლოდ საგნის უბრალო, არამედ მისი გარეგანი ვიზუალური ნიშნების გააზრებაც. კვლევის თანმიმდევრობა ემთხვევა ხატვის ეტაპების თანმიმდევრობას. რასაც დაინახავს და აღიქვავს ბავშვი, თანმიმდევრულად ასრულებს იმ აქტივობას. დაინახა და შეიგრძნო ოვალის ან წრის ფორმა, ხატავს შესაბამის ფორმას. ანდა ხელის შეხებით შეიგრძნობს სიმრგვალეს და ასეთივე ფორმას ძერწავს. პირველ ხანებში ამას მასწავლებლის მითითებით ასრულებს, მაგრამ შემდგომში დამოუკიდებელ კვლებას აწარმოებს და შესაბამის სახვით ქმედებას ასრულებს უკვე დამოუკიდებლად მასწავლებლის გარეშე.

ახლა გავეცნოთ თუ როგორია კვლევის სტრუქტურა:

პირველი ეტაპი მთლიანად ემოციური აღქმაა რაიმე გამოხატული ნიშნით. მაგალითად ბავშვებმა დაინახეს ულამაზესი კნუტი, რომელიც ქუჩაში ვიდაცას დაუტოვებია. რა ხდება? ემოცია მის დანახვაზე. პირველი რა ლამაზია! მეორე საწყალი ვინ მიატოვა? ბავშვებს ის ძალიან მოეწონათ, თან დაინტერესდნენ მისი ბედით. ამ ყველაფრის ნახვის შემდეგ მათ აღედრათ სურვილი დახატონ ის. თუ როგორ იპოვა დედამ, ან როგორ წაიყვანა ახალმა პატრონმა სახლში და ა.შ. ბავშვი ფიქრობს, როგორი შინაარსი მოუძებნოს კნუტის ისტორიას და ყველაფერს ამას შემდეგ თავის ნახატზე გადმოსცემს.

მეორე ეტაპი ანალიტიკური აღქმაა.ეს საგნის სახვითი-გამომსახველობითი ნიშნების თანმიმდევრული აღწერაა. კვლევის ასეთი თანმიმდევრობა,შეესაბამება ხატვის ეტაპების თანმიმდევრობას. საგანთა აგების ასეთი წესი დამახასიათებელია

ბავშვთა სახვითი საქმიანობისათვის და გრძელდება უფროს სასაკულო ასაკამდე, როდესაც აღქმის სინთეზური მომენტი სჭარბობს ანალიზურს და გამოსახულება იქმნება მთლიანიდან ნაწილებამდე. შემდგომში გამოსახვის უფრო მაღალ დონეზე შესრულება განპირობებულია სენსორული მგრძნობელობის განვითარებით. მხედველობითი და მამოძრავებელი ანალიზატორების კარგი კოორდინაციით.

ასე რომ კვლევის ანალიტიკური ხერხი, რომლის არსიც გამოსახულების წარმოდგენის ფორმირებაში მდგომარეობს, ნაკარნახევია ბავშვისათვის ხემისაწვდომი გამოსახვის მეთოდით. ამიტომ ანალიზის სანიმუშო თანმიმდევრობა ასეთ სახეს მიიღებს:

1. გამოყოფენ და აღნიშნავენ საგნის ყველაზე უფრო დიდ ნაწილს და მის მნიშვნელობას.

2. განსაზღვრავენ ამ ნაწილის ფორმას. შეძლებისმაგვარად ხსნიან ფორმის დამოკიდებულებას მის ფუნქციასთან (დანიშნულებასთან). რატომაა ბურთი მრგვალი? თევზი ოვალური?

3. განსაზღვრავენ ამ ნაწილის მდებარეობას სივრცეში.

4. შემდეგ შეარჩევენ მეორე უფრო მნიშვნელოვან ნაწილს და განსაზღვრავენ მის მდგომარეობას, ფორმას, სიდიდეს და ა.შ.

5. აღნიშნავენ საგნის ფერს და ასრულებენ გამოსახულებას ფერში ნატურის შესაბამისად.

ასე, რომ ხდება ყველა მსხვილი ნაწილების გამოყოფა და მისი დეტალების აღწერა. შეძლებისმაგვარად ყურადღება მახვილდება ფორმაზე, აგებაზე, სივრცეში მდებარეობაზე, ფერზე და ასევე მის ყოფით დანიშნულებაზე ცხოვრებაში. მესამე ეტაპიც გულისხმობს საგნის ემოციურ აღქმას მთლიანობაში.

კვლევის სტრუქტურაში არც თუ იშვიათად გამოიყენება ჟესტი, მოძრაობა ხელების საშუალებით. ეს ხერხი ეხმარება ბავშვებს საგნის ფორმის გამოსახვაში. ხელის თითების საშუალებით ჰაერში საგნის კონტურის შემოხაზვა ორგანიზაციას უკეთებს მხედველობით აღქმას. ბავშვი იმახსოვრებს რა ამ მოძრაობას, ადვილად შემოხაზავს მას უკვე ქაღალდზე საგნის ფორმის აღსანიშნავად, იგივე ხდება ძერწვის დროსაც. ბავშვი ხელისგულებით და თითებით გრძნობს ფორმას, იგივე მოძრაობები მეორდება ძერწვის პროცესში. ამიტომ საყურადღებოა, რომ სწორად ვასწავლოთ ბავშვებს ჟესტის შესრულება. ზოგჯერ მასწავლებელმა უნდა აიღოს ბავშვის ხელი და შეასრულებინოს საჭირო მოძრაობა. ასევე გამოიყენოს სიტყვები: მოხვიე ხელები, შეეხე ხელებით. ხატვის დროს წვრილი დეტალები აღიქმება მხედველობის საშუალებით, ხოლო ძერწვის დროს ხელების შეხებით. ჟესტის გამოყენება ყოველთვის არაა აუცილებელი. ეს იმ შემთხვევაში ხდება, როცა საგანი ნაცნობი და ახლობელია ბავშვისათვის. კვლევის ჟესტი ხშირად თანმხლებ სიტყვასთან ერთად აღნიშნავს მიმართულებას, ანდა მოძრაობის ხასიათს. მაგალითად ბატს გრძელი კისერი აქვს, მკერდი მრგვალი, და ამას ხელის ჟესტიკულაცია ახლავს თან. კვლევის ჟესტი იცვლება სახვითი საქმიანობის სხვადასხვა სახეებში, ძეწვაში ის მიმართულია მოცულობითი ფორმის გამოსახვაზე, ხოლო ხატვასა და აპლიკაციაში ფორმის კონტურის მიმართულებაზე. კვლევის ჟესტის ხასიათი დამოკიდებულია საგნის ფორმაზე, მრგვალი ფორმების კვლევისას მოძრაობა უწყვეტია, გაჩერებების გარეშე. ხოლო სწორხაზოვანი ფორმების დახაზვა მოითხოვს სულ მცირე მომენტალურ პაუზებს. ამ ტიპის მოძრაობებს პატარა ბავშვები ადვილად არ ითვისებენ. წყვეტილი მოძრაობები და მიმართულების ცვლილებები მოითხოვენ დიდ მხედველობით კონტროლს. კვლევა უშუალოდ მეცადინეობის წინ უნდა ჩატარდეს.

სახვითი და გამოყენებითი ხელოვნების მეცადინეობა დიდი პასუხისმგებლობის

წინაშე აყენებს საბავშვო ბაღის მასწავლებელს.ის კარგად უნდა ფლობდეს სწავლების მეთოდებს სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფებში,რომლებიც დიდ კავშირშია სწავლების მიზნებთან და ამოცანებთან.

ლიტერატურა:

1. ავტორთა ჯგუფი: დოლიძე ხ , ცინცაძე ნ, კუხალიშვილი თ, ჯიჯავაძე ნ, ბალანჩივაძე ი, გრიგოლია ი, აბაკელია ნ.(2015)ბავშვ-ბაღის აღმზრდელი პედაგოგის სახელმძღვანელო.თბილისი განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი
2. Н. В. Шайдунова Н. В. (2017) Методика обучения рисованию детей С 5 до 7 лет Учебное пособие Санкт-Петербург ДЕТСТВО-ПРЕСС
3. Григорьева Г.Г.(2000) Развитие дошкольника в изобразительной деятельности Григорьева. - М.
4. <https://zenodo.org/records/7753405>
5. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/risovanie/2019/05/24/izodeyatelnost-v-detskom-sadu>

Methods of Teaching Fine Arts in Preschool Age

Gagnidze Darejan

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Telavi

Abstract

In preschool pedagogy, various teaching methods are used that correspond to the general goals and objectives of teaching. When using them, the age and individual characteristics of children should be taken into account. Traditional teaching methods include: visual, oral, practical. New methods include informational - receptive, reproductive, research, heuristic. The oral or reproductive method is aimed at perceiving and memorizing new, ready-made information. It includes: conversation, story, art historian's story, teacher's example. The heuristic, or partially search method, is a prerequisite for the research method. The above methods are oriented towards cognitive processes, including the identification of the possibilities of fine activity.

The following methods are used in connection with visual activity: visual, oral and game methods. It is impossible to create a work of art without observation and emotion. The observation process is followed by understanding and then the child's activity. When conducting observations, the age of the children should be taken into account.

Children of younger school age easily draw a topic if it is interesting to them and they have experience of seeing it. The topics to be drawn with the little ones should be simple, and the observation process is relatively short. In five-year-old children, observation becomes longer. They are ready for elementary comparisons and generalizations, for answering questions. Children of the older group are prepared to perceive this or that event more consciously and actively. To observe and notice all the changes that the object undergoes in relation to shadow and lighting. The research method was developed in the context of the problem of research on the sensory education of preschool children. The goal of the research method is to help children learn about the outside world through rational and sensitive perception.

Teaching fine and applied arts places great responsibility on the kindergarten teacher. He or she must be well versed in teaching methods for different age groups, which are closely related to the goals and objectives of the education.

Kay boards: *Traditional. Visual. Research. Method. Observation. Game. Art.*

**აკადემიური პერსონალის უწყვეტი პროფესიული განვითარების
როლი სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებაში თელავის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის მაგალითზე**

თათულიშვილი სალომე

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.31>

აბსტრაქტი: წინამდებარე ნაშრომის მიზანია აკადემიური და მოწვეული პერსონალის პროფესიული განვითარების გავლენის შეფასება სწავლების ხარისხზე უმაღლესი განათლების კონტექსტში. კვლევა განხორციელდა იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგალითზე და ეყრდნობა რაოდენობრივ კვლევით მიდგომას. პირველადი ინფორმაციის შეგროვება განხორციელდა წინასწარ შედგენილი, სტრუქტურირებული კითხვარის გამოყენებით, რომელიც განთავსებული იყო უნივერსიტეტის ელექტრონულ პლატფორმაზე (ea.tesau.edu.ge). შერჩევით ერთობლიობას წარმოადგენდა 81 რესპონდენტი, მათ შორის როგორც აკადემიური, ისე მოწვეული პერსონალი. კვლევის ჩატარების პერიოდში უნივერსიტეტში დასაქმებული იყო 145 თანამშრომელი, შესაბამისად შერჩევის პროცედურამ მოიცვა პერსონალის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რამაც უზრუნველყო მიღებული შედეგების სანდოობა და მათი ინსტიტუციურ დონეზე განზოგადების შესაძლებლობა. მონაცემთა ანალიზი განხორციელდა სიხშირისეული ანალიზის მეთოდით. კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ აკადემიური და მოწვეული პერსონალის უმრავლესობა აქტიურად არის ჩართული პროფესიული განვითარების სხვადასხვა აქტივობაში და პროფესიულ განვითარებას აფასებს, როგორც სწავლების ხარისხის გაუმჯობესების მნიშვნელოვან ფაქტორს. განსაკუთრებით დადებითად ფასდება პროფესიული განვითარების გავლენა სასწავლო პრაქტიკის გაუმჯობესებასა და სტუდენტთა ჩართულობის ზრდაზე. ამასთანავე, კვლევამ გამოავლინა პროფესიული განვითარების პროცესში არსებული სირთულეები, რომელთა შორის ყველაზე ხშირად დასახელდა დროის ნაკლებობა, მოტივაციის შემცირება და შეზღუდული რესურსები.

კვლევის შედეგების საფუძველზე დასკვნად შეიძლება ითქვას, რომ პროფესიული განვითარება წარმოადგენს სწავლების ხარისხის გაუმჯობესების ეფექტიან მექანიზმს, თუმცა მისი პოტენციალის სრულად რეალიზებისთვის აუცილებელია ინსტიტუციური მხარდაჭერის კიდევ უფრო მეტად გაძლიერება.

საკვანძო სიტყვები: პროფესიული განვითარება; აკადემიური პერსონალი; სწავლების ხარისხი; უმაღლესი განათლება; სტუდენტთა ჩართულობა

შესავალი

თანამედროვე უმაღლესი განათლების სისტემაში სწავლების ხარისხის გაუმჯობესება მნიშვნელოვან პრიორიტეტს წარმოადგენს. ამ პროცესში განსაკუთრებული როლი ენიჭება აკადემიურ პერსონალს, რომლის პროფესიული კომპეტენციები, პედაგოგიური მიდგომები და მუდმივი განახლების მზაობა

პირდაპირ აისახება სასწავლო პროცესის ეფექტიანობაზე. სწორედ ამიტომ, აკადემიური პერსონალის უწყვეტი პროფესიული განვითარება განიხილება, როგორც სწავლების ხარისხის გაუმჯობესების ერთ-ერთი მთავარი მექანიზმი.

უწყვეტი პროფესიული განვითარების კონცეფცია ეფუძნება იმ მოსაზრებას, რომ პროფესიული სწავლება არ შემოიფარგლება მხოლოდ ფორმალური განათლებით. Knowles (1984) ზრდასრულთა სწავლების თეორიაში ხაზს უსვამს, რომ ზრდასრულები სწავლობენ საკუთარი გამოცდილების, თვითრეფლექსიისა და პრაქტიკული საჭიროებების გათვალისწინებით, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აკადემიური პერსონალის შემთხვევაში. შესაბამისად, პროფესიული განვითარება უნდა იყოს მოქნილი, უწყვეტი და უნდა ერგებოდეს რეალურ საგანმანათლებლო გამოწვევებს.

საერთაშორისო კვლევები მიუთითებს, რომ აკადემიური პერსონალის პროფესიული განვითარების ისეთი აქტივობები, როგორიცაა პედაგოგიური ტრენინგები, სწავლების ინოვაციური მეთოდები, კვლევითი კომპეტენციების გაძლიერება და საერთაშორისო აკადემიურ სივრცეში ჩართულობა, მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს სწავლების ხარისხის ამაღლებას (Guskey, 2002). აღნიშნული აქტივობები ხელს უწყობს ლექტორების პედაგოგიური პრაქტიკის გააზრებას, რაც საბოლოოდ აისახება სტუდენტთა სწავლის შედეგებსა და აკადემიურ მოტივაციაზე.

OECD-ისა და UNESCO-ს მიერ მომზადებულ ანგარიშებში ხაზგასმულია, რომ უნივერსიტეტებში პროფესიული განვითარების ეფექტიანი სისტემის არსებობა დაკავშირებულია, როგორც ინდივიდუალურ პროფესიულ ზრდასთან ასევე ხარისხის უზრუნველყოფასთანაც. აკადემიური პერსონალის მხარდაჭერა უწყვეტი პროფესიული განვითარების მიმართულებით კი განიხილება, როგორც განათლების ხარისხის სისტემური გაუმჯობესების საფუძველი, რაც თავის მხრივ უზრუნველყოფს სწავლების თანამედროვე მოთხოვნებთან შესაბამისობას.

არ შეიძლება აკადემიური პერსონალის უწყვეტი პროფესიული განვითარება ერთი კონკრეტული მიმართულებით განვიხილოთ. ის წარმოადგენს მრავალმხრივ პროცესს, რომელიც მოიცავს როგორც პედაგოგიურ და კვლევით, ისე ტექნოლოგიურ კომპეტენციებს. აღნიშნული პროცესის ეფექტიანობა მეტწილად დამოკიდებულია ინსტიტუციურ პოლიტიკაზე, არსებულ რესურსებზე და რა თქმა უნდა თავად აკადემიური პერსონალის მოტივაციაზე. სწორედ ამ კონტექსტში ხდება მნიშვნელოვანი კონკრეტული უნივერსიტეტების მიერ ჩატარებული კვლევები, რომლებიც საშუალებას იძლევა შეფასდეს პროფესიული განვითარების რეალური გავლენა სწავლების ხარისხზე.

მსჯელობა

წინამდებარე კვლევის მიზანს წარმოადგენს აკადემიური პერსონალის უწყვეტი პროფესიული განვითარების გავლენის შეფასება სწავლების ხარისხზე უმაღლესი განათლების კონტექსტში იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგალითზე. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად გამოყენებულ იქნა რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი, რომლის საშუალებითაც გავანალიზეთ კვლევის მონაწილეთა მიდგომები და შეფასებები რაოდენობრივ ჭრილში.

კვლევა განხორციელდა წინასწარ შედგენილი, სტრუქტურირებული კითხვარის გამოყენებით. მეტი მოქნილობისთვის კითხვარი შედგებოდა მეტწილად დახურული და ნახევრად დახურული, შედარებით ნაკლებად კი ღია ტიპის შეკითხვებისაგან. შერჩევით ერთობლიობას წარმოადგენდა 81 რესპოდენტი. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო, როგორც აკადემიურმა ისე მოწვეულმა პერსონალმა. თუ გავითვალისწინებთ,

რომ კვლების ჩატარების პერიოდში უნივერსიტეტში დასაქმებული იყო 154 პერსონალი, ვნახავთ რომ შერჩევამ მოიცვა გენერალური ერთობლიობის მნიშვნელოვანი ნაწილი. რეპრეზენტატულმა შერჩევამ კი თავის მხრივ განაპირობა მიღებული შედეგების სანდოობა და ინსტიტუციურ დონეზე განზოგადება.

რესპონდენტები წარმოდგენილნი იყვნენ სხვადასხვა ფაკულტეტისა და აკადემიური თანამდებობის მიხედვით, რამაც მოგვცა საშუალება შეგვეფასებინა პროფესიული განვითარების პროცესის მრავალმხრივი გავლენა. კვლევაში მონაწილე აკადემიური პერსონალი მოიცავდა პროფესორებს, ასოცირებულ პროფესორებს, ასისტენტ პროფესორებსა და მოწვეულ ლექტორებს.

კვლევის ინსტრუმენტი მიზნად ისახავდა შემდეგი საკითხების გამოვლენასა და გაზომვას:

- აკადემიური პერსონალის პროფესიულ განვითარების აქტივობებში მონაწილეობის სიხშირე;
- პროფესიული განვითარების ძირითადი ფორმები და მიმართულებები;
- პროფესიული განვითარების გავლენა სასწავლო პროცესზე;
- სტუდენტთა ჩართულობის ცვლილება პროფესიული განვითარების შემდეგ;
- პროფესიული განვითარების პროცესში არსებული სირთულეები და სამომავლო საჭიროებები.

მონაცემთა ანალიზი განხორციელდა სიხშირისეული ანალიზის მეთოდით. მიღებული პასუხები დამუშავდა რაოდენობრივი მაჩვენებლების მიხედვით და წარმოდგენილ იქნა სიხშირისეული განაწილებით. აღნიშნული მიდგომა შეირჩა კვლევის მიზნებიდან და შერჩევის მოცულობიდან გამომდინარე და ფართოდ გამოიყენება საგანმანათლებლო კვლევებში, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ყურადღება გამახვილებულია ტენდენციებისა და საერთო შეფასებების გამოვლენაზე.

კვლევის მიმდინარეობისას დაცული იყო რაოდენობრივ კვლევასთან დაკავშირებული ეთიკური საკითხები. მონაწილეებს წინასწარ ეცნობათ კვლევის მიზანი და შედეგების გამოყენების შესახებ ინფორმაცია, რის შედეგადაც მათგან მივიღეთ ნებაყოფლობითი ინფორმირებული თანხმობა, რაც დამატებით ზრდის მიღებული მონაცემების სანდოობას. პირველადი ინფორმაციის შეგროვებლად გამოვიყენეთ ელექტრონული

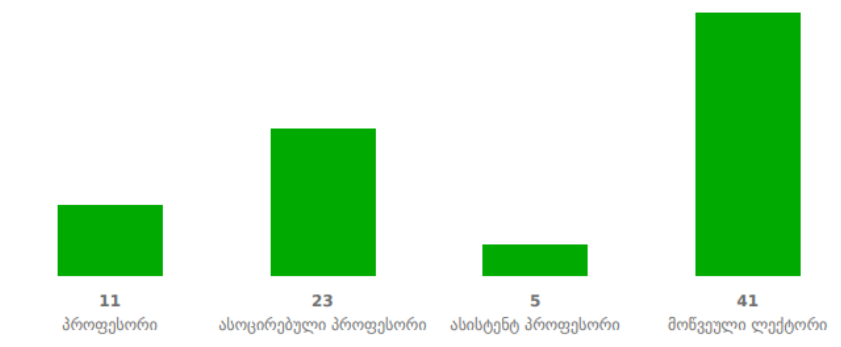
პლატფორმა: ea.tesau.edu.ge, რომელმაც უზრუნველყო მონაცემების სწრაფი და ორგანიზებული მიღება.

კვლევის მონაწილეთა ზოგადი მახასიათებლები

წინამდებარე კვლევა განხორციელდა უნივერსიტეტში დასაქმებული აკადემიური და მოწვეული პერსონალის მონაწილეობით. გამოკითხვაში მონაწილეობა მიიღო **81-მა პირმა**, რაც უზრუნველყოფს კვლევის შედეგების მაღალ სანდოობას და გამორიცხავს შერჩევით შეცდომას.

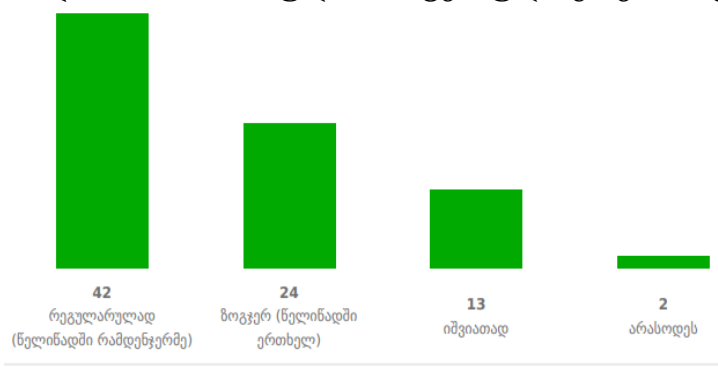
კვლევაში მონაწილეობდნენ განათლებისა და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა, სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის, აგრეთვე აგრარულ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ტექნოლოგიების ფაკულტეტების წარმომადგენლები. მონაწილეთა ყველაზე დიდი ნაწილი წარმოდგენილი იყო განათლებისა და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტიდან, რასაც მოჰყვებოდა

სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის ფაკულტეტი, ხოლო შედარებით მცირე რაოდენობა წარმოადგენდა აგრარულ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ტექნოლოგიების ფაკულტეტს. აღნიშნული განაწილება მიუთითებს კვლევის მრავალდისციპლინურ ხასიათზე, რაც მნიშვნელოვანია პროფესიული განვითარების გავლენის შეფასებისას. თანამდებობრივი სტატუსის მიხედვით რესპონდენტები წარმოდგენილი იყვნენ როგორც აკადემიური პერსონალის, ისე მოწვეული ლექტორების კატეგორიებში. კვლევაში მონაწილეობდნენ პროფესორები, ასოცირებული პროფესორები, ასისტენტ პროფესორები და მოწვეული ლექტორები:

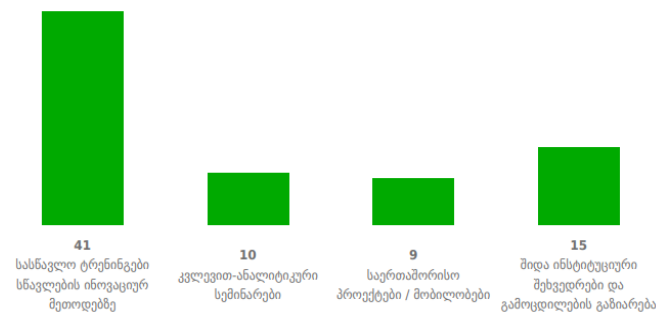
მონაწილეთა ასეთი სტრუქტურა ქმნის საფუძველს პროფესიული განვითარების პროცესის გავლენის შეფასებისთვის სხვადასხვა აკადემიური როლისა და პასუხისმგებლობის კონტექსტში, რაც ზრდის კვლევის როგორც ანალიტიკურ, ისე პრაქტიკულ ღირებულებას.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ აკადემიური და მოწვეული პერსონალის მნიშვნელოვანი ნაწილი აქტიურად არის ჩართული პროფესიული განვითარების პროცესში. გამოკითხვის შედეგად მიღებული მონაცემების თანახმად, რესპონდენტთა უმრავლესობა პროფესიული განვითარების ტრენინგებსა და სემინარებში მონაწილეობს რეგულარულად, ანუ წელიწადში რამდენჯერმე, რაც მიუთითებს პროფესიული ზრდისადმი მაღალი ინტერესისა და მოტივაციის არსებობაზე. რესპოდენტთა შედარებით მცირე რაოდენობა აღნიშნავს, რომ მსგავს აქტივობებში მონაწილეობს წელიწადში ერთხელ ან იშვიათად, ხოლო უმნიშვნელო ნაწილი საერთოდ არ არის ჩართული პროფესიული განვითარების ღონისძიებებში:

აღნიშნული მონაცემებზე დაყრდნობით შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ პროფესიული განვითარება უნივერსიტეტში აღიქმება, როგორც აკადემიური საქმიანობის განუყოფელი ნაწილი. რეგულარული ჩართულობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისით, რომ იგი ქმნის შესაძლებლობას აკადემიურმა და მოწვეულმა პერსონალმა დროულად უპასუხო სწავლების თანამედროვე გამოწვევებს და განაახლოს საკუთარი პედაგოგიური გამოცდილება.

პროფესიული განვითარების აქტივობების ტიპების ანალიზი აჩვენებს, რომ ყველაზე პოპულარული ფორმა წარმოადგენს სასწავლო ტრენინგებს სწავლების ინოვაციურ მეთოდებზე. აღნიშნულ აქტივობებში მონაწილეობის მაღალი სიხშირე მიუთითებს, რომ აკადემიური და მოწვეული პერსონალი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს სწავლების პროცესის მოდერნიზაციასა და სტუდენტზე ორიენტირებული მიდგომების დანერგვა/განვითარებას. შედარებით ნაკლები ჩართულობა ფიქსირდება კვლევით-ანალიტიკურ სემინარებსა და საერთაშორისო პროექტებში, რაც შესაძლოა დაკავშირებული იყოს დროისა და რესურსების შეზღუდულობასთან. ამასთანავე, კვლევის შედეგები მიუთითებს შიდა ინსტიტუციური შეხვედრებისა და გამოცდილების გაზიარების მნიშვნელობაზე. რესპონდენტთა ნაწილი აღნიშნავს, რომ მსგავსი ფორმატის აქტივობები ხელს უწყობს კოლეგიალურ სწავლას და პრაქტიკული გამოცდილების ურთიერთგაზიარებას, რაც პროფესიული განვითარების არაფორმალურ, მაგრამ ეფექტიან მექანიზმად შეიძლება ჩაითვალოს:

როგორც ვხედავთ, კვლევის შედეგად პროფესიულ განვითარებაში ჩართულობის სიხშირე და აქტივობების მრავალფეროვნება ფიქსირდება. თუმცა უნდა აღინიშნოს, მონაცემები ასევე აჩვენებს საჭიროებას, კიდევ უფრო გაძლიერდეს ისეთი მიმართულებები, როგორიცაა კვლევითი საქმიანობა და საერთაშორისო აკადემიური თანამშრომლობა, რაც შემდგომში დადებითად აისახება როგორც სწავლების ხარისხზე, ისე ინსტიტუციურ განვითარებაზე.

კვლევის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენდა აკადემიური და მოწვეული პერსონალის მიერ პროფესიული განვითარების გავლენის შეფასება საკუთარი სასწავლო პრაქტიკის გაუმჯობესებაზე. კვლევის თანახმად რესპონდენტთა აბსოლუტური უმრავლესობა პროფესიულ განვითარებას აფასებს, როგორც სწავლების პროცესზე დადებითად მოქმედ ფაქტორს. გამოკითხულთა მნიშვნელოვანი ნაწილი აღნიშნავს, რომ პროფესიული განვითარების აქტივობები მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს მათ სასწავლო პრაქტიკას, ხოლო რესპონდენტთა ნაწილმა გავლენა შეაფასა, როგორც ძალიან მაღალი. შედარებით მცირე რაოდენობა მიუთითებს, რომ პროფესიული განვითარება მხოლოდ გარკვეულწილად ახდენს გავლენას, ხოლო უარყოფითი შეფასებები პრაქტიკულად არ ფიქსირდება.

უნდა აღინიშნოს, რომ პროფესიული განვითარების პროცესში მიღებული ცოდნა და უნარები რეალურად აისახება აკადემიური და მოწვეული პერსონალის პედაგოგიურ საქმიანობაზე. ტრენინგებსა და სემინარებში მონაწილეობა ხელს უწყობს სწავლების მეთოდების განახლებას, სასწავლო პროცესის უკეთ სტრუქტურირებას და სტუდენტზე ორიენტირებული მიდგომების გამოყენებას, რაც სწავლების ხარისხის გაუმჯობესების მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს.

კვლევის ფარგლებში ასევე შეფასდა პროფესიული განვითარების გავლენა სტუდენტთა ჩართულობაზე სალექციო პროცესში. რესპონდენტთა უმრავლესობა (61 რესპოდენტი) აღნიშნავს, რომ პროფესიული განვითარების შემდეგ სტუდენტთა ჩართულობა იზრდება ან მნიშვნელოვნად იზრდება. მხოლოდ მცირე (15 რესპოდენტი) ნაწილი მიიჩნევს, რომ ჩართულობა ნაწილობრივ იზრდება, ხოლო უარყოფითი შეფასებები თითქმის არ დაფიქსირებულა. აღნიშნული ტენდენცია ადასტურებს, რომ პროფესიული განვითარების შედეგად განახლებული პედაგოგიური მიდგომები პოზიტიურად მოქმედებს სტუდენტთა მოტივაციასა და აქტიურ მონაწილეობაზე სასწავლო პროცესში.

სტუდენტთა ჩართულობის ზრდა შეიძლება განპირობებული იყოს სწავლების ინტერაქტიული მეთოდების დანერგვით, სწავლების პროცესში ციფრული ინსტრუმენტების გამოყენებითა და სწავლების შინაარსის უკეთ ადაპტაციით სტუდენტთა საჭიროებებზე. ამ კონტექსტში პროფესიული განვითარება წარმოადგენს არა მხოლოდ აკადემიური პერსონალის ინდივიდუალურ პროფესიულ ზრდას, არამედ სწავლების ხარისხის სისტემურ გაუმჯობესებას.

ზოგადი შეფასებების ანალიზი აჩვენებს, რომ რესპონდენტთა თითქმის სრული უმრავლესობა პროფესიული განვითარების გავლენას სწავლების ხარისხზე უნივერსიტეტში აფასებს დადებითად, ხოლო ნეიტრალური ან ნაკლებად დადებითი შეფასებები უმნიშვნელო რაოდენობით ფიქსირდება.

მიუხედავად იმისა, რომ კვლევის შედეგები პროფესიული განვითარების გავლენას სწავლების ხარისხზე უმეტესწილად დადებითად აფასებს, მონაცემთა ანალიზი ცხადყოფს, რომ აკადემიური და მოწვეული პერსონალი პროფესიული განვითარების პროცესში გარკვეულ სირთულეებს და გამოწვევებსაც აწყდება. იმისათვის, რომ ვიზრუნოთ პროფესიული განვითარების სისტემის შემდგომი გაუმჯობესებისათვის საჭიროა სირთულეების გამოვლენაც.

კვლევის შედეგების მიხედვით, ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემად რესპონდენტები ასახელებენ დროის ნაკლებობას (50 რესპოდენტი). მონაწილეთა დიდი ნაწილი მიუთითებს, რომ პროფესიული განვითარების აქტივობებში რეგულარული ჩართულობა სირთულეს წარმოადგენს სასწავლო, კვლევითი და ადმინისტრაციული დატვირთვის ფონზე. აღნიშნული გარემოება აქტუალურია როგორც აკადემიური, ისე მოწვეული პერსონალისთვის.

დავინტერესდით, დროის ფაქტორის გარდა პროფესიული განვითარების კიდევ რა ხელისშემშლელი გარემოება დაფიქსირდა. კვლევის შედეგების მიხედვით მოტივაციის ნაკლებობა (12 რესპოდენტი) და შეზღუდული რესურსები (15 რესპოდენტი) იკვეთება აგრეთვე როგორც პროფესიული განვითარების პროცესის შემაფერხებელი გარემოებები. რესპონდენტთა მცირე ნაწილი მიიჩნევს, რომ პროფესიული განვითარების არსებული ფორმები ყოველთვის არ არის მორგებული მათ რეალურ საჭიროებებს, რაც ამცირებს მონაწილეობის მოტივაციას.

კვლევა აგრეთვე ითვალისწინებდა პროფესიული მხარდაჭერის სამომავლო საჭიროებების გამოკვლევას. გამოიკვეთა მოთხოვნა სტუდენტზე ორიენტირებული სწავლების, სწავლების თანამედროვე მეთოდების და ციფრული კომპეტენციების განვითარების მიმართულებით

მიღებული მონაცემების მიხედვით, აკადემიური და მოწვეული პერსონალის უმრავლესობა აქტიურად არის ჩართული პროფესიული განვითარების სხვადასხვა ფორმაში და აღნიშნავს, რომ მსგავსი აქტივობები მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს მათ სასწავლო პრაქტიკას. განსაკუთრებით დადებითად ფასდება პროფესიული

განვითარების გავლენა სწავლების მეთოდების განახლებაზე, სასწავლო პროცესის ორგანიზებასა და სტუდენტზე ორიენტირებული მიდგომების გამოყენებაზე. კვლევის შედეგები ასევე მიუთითებს, რომ პროფესიული განვითარების შემდეგ იზრდება სტუდენტთა ჩართულობა სალექციო პროცესში, რაც სწავლების ხარისხის გაუმჯობესების მნიშვნელოვან ინდიკატორად შეიძლება ჩაითვალოს.

დასკვნა

აღნიშნული შედეგების საფუძველზე, დასკვნის სახით შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ აკადემიური და მოწვეული პერსონალის უწყვეტი პროფესიული განვითარება წარმოადგენს სწავლების ხარისხის გაუმჯობესების ეფექტიან მექანიზმს, თუმცა მისი სრული პოტენციალის რეალიზებისთვის აუცილებელია ინსტიტუციური მხარდაჭერის კიდევ უფრო გაძლიერება და არსებული სირთულეების გათვალისწინება. კვლევა ცხადყოფს, რომ პროფესიული განვითარების პროცესს, მიუხედავად მისი პოზიტიური გავლენისა სწავლების ხარისხზე, თან ახლავს კონკრეტული სირთულეები, რომელთა გათვალისწინება აუცილებელია პროფესიული განვითარების სისტემის შემდგომი გაუმჯობესებისათვის. აღნიშნული პროცესის ეფექტიანობას მნიშვნელოვნად ზრდის პროფესიული განვითარების თანმიმდევრული პოლიტიკა, რომელიც სისტემურია და ორიენტირებული როგორც ინდივიდუალურ, ისე ინსტიტუციურ განვითარებაზე.

სამომავლოდ, მიზანშეწონილია პროფესიული განვითარების პროცესის კიდევ უფრო გაღრმავება და კვლევითი მიდგომების გაფართოება. კერძოდ, რეკომენდებულია პროფესიული განვითარების ეფექტიანობის შეფასება არა მხოლოდ აკადემიური პერსონალის შეფასებების საფუძველზე, არამედ სტუდენტთა სასწავლო შედეგებისა და აკადემიური მოსწრების ინდიკატორების გათვალისწინებით. ამასთანავე, სასურველია პროფესიული განვითარების სხვადასხვა ფორმის შედარებითი ანალიზი, რაც შესაძლებელს გახდის დადგინდეს, თუ რომელი აქტივობები ახდენს ყველაზე ძლიერ გავლენას სწავლების ხარისხზე.

შემდგომი კვლევები ასევე შეიძლება ფოკუსირდეს აკადემიური და მოწვეული პერსონალის პროფესიული განვითარების საჭიროებების განსხვავებებზე, რაც ხელს შეუწყობს უფრო ინდივიდუალური და მიზნობრივი პროფესიული განვითარების პროგრამების შემუშავებას. აღნიშნული მიმართულებით განხორციელებული კვლევები მნიშვნელოვნად გააძლიერებს უნივერსიტეტის ხარისხის უზრუნველყოფის მექანიზმებს.

ლიტერატურა:

1. **Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2017).**
Research Methods in Education. London: Routledge.
2. **Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., Gardner, M. (2017).**
Effective Teacher Professional Development. Palo Alto: Learning Policy Institute.
3. **Guskey, T. R. (2002).**
Professional development and teacher change. „Teachers and Teaching: Theory and Practice“, 8(3): 381–391.
4. **Knowles, M. S. (1984).**
The Adult Learner: A Neglected Species. Houston: Gulf Publishing.
5. **OECD. (2019).**
Innovating Education and Educating for Innovation. Paris: OECD Publishing.
6. **UNESCO. (2021).**
Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris: UNESCO.

The Role of Continuous Professional Development of Academic Staff in Improving Teaching Quality: The Case of Telavi State University

Tatulishvili Salome

LEPL Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The purpose of the present study is to assess the impact of professional development of academic and invited staff on teaching quality in the context of higher education. The research was conducted based on the case of Iakob Gogebashvili Telavi State University and is grounded in a quantitative research approach. Primary data were collected using a pre-designed, structured questionnaire administered through the university's electronic platform (ea.tesau.edu.ge).

The sample consisted of 81 respondents, including both academic and invited staff members. At the time of the study, the university employed 145 staff members; therefore, the sampling procedure covered a significant proportion of the total population, which ensured the reliability of the obtained results and allowed for their generalization at the institutional level. Data analysis was carried out using the frequency analysis method.

The findings of the study indicate that the majority of academic and invited staff are actively involved in various professional development activities and perceive professional development as a significant factor in improving teaching quality. In particular, the positive impact of professional development on teaching practices and increased student engagement was highly emphasized. At the same time, the study identified several challenges in the professional development process, with lack of time, decreased motivation, and limited resources being the most frequently reported barriers.

Based on the results of the study, it can be concluded that professional development represents an effective mechanism for enhancing teaching quality; however, to fully realize its potential, further strengthening of institutional support is required.

THE MAIN SOCIAL FACTORS INFLUENCING DEVIANT BEHAVIOR

Rakhimova Nigora Shukhrat qizi

Shahrisabz State Pedagogical Institute, Uzbekistan

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.32>

Abstract: This study examines the principal social factors contributing to the emergence and development of deviant behavior within society. It highlights how family environment, peer influence, educational context, media exposure, and socio-economic conditions shape the behavioral patterns of individuals, particularly adolescents. The analysis emphasizes that weak parental control, dysfunctional family structures, and lack of emotional support significantly increase the likelihood of deviance. Likewise, peer pressure and association with delinquent groups serve as strong predictors of risky and antisocial behaviors. The study also explores how school climate, teacher-student relationships, and institutional discipline affect students' social adaptation. Additionally, the impact of mass media, digital networks, and community conditions—such as unemployment, inequality, and social disorganization—is analyzed. The research underscores that preventing deviant behavior requires a comprehensive social approach integrating family support, educational reforms, community engagement, and youth-centered policies.

Keywords: *deviant behavior; social factors; family influence; peer pressure; socio-economic conditions; school environment; media impact; socialization; youth behavior; prevention strategies*

INTRODUCTION

Deviant behavior is behavior that violates social norms or rules. Modern sociologists agree that deviance cannot be explained solely by psychological or biological markers; instead, social structures and environments play a central role.

Definitions and Theoretical Frameworks Deviant behavior refers to actions that violate formal rules (laws) or informal norms. Theoretical frameworks emphasize structural inequality, weak social ties, cultural conflicts, and social tensions as factors that contribute to deviant behavior.

The main social factors that influence deviant behavior are:

1. Family dynamics and upbringing

A dysfunctional family environment—lack of parental control, inconsistent discipline, and conflict in the home—is strongly associated with deviance. Scholars argue that weak family ties reduce the internalization of social norms.

2. Socioeconomic status and poverty

Poverty, inequality, and lack of opportunities exacerbate hopelessness and weaken social integration. Research shows that structural factors such as inequality and regional development are often more strongly associated with youth deviance than income.

3. Peer influence and subcultures

Peer groups play a crucial role, especially among adolescents. If a peer group normalizes deviance, members are more likely to imitate such behavior. Social learning theory supports this dynamic.

4. Weak social control and institutional breakdown

Deviant behavior is widespread when legal, educational, and community institutions fail to effectively

regulate behavior. Weak social control is often cited as a major cause in criminological research.

5. Cultural norms, media influence, and social change

Rapid social change, globalization, and the influence of the media can weaken moral clarity. The media often glorify deviant behavior, drawing lines between acceptable and unacceptable behavior[1].

Impact and prevention Preventive strategies should strengthen families, reduce inequality, create positive peer environments, strengthen institutions, and encourage healthy media use. Effective prevention requires interdisciplinary, systemic approaches. Peer groups, micro-social environments, and behavioral pressures.

Peer groups constitute one of the most influential socialization environments for adolescents, often shaping attitudes, decisions, and behavioral tendencies more than the family or school. During adolescence, the desire for acceptance, belonging, and social recognition increases, making young people particularly sensitive to the expectations of their peers. Scholars consistently emphasize that micro-social context—such as informal street groups, neighborhood subcultures, and close friendship circles—plays a crucial role in determining whether young people adopt typical or deviant behavioral patterns.[2]

Researchers have widely recognized that peer pressure is one of the strongest predictors of delinquent or risky behavior. A study of 399 adolescents aged 15–18 found a significant positive correlation between peer conformity and delinquent behavior, indicating that the more adolescents tried to conform to their peers, the more likely they were to break the rules [3]. Similarly, a survey focusing on school dropout behavior found that approximately 63.75 percent of youth who dropped out of school early cited peer pressure as a determining factor.

Another investigation into street-related groups found that over 66% of participants belonged to informal or gang-like groups, with more than half joining due to the influence of friends.

The mechanisms behind this effect can be explained by social learning theory and differential association theory. According to these frameworks, youth learn behavior—social or deviant—through observation and interaction with significant peers. When adolescents spend a lot of time with friends who engage in risky behaviors such as vandalism, violence, drug use, or truancy, they come to accept these behaviors as acceptable or even desirable. Peer-based reinforcement, such as approval, praise, or improved group status, further reinforces deviant tendencies[4].

Street gangs and other informal youth structures also offer adolescents a sense of belonging and identity that they may not find in formal institutions. In neighborhoods where community structures are weak or where adult supervision is limited, informal peer groups often function as alternative systems of support and recognition. These groups can provide protection, shared norms, and emotional solidarity, but they often normalize antisocial behavior. Longitudinal research has confirmed that having delinquent peers is one of the most direct and powerful predictors of later delinquency, even when controlling for family and school variables.

Micro-social environments, such as neighborhoods, local peer networks, and spatial settings (streets, blocks, recreational areas) can either amplify or attenuate peer influence. A study of nearly 500 adolescents found that social disorder, low parental supervision, and neighborhood crime significantly increased the likelihood that youth would adopt the behavioral norms of their peers. In disadvantaged cities, peer groups often fill the gaps left by inadequate institutional structures and offer a sense of identity and social capital that formal systems cannot provide. Peer pressure operates not only through direct suggestion but also through subtle social mechanisms. Adolescents may develop the belief that deviating from group norms will result in social exclusion or ridicule. The desire for social status is particularly strong during adolescence, making young people vulnerable to engaging in behavior that enhances their status within the group. This includes fighting, truancy, stealing, or participating in group-based crimes. Research confirms that adolescents often engage in deviant behavior not because of personal inclinations, but rather to maintain group loyalty or to avoid being perceived as weak. Despite these dangers, it is important to note that not all peer groups have negative consequences. Positive peer networks can foster academic engagement, healthy coping strategies, and prosocial behavior. Thus, the microsocial environment itself is not inherently harmful; rather, the nature of peer norms determines whether the influence is constructive or destructive.

Macro-social factors: the impact of economic inequality, urbanization, and popular culture on deviant behavior Economic inequality and unemployment Economic inequality and high unemployment are widely recognized as major macroeconomic factors contributing to deviant behavior. Research shows that

individuals in socioeconomically disadvantaged environments often experience relative deprivation, hopelessness, and limited legal opportunities for upward mobility, which can lead to deviant behavior such as theft, vandalism, or participation in the informal economy[5].

According to the International Labor Organization (ILO), the global youth unemployment rate in 2023 was estimated at 13.1%, with higher concentrations in urban poor areas, increasing vulnerability to criminal involvement. [6]. Longitudinal studies have shown that areas with high economic inequality have significantly higher rates of juvenile delinquency and property crime. [7],

The aim of research

The key social determinants influencing deviant behavior will be examined in this study, and their relative contributions to behavioral aberrations among youngsters and adolescents will be ascertained.

Research Goals

1. To investigate how parenting practices, family dynamics, and emotional support contribute to the emergence of deviant inclinations.
2. To examine how social networks, peer pressure, and peer groups affect risky or antisocial behavior.
3. To evaluate how the educational environment, teacher-student interactions, and school conditions affect young people's socialization.
4. To investigate how digital platforms, online communication, and media exposure influence attitudes and behavioral norms.
5. To assess how deviant conduct is impacted by more general socioeconomic variables including unemployment, inequality, and disorganized communities.
6. To make evidence-based suggestions for enhancing preventative tactics in community, school, and family settings.

Methods of Research

A variety of theoretical and empirical techniques are used in the study, such as a review of the literature, content analysis, comparative analysis, sociological surveys, and statistical evaluation. While quantitative techniques assisted in determining the degree of link between social conditions and deviant conduct, qualitative data were utilized to find patterns and social meanings.

Research Results

According to the study, emotional neglect, poor parental participation, and dysfunctional family dynamics greatly raise the risk of misbehavior in young people. One of the best indicators of risky conduct was found to be peer influence, particularly membership in criminal organizations. Another significant factor is the school atmosphere, which is marked by poor academic engagement, lax discipline, and unfavorable interactions between teachers and students. Teenagers' aggressive and antisocial behavior is normalized in part by media and internet platforms. The probability of deviance is further increased by neighborhood disturbance, restricted opportunity, and socioeconomic instability.

Use of the Findings in Practice

The results of the study can be used in community-based preventative campaigns, school counseling programs, family support services, youth rehabilitation programs, and educational policy. The findings provide useful information for creating all-encompassing, multi-level intervention techniques meant to lessen aberrant behavior and promote healthy youth development.

In summary, the peer group and micro-social environment exert strong pressure on adolescent behavior through mechanisms of conformity, social learning, and identity formation. Empirical research suggests that contact with deviant peers, participation in street or informal groups, and exposure to poorly regulated neighborhoods significantly increase the likelihood of delinquent behavior. Therefore, prevention strategies should focus on strengthening positive peer networks, increasing community engagement, supporting youth organizations, and improving neighborhood safety. Creating an environment in which adolescents can satisfy their needs for recognition and belonging is essential to reducing vulnerability to deviant peer influence.

References:

1. Climent-Galarza, S., Alcaide, M., Garcia, O.F., & Garcia, F. (2022). Parental Socialization, Delinquency During Adolescence And Adjustment In Adolescents And Adult Children. *Behavioral Sciences (Basel)*, 12(11), 448. <https://doi.org/10.3390/Bs12110448>
2. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi (Undp) (2020). Inson Taraqqiyoti Hisoboti.
3. Irjaes (2020). Tengdoshlarning Muvofiqligi Va O'smirlar O'rtasidagi Huquqbuzarlik.

4. Oecd (2022). Jinoyat, Xavfsizlik Va Shaharlardagi Nomutanosiblik.
5. Shaw, C. & Mckay, H. (1942). Voyaga Etmaganlar O'rtasidagi Huquqbuzarlik Va Shaharlar. Chikago Universiteti Matbuoti.
6. The Role Of The Family In Preventing Deviant Adolescent Behaviour. (2022). European Proceedings.
7. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (Xmt) (2023). Yoshlar Uchun Global Bandlik Tendentsiyalari.

აბსტრაქტი

სტატიაში განიხილება სოციალური ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ დევiantური ქცევის ფორმირებასა და გამოვლინებაზე. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ოჯახურ გარემოს, თანატოლების ზეგავლენას, საგანმანათლებლო დაწესებულების პირობებს, მედიის გავლენას და სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობებს. ნაჩვენებია, რომ არასაკმარისი მშობლური კონტროლი, დისფუნქციური ოჯახური ატმოსფერო და ემოციური მხარდაჭერის ნაკლებობა მნიშვნელოვნად ზრდის დევiantური ქცევის განვითარების ალბათობას. ერთ-ერთ ძლიერ წინაპირობად აღინიშნება თანატოლთა ზეწოლა და დელინქენტურ ჯგუფებთან კავშირი. ანალიზი ხაზს უსვამს სკოლაში არსებულ კლიმატს, პედაგოგთან ურთიერთობის ხარისხს და დისციპლინის დონეს ახალგაზრდების სოციალური ადაპტაციის პროცესში. ასევე განიხილება მედიის, ციფრული ქსელების, უმუშევრობის, სოციალური უთანასწორობისა და საზოგადოებრივი დეზორგანიზაციის გავლენა ახალგაზრდების ქცევაზე. კვლევა ასკვნის, რომ დევiantური ქცევის პრევენცია მოითხოვს კომპლექსურ სოციალურ მიდგომას, რომელიც აერთიანებს ოჯახის მხარდაჭერას, საგანმანათლებლო გარემოს გაუმჯობესებას, თემის განვითარებას და ახალგაზრდულ პროგრამებს.

საკვანძო სიტყვები: დევiantური ქცევა; სოციალური ფაქტორები; ოჯახის გავლენა; თანატოლების ზეწოლა; სოციალურ-ეკონომიკური პირობები; სასკოლო გარემო; მედიის გავლენა; სოციალიზაცია; ახალგაზრდობა; პრევენცია.

Аннотация: В данной работе рассматриваются основные социальные факторы, влияющие на формирование и проявление девиантного поведения. Особое внимание уделяется роли семейной среды, влиянию сверстников, образовательного учреждения, средств массовой информации и социально-экономических условий. Показано, что недостаток родительского контроля, дисфункциональная семейная атмосфера и дефицит эмоциональной поддержки существенно повышают вероятность отклоняющегося поведения. Существенным фактором также является давление группы сверстников и взаимодействие с делинквентными компаниями. Анализ подчеркивает влияние школьного климата, качества педагогического взаимодействия и уровня дисциплины на социальную адаптацию учащихся. Кроме того, исследуется воздействие медиа-контента, цифровых сетей, а также условий сообщества — таких как безработица, социальное неравенство и дезорганизация — на поведение молодежи. Сделан вывод о том, что профилактика девиантного поведения требует комплексного социального подхода, включающего поддержку семьи, реформирование образовательной среды, развитие местного сообщества и реализацию молодежных программ.

Ключевые слова: девиантное поведение; социальные факторы; семейное влияние; группа сверстников; социально-экономические условия; школьная среда; влияние медиа; социализация; молодежь; профилактика.

THE ROLE OF NATIONAL EDUCATION IN UZBEK ETHNOPEDAGOGY

Sokhibov Akram Rustamovich

Shahrisabz State Pedagogical Instituti, Uzbekistan

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2839-471X>

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.33>

Abstract: *It is vital for personal identity, moral values, and social cohesion. The introduction provides background about the context of Uzbek national education, noting the historical and cultural background of national education at home and its importance to Uzbek social and family values/community traditions. To discover how national values and spiritual heritage are intertwined in education practices to encourage patriotism, ancestor respect, and youth national pride. The research is methodologically based on a comparative study method, ethnographic observations, and qualitative interviews to explore how national values are transmitted through families, educational institutions, and community life rituals. According to the findings, education as a national phenomenon in Uzbekistan is intimately associated with moral evolution as well as the conservation of cultural knowledge and achievement in practical and spiritual fields. This is done as follows: it combines traditional and modern teaching strategies. In the end, the implementation of national values in education curricula develops ethical dispositions among students, fosters national identity, and improves students' resistance to social forces. Such conclusions should be instructive for educators, policymakers, and curriculum designers seeking to maintain national identity and cultural continuity in the face of globalization. National education, enshrined in Uzbek ethnopedagogy, forms the basis through which a normative ethical, ethically conscious and socially responsible generation is made and nurtured and pushes for the extension of innovative, culturally sensitive pedagogies.*

Keywords: *Uzbek ethnopedagogy, national education, moral upbringing, cultural heritage, national identity, educational methods, youth development*

Introduction. National education stands as a cornerstone of Uzbek ethnopedagogy, functioning as a vital conduit for the transmission of cultural heritage, moral values, and social identity to new generations. In the face of globalization and rapid societal transformation, the integration of national traditions with modern pedagogical approaches is increasingly recognized as essential for nurturing patriotism, professional-spiritual sophistication, and resilience among youth (Rahimjon, 2025; Tairova, 2025; Rahmanova et al., 2025).

The preservation and harmonious development of national values are not only cultural imperatives but also strategic responses to the challenges posed by global interconnectedness and shifting social norms. Research highlights that the main goal of national education is to foster the inner world of individuals, enhance their social engagement, and ensure the continuity of cultural heritage through both family and community-based practices (Rahimjon, 2025; Tairova, 2025). This process is particularly significant in multicultural societies, where the risk of losing ethnic identity is heightened by external influences (Tairova, 2025; Rahmanova et al., 2025).

Recent studies emphasize the importance of combining interactive educational methods,

innovative technologies, and project-based learning with traditional elements such as folk proverbs, ceremonies, and oral traditions (Rahimjon, 2025; Ismagilova et al., 2020; Tairova, 2025). This synergy not only enriches the educational experience but also strengthens students' sense of national identity and social responsibility (Rahimjon, 2025; Tairova, 2025; Rahmanova et al., 2025). Teachers play a pivotal role in this integration, requiring ongoing professional development to effectively blend national and global educational trends (Ismagilova et al., 2020; Oktam et al., 2025).

Embedding national education within the curriculum and teacher training programs is seen as a key strategy for sustaining cultural continuity and fostering a generation equipped to navigate both local and global contexts (Rahimjon, 2025; Ismagilova et al., 2020; Tairova, 2025). The ongoing evolution of educational policy in Uzbekistan reflects a commitment to balancing tradition with innovation, ensuring that national education remains relevant and impactful.

Methods. A qualitative research design was adopted, combining comparative analysis, ethnographic observation, and semi-structured interviews with educators, students, and community leaders. The study focused on the integration of national values in educational settings, including the use of Uzbek folk proverbs, traditional ceremonies, and family-based upbringing (Rahimjon, 2025; Badriddinova, 2025). Data were collected from primary, secondary, and higher education institutions to provide a comprehensive view of national education practices. Thematic analysis was used to identify key patterns and outcomes related to the transmission of national values (Rahimjon, 2025; Ismagilova et al., 2020; Badriddinova, 2025).

Results. The findings reveal that national education in Uzbekistan is deeply rooted in family traditions, community rituals, and formal curricula. The use of folk proverbs, labor education based on national customs, and the celebration of cultural heritage all significantly contribute to the moral and spiritual development of students (Rahimjon, 2025; Badriddinova, 2025; Kholikov, 2019). Educators reported that integrating national values with modern teaching methods—such as interactive and project-based learning—enriches students' ethical perspectives, strengthens their national identity, and improves their resilience against negative social influences (Rahimjon, 2025; Ismagilova et al., 2020; Badriddinova, 2025). Additionally, the importance of professional development for teachers in effectively combining traditional and contemporary pedagogical strategies was emphasized (Rahimjon, 2025; Ismagilova et al., 2020). Furthermore, the involvement of families and communities was identified as crucial for the successful transmission of national values (Tairova, 2025; Bozhonov & Abdullaeva, 2021).

One of the fundamental bases of national upbringing is family and community roots. Values, customs, and rituals formed within the family and community serve as the foundation for educating the younger generation. Through this process, children develop a national identity, respect for ancestral heritage, and strong social bonds (Tairova, 2025; Bozhonov & Abdullaeva, 2021; Kholikov, 2019).

Another key aspect of national upbringing is the formation of moral and spiritual values. Qualities such as patriotism, respect, ethical maturity, and humanity are prioritized in this process. Developing these values in students lays the groundwork for them to become responsible and beneficial members of society (Rahimjon, 2025; Tairova, 2025; Kholikov, 2019).

Pedagogical integration is accomplished by harmonizing folk oral traditions, proverbs, ceremonies, and modern teaching methods. This approach makes the learning process more meaningful and effective for students (Rahimjon, 2025; Badriddinova, 2025; Ismagilova et al., 2020).

As a result, national education enhances students' sense of identity, social resilience, and professional-spiritual maturity. This helps young people find their place in modern society and resist negative influences (Rahimjon, 2025; Tairova, 2025; Ismagilova et al., 2020).

Furthermore, national education plays a vital role in educational policy and practice. It is necessary to consider national values when developing curricula and training teachers (Rahimjon, 2025; Ismagilova et al., 2020).

Discussion. The study highlights that national education is not only a mechanism for preserving cultural heritage and fostering social cohesion, but also a dynamic process that shapes

the worldview and competencies of youth in Uzbekistan. The integration of national and modern values within the educational system is shown to support the development of professional-spiritual individuals, equipping them to address contemporary challenges such as globalization, cultural erosion, and identity negotiation (Kizi, 2025; Abdulboqiyevich, 2025; Rahmanova et al., 2025; Arsenijević & Perić, 2025).

Research demonstrates that embedding national values in curricula strengthens students' sense of identity, belonging, and civic responsibility, which are essential for social stability and cohesion (Kizi, 2025; Abdulboqiyevich, 2025; Arsenijević & Perić, 2025). For example, studies on Uzbek students abroad reveal that, despite exposure to global perspectives, strong national identity and patriotism can be maintained when educational institutions actively foster cultural pride and responsibility (Rahmanova et al., 2025). This dual focus—on both national heritage and global competencies—enables youth to contribute meaningfully to their home country while navigating international environments (Rahmanova et al., 2025; Jalilov et al., 2025).

The findings underscore the need for curriculum developers and policymakers to prioritize the inclusion of national values and cultural content in educational programs at all levels (Kizi, 2025; Abdulboqiyevich, 2025; Kuhi, 2025). Effective implementation requires investment in teacher training, as educators play a pivotal role in modeling and transmitting these values (Kuhi, 2025; Kabekeyeva et al., 2025). Additionally, integrating ethical, cultural, and legal dimensions into curricula has been shown to enhance critical thinking, adaptability, and civic engagement among students, further supporting the goals of national education (Jalilov et al., 2025).

Despite these advances, several challenges persist. There is a pressing need for updated educational resources, continuous professional development for teachers, and innovative approaches to adapt traditional content to modern contexts (Kuhi, 2025; Kabekeyeva et al., 2025; Arsenijević & Perić, 2025). The rapid pace of globalization, digitalization, and shifting social norms can complicate efforts to maintain cultural continuity, making it essential to design flexible and contextually relevant educational strategies (Arsenijević & Perić, 2025; Asliddin, 2025). Furthermore, ensuring inclusivity and addressing the needs of diverse student populations remain important considerations for sustaining social cohesion (Ozawa et al., 2024; Adhikari, 2025).

Comparative studies from other countries reinforce the importance of integrating cultural heritage and national identity themes into formal education, not only to preserve tradition but also to promote critical thinking, tolerance, and global respect (Arsenijević & Perić, 2025; Achille & Fiorillo, 2022; Yan & Li, 2023). These insights suggest that Uzbekistan's efforts to harmonize national and modern values in education are aligned with international best practices and can serve as a model for other multicultural societies.

Conclusion. National education, as practiced within Uzbek ethnopedagogy, is fundamental for cultivating individuals who are morally stable, culturally rooted, and socially responsible. The integration of traditional values with modern pedagogical approaches not only enriches the educational process but also ensures the continuity and resilience of national identity in a rapidly changing world (Kuanishbaevna, 2025; Rahimjon, 2025; Tairova, 2025; Badriddinova, 2025; Kholikov, 2019). By embedding national values—such as respect for elders, family cohesion, and cultural heritage—into curricula, students develop a strong sense of belonging, ethical responsibility, and civic engagement, which are essential for social cohesion and national development (Kuanishbaevna, 2025; Rahimjon, 2025; Tairova, 2025; Kholikov, 2019; Anvarovich, 2023).

The research demonstrates that innovative teaching methods, including interactive and project-based learning, can effectively transmit national values while fostering critical thinking and global competencies (Kuanishbaevna, 2025; Rahimjon, 2025; Tairova, 2025). The use of folk traditions, proverbs, and oral art in education further deepens students' understanding of their heritage and moral principles (Badriddinova, 2025; Kholikov, 2019). Teacher training and professional development are crucial for equipping educators with the skills to harmonize traditional and contemporary methods, ensuring that national education remains relevant and impactful (Rahimjon, 2025; Ismagilova et al., 2020).

However, challenges persist, such as the need for updated educational resources, improved

teacher qualifications, and the adaptation of traditional content to modern contexts (Ismagilova et al., 2020; Badriddinova, 2025). Addressing these issues requires ongoing research and innovation in culturally sensitive teaching strategies, as well as policy support for curriculum development and educator training (Kuanishbaevna, 2025; Rahimjon, 2025; Ismagilova et al., 2020).

In conclusion, sustaining and strengthening national education through a balanced integration of heritage and innovation is vital for preparing Uzbek youth to thrive as both custodians of their culture and active participants in the global community (Kuanishbaevna, 2025; Rahimjon, 2025; Tairova, 2025; Kholikov, 2019; Ismagilova et al., 2020; Anvarovich, 2023).

Key elements of effective national education in Uzbekistan

Element	Impact on students	Citations
Integration of national and modern values	Fosters identity, resilience, and global competence	(Kuanishbaevna, 2025; Rahimjon, 2025; Tairova, 2025; Kholikov, 2019; Anvarovich, 2023)
Use of folk traditions and oral art	Deepens cultural understanding and moral development	(Badriddinova, 2025; Kholikov, 2019)
Teacher training and innovation	Ensures effective, relevant pedagogy	(Rahimjon, 2025; Ismagilova et al., 2020)
Updated resources and curricula	Supports adaptation to contemporary challenges	(Ismagilova et al., 2020; Badriddinova, 2025)

References:

1. **Achille C. & Fiorillo F.** (2022). Teaching and learning of cultural heritage: Engaging education, professional training, and experimental activities. *Heritage*. <https://doi.org/10.3390/heritage5030134>
2. **Adhikari N.** (2025). New road map for curriculum and pedagogy with the value of inclusiveness: An insight from National Education Policy 2020. *EPRA International Journal of Environmental Economics, Commerce and Educational Management*. <https://doi.org/10.36713/epra19747>
3. **Abdulboqiyevich X.** (2025). In the New Uzbekistan: The theoretical foundations of developing youths' worldview based on national and universal values. *European International Journal of Pedagogics*. <https://doi.org/10.55640/eijp-05-05-34>
4. **Arsenijević J. & Perić N.** (2025). Heritage and future: Cultural and national identity management in the light of educational practices. *Baština*. <https://doi.org/10.5937/bastina35-54256>
5. **Asliddin I.** (2025). Strengthening the foundations of national education in the context of modern education. *European International Journal of Pedagogics*. <https://doi.org/10.55640/eijp-05-03-48>
6. **Badriddinova D.** (2025). The use of didactic possibilities of Uzbek folk proverbs in the formation of national traditions in readers. *International Journal of Literature and Languages*. <https://doi.org/10.37547/ijll/volume05issue03-05>
7. **Bozhonov Z. & Abdullaeva Z.** (2021). The experience of educating students by curators on the basis of ethnopedagogy. *Bulletin of Science and Practice*. <https://doi.org/10.33619/2414-2948/68/42>
8. **Ismagilova F., Maltsev A. & Sattarov E.** (2020). The Uzbek national tradition in the pedagogical practices of adult educators. *Culture and Society Papers*, 4, 172–189. <https://doi.org/10.15826/csp.2020.4.2.096>
9. **Jalilov F., Safarova R., Akramov A., Musayev E., Rakhimova U., Shukrullayev S. & Mirzaxmetova X.** (2025). Integrating ethical, cultural, and legal dimensions into higher education: Advancing 21st-century competencies in Central Asia. *Qubahan Academic Journal*. <https://doi.org/10.48161/qaj.v5n2a1723>
10. **Kabekeyeva K., Mukhamedaly S. & Kenzhebayeva K.** (2025). Preparation of future educational psychologists to work with youth based on national values. *Iasayı ıniversitetiniń habarshysy*. <https://doi.org/10.47526/2025-2/2664-0686.219>
11. **Kholikov Y.** (2019). Moral aspects of national ethnic in bringing up young generation with generosity. *Theoretical & Applied Science*. <https://doi.org/10.15863/tas.2019.07.75.5>
12. **Kizi S.** (2025). Methodological opportunities for developing competencies in understanding national identity in the educational environment of New Uzbekistan. *International Journal of Pedagogics*. <https://doi.org/10.37547/ijp/volume05issue04-29>
13. **Kuhi R.** (2025). Use of national and spiritual values in the organization of education in higher educational institutions. *Scientific Works*. [https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(1\).59-62](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(1).59-62)
14. **Oktam M., Rustam N., Bakhtiyo T. & Husniddin I.** (2025). Enhancing professional-pedagogical readiness of higher education students: Mechanisms for effective teacher preparation. *Indonesian Journal of Multidisciplinary Research*. <https://doi.org/10.17509/ijomr.v5i1.82708>

15. **Ozawa V., Durrani N. & Thibault H.** (2024). The political economy of education in Central Asia: Exploring the fault lines of social cohesion. Globalisation, Societies and Education. <https://doi.org/10.1080/14767724.2024.2330361>
16. **Rahimjon K.** (2025). Methods of improving the harmony of national and modern values in the upbringing of a person with professional-spiritual sophistication. International Journal of Pedagogics. <https://doi.org/10.37547/ijp/volume05issue05-78>
17. **Rahmanova G., Davlatova K., Egamberdiyeva N., Khusanova K., Abduvaliyev M. & Maksudova H.** (2025). Patriotism and national identity in Uzbek female students abroad. Edelweiss Applied Science and Technology. <https://doi.org/10.55214/25768484.v9i1.4238>
18. **Tairova K.** (2025). Integration of cultural traditions into the educational environment as a factor in the formation of value orientations. Vestnik Bishkek State University named after K. Karasaev. <https://doi.org/10.35254/bsu/2025.72.27>
19. **Yan W. & Li K.** (2023). Sustainable cultural innovation practice: Heritage education in universities and creative inheritance of intangible cultural heritage craft. Sustainability. <https://doi.org/10.3390/su15021194>

სოხიბოვ აკრამ

შაჰრისაბზის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი, უზბეკეთი

ეროვნული განათლების როლი უზბეკურ ეთნოპედაგოგიაში

აბსტრაქტი: პირად იდენტურობის, მორალური ღირებულებებისა და სოციალური კოხეზიისთვის მნიშვნელოვანი ფაქტორია. შესავალი მოგვითხრობს აზერბაიჯანული ეროვნული განათლების კონტექსტსა და ეროვნულ განათლებაზე ოჯახში ისტორიულ და კულტურულ ფონს, აგრეთვე მისი მნიშვნელობას უზბეკი საზოგადოების და ოჯახის ღირებულებების/წვეულებებისათვის. კვლევის მიზანია აღმოჩენა, როგორ იკვეთება ეროვნული ფასეულობები და სულიერი მემკვიდრეობა განათლების პრაქტიკაში, რათა პროტეროტიზმი, წინაპართა პატივისცემა და ახალგაზრდობის ეროვნული თავმოყვარეობა წახალისდეს. მეთოდურად უმყარება შედარებით კვლევასა, ეთნოგრაფიულ ანთვალზე და ხარისხობრივ ინტერვიუებზე, რათა გადაითვალოს ეროვნული ფასეულობების გადაცემა ოჯახებში, საგანმანათლებლო დაწესებულებებში და საზოგადოებრივი ცხოვრების რიტუალებში. შედეგების მიხედვით, განათლება როგორც ეროვნული ცნება უზბეკეთში მჭიდროდ კავშირშია მორალურ განვითარებასთან და კულტურული ცოდნისა და მიღწევების დაცვასთან პრაქტიკულ და სულიერ სფეროებში. ეს კეთდება შემდეგნაირად: ტრადიციული და თანამედროვე სასწავლო სტრატეგიების კომბინაციით. დასასრულს, ეროვნული ფასეულობების დანერგვა სასწავლო პროგრამებში აღვივებს ეთიკურ მიდრეკილებებს მოსწავლეებში, ზრდის ეროვნულ იდენტობას და ამადლებს მოსწავლეების ას სოციალური ზეწოლის მიმართ. მსგავსი დასკვნები მნიშვნელოვანია სასწავლო, პოლიტიკის შემქმნელთათვის და სასწავლო პროგრამების დიზაინერებისათვის, რომლებიც მიზნად უჭერენ ეროვნულ იდენტობას და კულტურულ უსაზღვრობის შენარჩუნებას გლობალიზაციის პირობებში. ეროვნული განათლება, როგორც უზბეკული ეთნოპედაგოგიის საფუძველი, ქმნის ნორმატიულ ეთიკურ, ეთიკურად შეგნებულ და საზოგადოებრივად პასუხისმგებელ თაობას და აღზრდის მას, წერების გავრცელებისკენ ინოვაციური, კულტურულად მგრძნობიარე პედაგოგიკების.

საკვანძო სიტყვები: უზბეკური ეთნოპედაგოგია, ეროვნული განათლება, მორალური აღზრდა, კულტურული მემკვიდრეობა, ეროვნული იდენტობა, სასწავლო მეთოდები, ახალგაზრდობის განვითარება

Аннотация: Это имеет жизненно важное значение для личной идентичности, моральных ценностей и социальной сплочённости. Введение предоставляет фон для контекста узбекского национального образования, отмечая историко-культурный аспект национального образования в семье и его важность для узбекских социальных и семейных ценностей/традиций сообщества. Цель исследования — выяснить, как национальные ценности и духовное наследие переплетаются в образовательных практиках, чтобы поощрять патриотизм, уважение к предкам и национальную гордость молодежи. Методологически исследование основано на сравнительном методе, этнографических наблюдениях и качественных интервью для изучения передачи национальных ценностей через семьи, образовательные учреждения и общественные ритуалы. Согласно результатам, образование как национальное явление в Узбекистане тесно связано с моральным развитием, а также сохранением культурных знаний и достижений в практической и духовной сферах. Это достигается путем сочетания традиционных и современных педагогических стратегий. В итоге, внедрение национальных ценностей в учебные программы формирует этические установки у учащихся, способствует национальной идентичности и повышает устойчивость студентов к социальным воздействиям. Такие выводы могут быть полезны для педагогов, политиков и разработчиков учебных программ, стремящихся сохранить национальную идентичность и культурную преемственность в условиях глобализации. Национальное образование, закрепленное в узбекской этнопедагогике, служит основой для формирования нормативно-этического, этически сознательного и социально ответственного поколения и стимулирует развитие инновационных, культурно чувствительных педагогических подходов.

Ключевые слова: *Uzbek ethnopedagogy, national education, moral upbringing, cultural heritage, national identity, educational methods, youth development*

The Role of Emotional Intelligence in Formation of Professional Competencies in Adults

Tsuladze Ekaterine

Black Sea International University, Tbilisi

Garibashvili Manana

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.34>

Abstract. *In the context of global socio-economic transformations, the rise in stress factors and emotional strain amidst continual changes in the professional sphere make the quest for resources to enhance an individual's professional well-being particularly pertinent.*

This article explores the role of emotional intelligence (EI) in the formation and development of professional competencies in adults. Emotional intelligence, defined as the ability to recognize, understand, and manage one's own emotions as well as those of others, has become a crucial factor influencing workplace effectiveness and long-term professional growth. The study highlights how EI contributes to improved communication, conflict resolution, leadership, teamwork, and adaptability—competencies essential in modern professional environments. Furthermore, the article examines how EI supports continuous learning, decision-making under pressure, and the cultivation of a positive work climate. The findings suggest that integrating emotional intelligence training into adult education and professional development programs significantly enhances individuals' overall competence and performance. The article concludes that fostering EI should be considered a strategic priority for organizations aiming to build resilient, collaborative, and high-performing professionals.

The purpose of the presented study is to establish the role of emotional intelligence and its components in an individual's professional competences. The study involved 243 individuals aged 18 to 67 years. To assess the parameters of emotional intelligence and professional well-being, the following methods were used: the Trait Emotional Intelligence Questionnaire and the Method of Assessing Professional Well-being, respectively. As a result of correlation and regression analysis, the study revealed the impact of the general Emotional Intelligence indicator on an individual's professional well-being. Specifically, EI significantly contributes to an individual's focus on self-improvement as a professional and satisfaction with current achievements.

Keywords: *emotional intelligence, ability model, professional competences, psychological well-being.*

Introduction

Due to the increasing number of stress factors that have a destabilizing effect on modern individuals, stemming from rapid social changes, economic and political instability, and environmental issues, the psychological well-being of a person is crucial (Boyatzis, 2018). It provides the opportunity for individuals to realize their potential, work productively, and

effectively cope with stress. Aspects related to professional activity and fulfillment at work contribute to the overall sense of well-being, while stress and other difficulties at work have a detrimental effect on a person's well-being (Arslan, 2016).

Currently, the most relevant research focuses on the phenomena that contribute to well-being in the professional sphere, serving as criteria for enhancing an individual's overall psychological well-being. Professional well-being is examined in international literature and is defined using various terms: occupational well-being, job satisfaction, employee well-being, professional competences, etc. (Turner, 2008).

The topic of psychological well-being is being developed by many domestic authors at the intersection of interests of organizational psychology, labor psychology and professional health psychology (Akos, 2017). Despite all the promise of this area and the presence of numerous theoretical approaches, it needs a systematic and holistic analysis within the framework of foreign and domestic psychology (Kant, 2021).

Empirical research on occupational well-being is complicated by a number of problems. On the one hand, the root of the problem is that in many studies, professional competence is not considered as a separate type of well-being that affects general well-being (Aho, 2018). Instead, it is often viewed as a phenomenon of psychological well-being, with its specifics analyzed within the context of professional activity. In most of these studies, measure psychological well-being instead of professional well-being, which leads to a lack of consideration for the conditions, characteristics, and context of professional activity. On the other hand, a challenge arises in measuring professional well-being as a distinct phenomenon that mirrors the aspects of well-being in the workplace (Ortiz, 2015).

A special place in studies of professional well-being and related phenomena is occupied by works examining the influence of emotional intelligence (EI). Here are the results of some studies (Cakan, 2005):

- high EI is positively associated with job satisfaction, productivity levels and engagement;
- the higher the EI of managers, the higher the productivity of their employees and job satisfaction;
- EI is associated with the innovative corporate culture of the organization and with employee productivity;
- teachers with high EI have high levels of well-being and expectations of success;
- teachers revealed a negative relationship between EI and the level of emotional burnout;
- EI is associated with the professional well-being of civil servants.

The presented patterns emphasize the significance of Emotional Intelligence (EI) as a crucial factor in enhancing the efficiency of activities and various aspects of well-being, including professional well-being (Martin, 2020).

However, it should be taken into account that not all models and concepts of emotional intelligence (EI) yield significant and visible results (Curci, 2014). A large number of models have emerged since the introduction of this construct into the field of scientific interest in 1990 (Del Valle, 2010).

The existing models of Emotional Intelligence (EI) have been consolidated based on the method of measurement (Hopkins, 2008):

- In the very first model, known as the "ability model," emotional intelligence (EI) is viewed as the cognitive ability to recognize, use, understand, and manage emotions. Task-based techniques similar to intelligence tests are appropriate for measuring it.
- In mixed models, EI is defined as a set of personal characteristics and is measured using self-report questionnaires.
- Trait models move away from understanding emotional intelligence (EI) as intelligence and interpret it as a broad construct that includes behavioral tendencies, personality traits, empathy, and aspects of social intelligence. Questionnaire methods are used to assess it.

The wide representation of various emotional intelligence (EI) models stimulated the

scientific search for the most effective one. The clear structure of Emotional Intelligence (EI) in the ability model enables the development of effective developmental programs, as confirmed by research (Ashkanasy, 2002). However, when EI is measured using self-report methods within mixed models and trait models, it shows high correlation values with personality traits. This raises doubts about the validity of isolating EI as an independent concept (Fiorilli, 2019).

Based on 300 studies with a total of over 10,000 participants, a team of scientists identified the relationship between Emotional Intelligence (EI) and performance. They confirmed the predictive abilities of the construct, operationalized within the framework of ability models (Wayne, 2023). EI can be used to predict competencies that enable individuals to achieve significant results in their work. At the same time, the vast majority of domestic research in this area is based on trait models and mixed models because the study of Emotional Intelligence (EI) within the framework of the ability model was complicated by the absence, until recently, of appropriate objective methods (Goleman, 2016).

This study aims to explore the role of emotional intelligence (EI) in professional well-being. When operationalizing key concepts, we proceeded from the model of Emotional Intelligence (EI) as an ability proposed. The study relied on the ideas of Ruth, R. D (1983) discussed professional well-being as a multidimensional phenomenon, with a structure comparable to the model of psychological well-being (Edwards III, 2008).

Research methodology and procedure

The purpose of the study was to determine the role of Emotional Intelligence (EI) and its components in an individual's professional well-being (Burke, 2016).

The study involved 243 people with an age range of 18 to 67 years and an average age of 36.1 years. There were 182 women and 61 men included in the study. Data collection was conducted electronically from January to April 2024.

As a tool for assessing emotional intelligence (EI), the Emotional Intelligence Test (TEI) technique was utilized. This technique is based on the model of EI abilities and the psycho-evolutionary theory of emotions. (Brackett, 2012). Its reliability and validity were experimentally confirmed. TEI allows you to obtain a general EI score, scores for the Experienced and Strategic domains, scores for four branches (EI abilities): recognition (identification) of emotions, use of emotions to solve problems, understanding of emotions, management of emotions; scores in 10 sections: Faces, Facilitation, Change, Managing Your Emotions, Images, Empathy, Blending, Influencing the Emotions of Others, Situations, and Dynamics.

To determine the parameters of professional well-being, we utilized the Method of Assessing Professional Well-being (MOAP), which was tested in the research of E.I. Ruth. Using this methodology, you can assess overall professional well-being and indicators on the scales: "Autonomy in professional activities", "Professional self-acceptance" (including the subscales "Satisfaction with the level of competence" and "Satisfaction with professional achievements"), "Professional development" (including "Professional growth" and "Professional goals"), and "Positive relationships in the team." Based on the results of testing for reliability and validity, the MOPB was found suitable for use in scientific research and practical purposes.

Statistical processing of the obtained data was conducted using the statistical software packages JASP Version 0.8.4 and SPSS 20.0.

Results of empirical research.

Checking the normality of the distribution of data obtained using the TEI and MOPB methods revealed that the distribution on all TEI scales, except for the "Dynamics" section, exhibits negative skewness, leading to significant deviations from a normal distribution. A similar image was generated using the data from the MOPB methodology. Deviations from the normal distribution were observed on all scales, except for the general professional well-being indicator, due to negative asymmetry. This check is necessary to select appropriate statistical tools for further analysis.

Correlation analysis was conducted using Spearman's rank correlation coefficient (Spearman's ρ), which was selected based on the characteristics of the data distribution. The results are presented in Table 1.

Table 1: Correlation of Emotional Intelligence Sections and Multidimensional Organizational Citizenship Behavior Scales

	A	SU C	UP D	PR	PC	PO	PB
Section 1 (Persons)	$r = 0.179$, $p = 0.005$	$r = 0.129$, $p = 0.045$	$r = 0.244$, $p < 0.001$	$r = 0.173$, $p = 0.007$	$r = 0.175$, $p = 0.006$	$r = 0.096$, $p = 0.136$	$r = 0.216$, $p = 0.001$
Section 2 (Facilitation)	$r = -0.040$, $p = 0.538$	$r = 0.177$, $p = 0.006$	$r = 0.138$, $p = 0.032$	$r = 0.133$, $p = 0.038$	$r = 0.241$, $p < 0.001$	$r = 0.047$, $p = 0.464$	$r = 0.167$, $p = 0.009$
Section 3 (Changes)	$r = 0.010$, $p = 0.880$	$r = 0.030$, $p = 0.640$	$r = 0.106$, $p = 0.100$	$r = 0.152$, $p = 0.017$	$r = 0.154$, $p = 0.016$	$r = 0.031$, $p = 0.627$	$r = 0.119$, $p = 0.063$
Section 4 (Managing your emotions)	$r = -0.095$, $p = 0.138$	$r = -0.029$, $p = 0.648$	$r = 0.032$, $p = 0.624$	$r = -0.106$, $p = 0.098$	$r = -0.083$, $p = 0.197$	$r = 0.009$, $p = 0.892$	$r = -0.053$, $p = 0.414$
Section 5 (Images)	$r = 0.063$, $p = 0.328$	$r = 0.055$, $p = 0.392$	$r = 0.005$, $p = 0.943$	$r = -0.021$, $p = 0.743$	$r = -0.041$, $p = 0.521$	$r = -0.018$, $p = 0.778$	$r = 0.011$, $p = 0.863$
Section 6 (Empathy)	$r = 0.111$, $p = 0.085$	$r = 0.074$, $p = 0.248$	$r = 0.157$, $p = 0.014$	$r = 0.106$, $p = 0.101$	$r = 0.113$, $p = 0.080$	$r = 0.062$, $p = 0.334$	$r = 0.134$, $p = 0.036$
Section 7 (Mixing)	$r = -0.013$, $p = 0.839$	$r = 0.069$, $p = 0.281$	$r = 0.141$, $p = 0.028$	$r = 0.111$, $p = 0.086$	$r = 0.082$, $p = 0.201$	$r = 0.053$, $p = 0.408$	$r = 0.096$, $p = 0.135$
Section 8 (Influencing the Emotions of Others)	$r = 0.050$, $p = 0.439$	$r = 0.179$, $p = 0.005$	$r = 0.165$, $p = 0.010$	$r = 0.143$, $p = 0.026$	$r = 0.187$, $p = 0.003$	$r = 0.196$, $p = 0.002$	$r = 0.210$, $p = 0.001$
Section 9a (Situations)	$r = 0.065$, $p = 0.317$	$r = 0.118$, $p = 0.067$	$r = 0.156$, $p = 0.015$	$r = 0.112$, $p = 0.083$	$r = 0.126$, $p = 0.051$	$r = 0.031$, $p = 0.629$	$r = 0.162$, $p = 0.012$
Section 9b (Dynamics)	$r = 0.033$, $p = 0.611$	$r = 0.131$, $p = 0.042$	$r = 0.116$, $p = 0.072$	$r = 0.075$, $p = 0.242$	$r = 0.046$, $p = 0.474$	$r = 0.067$, $p = 0.300$	$r = 0.116$, $p = 0.071$
Branch 1 “Recognition (identification) of emotions”	$r = 0.114$, $p = 0.075$	$r = 0.140$, $p = 0.029$	$r = 0.214$, $p = 0.001$	$r = 0.132$, $p = 0.040$	$r = 0.150$, $p = 0.019$	$r = 0.070$, $p = 0.280$	$r = 0.199$, $p = 0.002$
Branch 2 “Using emotions to solve problems”	$r = 0.027$, $p = 0.672$	$r = 0.168$, $p = 0.009$	$r = 0.192$, $p = 0.003$	$r = 0.151$, $p = 0.018$	$r = 0.233$, $p < 0.001$	$r = 0.070$, $p = 0.277$	$r = 0.195$, $p = 0.002$
Branch 3 “Understanding Emotions”	$r = 0.022$, $p = 0.735$	$r = 0.104$, $p = 0.106$	$r = 0.188$, $p = 0.003$	$r = 0.216$, $p = 0.001$	$r = 0.173$, $p = 0.007$	$r = 0.079$, $p = 0.223$	$r = 0.188$, $p = 0.003$
Branch 4 “Managing Emotions”	$r = -0.035$, $p = 0.590$	$r = 0.106$, $p = 0.099$	$r = 0.138$, $p = 0.031$	$r = 0.042$, $p = 0.517$	$r = 0.065$, $p = 0.311$	$r = 0.112$, $p = 0.080$	$r = 0.103$, $p = 0.109$
Experien	$r = 0.096$	$r = 0.210$	$r = 0.256$	$r = 0.173$	$r = 0.259$	$r = 0.085$	$r = 0.258$

ced Domain	$p =$ 0.137	$p =$ <i>0.001</i>	$p <$ <i>0.001</i>	$p =$ <i>0.007</i>	$p <$ <i>0.001</i>	$p =$ 0.188	$p <$ <i>0.001</i>
Strategic Domain	$r = 0.018,$ $p =$ 0.781	$r = 0.133,$ $p =$ <i>0.039</i>	$r = 0.237,$ $p <$ <i>0.001</i>	$r = 0.204,$ $p =$ <i>0.001</i>	$r = 0.177,$ $p =$ <i>0.006</i>	$r = 0.101,$ $p =$ 0.117	$r = 0.212,$ $p =$ <i>0.001</i>
General EI	$r = 0.079,$ $p =$ 0.222	$r = 0.219,$ $p =$ <i>0.001</i>	$r = 0.295,$ $p <$ <i>0.001</i>	$r = 0.224,$ $p <$ <i>0.001</i>	$r = 0.277,$ $p <$ <i>0.001</i>	$r = 0.118,$ $p =$ 0.066	$r = 0.290,$ $p <$ <i>0.001</i>

Note: Spearman's correlation coefficient was used. Correlations significant at the $p < 0.05$ level are indicated in italics. Explanation of the short designations of the scales: A – Autonomy in professional activities, SUC – Satisfaction with the level of competence, UPD – Satisfaction with professional achievements, PR – Professional growth, PC – Professional goals, PO – Positive relationships in the team, PB – Professional well-being (general indicator).

As shown in Table 1, there are numerous significant positive correlations between the results of the two methods. However, all of them are relatively weak, ranging from 0.129 to 0.295 at significance levels of $p < 0.05$ and more stringent. Section 1 “Persons” significantly correlates with all scales, except for the scale “Positive relationships in a team”. Section 2 “Facilitation” correlates with all scales, except for the scales “Positive relationships in a team” and “Autonomy in professional activities”. Section 3 “Changes” correlates only with the “Professional growth” and “Professional goals” scales. Sections 4 “Managing your emotions” and 5 “Images” do not correlate with any of the MOPB scales. Sections 6 “Empathy” and 7 “Blending” correlate only with the “Satisfaction with professional achievements” scale. Section 8 “Influence on the emotions of others” correlates with all scales except “Autonomy in professional activities”. Section 9a “Situations” correlates with the scale “Satisfaction with professional achievements” and a general indicator of psychological well-being. Section 9b “Dynamics” correlates only with the “Satisfaction with the level of competence” scale. Branches 1, “Recognition (identification) of emotions,” and 2, “Use of emotions to solve problems,” significantly positively correlate with all scales, except for “Autonomy in professional activities” and “Positive relationships in a team.” Branch 3, “Understanding emotions,” correlates with all scales except “Autonomy in professional activities,” “Satisfaction with the level of competence,” and “Positive relationships in the team.” Branch 4, “Emotion management,” correlates only with the scale “Satisfaction with professional achievements.” Indicators of both the experienced and strategic domains of emotional intelligence (EI), as well as general EI, significantly correlate with all indicators, except for the scales “Autonomy in professional activity” and “Positive relationships in a team.”

A significant positive relationship was found between general emotional intelligence (EI) and professional well-being.

Based on the results obtained, it can be assumed that Emotional Intelligence (EI) is associated with characteristics of professional well-being. These characteristics reflect a person's attitude towards themselves as a competent specialist in a given professional field and predetermine the person's focus on further improving their professional skills.

Also, connections were identified between autonomy in the professional sphere and the ability to “recognize emotions from faces,” as well as between positive relationships within a team and the ability to “influence the emotions of people around you.”

To evaluate the impact of Emotional Intelligence (EI) indicators on the outcomes of the MOPB technique, a multiple regression analysis was conducted. In this analysis, the scales of the MOPB technique were treated as dependent variables, while the four branches of EI were considered as independent variables. The results obtained are shown in Table 2.

Table 2: Results of regression analysis (impact of Emotional Intelligence on Managerial Organizational Performance Behavior), using the forced inclusion method.

Dependent variable in the model	F-test	R2	Variables in the model: standardized β coefficients
Professional well-being (general indicator)	$F(4, 238) = 6.273$ $p < 0.001$	0.095 (0.080)	<i>Recognition (identification) of emotions:</i> $\beta=0.155$ ($p = 0.023$) <i>using emotions to solve problems:</i> $\beta=0.123$ ($p = 0.069$) <i>understanding emotions:</i> $\beta=0.125$ ($p = 0.055$) <i>emotion management:</i> $\beta=0.055$ ($p = 0.401$)
Autonomy in professional activities	$F(4, 238) = 2.323$ $p = 0.057$	0.038 (0.021)	<i>Recognition (identification) of emotions:</i> $\beta=0.185$ ($p = 0.009$) <i>using emotions to solve problems:</i> $\beta=-0.003$ ($p = 0.971$) <i>understanding emotions:</i> $\beta=0.044$ ($p = 0.513$) <i>emotion management:</i> $\beta=-0.035$ ($p = 0.599$)
Satisfaction with the level of competence	$F(4, 238) = 3.201$ $p = 0.014$	0.051 (0.035)	<i>Recognition (identification) of emotions:</i> $\beta=0.132$ ($p = 0.058$) <i>using emotions to solve problems:</i> $\beta=0.095$ ($p = 0.171$) <i>understanding of emotions:</i> $\beta=0.044$ ($p = 0.509$) <i>emotion management:</i> $\beta=0.055$ ($p = 0.409$)
Dependent variable in the model	F-test	R2	Variables in the model: standardized β coefficients
Satisfaction with professional achievements	$F(4, 238) = 5.343$ $p < 0.001$	0.082 (0.067)	<i>Recognition (identification) of emotions:</i> $\beta=0.116$ ($p = 0.090$) <i>using emotions to solve problems:</i> $\beta=0.119$ ($p = 0.079$) <i>understanding of emotions:</i> $\beta=0.111$ ($p = 0.092$) <i>emotion management:</i> $\beta=0.091$ ($p = 0.167$)
Professional growth	$F(4, 238) = 5.782$ $p < 0.001$	0.089 (0.073)	<i>Recognition (identification) of emotions:</i> $\beta=0.112$ ($p = 0.101$) <i>using emotions to solve problems:</i> $\beta=0.094$ ($p = 0.167$) <i>understanding of emotions:</i> $\beta=0.207$ ($p = 0.002$) <i>emotion management:</i> $\beta=-0.002$ ($p = 0.981$)
Professional goals	$F(4, 238) = 5.979$ $p < 0.001$	0.091 (0.076)	<i>Recognition (identification) of emotions:</i> $\beta=0.084$ ($p = 0.216$) <i>using emotions to solve problems:</i> $\beta=0.191$ ($p = 0.005$) <i>understanding of emotions:</i> $\beta=0.141$ ($p = 0.031$) <i>emotion management:</i>

			$\beta=0.009$ ($p = 0.896$)
Positive relationships in the team	$F(4, 238) = 1.132$ $p = 0.342$	0.019 (0.002)	<i>Recognition (identification) of emotions:</i> $\beta=0.061$ ($p = 0.385$) <i>using emotions to solve problems:</i> $\beta=0.022$ ($p = 0.750$) <i>understanding of emotions:</i> $\beta=-0.001$ ($p = 0.992$) <i>emotion management:</i> $\beta=0.100$ ($p = 0.139$)

Note: Column R2 shows the adjusted coefficient in parentheses after adjusting for the number of predictors. Significant effects are in italics.

According to Table 2, overall, the branches of emotional intelligence (EI) significantly influence all indicators of multidimensional occupational professional well-being (MOPB), except for the dimensions of “Autonomy in professional activities” and “Positive relationships in the team.” Regarding the overall professional well-being indicator, EI accounts for 9.5% of the variance. At the branch level, a notably positive slope coefficient is only evident for branch 1, specifically in the aspect of “Recognition (identification) of emotions.” On the “Satisfaction with the level of competence” scale, Emotional Intelligence (EI) explains 5.1% of the variance. However, at the level of individual branches, there is no significant indicator of the influence of EI on this measure. On the “Satisfaction with professional achievements” scale, emotional intelligence (EI) explains 8.2% of the variance, and no significant slopes were obtained for individual branches of EI. For the “Professional growth” scale, the proportion of variance explained by EI was 8.9%. At the individual branch level, a significant positive slope was only observed for branch 3 (“Understanding emotions”). On the “Professional Goals” scale, emotional intelligence (EI) explains 9.1% of the variance, and a significant positive slope was observed for branches 2 and 3, which are “Using emotions to solve problems” and “Understanding emotions.” Branch 1, “Recognition (identification) of emotions,” contributes to “Autonomy” independently of the other branches’ influence.

Thus, data have been obtained on a significant (although not very strong) influence of EI on most indicators of professional well-being. The maximum influence was obtained for the general scale of professional well-being; among other scales, the strongest influence of predictors is observed for the “Professional Goals” scale (the percentage of variance in professional well-being indicators explained by EI indicators does not exceed 10%).

Emotional intelligence influences professional well-being, with the greatest contribution made by the ability to recognize one’s own emotions and the emotions of others, and to read emotional signals in the environment.

A person’s attitude towards themselves as a professional and their achievements is influenced by all four branches of Emotional Intelligence (EI) simultaneously. It is impossible to pinpoint the branch with the greatest contribution.

The individual’s focus on professional development, as measured by the “Professional Growth” and “Professional Goals” scales, is influenced by all four branches of Emotional Intelligence (EI). The ability to understand and analyze emotions, including their causes and potential outcomes, makes the greatest contribution to this focus. Understanding yourself, your motives, values, attitudes, and interests, and correlating them with the image of yourself as a professional can stimulate a person’s self-improvement in the professional field. The ability to set and achieve professional goals is also influenced by the capacity to utilize emotions to solve problems.

The autonomy of an individual in the professional sphere is influenced by the ability to identify emotions. The better a person recognizes the emotions of others and understands their own emotions, the easier it is for them to determine emotions through actions, behavior, bodily sensations, and reactions of others. This ability helps individuals correlate their behavior with

their professional beliefs and goals, align their behavior with their personal value system, and resist social pressure.

Conclusion

The study demonstrated the role of emotional intelligence (EI) as an ability in the professional well-being of an individual. Emotional intelligence (EI) has the greatest influence on an individual's focus on self-improvement as a professional, on becoming a specialist in the future, and on satisfaction with their current achievements. These results can be used to develop programs with targeted interventions aimed at enhancing an individual's personal resources. This approach provides effective adaptation strategies, enabling individuals to better cope with challenging life situations. The identified patterns can serve as the foundation for optimizing professional activities and enhancing an individual's overall self-efficacy.

References:

1. Aho, R. E., & Quaye, S. J. (2018). Applied critical leadership: Centering racial justice and decolonization in professional associations. *Journal of Critical Scholarship on Higher Education and Student Affairs*, 3(3), 2.
2. Akos, P., & Kretchmar, J. (2017). Investigating grit at a non-cognitive predictor of college success. *The Review of Higher Education*, 40(2), 163-186.
3. Arslan, S., & Yigit, M. F. (2016). Investigation of the Impact of Emotional Intelligence Efficacy on Teachers' Multicultural Attitudes. *Journal of Education and Practice*, 7(11), 147-157.
4. Ashkanasy, N. M., & Daus, C. S. (2002). Emotion in the workplace: The new challenge for managers. *Academy of Management Perspectives*, 16(1), 76-86.
5. Boyatzis, R. E. (2018). The behavioral level of emotional intelligence and its measurement. *Frontiers in psychology*, 9, 385616.
6. Brackett, M. A., Reyes, M. R., Rivers, S. E., Elbertson, N. A., & Salovey, P. (2012). Assessing teachers' beliefs about social and emotional learning. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 30(3), 219-236.
7. Burke, M. G., Dye, L., & Hughey, A. W. (2016). Teaching mindfulness for the self-care and well-being of student affairs professionals. *College Student Affairs Journal*, 34(3), 93-107.
8. Cakan, M., & Akbaba, S. (2005). Adaptation of an Emotional Intelligence Scale for Turkish Educators. *International Education Journal*, 6(3), 367-372.
9. Curci, A., Lanciano, T., & Soleti, E. (2014). Emotions in the classroom: The role of teachers' emotional intelligence ability in predicting students' achievement. *The American journal of psychology*, 127(4), 431-445.
10. Del Valle, I. D., & Castillo, M. Á. S. (2010). Inteligencia Emocional: una 246evision del concepto y líneas de investigación/Emotional intelligence: a concept review and research lines. *Cuadernos de estudios empresariales*, 20, 107.
11. Edwards III, A. (2008). Competency modelling as an antecedent for effective leadership development and succession planning within the public social services environment. *Fresno: Alliant International University*.
12. Fiorilli, C., Benevene, P., De Stasio, S., Buonomo, I., Romano, L., Pepe, A., & Addimando, L. (2019). Teachers' burnout: The role of trait emotional intelligence and social support. *Frontiers in psychology*, 10, 479827.
13. Goleman, D., & Siegel, D. (2016, March 28). Brainpower: Mindsight and emotional intelligence in leadership [Video]. Retrieved from https://www.youtube.com/playlist?list=Plybgb6XpPAVFvpUd2zgeUzYxw-H_BZqh
14. Hopkins, M. M., & Bilimoria, D. (2008). Social and emotional competencies predicting success for male and female executives. *Journal of management development*, 27(1), 13-35.
15. Kant, R., & Shanker, A. (2021). Relationship between emotional intelligence and burnout: An empirical investigation of teacher educators. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(3), 966-975.
16. Martin, G. L., Smith, M. J., Takewell, W. C., & Miller, A. (2020). Revisiting our contribution: How interactions with student affairs professionals shape cognitive outcomes during college. *Journal of Student Affairs Research and Practice*, 57(2), 148-162.
17. Ortiz, A. M., Filimon, I., & Cole-Jackson, M. (2015). Preparing student affairs educators. *New directions for student services*, 151(2015), 79-88.
18. Ruth, R. D. (1983). A canonical integration technique. *IEEE Trans. Nucl. Sci.*, 30(CERN-LEP-TH-83-14), 2669-2671.
19. Turner, R., & Lloyd-Walker, B. (2008). Emotional intelligence (EI) capabilities training: can it develop EI in project teams?. *International Journal of Managing Projects in Business*, 1(4), 512-534.
20. Wayne, S. J., Sun, J., Kluemper, D. H., Cheung, G. W., & Ubaka, A. (2023). The cost of managing impressions for Black employees: An expectancy violation theory perspective. *Journal of Applied Psychology*, 108(2), 208.

ემოციური ინტელექტის როლი ზრდასრულებში პროფესიული კომპეტენციების ფორმირებისას

წულაძე ეკატერინე

შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, თბილისი

დარიბაშვილი მანანა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

აბსტრაქტი

გლობალური სოციალურ-ეკონომიკური ტრანსფორმაციების კონტექსტში, პროფესიულ სფეროში მუდმივი ცვლილებების ფონზე სტრესის ფაქტორებისა და ემოციური დაძაბულობის ზრდა განსაკუთრებით აქტუალურს ხდის ინდივიდის პროფესიული კეთილდღეობის გასაუმჯობესებლად რესურსების ძიებას.

წინამდებარე სტატია იკვლევს ემოციური ინტელექტის (EI) როლს ზრდასრულ ასაკში პროფესიული კომპეტენციების ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში. ემოციური ინტელექტი, რომელიც განისაზღვრება, როგორც საკუთარი და სხვების ემოციების ამოცნობის, გაგებისა და მართვის უნარი, სამუშაო ადგილის ეფექტურობასა და გრძელვადიან პროფესიულ ზრდაზე მოქმედი გადაწყვეტი ფაქტორი გახდა. კვლევა ხაზს უსვამს, თუ როგორ უწყობს ხელს EI კომუნიკაციის გაუმჯობესებას, კონფლიქტების მოგვარებას, ლიდერობას, გუნდურ მუშაობას და ადაპტირებას - კომპეტენციებს, რომლებიც აუცილებელია თანამედროვე პროფესიულ გარემოში. გარდა ამისა, სტატია იკვლევს, თუ როგორ უჭერს მხარს EI უწყვეტ სწავლას, ზეწოლის ქვეშ გადაწყვეტილების მიღებას და პოზიტიური სამუშაო გარემოს ჩამოყალიბებას. დასკვნები მიუთითებს, რომ ემოციური ინტელექტის ტრენინგის ინტეგრირება ზრდასრულთა განათლებისა და პროფესიული განვითარების პროგრამებში მნიშვნელოვნად ზრდის ინდივიდების საერთო კომპეტენციას და შესრულებას. სტატია ასკვნის, რომ EI-ს ხელშეწყობა უნდა ჩაითვალოს სტრატეგიულ პრიორიტეტად იმ ორგანიზაციებისთვის, რომლებიც ცდილობენ მდგრადი, თანამშრომლობითი და მაღალი ხარისხის პროფესიონალების ჩამოყალიბებას.

ჩვენი კვლევის მიზანია ემოციური ინტელექტისა და მისი კომპონენტების როლის დადგენა ინდივიდის პროფესიულ კომპეტენციებში. კვლევაში მონაწილეობდა 18-დან 67 წლამდე ასაკის 243 ადამიანი. ემოციური ინტელექტისა და პროფესიული კეთილდღეობის პარამეტრების შესაფასებლად გამოყენებული იქნა შემდეგი მეთოდები: ემოციური ინტელექტის თვისებების კითხვარი და პროფესიული კეთილდღეობის შეფასების მეთოდი. კორელაციისა და რეგრესიული ანალიზის შედეგად, კვლევამ გამოავლინა ზოგადი ემოციური ინტელექტის ინდიკატორის გავლენა ინდივიდის პროფესიულ კეთილდღეობაზე. კერძოდ, ემოციური ინტელექტი მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ინდივიდის ფოკუსირებას თვითგანვითარებაზე, ისევე როგორც პროფესიონალიზმზე.

საკვანძო სიტყვები: ემოციური ინტელექტი, შესაძლებლობათა მოდელი, პროფესიული კომპეტენციები, ფსიქოლოგიური კეთილდღეობა

ერთსაფეხურიანი თვითმმართველობა საქართველოში პრობლემები და სამომავლო პერსპექტივები

ფაჩოშვილი კობა

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.35>

აბსტრაქტი. წინამდებარე ნაშრომში განხილულია საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები და ამ სფეროში 2006 და 2014 წელს გატარებული რეფორმები. ერთსაფეხურიანი ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემის შემოღება ქვეყანაში მისი გამომწვევი მიზეზები, უარყოფითი მხარეები, პრობლემები, მათი გადაჭრის გზები და სამომავლო პერსპექტივები. ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღებაა გამახვილებული 2006 წლის თვითმმართველობის რეფორმაზე სოფლების, თემების, დაბის ქალაქის თვითმმართველობის ორგანოებისა და რაიონის მმართველობის ორგანოების გაუქმებაზე, ჯერ გამგებლის რწმუნებულის ინსტიტუტის, ხოლო შემდეგ წარმომადგენლის, დასახლებათა საერთო კრების და რჩეულის ინსტიტუტების შემოღებაზე მათ უარყოფით მხარეებზე. ნაშრომზე მუშაობისას გამოყენებულია შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი უცხოეთის ქვეყნების თვითმმართველობის ორგანოებთან, რაც იძლევა პასუხს კითხვებზე შესაძლებელია თუ არა სოფლის, თემის, დაბის და ქალაქის თვითმმართველობების აღდგენა და რა დადებით შედეგებს მოუტანს ეს ნაბიჯი თვითმმართველობას განვითარებას საქართველოში.

საკვანძო სიტყვები: ერთსაფეხურიანი, ადგილობრივი თვითმმართველობა, საქართველო, ადმინისტრაციული ორგანოები, სამომავლო პერსპექტივები

3. წლის რეფორმები ქართულ თვითმმართველობაში

2005 წლის 12 დეკემბერს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ.“ საქართველოს ორგანული კანონი, რომელიც 2006 წლის 1 იანვრიდან იქნა სამოქმედოდ შემოღებული სწორედ ამ ორგანული კანონის საფუძველზე საქართველოს იურისდიქციას დაქვემდებარებულ მთელს ტერიტორიაზე ჩატარდა ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნები და დაიწყო რეფორმები ამ სფეროში. არჩევნების შედეგების ოფიციალურად გამოცხადების დღიდან გაუქმდა საქართველოში მანამდე არსებული სამ საფეხურიანი თვითმმართველობა სოფლის, თემის, და რაიონული დაქვემდებარების ქალაქების თვითმმართველობები მათ ნაცვლად ერთად ერთ თვითმმართველ ერთეულად ქვეყანაში ყოფილი საბჭოთა რაიონების ტერიტორიაზე შექმნილი თვითმმართველი ერთეული, დასახლებათა გაერთიანება, მუნიციპალიტეტი გამოცხადდა ორგანული კანონის 1-ლი მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად

„თვითმმართველი ერთეული დასახლება (თვითმმართველი ქალაქი) ან დასახლებათა ერთობლიობა (მუნიციპალიტეტი) რომელსაც აქვს თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოები, აქვს საკუთარი ქონება, შემოსავლები, ბიუჯეტი, ადმინისტრაციული ცენტრი და დამოუკიდებელი იურიდიული პირია“³

თვითმმართველობის განხორციელების მიზნით მუნიციპალიტეტში შეიქმნა წარმომადგენლობითი ორგანო საკრებულო და მისი აღმასრულებელი ორგანო გამგეობა. რეფორმის შედეგად გაუქმდა ადგილობრივი მმართველობის ცნება და ადგილობრივი მმართველობის ორგანოები რაიონის საკრებულო. შედეგად ქვეყანამ მიიღო ერთსაფეხურიანი ადგილობრივი თვითმმართველობა. რეფორმის მთავარი მოტივაცია და არგუმენტი იყო ადგილობრივი თვითმმართველობის მძიმე ფინანსური და მატერიალური მდგომარეობა, მწირი შემოსავლები, დეფიციტური ბიუჯეტი, რომლებიც ვეღარ წვდებოდა ამავე ორგანოების ხარჯებს ამას ემატებოდა მათი ფუნქციების განსახორციელებლად საჭირო რესურსებიც მართალია იმ დროისათვის ადგილობრივი თვითმმართველობა მართლაც მწირი ფინანსური და მატერიალური რესურსებით ხასიათდებოდა, თუმცა მიმაჩნია, რომ სწორად და გააზრებულად გატარებული რეფორმებით მათი გაუქმების გარეშე იყო შესაძლებელი ამ პრობლემის გადაჭრა და მოგვარება კერძოდ სწორი რეფორმატორული პოლიტიკის შედეგად უნდა გადადგმოლიყო შემდეგი ნაბიჯები

საგადასახადი ლიბერალიზაციის შედეგად მწირი ბიუჯეტის იმედად დარჩენილ თვითმმართველობებში საჭირო იყო ფინანსური კომპენსირების განხორციელება, რითაც გარკვეულწილად შეივსებოდა შემცირებული „შემოსულობები“ ამ ღონისძიებების განხორციელება განსაკუთრებით შესაძლებელი იყო 2003-2006 წლებში, როდესაც სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობების ნაწილი მნიშვნელოვნად გაიზარდა 1998-2003 წლებთან შედარებით. სახელმწიფო და ადგილობრივი ბიუჯეტების შემოსულობების გამიჯვნა ისეთნაირად უნდა მომხდარიყო რომ ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე არსებული მიწის ნაკვეთის გაყიდვიდან და ამ მიწაზე საკუთრების უფლების აღიარებიდან მიღებული შემოსულობები 100% დარჩენილიყო ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეული ბიუჯეტში რაც მათი ბიუჯეტების შევსების ერთ-ერთი წყარო გახდებოდა. უნდა მომხდარიყო სახელმწიფო ქონების და ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის საკუთრებაში არსებული ქონების გამიჯვნა ერთმანეთისაგან, მომხდარიყო თვითმმართველი ერთეულის ქონების აღწერა და შექმნილიყო ერთიანი ბაზა. აღნიშნულის შედეგად შესაძლებელი გახდებოდა თვითმმართველ ერთეულს მოეხდინა საკუთარი ქონების თვითმმართველობის მიზნებისათვის გამოყენება. სუსტი საბიუჯეტო რესურსების თვითმმართველობებში, რომლებიც ვეღარ ახდენდნენ ეფექტურ მმართველობას მატერიალური და ფინანსური რესურსების გაძლიერებისა და მომსახურეობის გაუმჯობესების მიზნით, შესაძლებელი გახდებოდა თვითმმართველობების ტერიტორიული გამსხვილება ძლიერი ბიუჯეტის მქონე თვითმმართველ ერთეულთან თვითმმართველ თემში გაერთიანების გზით.

„ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს უფლება აქვთ კანონით დადგენილი წესით ურთიერთ შეთანხმებით გაერთიანდნენ თემში და შექმნან თვითმმართველობის ერთიანი ორგანო“⁴ თვითმმართველი ერთეულების ეს

³ „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ.“ საქართველოს ორგანული კანონი ს.ს.ი.პ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე

⁴ საქართველოს ორგანული კანონი ადგილობრივი თვითმმართველობისა და მმართველობის

უფლებამოსილება გარანტირებული და აღიარებული იყო ასევე საერთაშორისო აქტებით „ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს მათი უფლებამოსილების განხორციელებისას უფლება აქვთ ითანამშრომლონ და კანონის ფარგლებში შექმნან გაერთიანება ხელისუფლების სხვა და სხვა ადგილობრივ ორგანოებთან რათა შეასრულონ საერთო ინტერესებში შემავალი ამოცანები“⁵ თვითმმართველ ერთეულებში საჭირო იყო სტრუქტურული ერთეულებისა და საშტატო განრიგის რეორგანიზაცია ისეთნაირად, რომ მომხდარიყო მონათესავე სპეციფიკის მქონე ადგილობრივი სამსახურების ერთმანეთთან შერწყმა, გაერთიანება. რაც შეეხება გადატვირთულ საშტატო განრიგს საჭირო იყო მათი შეკვეცა ასეთი გზით ერთი მხრივ მმართველობა მიიღებდა მისი საჭიროებიდან გამომდინარე და მასზე მორგებულ სტრუქტურასა და საშტატო განრიგს, ხოლო მეორეს მხრივ დაიზოგებოდა თვითმმართველობის შესანახი საბიუჯეტო სახსრები და შესაძლებელი გახდებოდა დაზოგილი ფინანსური სახსრების სხვა მიმართულებით გამოყენება.

აღნიშნული სახის ცვლილებების ფონზე შეივსებოდა თვითმმართველობის მატერიალურ-ფინანსური რესურსები, რაც ადგილზე რეალური თვითმმართველობის განხორციელებას შეუწყობდა ხელს თუმცა, ნაჩქარევმა და გაუაზრებელმა რეფორმამ სულ სხვა შედეგი გამოიღო. ახალი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფისას კანონმდებლებმა ისე წაშალეს ზღვარი სოფელსა და ქალაქს შორის, რომ არ გაითვალისწინეს დასახლებათა ადგილობრივი სპეციფიკა და ინფრასტრუქტურა. კერძოდ ქალაქი ურბანული ტიპის მსხვილი დასახლებაა მის განვითარებასა და ეკონომიკურ წინსვლაში მთავარი ადგილი მომსახურების სფეროს და ვაჭრობას უკავია მაშინ, როდესაც სოფელი და თემი სოფლის მეურნეობაზეა ორიენტირებული და სულ სხვა სპეციფიკით ხასიათდება. შესაბამისად ასეთ არათანაბარ და განსხვავებულ საკითხებზე მხოლოდ მუნიციპალური ცენტრში მსჯელობისას შეუძლებელი ხდებოდა სრულიად განსხვავებული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულებისათვის ერთნაირად მისაღები და ხელსაყრელი გადაწყვეტილებების მიღება. ახლად შექმნილი მუნიციპალიტეტების არაადეკვატური მოწყობა არ იძლეოდა ერთიანი, გათანაბრებული პოლიტიკის შესაძლებლობას „სახეზე იყო ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მიერ განხორციელებული ცალკეული მომსახურეობის არასათანადო ხელმისაწვდომობა თვითმმართველი ერთეულის სხვა და სხვა დასახლებებისათვის“ (ლოსაბერიძე გ, ადგილობრივი თვითმმართველობა საქართველოში 1991 -2014 წლებში, სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრი, თბილისი, 2015 წ, გვ 13)

გარდა ამისა მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლობითი ორგანოს დეპუტაცია მომსახურეობითი ფუნქციების გატარებას პირველ რიგში მუნიციპალიტეტის ცენტრში, ქალაქში უჭერდა მხარს. 2007 წლიდან მოყოლებული თანდათან შესუსტდა თვითმმართველობის კომპეტენციები და გაიზარდა ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან ფორმალური თუ არაფორმალური ზედამხედველობის ხარისხი, მოხდა გადასახადების უდიდესი ნაწილის ცენტრალიზაცია შედეგად, საქართველოში ჩამოყალიბდა ცენტრალიზებული სისტემა, სადაც ადგილობრივი თვითმმართველობა ფაქტობრივად ცენტრალური ხელისუფლების ნაწილი გახდა.

ზემოაღნიშნულთან ერთად უნდა ითქვას ისიც, რომ 2006 წლიდან მთლიანად ცენტრალური ბიუჯეტის „შემოსულობების“ წყარო გახდა „მოგების გადასახადი

შესახებ“ ს.ს.ი.პ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე

⁵ევროპული ქარტია ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ს.ს.ი.პ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე

ასეთივე რეგულაციებში მოექცა „საშემოსავლო გადასახადი“ რომელიც მანამდე მთლიანად ადგილობრივი ბიუჯეტის შემოსულობების ნაწილში რჩებოდა აღნიშნული ცვლილებებით მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტმა სერიოზული რესურსები დაკარგა.

4. წლის 1 იანვრის რეფორმა და მისი შედეგები

არასწორად გატარებულმა რეფორმამ კი დადებითი ნაცვლად უარყოფითი შედეგები გამოიწვია. სოფელში, ცენტრში, დაბასა და ქალაქში თვითმმართველობის გაუქმების შედეგად მოსახლეობა დაშორდა ადგილობრივ ხელისუფლებას მძიმე სოციალურ და ეკონომიკურ პრობლემებში მცხოვრები მოქალაქეები უსახსრობის გამო ვერ ახერხებდნენ მუნიციპალურ ცენტრში მისვლას და ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლებთან შეხვედრას. ამიტომ თვითმმართველობის ხელმძღვანელებთან შეხვედრა მოსახლეობისათვის ისევე გაძნელდა, როგორც ცენტრალური ხელისუფლების წარმომადგენლებთან შესაბამისად ხალხთან „ყველაზე ახლოს მდგომი ხელისუფლება ყველაზე შორს მდგომ ხელისუფლებად გადაიქცა ამან კი გაართულა თვითმმართველობის განხორციელებაში მოსახლეობის ჩართვის ისედაც სუსტი პროცესი. შესაბამისად გაიზარდა მოსახლეობის გაუცხოება ადგილობრივ თვითმმართველობასთან“ (კანდელაკი კ. საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობის განვითარების კონცეფცია, საქართველოს განვითარების კვლევითი ინსტიტუტი).

თვითმმართველობის ქვედა დონის გაუქმების შემდეგ, სოფლის, თემის, დაბის და ქალაქის მოსახლეობამ დაკარგა უფლება და შესაძლებლობა იმისა რომ საკუთარ დასახლებაში აერჩია თავისი თვითმმართველობის ორგანო, რომლის წარმომადგენლებთან შეხვედრა არ გაუჭირდებოდა და უფრო ეფექტურად მოაგვარებდა ადგილობრივ პრობლემებს უფრო მეტიც, რეფორმის შედეგად თვითმმართველობის განხორციელებაში მონაწილეობის შესაძლებლობა ფაქტობრივად დაკარგეს მუნიციპალურ გაერთიანებაში შემავალმა პატარა დასახლებების მაცხოვრებლებმაც, რაც თავის მხრივ უარყოფითი მოვლენა იყო თვითმმართველობისა და ადგილობრივი დემოკრატიის განვითარების პროცესებში.

მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებულ დასახლებებში ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ლიკვიდაციის შემდეგ ხელისუფლებისა და მოსახლეობის დაახლოვებისა და შეკავშირების მიზნით შემოღებული იქნა მუნიციპალიტეტის გამგებლის „რწმუნებულის“ ინსტიტუტი, მაგრამ მან თავისი დანიშნულება ვერ შეასრულა, რადგან ჯერ ერთი „რწმუნებული“ თანამდებობას არჩევნების გზით არ იკავებდა თანამდებობას მას თანამდებობაზე ნიშნავდა გამგებელი შესაბამისად არ გააჩნდა თავის დასახლებაში მცხოვრები მოსახლეობის მხარდაჭერისა და ნდობის მანდატი არ გააჩნდა. ამას ემატებოდა „რწმუნებულის“ მწირი უფლებამოსილებებიც, რომელსაც კანონმდებლობა ასე განმარტავდა „წარმართავს ტერიტორიული ორგანოს საქმიანობას, ორგანიზებას უწევს, აკონტროლებს და გამგებელს მერს წარუდგენს ინფორმაციას შესაბამის ტერიტორიაზე საკრებულოსა და საკრებულოს თავმჯდომარი მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების შესრულებას. გამგებელს (მერს) წარუდგენს ინფორმაციას შესაბამის ტერიტორიაზე არსებული პრობლემებისა და მათი შესაძლო გადაჭრის გზების შესახებ, უზრუნველყოფს სტატისტიკის და სხვა მონაცემთა შეგროვებას ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების მოსახლეობისათვის გაცნობას, ორგანიზებას უწევს მოსახლეობის გამოკითხვის და სახალხო განხილვების ჩატარებას.“

ამკარაა, რომ რწმუნებული თავის სამოქმედო ტერიტორიაზე დამოუკიდებლად

ვერც ერთ საკითხზე ვერ იღებდა გადაწყვეტილებას. იგი მხოლოდ ინფორმაციას და ცალკეულ საკითხთა შესახებ მონაცემებს აწვდიდა გამგებელს. ფაქტობრივად „კურიერის“ როლს ასრულებდა მუნიციპალიტეტის გამგებელსა და მოსახლეობას შორის. ამასთან ერთად „რწმუნებულს“ არ გააჩნდა ადგილობრივი პრობლემებისა და ამოცანების გადასაწყვეტად საჭირო ფინანსური და მატერიალური ბერკეტები. ასეთ რეალობაში კი „რწმუნებული“ ხალხისა და ხელისუფლების დამახლოვებული და შემაკავშირებელი ვერ იქნებოდა.

5. წლის 5 თებერვლის რეფორმა და მისი შედეგები

2014 წლის 5 თებერვალს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო ორგანული კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველობის“ კოდექსი, რომელმაც დამოუკიდებლობის აღდგენისა და თვითმმართველობის არსებობის ისტორიაში პირველად გამგებლებისა და მერების პირდაპირი წესით არჩევა დაადგინა. იმავე წლის ივნისში აღნიშნული წესით საქართველოს მოქალაქეებმა შესაბამის ადმინისტრაციულ ტერიტორიულ ერთეულებში გამგებლები და მერები აირჩიეს, ხელისუფლების დეცენტრალიზაციისა და ადგილობრივი დემოკრატიის განვითარების გზაზე აღნიშნული უდაოდ წინგადადგმული ნაბიჯი იყო, თუმცა რეფორმატორების მხრიდან საჭირო იყო კიდევ უფრო ქმედითი ნაბიჯები ადგილობრივ თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა ჩართულობის, ადგილობრივი პრობლემების სწრაფად და ეფექტურად გადაჭრის, ადგილობრივი ხელისუფლებისა და მოსახლეობის დაახლოვებისათვის.

ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსში საკანონმდებლო სიახლის სახით დასახლებაში მუნიციპალიტეტის გამგებლის „რწმუნებულის“ ნაცვლად „წარმომადგენლის“ ინსტიტუტის შემოტანა. სიახლეს წარმოადგენდა ასევე დასახლებათა საერთო კრება და „რჩეულის“ ინსტიტუტი „გამგებელი (მერი) უფლებამოსილია მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციულ ერთეულში დანიშნოს გამგებლის (მერის) წარმომადგენელი.“⁶ აღნიშნული საკანონმდებლო სიახლის მთავარ დანიშნულებას დასახლებაში ძლიერი და ეფექტური სახელმწიფო ინსტიტუტის დანერგვა წარმოადგენდა, რომელიც დასახლებებში თვითმმართველობის ინსტიტუტის გაუქმების შემდეგ წარმოშობილ პრობლემებს მოაგვარებდა, მოსახლეობისა და ადგილობრივი ხელისუფლების დაახლოვებას შეუწყობდა ხელს, თუმცა მერის (გამგებლის) „წარმომადგენლის“ ინსტიტუტმა თავისი მთავარი დანიშნულება ვერ შეასრულა ისევე როგორც მანამდე გამგებლის (მერის) „რწმუნებულმა“ რადგან რეფორმატორებმა საკანონმდებლო რეგულაციებით მხოლოდ ამ ინსტიტუტის ტერმინოლოგიური ცვლილება განახორციელეს. გამგებლის (მერის) „წარმომადგენელი“ „რწმუნებულის“ მსგავსად თანამდებობას არჩევნების გზით არ იკავებდა იგი იყო დანიშნული საჯარო მოხელე, რომელსაც გამგებელი (მერი) ნიშნავდა თანამდებობაზე. შესაბამისად მას „რწმუნებულის“ მსგავსად ადგილობრივი მოსახლეობის ნდობის მანდატი და მხარდაჭერა არ გააჩნდა ამასთან ერთად „წარმომადგენლის“ მწირი უფლებამოსილებები ფაქტობრივად ერთი ერთში ემთხვეოდა „რწმუნებულის“ უფლებამოსილებებს. გამგებლის „წარმომადგენელს“ შესაბამის დასახლებაში არც ერთი პრობლემური საკითხის დამოუკიდებლად მოგვარება და გადაწყვეტა არ შეეძლო იგი მხოლოდ ინფორმაციას წარუდგენდა გამგებელს (მერს) ამ პრობლემების თაობაზე. ამასთან ერთად „წარმომადგენელი“ „რწმუნებულის“ მსგავსად მატერიალური და ფინანსური რესურსების გარეშე იყო დარჩენილი, რაც ამ ინსტიტუტის არსებობას კიდევ უფრო აზრს უკარგავდა.

⁶ საქართველოს ორგანული კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ კოდექსი ს.ს.ი.პ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე

შესაბამისად „წარმომადგენლის“ ინსტიტუტმა ვერ შეძლო შესაბამის დასახლებაში ადგილობრივი მოსახლეობისა და ხელისუფლების დაახლოვება და ვერც ერთსაფეხურიანი თვითმმართველობის გამო შექმნილი პრობლემები მოაგვარა.

რაც შეეხება დასახლებათა საერთო კრებას, ამ ახლად შექმნილი ინსტიტუტის დანიშნულება „მოსახლეობის თვითრეალიზება და ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელებაში მონაწილეობა“⁷ იყო. მას თითქმის ისეთივე კომპეტენციები გააჩნია, რაც გამგებლის „წარმომადგენელს“ დასახლებათა სოციალ-ეკონომიკური განვითარების თაობაზე შესაბამისი წინადადებების წარმოდგენა, მუნიციპალიტეტის ორგანოებისათვის შესაბამისი დასახლებაში განხორციელებული პროექტების განხილვა, მუნიციპალურ ბიუჯეტში მის ასახვამდე წინადადებების შენიშვნების და მოსაზრებების მუნიციპალიტეტში წარდგენა, შესაბამის დასახლებაში მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტა, დასუფთავება ინფრასტრუქტურის შეკეთებასა და მოწესრიგებაში მოსახლეობის ჩართვა ეს ფუნქციები ისედაც იყო გამგებლის „წარმომადგენლის“ უფლებამოსილებათა სფეროში. ამასთან ერთად დასახლებათა საერთო, კრებას არ გააჩნია ადგილობრივი პრობლემების მოსაგვარებლად ფინანსური და მატერიალური რესურსები, რაც შეეხება საერთო კრების „რჩეულს“ იგი ხელმძღვანელობდა საერთო კრების მუშაობას მისი უფლებამოსილება გრძელდება მომდევნოს სხდომამდე თუ მომდევნო სხდომაზე ახალი რჩული ვერ აირჩეოდა ძველს უგრძელდებოდა უფლებამოსილება ზედიზედ არაუმეტეს 5 -ჯერ.

მართალია, „რჩეულს“ დასახლების მოსახლეობა უცხადებს ნდობას და „წარმომადგენლისაგან“ განსხვავებით ამომრჩეველთა ნდობა და მხადრაჭერა გააჩნია, მაგრამ უფლებამოსილების თვალსაზრისით ძალიან სუსტია მას მხოლოდ დასახლების მიერ მიღებული პეტიციის წარდგენა შეუძლია მუნიციპალიტეტის ორგანოში. აქედან გამომდინარე „დასახლებათა საერთო კრება“ და მისი „რჩეული“ ძალიან დაბალი ხარისხით არიან ჩართულნი თვითმმართველობის განხორციელებაში, შესაბამისად ძალიან დაბალია მათი საქმიანობით მოსახლეობის დაინტერესებაც.

თვითმმართველობაში განხორციელებულ რეფორმებს არც ფინანსური და მატერიალური რესურსების მოზიდვით უთქვავს რაიმე ახალი. ცვლილებები არ შეხებია ასევე სახელმწიფო და ადგილობრივი ბიუჯეტების შემოსულობების წესს. ძალიან ნელი ტემპით მიმდინარეობდა სახელმწიფოს მიერ ადგილობრივი თვითმმართველობისათვის ქონების გადაცემის 2005 წელს დაწყებული პროცესი. შესაბამისად ადგილობრივი ბიუჯეტი მხოლოდ ცენტრალური ბიუჯეტიდან მიღებული დახმარების იმედად რჩებოდა მხოლოდ საკუთარი „შემოსულობებით“ კი შეუძლებელი იყო მუნიციპალიტეტის საზღვრებში შემავალ დასახლებებში განსახორციელებელი სოციალ-ეკონომიკური და ინფრასტრუქტურული პროექტების სრულყოფილი დაფინანსება. მართალია ინფრასტრუქტურული პროექტების დასაფინანსებლად არსებობს „რეგიონალური განვითარების“ და „სოფლის მხარდამჭერი“ პროგრამები, მაგრამ ეს ფინანსური ხარჯები სრულად ვერ წვდება მუნიციპალიტეტების დასახლებათა მოთხოვნებს ასეთ პირობებში კი სახეზე იყო მუნიციპალიტეტის დასახლებათა მოუწესრიგებელი ინფრასტრუქტურა და კომუნიკაციები, შეჩერებული სოციალური დახმარებისა და ეკონომიკური განვითარების პროგრამები. აშკარაა, რომ მუნიციპალურ დონეზე შექმნილი

⁷ საქართველოს ორგანული კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ კოდექსი ს.ს.ი.პ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე

ადგილობრივ ხელისუფლებას არ შესწევს ძალა მის ადმინისტრაციულ საზღვრებში შემავალ სოფლებში, თემებში, დაბებსა და ქალაქებში მოაგვაროს ადგილობრივი მნიშვნელობის პრობლემები და დასახლებათა განვითარებას შეუწყოს ხელი. მუნიციპალური დონე ძალიან დიდია სუსტი ფინანსური და მატერიალური დონე კი ვერ აკმაყოფილებს დასახლებათა გაერთიანებაში მცხოვრები ყოველი ადამიანის თვალსაზრისსა და მოთხოვნებს. ადგილობრივი თვითმმართველობის პრობლემატიკაზე მუშაობისას სასურველია გავითვალისწინოთ უცხოეთის დემოკრატიული სახელმწიფოების გამოცდილება ამ მიმართულებით სტატიაში განვიხილავ რამოდენიმე მათგანს.

4. შედარებით სამართლებრივი ანალიზი

4.1 იტალიაში ერთსაფეხურიანი თვითმმართველობის ნაცვლად არსებობს სამ საფეხურიანი ადგილობრივი თვითმმართველობა ესენია: ოლქები, პროვინციები და კომუნები⁸ მათგან ყველაზე ძველ ფორმად კომუნა (თემი) მიიჩნევა მისი ხელმძღვანელი ორგანოებია თემის საბჭო, თემის ჯუნტა და თემის მერი საყოველთაო, პირდაპირი საარჩევნო წესით აირჩევა. თემის საბჭო ხმათა უმრავლესობით ირჩევს აღმასრულებელ ორგანოს თემის ჯუნტას რაც შეეხება თემის მერს იგი არის ჯუნტის მეთაური და ამავდროულად სახელმწიფოს წარმომადგენელი კომუნაში. პროვინციებში მართველობის ორგანო აერთიანებს პროვინციის საბჭოს და ჯუნტას პროვინციის საბჭო პირდაპირი საყოველთაო წესით 5 წლის ვადით აირჩევა ჯუნტა მისი აღმასრულებელი ორგანოა.

პროვინციებში არსებობს შერეული მმართველობა ხელისუფლების დიდი ნაწილი ეკუთვნის პრეფექტს. პრეფექტთან იქმნება პრეფექტის საბჭო, რომელიც ზედამხედველობას ახორციელებს პროვინციებსა და თემებზე ასეთივე ტიპის მმართველობაა ოლქებში, რომელიც პროვინციის საბჭოს და ჯუნტას აერთიანებს. ოლქების მმართველობის ორგანოს წარმოადგენს ოლქის საბჭო და ჯუნტა ოლქის საბჭო არის ოლქის საკანონმდებლო ორგანო იგი აირჩევა პროპორციული სისტემით საყოველთაო თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლების საფუძველზე 5 წლის ვადით ჯუნტა მისი აღმასრულებელი ორგანოა მას ხელმძღვანელობს თავმჯდომარე დღეისათვის იტალიაში 5 ავტონომიური ოლქი არსებობს ცალკეა საოლქო მმართველობა იტალიის მთავარ ქალაქებში დიდი ქალაქების ბაზაზე შექმნილია საქალაქო დაქვემდებარების რაიონები ასეთი რაიონები მოიცავს არამარტო ქალაქის ტერიტორიებს არამედ მასთან ეკონომიკურად დაკავშირებულ ოლქის ტერიტორიებს. მასში მდებარე კომუნების ჩათვლით ქალაქის რაიონში არსებობს მმართველობის ორი საფეხური ქალაქის მეტროპოლია და კომუნა.

4.2 გერმანია შედგება შემდეგი ადმინისტრაციულ ტერიტორიული ერთეულებისაგან მიწა და მისი ხელისუფლების ქვეშ მყოფი ტერიტორიული ერთეული ოკრუგი, რაიონი, სამართლებრივი სტატუსით მასთან გათანაბრებული ქალაქი და თემები, რომლებიც გაერთიანებულნი არიან რაიონის შემადგენლობაში. თვითმმართველობის მუნიციპალური ორგანოები იქმნება ყველა ადმინისტრაციულ ტერიტორიულ ერთეულში, გარდა ოკრუგებსა „მუნიციპალური წარმომადგენლობითი ორგანოები აირჩევა საყოველთაო, პირდაპირი, თავისუფალი, თანასწორი და ფარული საარჩევნო წესით“⁹. არჩევნები ოკრუგებში არ ტარდება მას

⁸ Копституция Итальянской Реснублики <http://lawersssu.narod.ru/subjects/constzs/Italy.htm>

⁹ Конституция Федеративной Реснублики Германиию текст приводится по с борнику „Конституции Зарубежных Государств

მიწის მთავრობის მიერ დანიშნული სამთავრობო პრეზიდენტი უდგას სათავეში. რაიონის წარმომადგენლობითი ორგანოა რაიონული კრება მისი მეთაური, რომელიც უშუალოდ მოსახლეობის მიერ აირჩევა. რაიონის ქვემდგომი ადმინისტრაციული ერთეულია თემი მისი წარმომადგენლობითი ორგანოა მუნიციპალური საბჭო გერმანიაში სამი ყველაზე დიდი ქალაქი ბერლინი, ბრემენი და ჰამბურგი განსაკუთრებული სამართლებრივი სტატუსით სარგებლობენ და ქალაქ სახელმწიფოებს უწოდებენ. ქალაქების წარმომადგენლობითი ორგანოა ანსამბლეა, რომელიც ირჩევს ქალაქის გამგეობას და სენატს. სენატი წარმომადგენლობითი ორგანოა მას ქალაქის მერი თავმჯდომარეობს რაც შეეხება მიწის მმართველობას, აქ მიწების წარმომადგენლობითი ორგანოს ლანტაგს შესაბამის ტერიტორიულ ერთეულში მცხოვრები მოსახლეობა ირჩევს პროპორციული წესით ოთხი წლის ვადით

4.3 საფრანგეთში ადგილობრივი თვითმმართველობა სამ საფეხურზე ხორციელდება ესენია „კომუნა, დეპარტამენტი და რეგიონები“¹⁰ რომელთაგან ყველაზე მსხვილი ტერიტორიული ერთეული არის რეგიონი. რეგიონს ხელმძღვანელობს საყოველთაო, პირდაპირი წესით არჩეული რეგიონალური საბჭო. რეგიონების შემდეგ ტერიტორიული სიდიდით მოდის დეპარტამენტი მისი არჩევითი ორგანოა გენერალური საბჭო, რომელიც კანტონის მოსახლეობის მიერ აირჩევა პირდაპირი, საყოველთაო წესით. კანტონი რამოდენიმე კომუნას აერთიანებს და წარმოადგენს საარჩევნო ოლქს. გენერალური საბჭო თავისი შემადგენლობიდან ირჩევს გენერალური საბჭოს თავმჯდომარეს და ბიუროს დეპარტამენტი თავის ფუნქციებს გენერალური საბჭოს მეშვეობით ახორციელებს დეპარტამენტი იყოფა საქალაქო და სასოფლო კომუნებად.

კომუნა საფრანგეთის ადმინისტრაციული ტერიტორიული ორგანიზაციის საფუძველს წარმოადგენს იგი ერთდროულად არი სახელმწიფო ოკრუგიც და ადგილობრივი კოლექტივიც. კომუნის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანოა მუნიციპალური საბჭო, რომელიც აირჩევა საარჩევნო ოლქის მოსახლეობის მიერ საყოველთაო, პირდაპირი წესით. კომუნის აღმასრულებელ ორგანოს წარმოადგენს მერი და მის მოადგილეები, რომელთაც საბჭოს წევრთაგან ირჩევს მუნიციპალური საბჭო ფარული კენჭისყრით. ცალკე უნდა აღინიშნოს საფრანგეთის უმსხვილესი ქალაქები პარიზი, მარსელი, ლიონი რომლებშიც ორსაფეხურიანი მმართველობაა ერთის მხრივ ისინი ადმინისტრაციულ ტერიტორიულ ერთეულებს წარმოადგენენ, ამავედროულად მათში არსებობს ცალკე ადმინისტრაციულ ტერიტორიული ერთეულები ოკრუგების სახით.

განხილული მაგალითები ცხადყოფს, რომ უცხოეთის არაერთ სახელმწიფოში მოქალაქეთა მიერ თვითმმართველობა ერთდროულად რამოდენიმე საფეხურზე ხორციელდება, რაც მისაბამი მაგალითია ჩვენთვის თვითმმართველობის მშენებლობის გზაზე.

დასკვნა

ამრიგად, ნაშრომში განხილული ერთსაფეხურიანი თვითმმართველობის პრობლემების მოსაგვარებლად საჭიროდ მიმაჩნია შემდეგი ღონისძიებების გატარება:
6. მუნიციპალიტეტის შემადგენლობაში შემაჯალ დასახლებებში შეიქმნას

¹⁰ 3.<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/homepage.14.html>

ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები, საკუთარი ფინანსური და მატერიალური რესურსებით, რისთვისაც აუცილებელია საქართველოს ორგანულ კანონში „ადგილობრივი თვითმმართველობის“ კოდექსი და ორგანულ კანონში საქართველოს „საბიუჯეტო კოდექსი“ შევიდეს ცვლილებები, რომლის თანახმადაც შესაბამის დასახლებაში არსებულ სასოფლო და არასასოფლო სამეურნეო დანიშნულების მიწაზე საქართველოს საგადასახადო კოდექსით დადგენილი „ქონების გადასახადი“ და ასევე შემოსულობები „სათიბებისა“ და „სამოვრების“ იჯარიდან, აგრეთვე „ადგილობრივი მოსაკრებლების შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილი ადგილობრივი სანებართვო მოსაკრებელი, მოსაკრებელი, მშენებლობის ნებართვისათვის და მომსახურებითი ფუნქციის განხორციელებიდან მიღებული მოსაკრებელი „დასახლებული ტერიტორიის დასუფთავებისათვის“ და „სასმელი წყლის მიწოდების ტარიფი“ 100% დარჩეს ამ დასახლებაში შექმნილი ადგილობრივი თვითმმართველობის ბიუჯეტში 2. თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტში ნაწილობრივ უნდა დარჩეს ასევე დასახლებაში არსებული საწარმოებიდან „საგადასახადო კოდექსით“ გათვალისწინებული „მოგების“ თუ „სამემოსავლო“ გადასახადები, უნდა შეიქმნას დასახლებაში შექმნილი თვითმმართველობის ქონება კანონმდებლობით გათვალისწინებული ფორმით მათ შორის სახელმწიფოსაგან ქონების გადაცემით, რისი მეშვეობითაც შეიქმნება დასახლებაში თვითმმართველობის განხორციელების მატერიალური საფუძვლები. 3. მცირე ფინანსური და მატერიალური შესაძლებლობების სოფლები უნდა გაერთიანდნენ დიდი შემოსულობებისა და მატერიალური რესურსების მქონე სოფლებთან და შეიქმნას ერთი ძლიერი თვითმმართველი თემი საერთო თვითმმართველობის ორგანოთი და ერთიანი ბიუჯეტით. 4. უნდა შეიქმნას მეტი თვითმმართველი ქალაქი მისი ნორმალური განვითარებისათვის საჭირო საქალაქო მომსახურებით და აუცილებელი საჭიროებიდან გამომდინარე საშტატო ერთეულებით

აღნიშნული ღონისძიებების გატარება მოგვცემს შემდეგ შედეგს:

მუნიციპალური დონის ერთსაფეხურიანი თვითმმართველობის ნაცვლად მივიღებთ თვითმმართველობას ქვედა საფეხურზე, სოფელში თემსა და დაბაში საკუთარი ფინანსური და მატერიალური რესურსებით, რაც ადგილზე უფრო სწრაფად და ეფექტურად გადაჭრის პრობლემებს ვიდრე ეს ერთსაფეხურიანი თვითმმართველობის პირობებშია შესაძლებელი. დასახლებაში მცხოვრებ მოსახლეობას ადგილობრივი პრობლემების მოსაგვარებლად აღარ დასჭირდება მუნიციპალურ ცენტრებში სიარული, რაც მათი ფინანსური რესურსების და დროის დაზოგვას გამოიწვევს, აღდგება წაშლილი ზღვარი სასოფლო და საქალაქო დასახლებებს შორის, სოფლის თვითმმართველობა იმუშავებს საკუთარი სპეციფიკიდან გამომდინარე საკითხებზე, რაც უფრო ეფექტურს გახდის სოფლად და ქალაქად თვითმმართველობის მუშაობას, პატარა დასახლებაში მცხოვრები მოქალაქეები უფრო ადვილად შეამჩნევენ პრობლემის ერთობლივად გადაჭრის დადებით მხარეებს და საკუთარ წვლილს შეიტანენ საერთო საქმის კეთებაში, რაც აუცილებლად აამაღლებს მათ მოტივაციას მიიღონ მონაწილეობა დასახლებისათვის საჭირო საკითხების განხილვასა და გადაწყვეტაში.

შესაბამისად, გაიზრდება მოქალაქეთა ჩართულობის ხარისხი თვითმმართველობის განხორციელებაში, რის შედეგადაც ადგილობრივი თვითმმართველობა საბოლოოდ დაიბრუნებს ხალხთან ყველაზე ახლოს მდგომი ხელისუფლების სტატუსს.

ლიტერატურა:

1. სვანიშვილი ა, სამაგიდო წიგნი საკრებულოს წევრთათვის თბილისი, 2016 წ.
2. მელქაძე ო, მუნიციპალური სამართალი, თბილისი, 2012 წ
3. მელქაძე ო, საზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი 2008წ.
4. ლოსაბერიძე დ, ადგილობრივი თვითმმართველობა, თბილისი 2016 წ.
5. კანდელაკი კ, საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობის განვითარების კონცეფცია თბილისი 2012 წელი
- ნორმატიული მასალა
1. საქართველოს 1995 წლის 24 აგვისტოს კონსტიტუცია ს.ს.ი.პ „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“
2. „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი თბილისი 2005 წ. ს.ს.ი.პ „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“
3. საქართველოს ორგანული კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველობის“ კოდექსი, თბილისი, 2014წ. ს.ს.ი.პ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“
4. საქართველოს „საბიუჯეტო“ კოდექსი თბილისი 2009წ. ს.ს.ი.პ საქართველოს „საკანონმდებლო მაცნე“
5. საქართველოს „საგადასახადო“ კოდექსი, თბილისი, 2010წ. ს.ს.ი.პ საქართველოს „საკანონმდებლო მაცნე“
6. „ადგილობრივი მოსაკრებლების შესახებ“ საქართველოს კანონი. თბილისი 1998წ. ს.ს.ი.პ „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“
7. ევროპული ქარტია ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ს.ს.ი.პ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე

საიტები:

1. Копституция Итальянской Реснублики <http://lawersssu.narod.ru/subjects/constzs/Italy.htm>
2. Конституция Федеративной Реснублики Германиию текст приводится по с борнику „Конституции Зарубежных Государств“
3. <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/homepage.14.html>

Single-Level Local Self-Government in Georgia: Challenges and Future Perspectives

Pachosvili Koba

Caucasus International University, Tbilisi

Abstract

In this paper, the local self-government bodies of Georgia and the reforms implemented in this field in 2006 and 2014 are examined. The introduction of a Single-level local self-government system in the country is analyzed, including the reasons for its implementation, its negative aspects, existing problems, ways to address them, and future prospects. Special attention is given to the 2006 local self-government reform, the abolition of self-government bodies of villages, communities, settlements, and cities, as well as district administrative bodies, and the introduction first of the institution of the governor's representative and later the institution of representatives, general assemblies of settlements, and elected representatives, along with their negative aspects.

The study employs a comparative legal analysis of local self-government bodies in foreign countries, which makes it possible to address the question of whether the restoration of self-government at the village, community, settlement, and city levels is feasible and what positive outcomes such a step could bring to the development of local self-government in Georgia.

Key words: Single level, Local Self-Government, Georgia, administrative bodies, Future Prospects

**СПОРНАЯ ПОЗИЦИЯ ИРАНА ОТНОСИТЕЛЬНО УПОТРЕБЛЕНИЯ НАЗВАНИЯ
«АЗЕРБАЙДЖАН» В ПЕРИОД АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ**

Маммедова Севиндж

Национальная академия наук Азербайджана

Институт Востоковедия имени

академика З.М.Буниатова

ORCID ID 0000-0002-4562-6790

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.36>

Аннотация: 28 мая 1918 года провозглашение независимого государства под названием Азербайджан на Южном Кавказе встретило сильные возражения со стороны Ирана. Официальные круги Ирана восприняли наименование вновь созданного государства «Азербайджан» вдоль его северных границ как потенциальную территориальную претензию на Южный Азербайджан в будущем.

Начиная с конца 1917 года вопрос об употреблении названия «Азербайджан» появился в иранской прессе и до конца 1919 года оставался одной из центральных тем обсуждения как в иранских, так и в азербайджанских средствах массовой информации. Хотя иранские общественные деятели и писатели стремились выдвигать претензии в отношении использования названия «Азербайджан» как в официальной, так и в неофициальной прессе, М. А. Расулзаде и другие лидеры Республики твёрдо и научно опровергали эти предвзятые утверждения Ирана.

Данная статья на научной основе разъясняет основные причины противодействия Ирана названию «Азербайджан» и обосновывает исторические основы национальной идентичности Азербайджана.

Ключевые слова: Топоним Азербайджана, Иран, территория, нация, географические названия

Введение в проблему: После второй русско-иранской войны и подписания Туркманчайского договора в 1828 году азербайджанские земли были разделены на две части. Северная часть от реки Араз перешла под власть России, а южная — под контроль Ирана. Февральская революция 1917 года в России дала толчок пробуждению национального движения в Северном Азербайджане. Национальное пробуждение в Северном Азербайджане также привлекло внимание Ирана. С этого момента Иран начал проявлять интерес к тому, как будут развиваться события.

В северной части Азербайджана по сравнению с южной наблюдалось социально-экономическое развитие, что связано с формированием национальной буржуазии в начале XX века. Экономически окрепшая национальная буржуазия способствовала росту общественной активности азербайджанских рабочих. Особенно после Первой русской революции 1905–1907 годов социально-общественное и национальное движение в Азербайджане усилилось. Азербайджанское национально-демократическое движение стало первым шагом к реализации идеи автономии Азербайджана.

Степень изученности: Несмотря на то, что дипломатические отношения между Азербайджанской Демократической Республикой и Ираном в 1918–1920 годах

исследовались в азербайджанском историоведении, вопросам, связанным с названием «Азербайджан», не было уделено достаточного внимания. Исследования по данной теме можно найти в работах таких азербайджанских историков, как З. Бунядов, С. Рустамова-Тоги, В. Мустафаев, К. Исмаилов, Э. Медетли и других. По мнению профессора С. Рустамовой-Тоги, после провозглашения Республики в Иранской прессе данная проблема была представлена как предвзятая позиция, обоснованная с историко-научной и политико-идеологической точки зрения. И в современный период в трудах иранских авторов данная проблема по-прежнему рассматривается как весьма предвзятая тема.

Цель и задачи: Основной целью статьи является объективное исследование предвзятой позиции Ирана по поводу присвоения новому государству названия «Азербайджан» на основе весомых фактов.

Поставлены следующие задачи:

1. Проанализировать этапы и направления развития национального движения в Северном Азербайджане после Февральской революции 1917 года;
2. Проанализировать материалы, отражающие предвзятую позицию иранской прессы по отношению к названию «Азербайджан»;
3. Изучить историю названия «Азербайджан» с опорой на труды средневековых историков и географов.

Используемые методы: При написании статьи использовались специальные методы исторического познания: анализ и синтез, аналогия и сравнение, исторической обстановки и традиций внешней политики Ирана.

Основная часть. С первого дня провозглашения независимости Азербайджанской Демократической Республики, несмотря на то что это соответствовало геополитическим интересам соседнего Ирана, последний не смог однозначно определить свою позицию. С момента, когда после Февральской революции 1917 года в России идея «автономии Азербайджана», выдвинутая Мухаммедом Эмином Расулзаде, стала обсуждаться в Северном Азербайджане, Иран воспринял её как угрозу для себя и открыто заявил о своём предвзятом отношении. Этот вопрос не ограничивался лишь названием и автономией Азербайджана, но также был направлен против самого топонима «Азербайджан» и именования азербайджанцев «турками». С первых же дней иранская сторона начала публиковать в официальной и неофициальной прессе статьи с обвинениями против Азербайджана.

Слово «Азербайджан», употреблявшееся в отношении территорий к северу от Араза, особенно выражение «автономия Азербайджана», иранцами оценивалось как угроза территориальной целостности Ирана. Первую реакцию на этот вопрос выразили дипломатические представительства Ирана на Кавказе. В начале ноября 1917 года генеральный консул Ирана в Тифлисе Али Мухаммед Шериф ад-Доуле писал в телеграмме, направленной в Министерство иностранных дел Ирана: «Уже некоторое время мусульмане Кавказа, подобно армянам и грузинам, наряду с сохранением внутренней независимости, стремятся создать турецкое правительство. В настоящее время в некоторых кругах обсуждается вопрос автономии Азербайджана. Направление этого турецко-мусульманского государства в будущем будет похоже на Османскую империю» (کاوہ بیات 1377, 45). Название «Азербайджан» для земель к северу от реки Араз имеет свою историю. Начиная с конца XIX – начала XX века азербайджанская интеллигенция употребляла слово «Азербайджан» сначала в значении «язык», затем «нация», а после Февральской революции — в значении «территория».

В столь сложных политических условиях возникновение нового государства на юге Российской империи, отделявшего Иран от непосредственного физического соприкосновения с Россией и в то же время призванного играть в будущем роль буфера, было выгодно Ирану. Однако иранские власти заняли противоположную позицию и не смогли сразу и однозначно определить своё отношение к образованию АДР. Одной из главных причин было то, что новому государству на Южном Кавказе было дано название «Азербайджан». Именно по этой причине Иран, считая национальные силы,

представлявшие в основном мусульманское и тюркско-азербайджанское население Южного Кавказа, источником угрозы своим государственным интересам, воздержался от установления дипломатических отношений с АДР. Ссылаясь на совпадение названия с северо-западной провинцией Ирана, Тегеран потребовал от правительства Республики изменить название «Азербайджан».

Позиция современных иранских историков в отношении названия Азербайджан. Начиная с периода АДР и до наших дней, одной из необоснованных претензий иранских историков к названию «Азербайджан» и самим азербайджанцам является утверждение о том, что государства с таким названием никогда не существовало. Иранский историк Инаятулла Рза в ходе своего исследования, чтобы «доказать», что Северный Азербайджан не назывался Азербайджаном, в своей статье написал такую необоснованную фразу: «На Кавказе территория к северу от Араза до 1918 года никогда не называлась Азербайджаном» (Mustafayev, 2023, 14). Еще один иранский историк А. Касрави в своих трудах выдвинул ненаучную концепцию по истории Азербайджана, подчеркивая, что население, проживавшее к северу и югу от Араза, принадлежит к «разным» этническим сообществам (کاوہ بیات 1377).

Одной из причин, вызывавших беспокойство Ирана, был страх, что новое государство попытается присоединить северо-западную иранскую провинцию Азербайджан. Несмотря на то, что иранские официальные лица с панфарсистской позицией сосредотачивали свои претензии на названии «Азербайджан», главным источником опасности они считали факт проживания одного и того же народа по обе стороны реки Араз. Азербайджанская Демократическая Республика, однако, была занята укреплением международных связей, стабилизацией внутренней ситуации и решением других важных вопросов, поэтому не имела ни возможности, ни потенциала вмешиваться во внутренние дела Ирана или присоединять Южный Азербайджан.

Прежде чем исследовать происхождение термина «Азербайджан», важно обратить внимание на записи, связанные с применением этого топонима к Северному и Южному Азербайджану. Иранские авторы постоянно подчеркивают, что термин «Азербайджан» относится исключительно к северу Ирана, а земли к северу от реки Араз исторически назывались «Арран», «Мугань» и «Ширван». По их мнению, топоним «Азербайджан» применим только к северной иранской провинции.

Отрадно, что в наше время некоторые иранские историки, осознав отсутствие каких-либо исторических оснований утверждать, будто Северный Азербайджан никогда не назывался Азербайджаном, всё же пишут научные работы в этом направлении. Одним из иранских авторов, выступающим с такой объективной позицией, является Самед Сардариния. Он, подходя к вопросу объективно, опубликовал статьи о принадлежности территории Азербайджанской Республики к понятию «Азербайджан». В статьях автора не наблюдается предвзятой позиции.

Среди современных иранских авторов выделяется Самед Сердарния, который объективно подошел к вопросу и опубликовал статьи, в которых признается, что территория Азербайджанской Республики также относится к понятию «Азербайджан». В его работах не наблюдается предвзятости. Историк Эйнулла Мадатли, комментируя статью С. Сердарнии «Накд-е йек ногтэ аз йек кетаб. Арран вилайэти эст аз Азарбайджан» («Критический взгляд на один момент из книги. Арран является областью Азербайджана»), отмечает, что автор объективно пишет об Азербайджане. По словам Э. Мадатли, под территорией Азербайджанской Республики понимается не только Арран, но и Ширван, Мугань, Талыш и другие регионы. Арран же в исламский период находился между реками Кура и Араз, а в XIII веке был заменен названием Карабах (Mədatli, 2011, 75). Кроме того, С. Сердарния, основываясь на других документах и источниках, доказал, что название «Азербайджан» исторически относилось именно к территории современной Азербайджанской Республики. Автор наглядно показал, что название «Азербайджан» охватывает «оба Азербайджана» (Mustafayev, 2023, 23).

Другой иранский автор, Хасан Рашеди, исследуя источники, используемые

паниранистскими авторами, доказал, что они намеренно фальсифицировали свои материалы, и в своих трудах отметил, что название «Азербайджан» относится как к Северу, так и к Югу (Mustafayev, 2023,).

В трудах средневековых историков и географов также встречается употребление термина «Азербайджан» в отношении обеих частей Азербайджана (современного Северного и Южного Азербайджана). В качестве примера можно назвать таких авторов, как Якут аль-Хамави, Истахри, Масуди, Ибн Хаукаль и др. Великий историк и учёный Зия Буниятов, ссылаясь на средневековых арабских авторов, в своей книге «Азербайджан в VII–IX веках» неоднократно обращается к фактам, подтверждающим, что территория современной Азербайджанской Республики входила в состав страны Азербайджан как во времена сасанидов, так и в период арабского халифата. Цитируя аль-Якуби, З. Буниятов пишет: «Иногда Арран также причисляли к Азербайджану, и тогда его называли “Верхний Азербайджан”. Автор упоминал Барду и Бейлаган среди “уездов Азербайджана”» (Bünyadov, 2007, 34–41).

Рассмотрим также записи другого арабского путешественника, обошедшего Азербайджан, ибн Хаукаля. Подготовив общую карту Азербайджана, Аррана и Армении, ибн Хаукаль назвал этот регион «Картой Азербайджана», а всё прикаспийское побережье отметил как земли Азербайджана (Mədatli, 2011, 47). Во время арабского нашествия Азербайджан представлял собой административную территорию, простиравшуюся от Хамадана, Эзхера, Зенджана до Дербента. После ослабления Арабского халифата в IX веке на территории Азербайджана возникли независимые государства. Начиная с IX века и до эпохи ханств термин «Азербайджан» употреблялся как географическое название.

Обратимся к исследованиям относительно этимологии слова «Азербайджан» у ат-Табари и французского путешественника Жана Шардена. По ат-Табари, «на пехлевийском языке огонь назывался “азар”. Так как здесь находился самый великий священный огонь, персы называли эту страну Азербайджаном» (Zeynalov, 1992, 9). Мнение Ж. Шардена совпадает с ат-Табари: он пишет, что персы называли эту область Азербайджаном, то есть «местом огня» или «страной огня» (Mədatli, 2011, 56).

После подписания Туркманчайского мирного договора (1828), разделившего Азербайджан на две части, появились новые географические понятия. Россия и Иран, разделив Азербайджан на провинции, препятствовали употреблению единого топонима. С середины XIX века Азербайджан стали называть «Иранским Азербайджаном» и «Российским Азербайджаном», Астарту — «Иранской Астарой» и «Российской Астарой» и т. д. Пограничные районы с Ираном также были разделены подобными названиями. После распада Российской империи 28 мая 1918 года на Южном Кавказе возникла тюркоязычная республика под названием Азербайджан. Несмотря на то, что в некоторых древних источниках регион назывался «Арран», это название давно вышло из употребления. Новая республика стремилась носить имя Азербайджан, и именно поэтому для обозначения её территории было выбрано это название.

В период республики в иранской прессе публиковались резкие статьи, связанные с названием «Азербайджан». В этих спорах Мохаммад Амин Расулзаде напрямую вмешивался в высказанные мнения. Его позиция и приводимые им аргументы не находили однозначного отклика в иранском общественном мнении. Четыре статьи Расулзаде, опубликованные в 1919 году — «Столица Азербайджана», «Иран и мы», «Мы и Иран», особенно «Азербайджанская народная республика» — до сих пор сохраняют свою актуальность. Он, с целью уточнить отношение персидских националистов к названию «Азербайджан», заявил, что «Азербайджан» как политический термин относится только к северной части Азербайджана.

Расулзаде также, ссылаясь на труд Шамседдина Сами «Камуси-эль-элам», в статье «Столица Азербайджана» дал такое объяснение слова «Азербайджан»: «Сами сначала относит этот термин к самому Тебризу, затем к его окрестностям, а затем к провинции, указывая, что там добываются газ и нефть, часто бывают землетрясения, а в период доисламской эпохи было много храмов огнепоклонников, поэтому его называли

«Азербайкан» (Rəsulzadə, 2014, 214-232). Из описания видно, что Ш. Сами относит эти территории к Баку и Шамахе.

Расулзаде объяснял иранским авторам, что мусаватисты называли своё государство Азербайджаном потому, что по эту сторону Аракса также живут азербайджанцы, и цель при этом вовсе не заключалась в притязаниях на земли Ирана (Tohidi, 2021).

Указывая, что под Северным Азербайджаном или Кавказским Азербайджаном понимаются территории Арана, Ширвана и Мугани, Расулзаде стремился доказать беспочвенность тревог иранцев. Он считал, что название и существование Азербайджана не должны вызывать сомнений и опасений у иранцев (Tohidi, 2021).

Иранские историки, недовольные тем, что новое государство было названо «Азербайджан», утверждали, что Северный Азербайджан должен принадлежать Ирану, поскольку его население имеет общую историю, культуру и язык с населением Ирана. Позиция иранской власти в этом вопросе поддерживалась также и соответствующими публикациями иранской прессы, и в итоге одно подпитывало другое.

Вывод: Таким образом, с момента возникновения идеи независимости Азербайджана Иран занял предвзятое отношение к нему. Краткий анализ рассмотренной небольшой литературы существенно помогает определить основные направления борьбы Ирана против Азербайджанской Республики. Как видно, Иран с первых дней не смог принять то, что новое государство получило название «Азербайджан». Он занял резкую и непримиримую позицию, связанную с этим названием. Недовольство начиналось с иранской прессы и продолжалось до политической плоскости поднимая вопрос о названии, Иран одновременно посягал и на территорию республики, и на происхождение народа, проживающего здесь. Ведь даже если бы государство получило другое название, отрицать, что народ, живущий здесь, имеет одни корни с населением северного Ирана, было бы невозможно. Современные азербайджанские историки, опираясь на средневековые источники, доказали необоснованность этих претензий.

Литература:

1. Bünyadov, Z. (2007). Azərbaycan VII-IX əsrlərdə. Bakı: 424 s.
2. Mədatli, E. (2011). Azərbaycan həqiqətləri İran tarixşünaslığında. Bakı: Təhsil, 272 s.
3. Mustafayev, V. (2023). Bir daha bütöv Azərbaycan ərazisi haqqında. Bakı: Elm, 62 s.
4. Rəsulzadə, M.Ə. (2014). Əsərləri. V cild, Bakı, Qanun nəşriyyatı, 564 s.
5. Rüstəmovə-Tohidi, S. (2021) Cümhuriyyətin “Azərbaycan” adlandırılması və onun tarixi əhəmiyyəti, Bakı: Təhsil, 304 s.
6. بیات، کاوه، توفان بر فراز قفقاز، نگاه به مناسبات منطقه ای ایران و جمهوری آذربایجان، ارمنستان و گرجستان در دوره نخستین استقلال، 1918-1921، مرکز اسناد و تاریخ دیپلوماسی (وزارت امور خارجه)، تهران، وزارت امور خارجه، 1380، 458 ص
7. کاوه بیات، کتاب آذربایجان در موج خیز تاریخ (نگاهی به مباحث ملیون ایران و جراید باکو در تغییر نام آران به آذربایجان - ۱۲۹۶ - ۱۲۹۸ شمسی)، انتشارات شیرازه کتاب ما، ۱۳۷۷، تهران

ირანის სადავო პოზიცია „აზერბაიჯან“ სახელწოდების გამოყენების მიმართ აზერბაიჯანის დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში

მამადოვა სევინჯ

აკადემიკოს ზ.მ. ბუნიატოვის სახელობის
აზერბაიჯანის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

აბსტრაქტი: 1918 წლის 28 მაისს, როცა კავკასიაში გაჩნდა დამოუკიდებელი სახელმწიფო სახელწოდებით „აზერბაიჯანი“, ირანმა ეს ამბავი სერიოზული პროტესტით მიიღო. ირანის ოფიციალურმა წრეებმა ახალი სახელმწიფოსთვის სახელის „აზერბაიჯანი“ დარქმევა აღიქვეს, როგორც ტერიტორიული პრეტენზია სამხრეთ აზერბაიჯანზე მომავალში.

1917 წლის ბოლოდან ირანულ პრესაში „აზერბაიჯანის“ სახელთან დაკავშირებული საკითხი განხილვის საგნად იქცა და 1919 წლის ბოლომდე ერთ-ერთ მთავარ თემად იქცა როგორც ირანულ, ასევე აზერბაიჯანულ მედიაში. მიუხედავად იმისა, რომ ირანის საზოგადო

მოდვაწები და მწერლები ამ პრეტენზიებს ოფიციალურ და არაოფიციალურ გამოცემებში აყენებდნენ, მ. ე. რასულზადე და რესპუბლიკის სხვა მოღვაწეები მათ წინასწარგანწყობილ ბრალდებებს მტკიცედ და სამეცნიერო საფუძვლებით უარყოფდნენ.

სტატია წარმოაჩენს ირანის პოზიციის ძირითად მიზეზებს სახელწოდების „აზერბაიჯანი“ წინააღმდეგ და ასევე აზერბაიჯანის ეროვნული არსებობის ისტორიულ საფუძვლებს სამეცნიერო ბაზაზე.

საკვანძო სიტყვები: აზერბაიჯანის ტოპონიმი, ირანი, ტერიტორია, ერი, გეოგრაფიული სახელები

IRAN’S CONTROVERSIAL POSITION ON THE USE OF THE NAME “AZERBAIJAN” DURING THE PERIOD OF THE AZERBAIJAN DEMOCRATIC REPUBLIC

Mammadova Sevinj

The Institute of Oriental Studies
after acad. Z.M. Bunyadov ANAS

Abstract: *On May 28, 1918, the proclamation of an independent state under the name of Azerbaijan in the South Caucasus was met with strong objections from Iran. The official circles of Iran perceived the designation of the newly established state as “Azerbaijan” along its northern borders as a potential territorial claim over Southern Azerbaijan in the future.*

From late 1917 onwards, the issue concerning the appellation “Azerbaijan” emerged in the Iranian press and, until the end of 1919, became one of the central topics of discussion in both Iranian and Azerbaijani media. Although Iranian public figures and writers sought to advance claims regarding the use of the name “Azerbaijan” in both official and unofficial press outlets, M. A. Rasulzadeh and other leaders of the Republic firmly and scientifically refuted these biased assertions of Iran.

This article, on a scholarly basis, elucidates the principal reasons underlying Iran’s opposition to the name “Azerbaijan” and substantiates the historical foundations of Azerbaijan’s national identity.

Keywords: *Toponym of Azerbaijan, Iran, territory, nation, geographical names*

გამომცემლობა „მერიდიანი“,
ვახუშტი ბაგრატიონის №84
E – mail: meridiani777@gmail.com
<https://www.meridiani-books.ge>